Bludy a lži v dějinách.

Rozhledy po dějinách církevních a světských
na obranu pravdy.

Složil

Alois Hlavinka.

Synové mužů slovutných,
dlouho-li budete hledati lži?
Žalm 4, 3.

Však nemilé-li věci dím,
jest líto mi; než pravda jest vše, co jsem děl.
Sofokles Trach.

V Brně, 1888.

Tiskem pap. knihtiskárny benediktinů rajhradských. — Nákladem vlastním.

Na památku světové slavnosti

padesátiletého jubilea knězského úřadu

papeže Lva XIII.

horlivého pěstitele dějepisné pravdy

a

velkomyslného přítele slovanské myšlenky

pod ochranou ssv. Cyrilla i Methoděje

posvěcuje

spisovatel.

Seznam.

Proslov.

»Dějiny národu českého jsou v nejednom ohledu nad dějiny mnoha jiných národův poučnější a zajímavější,« píše Fr. Palacký.

Historie prý jest učitelkou života. Alespoň by měla býti. Jako člověku jednotlivému tak i celým národům by ze zkušenosti měla vzcházeti praktická moudrosť do budoucnosti. Památku slavných činův a velikých mužů by měla býti dědictvím národa. Slavní činové ušlechtilé nadšenosti by pak byli kvasem činů nových, velicí mužové by byli solí země jak za živa tak po smrti. Památka i příklad jich mají žíti v národě jako stálá pobídka, zaviněné strasti a nehody jako živá výstraha do budoucna.

Mají-li však dějiny býti pravou učitelkou života, nezbytno jest, aby byly světlem pravdy. Mají-li býti věrným zrcadlem, ať nám ukazují pravdu, kterak u nás bývalo, neb alespoň jak mělo bývati.

Ale nebývalo tak vezdy v dějinách a podnes tak není!

Na světě není ústavu, aby byl tak starodávný, tak ztěsna spojený a ústrojně srostlý s dějinami člověčenstva za dva tisíce let, jako církev katolická.

Býti údem této církve jest na svobodné vůli. Odtud církev nikdy nebyla bez zlovolných nepřátel, kteří snahy zlé vůle zastírali důvody rozumovými. Odpor proti církvi rozmohl se v Čechách jmenovitě Husem, v Němcích Lutherem. Oba mužové tito i jejich strany, aby zapřeli u svého díla ráz osobní podrážděnosti, počali uváděti v posměch církev i její hlavu, napadati a kaliti dějiny církve. Když český bratr Augusta pravil Lutherovi, že ti, kteří v Čechách a na Moravě evandělíky se nazývají, život rozpustilý a nezbedný vedou, a že on takové nauce, která ku ctnosti neprohlédá, dobrého konce nepředpovídá, Luther omlouvaje se odvětil, že mu až posavad nebylo možná jinak jednati a papežství rozbořiti leč tím, že vše bezohledně ničil, cokoli prý jakýkoli ráz lidského původu mělo.

V šlépěje Lutherovy vstoupila celá jeho strana. Vědouce, že jinak nenabudou ani jakéhosi práva existence ani místa, jali se dokazovati, že prý církev se změnila a zhoršila, a že oni církev »opravili« a její evangelium »očistili.« Jelikož ale k této předpojaté zásadě nenacházeli dokladů v oboru pravdy, pomáhali si z oborů jiných. Abychom již předkem od sebe odmítli podezření strannosti, položíme tu slova geniálního Görresa, jenž zajisté byl velikým Němcem, ale ještě větším přítelem pravdy. »Němci ode dávna měli veliký cvik a zručnosť v tomto oboru průmyslovém, ve výrobě lží. Bylo třeba nasaditi jen několik lživých slov, aby pod dovednýma rukama hned se rozmnožily jako mšice. Než se

svečeřelo, viděly kolem sebe mladý podrost až do dvanáctého pokolení. Lži tyto líhly se ve všech spůsobech slovných i slovesných i ve všech tvarech časových a sotva se vylíhly, rozlézaly se po krajích německých jako hejna housenek.«

Protestanté vezdy byli toho bedlivější než katolíci, aby hlučnou sebechválou a potupou církve získali sobě veřejné mínění. Protestantismus uměl si dodati nátěru »svobodného zkoumání rozumového« a zahrnul v tuto síť velikou část vědeckého světa, — poněkud i historickou vědu českou. Leckterý učenec český se domnívá, že by ani nepsal vědecky, kdyby nepsal v duchu proticírkevním, kdyby jakořka netáhl za provaz, který usoukala protestantská věda »svobodného zkoumání rozumového.«

Fr. Palacký měl zajisté vznešené přesvědčení o důstojnosti a důležitosti dějepisu, uznával, že »národ náš má až ideální k dějinám lásku a že ani v době nejhlubší své kleslosti nepřestával žízniti a prahnouti po dějinách svých, obraceje zření k nim co ke svaté kotvici při hrozícím utonutí,« nicméně i on hledá »vrchol dějin českých« v dobách husitských. Jsou-li dějiny učitelkou života, má-liž pak národ český znovu tíhnouti k tomuto »vrcholu dějin?« Ničemuž li se neučíme z dějin husitských? Tenkrát ovšem se rozléhal rachot z Čech po celé Evropě. Ale co znamenal tento rachot? Nedopadaly to hroudy na rakev sebevražedného národa? Nevalily se to těžké balvany pohrom za národem, jenž s vrcholu vzdělanosti a blahobytu

z dob Karlových střemhlav se routil do propasti až dopadl dna bitvou na Bílé hoře? »Δούπησεν δὲ πεσών!« Kdo má na paměti Domažlice, Německý Brod a j., ať pomní také Lipan a Bílé hory, — jsou to články jednoho řetězu! K tomuto-li »vrcholu dějin českých« má národ český poznovu tíhnouti? Kdož mu za to ručí, že pak dopadne zase dna alespoň tak šťastně jako na Bílé hoře? Ničemuž-li se neučí z dějin husitských až po Bílou horu?? —

V. V. Tomek začasto zaměňuje zapjatou škrobenosť a nedokrevnosť za vědeckou nestrannosť, která mu však dovoluje »vtipy« druhu dosti nízkého. V jeho dějinách se pohřešuje vyvýšenosť rozhledu jakož i vřelosť lícně oněch dob, kde by mysl ráda se pozastavila a povzbudila. Tomek píše o pouliční rvačce husitské zrovna s tak opravdovou tváří a tak důležitými slovy jak o přepamátných událostech veškerého národu.

Oběma těmto mužům a velezasloužilým učencům nicméně vezdy šlo předkem o pravdu, ať by si poněkud s pachutí proticírkevní. Při tom však nelze neuznamenati, že se nynější historická písemnosť česká ocitla jako v začarovaném kruhu oněch dějin, kdy národ ušinuv se s cesty odvěké pravdy bloudil nábožensky, politicky i národnostně. Chvála a zvelba těchto dějin plní svazky »Musea,« i historických »Sborníkův« — i není divu, že knihy tyto podávajíce nesympathické dějiny duchem i spůsobem národu nesympathickým nedocházejí ani ochotného sluchu ani účinné účasti.

Na doklad, že nynější směr dějepisu českého

jest proticírkevní neb alespoň k církevně-národním dějinám vlažný ba lhostejný, připomínáme jen, že universita česká k tisící ročnici úmrtí sv. Methoda zmohla se jen s tíží na dva kritické články. Z toho, že se v tomto oboru s povolané strany světské nic nepíše, jest poznati, že se v tom oboru také nic nebádá, nestuduje, nepracuje.

Podejte národu dějiny rázu, ducha i pravdy dějin Janssenových, a dojdou u nás také takového ohlasu. I my pak uvítáme takové dílo slovy, jimiž pozdravil francouzský učenec dílo Janssenovo: Voilà la régénération de l' histoire!

Ještě však jiný jest druh literatury z oboru historického, jehož zástupcové předně a hlavně ani tak nestojí o pravdu jak o pohanu církve, jednak perfidním zatajováním, jinak násilným skrucováním dějepisné pravdy. Jest to po většině literatura brošurová, novinářská a výpravně básnická, ať již historicko-romantická nebo historicko-dramatická.

Nic není na světě snazšího než lidem, kteří pravdy nechtějí, pravdu zabarviti a zakrýti, a kdykoli by se pravda přece na venek osmělila, úštěpkem ji zakřiknouti ba hněvem a vztekem ukřičeti. Proto z pravidla málo spomáhá pozpřetrhati osnovu lží a strhnouti lháři pokryteckou roušku pravdy. Lháti na církev již ode dávna mnohým lidem není hanbou, ale hrdinstvím a učeností. Provádí-li kdo tyto lži dokonce »na úkol« nebo na výdělek, může již předkem býti jist značným výtěžkem.

Nevídaný poplach a rozruch spůsobila po Francii a vůbec po světě zpráva, že Léon Taxil,

úhlavní nepřítel kněžstva, papežství a náboženství vůbec, zednář a liberál od kosti, veřejné činí vyznání a »veřejnou zpovědí« odhaluje i odvolává své hříchy liberální i zednářské ve spise »Les confessions d' un ex-libre penseur.« Jaká to hanba pro tak zvané osvícence, když muž, na nějž pozírali jako na své slunce, jenž r. 1885. byl předsedou »neznabožského kongresu v Římě,« muž, jenž po městech jezdil a špatnosť kněžstva, hrůzy španělské inkvisice líčil, tak že »vzdělané a osvícené« publikum často až zkřiklo hrůzou a hněvem, aby pak s nesmírným opovržením a záštím pozíralo na kněžourstvo i na jeho zatemnělé stoupence; na ty nevzdělance, — když tento muž vyznává a prohlašuje to vše za výmysl a lež, za klamání obecenstva!

Kdo by myslil, že tím tohoto braku lež jest na vždy zahanbena a zlomena, velice by se mýlil. Desinfekce, kterou hodil Taxil do smrdutého kalu z liberálních továren na lež, na chvíli sice a to jen v nejbližším okolí vzduch zčistila, ale po chvíli zase bude jak bylo. Starý Görres píše o jistém druhu lidí: »Protivníci církve katolické bývají začasto zvrhel a vyvrhel všelikých vyznání, škol a stran.« — »Všecka bytosť těchto lidí se zakládá na lži; ode lži vycházejí, ku lži se vracejí, ze lži žijí a tyjí, lež jest jich myšlením, snahou i řečí, a všecka jejich práce jest lež!«

Tak bývalo a podnes jest u Němců, tak jest po německé modě poněkud i v Čechách.

Šlechetný a učený muž, biskup Ketteler, praví,

kdykoli prý čte nebo slyší na církev těžké lži, které zlomyslnosť a záští metá mezi lid, že mu vezdy bývalo, jako by měl vykročiti na veřejné tržiště nebo náměstí a protestovati jménem moudrosti a pravdy.

Z podobného přesvědčení a snahy vznikla i tato kniha.

Potřebu takovéto na vědeckých spisech založené knihy příručné a zručné již ode dávna jsme uznávali a pociťovali. Víme z vlastní zkušenosti, jaká začasto z nevědomosti podjatosť ozývá se z úst lidí, kteří jinak právem se počítají do třídy vzdělané.

Pamatujeme, jakými pocity se mysl zmítala, kdykoli jsme pozírali třeba na Kaulbachův obraz »Velinkvisitor Petr Arbues.« Buď jest obraz tento namalovaná lež, anebo církev není, čím se býti praví: před touto alternativou stanul jinoch »na vysokém učení.« Měl však tolik poctivosti, že hledal pravdu. Blaže, komu se dostalo vysvětlení třeba slovy Görresovými, jenž mluví o »celém stádě zmetků, které se zlíhly před 300 lety a byly vypraveny proti katolíkům. Jen že hned v první půtce polehly na poli slávy. Majetníci jich ale proto nic na mysli neklesli. Stáhli mrchy z koží a vydělavše je na spratky tak dovedně vycpali, že se zase podobaly živým a jako žirafy hrdě vypínaly hlavy. Za vůdkyni dána jest jim dovedně upravená »papežka Johanna,« která se věru dobře hodila za velitelku takového vojska, anať neměla ani těla ani ducha ba ani kůže. »Inkvisici« svěřen úřad generálního štábu, v jehož

čele stál »spoutaný a zmučený Galilei.« V takové úpravě pořád a pořád na novo se posýlá toto vojsko proti papeži a církvi. Katolíci na tuto zvěř i sběř dlouho stříleli. Když ale žádná z bestií nepadala, dovtípili se, jak se věci mají... i počali šetřiti prachu a hleděli si práce pilnější a důležitější,« dokud by v areně nezasedlo jiné obecenstvo.

Jsme přesvědčeni, že tato doba nadešla. Rozbouřené víry a vlny liberalismu z let 60. a 70. se poněkud uvalily a uložily, v myslích nastala klidnější rozvaha. Pravda některých historických událostí, byvši od nepřátel církve zkalena a vtažena u všeobecný vír, po nastalém utišení počala se zase usazovati jak olej nad vodou. Několik takových dějepisných statí, jichž nepřátelé nejvíce a nejpůsobněji užívali v boji proti církvi, podáváme v tomto spise. Máť se jím ve spůsobě zručné a slohem prostým ušlapávati chodníček dějepisné pravdy u českého obecenstva, po přednosti u studující mládeže.

Jakkoli však již z daleka i dávna obírali jsme se myšlenkou, že potřebí jest podati obecenstvu knihu, která by je alespoň poněkud vytrhla z běžných bludův a lží, které se naň rojí z »historických« dramat, z »historických« románů, z brošur, básní a novin, přece myšlenka tato nabyla účinného podnětu, že německé dílo »Geschichtslügen«, tak vroucně bylo uvítáno a za tak krátký čas tak znamenitě prospělo. Mimo to že spis ten za tři léta se dočkal osmera vydání, přeložen byl také do jazykův anglického, francouzského, hollandského, polského a uherského. My jsme spisu toho, venkoncem vědecky

a důvtipně složeného, na mnoha místech používali, čehož tu vděčně připomínáme, nicméně zachovali jsme své knize ráz samostatnosti jak ve příčině látky tak i práce. Bylo by tu věru zbytečno ve příručném spise tomto předkládati, co se nás netýká, a co se nás týká, k tomu jsme našli hojně pramenů v literatuře české. K tomu byly nám také mnohé prameny přístupny, ze kterých čerpali také do »Geschichtslügen.« Jen některé články o událostech, které sahají v dějiny všeobecné nebo německé, kterých však proticírkevní záští také v Čechách upotřebuje ku svým účelům, spracovali jsme ve stručnou stať, u některých jiných jest podoben nápis, ale látka i práce jest naše.

Jiné zase, vyňali jsme ze zátiší odborného časopisu a položili zde na místo kde komu přístupné. Doufáme, že nám z toho nevzejde žádný porok.

Vždyť jest připomněti, že katolíci jsme trochu snášelivější a sdílnější také v oboru literárním: nehned každý si bere na svou myšlenku zákonitou ohradu a výsadu. »Hvězdy bez závisti se třpytí na blankytu, paprsky jich vespol se pronikají; světlo každé z nich jest rozeznati, ačkoli se nehádají a neprou, oč která více dává světla,« pronesl se o katolické písemnosti slovutný Görres. Že se nám bylo u některých statí ohlédati také po pramenech cizích, jmenovitě německých, odtud pochází, že jednak posud nemáme obšírných dějin světových, jinak že historické bludy a lži vznikly po většině na půdě německé, kdež se jim ovšem pak dostalo také nejříznější odvety. Když liberálové čeští rádi

přesazují německé bejlí na nivy české, nebylo jiného zbytí leč ohlednouti se, čím a kterak tam takové bejlí podtínají a hubí.

Jest nám také nemalým potěšením, že můžeme knihu tuto pravdy milovnému obecenstvu českému předložiti právě v dobu, kdy slavného a požehnaného jména papež Lev XIII., křísitel a ochránce dějinné pravdy, a s ním světová církev slaví vzácnou památku padesátiletého úřadu kněžského.

Posléze upřímné a uctivé díky vzdáváme všem, kdož nás jakoukoli radou a povzbuzením při práci provázeli.

Z těchto úmyslův a snah vznikla tato kniha. Kéž by dojdouc laskavého posudku a povšímnutí znovu pomáhala ušlapati také u nás zarostlý chodníček dějepisné pravdy!

Εἰ μὲν καλῶς — εἶπον, ὡς ἐβουλόμην.
εἰ δ' ἐνδεεστέρως — ὡς ἐδυνάμην.

V den sv. Vácslava, ochránce země české, 1887.

A. H.

1. Odkud pošly lži na církev?

Až do časů Lutherových byl katolický názor všeobecně uznaným a jediné platným názorem na dějiny prakřesťanstva. Katolickému dějepisectvu jest pravdou nehybnou, že vlastní vznik církve křesťanské již samou dobou Spasitelovou i apoštolskou byl ukončen a hotov. Co později bylo vysloveno v dogmatech, jest jen pouhým formálním rozvojem a výkladem toho, co již bylo dáno, co již bylo zde, v hotovosti a celosti. Již ze samého počátku daný, o sobě nezměnitelný rozsah učení křesťanského, jenž jenom na části jest uložen v písmě sv., dědil se od Krista Pána i od apoštolův až do našich časů čistě a neporušeně, dokonale a nepřerušeně ústním podáním, třeba již v prastarých dobách sebraným a písemně zaznamenaným. Strážci tohoto ústního podání a tím i svatyně samé jsou nástupcové apoštolův a v jich čele biskup Římský, nástupce sv. Petra, přednosty apoštolův.

1. Jinak pozírají protestanté na křesťanství a jeho dějiny. Když Luther povstal a velikou časť severní Evropy odtrhnul od skály Petrovy, nastala jeho stoupencům potřeba tento jeho skutek čím tím odůvodniti a ospravedlniti. Dílo Lutherovo zvykli si nazývati reformací čili opravou, a odtud se snažili křesťanské časy před Lutherem doličovati na doby zkaženosti a deformace. Napřed jali se popírati božské právo Římského primátu čili papežství a uváděti v historickou pochybnosť božské zřízení biskupského úřadu. Pak se obořili na tradicionální dogma, zásadně zamítli tradici jakož inspiraci církevních sněmův a vůbec upírali neomylnosť církevního úřadu učitelského. Při všech těchto záporných snahách směřovali k jednomu kladnému cíli a konci, totiž aby sestrojili čiré prakřesťanství cestou čiře historickou: tak pustili se všeliké tradice a chytili se bible, pozpřetínali všecky svazky se svou minulostí a počali nový život závislý jediné na libovolném výkladu písma.

Nehodláme tu rozebírati hlubokých nesrovnalostí a nitrných sporů, které se takovéto snaze a práci samy sebou staví v cestu, připomeneme jen, co praví protestant Schwegler o protestantském názoru na prakřesťanství, že totiž tento názor jest »z nedůslednosti ještě podstatně katolický,« a že »protestanté se zastavili v půli cesty.« Protestantismus prý se sice domnívá, že »bohoslužba, ústava i praxis katolické církve jeví se býti plodem dvousetletého rozvoje, výparem dlouhého, prudce kvasivého procesu,« ale »dogma prý bylo v této církvi alespoň

v podstatné části již dáno v hotové celotnosti.« Toť prý jest přece ukázka hotové nedůslednosti protestantského názoru!

2. Rozhlédněme se však po některých historických směrech proticírkevních spisovatelův i škol, abychom poznali, jak v pravdě tupé a v záští zrezavělé a štěrbaté jsou zbraně protestantské vědy, která také v Čechách až příliš nezaslouženě bývá chválena i oslavována.

Protestanté, aby jaksi zakryli mrzké příčiny, proč odpadli od církve, obořili se na historický názor z pravěku zděděný, anoť nezbývalo jim leč tvrditi, že učení Kristovo i jeho církev již dávno se změnily a zhoršily.

Tato ovšem nikterak nedokázaná věta stala se východištěm a základem snah protestantských i jejich práce v oboru církevních dějin. V této příčině razil cestu Matěj Flacius, kazatel z Magdeburku, jenž společnou prací svých druhův jako byli: Wigand, Judex, Corvin, Faber, Amsdorf a j. vydal 13 foliových svazkův o dějinách církve. Jelikož pak v každém svazku se podávají dějiny jednoho století, tak že celkem bylo pojednáno o prvních 13 stoletích církve, nazývá se ono dílo »Centuriemi Magdeburskými« a spisovatelé slují »Centuriatory.« Dílo toto vyšlo v Basileji od r. 1559. do r. 1574. nákladem protestantských měst a knížat, jakož i krále švédského a dánského. Již v oněch dobách vydával na obranu církve mnich César Baronius († 1607) »Církevní letopisy,« v nichž se svědomitou pravdomluvností

ale někdy nedosti bystrou soudností sbíral a ukládal stará svědectví o církvi. — Jasně a důmyslně pronesl se o Magdeburských Centuriatorech protestantský theolog Töllner:[1]) »U protestantů nejsou církevní dějiny ničím jiným nežli snahou historicky dokázati, že bylo potřebí opravy církve, a že se rozmohla zkaženosť jak v učení tak v životě. Podle protestantů byla prý církev alespoň od 8. století jevištěm nevědomosti a zlomyslnosti. Všichni přednostové církevní byli hrozní bludaři, a církev sama byla hotový blázinec.«(!) Zatím katolíci ovšem nelenili a pilně vydávajíce spisy sv. otců podali proti Centuriatorům tolik důkazů, že jejich nástupcové neviděli jiného zbytí nežli tvrditi, že úchylku od pravého učení a vůbec původ zkaženosti církevní sluší pokládati až do samých časův apoštolských a hned poapoštolských! —

3. Protestantismus se snažil uvésti do světa prakřesťanství. Že pak protestanté zavrhli všecku zděděnou tradici, brali si názory o prakřesťanství z písem sv., a kde tato nestačila, pomáhali si vlastními domysly. Arciotcem racionalistického názoru byl H. J. Semler (1725—1791). Hergenröther nazývá jeho spisy zásobárnou (promtuarium), ze které podnes si mohou po libosti vybírati a vybírají protestantští dějepiscové všelijaké názory a domněnky o prakřesťanství. V tomto duchu a směru pracovali také Spittler, Planck, Henke a j.

V takových snahách zvláštního jména nabyla

---

[1]) Kurze verm. Aufsätze, Frankf., 1769., II.

škola Tubinská, jejíž mistrem byl Ferd. Christ. Baur († 1860). Mužové jako: Alb. Schwegler, Ed. Zeller, Volkmar, Ad. Hilgenfeld, Lipsius a j. z ní pošli, ale nejen proti svému mistru, nýbrž i vzájemně proti sobě stavěli hypothesy na hypothesy, domněnky různé a roztodivné, až Albrecht Ritschl dostal se prý zase v koleje Baurovy. Jiní zase mu to upírají.

Posléze v dějepisném názoru přísných protestantů jeví se cosi polovičatého, nedoceleného, nejasného a zmodrchaného, jest to jakási směs názoru katolického i racionalistického, a proto také není nikde výsledu ani určitého ani uspokojivého.

Zatím co se o těchto věcech jednalo a psalo ve spisech učených, nelenili jiní, aby je po kousku drobili lidu, zajisté prý jen ze šlechetné snahy po jeho vzdělání. Stalo se vzdělanou ba učenou modou chváliti pohanstvo a tupiti a v posměch uváděti křesťanstvo, — a výtěžek z veřejné přednášky nebo z knihy byl zabezpečen. Ani v Čechách by nebylo potíže o hojné doklady, ba byla by to práce sice bolestná ale vděčná zvěděti, jak hluboko tonou v názorech protestantsko-německých.

4. Sv. otec Lev XIII. psal kardinálům de Lucovi, Pitrovi a Hergenrötherovi ze dne 15. srpna 1883: »Kdo chtějí podezírati církev a uvésti v nenávisť její hlavu, s takovým úsilím s jakou schytralostí napadají dějiny doby křesťanské. Činí to s takovou perfidií, že zbraní, kterými by se křivdy měly vlastně odhaliti, k tomu upotřebují, aby křivdy páchali. Této útočné zbraně chopili se před třemi sty lety

Magdeburští Centuriatorové . . . Za příkladem jejich se braly skoro všecky školy, které se odvrátily od starého učení . . . K tomu účelu byly prozkoumány i sebe nepatrnější stopy starobylosti, prohledán v archivech kde který koutek, směšné pohádky vytaženy na světlo a stokrát vyvrácené smyšlénky vždycky zase znovu se předkládaly. Co jest jakořka základem dějin, bylo zkomoleno nebo do stínu postaveno, mlčením se pominuly slavné činy a vděkuhodné zásluhy, ale za to všelikou pozornosť budili a všecko zveličovali, kdykoli mluvili o kterém kroku nerozmyšleném a chybném nic toho nedbajíce, že člověk při své povaze ani se nemůže vezdy všeho uvarovati. Ba pokládali za dovoleno a slušno, aby s illoyální schytralostí slídili po pochybných tajnostech života soukromého, a při tom se právě toho pevně přidržovali, o čem soudili, že by se hodilo skandálu lačnému zástupu na pospasy a za podnět posměchu. Ze řady papežů byli také ti, kteří vynikali zdatností, začasto doličováni na muže lakomé, pyšné, panovačné; když nemohli zastříti slávy jejich činů, haněli jejich úmysly a záměry a tisíckráte zvedali pošetilý pokřik, že církev se prohřešila na pokroku vědy a vzdělanosti národů . . .«

»Této pokoutní schytralosti se užívá podnes; ba dnes lze spíše říci než kdy jindy, že umění písemnosti historické jest spiknutí proti pravdě. Zatím co stará obviňování pořád znovu se dávají v oběh, vkrádá se drzostná lež jak do tlustých svazků kompilací, tak do malých

brošur, jak do prchavých novin, tak do svůdných kusů divadelních« ... »Co však jest nejhoršího, že methoda takto zacházeti s dějinami prorazila si cestu do škol ... Sotva by kdo uvěřil, jakou měrou se z toho rozmáhá zkáza, stanou-li se dějiny služkou stranických snah a lidských vášní.«

2. Primát biskupa Římského — i jeho neomylnosť — již v pravěku se uznávaly.

I.

Slovy Páně: »Ty jsi Petrus, a na té skále vzdělám církev svou« — »Tobě dám klíče království nebeského« byla Petrovi nejvyšší důstojnosť a moc v církvi slíbena a slovy: »Pasiž beránky mé, pasiž ovce mé« skutečně dána. Petr stal se přednostou apoštolů, hlavou církve. Této důstojnosti a moci byl si vezdy vědom i neopomínal jí vykonávati. Přijav Ducha sv. první ze dvanácti vystoupil u veřejnosť, aby pozdvihl hlasu svého. Když sešli se apoštolé a starší v první sněm apoštolský, povstal Petr první a mluvil k nim.

Že s církví zároveň byl ustanoven primát jakožto vrchol a podstatná část ústavy církevní a že tento primát s Římským prestolem je sloučen: toť jsou dogmata a v právě nehybné základní zásady.

Tohoto soudu nemohl se zdržeti ani »starokatolík« Schulte ani protestant Hinschius.

Jako v církvi křesťanské po vůli božského zakladatele měl úřad apoštolský dále trvati v episkopátě, tak i zvláštní úřad sv. Petra čili primát dále měl trvati v oněch mužích, na které před svou smrtí úřad svůj přenesl a jim zanechal. Jelikož však sv. Petr dokonal život v Římě jakožto správce a biskup církve Římské, přešly historicky úřad a důstojnosť primátu na Římské biskupy, papeže.

Ale právě na toto dogma a tím i na bytnosť katolické církve prudce útočívají nepřátelé církve usilujíce dokázati, kterak prý jest pouhou domněnkou, že sv. Petr v Římě byl a že jako biskup Římský podstoupil smrť mučenickou, neboť právě v tom se zakládá primát biskupa Římského.

Že však sv. Petr v Římě byl a tamní církev založil, dosvědčuje:

1. Nepřímě sv. Pavel. Ozřejmujeť (Řím. 15, 20—24), že již před jeho příchodem do Říma byla tam založena obec křesťanská. Tuto obec však mohl tam založiti jen apoštol, neboť založiti církev v Římě, politickém i duchovním ústředí říše, bylo zajisté příliš důležito, aby apoštolové, jenž přece ve městech daleko menších a méně důležitých, jako v Samarii, v Antiochii a jinde sami obce uspořádali, byli snad náhodě ponechali, kdo v Římě církev založí. Byl-li to však jen apoštol, jenž první v Římě hlásal evangelium, mohl to býti jen Petr, snad se sv. Janem. [1])

---

[1]) Srovn. Döllinger, Christenthum u. Kirche, st. 96.

2. Sám sv. Petr ve svém prvním listě (5, 13), jejž psal z »Babylonu«: »Pozdravuje vás církev, kteráž jest v Babyloně spolu vyvolená.« Tímto »Babylonem« však nelze pomýšleti ani na město u Eufratu, anoť podle Plinia i Strabona bylo tehda již »pustou rozvalinou,« ani nelze pomýšleti snad na jakési jiné místo toho jména, nýbrž jest tím jmenem rozuměti pouze a jen Řím. Nazývaje Řím Babylonem sv. Petr mluvil obrazně, kterýž obraz tehdejším Židům z prorockého způsobu řeči sám sebou přirozeně se naskytoval. Takového obrazu o Římě dočteš se již ve Zjevení sv. Jana (17, 5), a již Papias[1]) a mnoho jiných otců dosvědčují, že pochází ze starého podání.[2])

3. Dionysius Korintský (kolem 170) připisuje[3]) Petrovi »zaštěpení« (φυτείαν) Římské církve; Irenaeus (177) pak nazývá[4]) sv. Petra se sv. Pavlem »zakladateli a pořadateli« (θεμελιώσαντες καὶ οἰκοδομήσαντες) církve Římské.

4. Prastaré všeobecné podání celé církve a zvláštní podání církve Římské poznačuje sv. Petra zakladatelem i pořadatelem křesťanské obce v Římě. Ze všech předních a hlavních obcí křesťanských žádná toho neupírá, anyť zase samy o sobě mají své zvláštní podání o jiných apoštolech aneb také

---

[1]) Euseb. Hist. eccl. 2, 15. (Vydání české Krbcovo, v Praze 1855., str. 72.)

[2]) Srov. Hergenröther, Handb. d. allg. Kircheng. 3. vyd. I. st. 109.

[3]) Eus. 2, 25. (Vyd. č. st. 91.)

[4]) Eus. 5, 6. (Vyd. č. st. 232.)

o předních dvou apoštolech jakožto svých zakladatelích.

Vida tyto důkazy uznal sám protestant Neander:[1]) »Jen přemrštěná kritika (hyperkritika) by mohla v pochybnosť bráti jednomyslnými zprávami křesťanského pravěku doložené podání, že Petr v Římě byl.«

O mučenické smrti Petrově v Římě svědčí:

1. Jmenovaný Dionysius Korintský, an (l. c.) píše, že Petr i Pavel byli zároveň v Římě odpraveni.

2. Římský kněz Cajus (180—200), an praví ve svém spise[2]) o montanistu Proklovi, že může na Vatikáně a u cesty do Ostie ukázati pomníky (τρόπαια) apoštolů (Petra i Pavla), kteří tuto církev založili.

3. Vrstevník Cajův Tertullian, an počítá[3]) za přednosť Římské církve, že Petr v Římě »rovným byl učiněn utrpení Páně.«

4. Mnoho svědků ze 3. a 4. století, jako Origenes († 254), jenž praví, že Petr v Římě byl ukřižován hlavou dolů. Tolikéž výrok sněmu Arelatského (314), že krev apoštolů v Římě hlásá chválu Boží.

5. Čím dále časem, tím více přibývá důkazův o smrti Petrově v Římě, »ba jednomyslné svědectví celé staré církve, praví Döllinger, takto

---

[1]) Allg. Gesch. d. chr. Relig. u. Kirche, I., st. 317.

[2]) Eus. 2, 25. (Vyd. č. st. 90.)

[3]) De praescr. č. 36.

zní, a důvody, jimiž se podpírají protivníci, vyrostly z jiné půdy než z badání historického. Již evangelium Janovo (21, 19), nedopouští pochybnosti o způsobu smrti apoštolovy, a Petrova smrť mučenická byla již koncem prvního století událostí všeobecně známou, i nelze domýšleti se, aby také místo nebylo právě tak všeobecně známo, kde smrť podstoupil.« A tu nikdy a nikdy, praví Döllinger dále, nebylo jmenováno jiné město nežli Řím; ba není ani nejnepatrnější stopy, aby některá jiná obec křesťanská si byla sobila a tvrdila, že u ní apoštol umřel. Odtud si také protestant Guericke neví jiné rady leč vyznati: »Dalekou rozšířenosť této zprávy (o mučenické smrti Petrově v Římě) již ve II. století, ještě před dobou tendenční písemnosti římsko-hierarchické, nelze nestrojené jinak vyložiti leč uznati skutek.«

6. Ku všemu tomu přistupují hojné a zajímavé nálezy jmenovitě v Římských katakombách, a tu zase zvláště v »Coemeterium Ostrianum« (»in quo Petrus baptizabat«), jakož i v kobce sv. Anežky, které na novo potvrdily prastaré podání o Petrově pobytu, biskupování a umučení v Římě.

Na otázce, jak dlouho asi byl sv. Petr biskupem Římským, vlastně ani nezáleží. Zpráva o 25 letech biskupství, při čemž ovšem nelze pomýšleti na nepřetržitý apoštolův pobyt v Římě, pochází již z prastarých časů. Z nejstaršího seznamu papežů, zhotoveného za papeže Liberia, jakož i ze zprávy Eusebiovy (2, 14) a ze slov sv. Jarolíma (De vir. illustr. 1.) víme, že od r. 354. přijalo se to číslo

v určitý počet. Podle toho byl by sv. Petr přišel do Říma r. 42., totiž ve 2. roce vlády Claudiovy, a umučen byl r. 67.

II.

Všecek svět je v té pravdě zajedno, že primát biskupa Římského, zakládající se na bezprostředné a bezmezerné posloupnosti v apoštolském úřadě Petrově, jest základem i vrcholem církve. Církev jest organism, jednota; jednota však nemůže býti beze hlavy: i nelze si církev ani pomysliti bez viditelné hlavy.

Ale k témuž apoštolu, jehož učinil Pán hlavou církve, pravil také Pán: »Šimone, Šimone, aj satan žádal o vás, aby tříbil jako pšenici: ale já jsem prosil za tebe, aby nezhynula víra tvá, a ty někdy obrátě se, potvrzuj bratří svých.« Těmito slovy byla Petrovi vedle svěřené již svrchované právomoci u správě církve udělena také neomylnosť u věcech víry a mravu. Petr i jeho nástupcové měli býti netoliko vrchními správci, ale i neomylnými učiteli církve.

Neomylnosť! Kolik nesmyslův a zlomyslných lží podložili nepřátelé církve tomuto slovu, aby mohli kánon sněmu Vatikánského uvésti v posměch a nenávisť! Vykládali neomylnosť papežovu v ten smysl, jako by papež v ničem se nemohl mýliti, ba jako by ani nemohl zhřešiti. Hlasitě pokřikovali na otce sněmu a vůbec na katolíky: »Činíte papeže Bohem, neboť jen Bůh sám nemůže ani zblouditi ani zhřešiti!« K tomu odpovídáme: Papež může

zhřešiti, může ve hříchu setrvati a na věky zahynouti jako kterýkoli jiný člověk. Nazýván jest »svatým otcem« jednak proto, že daleko přemnozí jeho předchůdcové byli muži v pravdě svatými, jinak že jest svým úřadem povolán ku zvláštní života svatosti.

Papež se může také mýliti, jako kterýkoli jiný člověk. Může se mýliti u věcech vědeckých, může se mýliti jako panovník světský ve státních výnosech, může se mýliti ve svých nařízeních jako biskup Římský nebo jako patriarcha Západu, ba může míti jako soukromá osoba mylný názor u věcech víry a mravu: jen v jediném případě se nemůže mýliti, nemůže blouditi, když totiž, jak praví sněm, vládna úřadem vrchního učitele církve jako svrchovaný učitel a pastýř církve »ex cathedra« rozhoduje o nějakém článku víry a mravu, jenž má býti zachováván po veškeré církvi.

Tím jsou již také vytknuty meze neomylnosti. Nevztahuje se neomylnosť na věci politické, ale pouze na učení víry a mravu. Ukazují-li protivníci, že papežové někdy zasahovali bullami v nitrné záležitosti státní, stalo se to jen potud a proto, že jim tehdejší katoličtí státové sami k tomu postupovali právo. A věru, nebývalo to státům se škodou! Avšak ani u věcech víry a mravu nesmí papež dávati nových článkův, nebo přikazovati nových mravů, nemůže tedy ani nic ubrati ani přidati, nýbrž smí jen ony zásady přesně a jasně vysloviti, které bezprostředně a jasně plynou z učení Kristova.

Neomylnosť papežova jest v pravém slova

významu milosť úřední, která byla sv. Petru jakožto vrchnímu učiteli církve a v Petru i jeho nástupcům přislíbena. Neomylnosť jest spojena s úřadem vrchního učitele církve a jest osobním údělem toho, kdo úřad ten spravuje. Neomylnosti nenabývá papež ani svou učeností nebo vlohami, ani svou osobní ctností nebo svatostí života, nýbrž neomylnosť má původ ve přispění Ducha sv., jenž papeže v nejdůležitějších úkonech úředních, kdykoli totiž rozhoduje u věcech víry a mravu, ku spáse církve chrání od všelikého bludu.

Článkem sněmu Vatikánského o neomylnosti papežově nezavedla se do učení církve nižádná novota, nýbrž se jen přesně a jasně vyslovila stará víra, založená i na písmě svatém. Neomylnosť papežova jest nezbytným a bezprostředným důsledem jeho primátu. —

A což soudí pouhý rozum o neomylnosti papežově? Mám-li bezpečně věřiti církvi Kristově a býti jí poslušen, musím býti naprosto jist, že neukláním hlavy před bludem. Ani Bůh na mně nemůže žádati, abych kořil se lži. Aby však církev majíc povždy trvati po všecky časy podávala národům učení pravé a nezkalené, bylo a jest potřebí, aby ji božský zakladatel vyzbrojil svou pomocí, darem neomylnosti, aby se neušinula s cesty pravdy ve případech, kdy vznikají rozmanitá učení u věcech víry a mravu. Ano, ale snad jest tato neomylnosť při církevních sborech s papežem jakožto hlavou? Tak jest; nicméně zase sám rozum dává, že neomylnosť nezbytně se musí jeviti také

jinak. Mohou-li se všeobecné sněmy církevní tak často scházeti? V sedmdesátých letech bylo poznati, jak veliké ba nepřestupné překážky se mohou zavalovati v cestu. Byloť tehda dosti oprávněných pochybností, budou-li se otcové moci k církevnímu sněmu sestoupiti. Zdaž nemohou nastati časy, že by se ani nemohl sejíti všeobecný sněm církevní? A kdyby v takových dobách vznikl jaký nebezpečný blud anebo spor v církvi, kdož by tu rozhodoval? Či se má nechati jiskra bludu, až by vyšlehla v plameny? A kdyby se biskupům státní mocí zbraňovalo jíti na sněm, anebo kdyby se jim nedopřálo místa ku všeobecnému sněmu, mají snad křesťané »jen tak nazatím« něco věřiti? Nebylo by to vydávati dílo Boží v šanc zlomyslnosti lidské? A kdyby konečně na sněmu vznikla různosť názorů, kdo tu má rozhodovati, snad pouhá početná většina? Kterak by se to snášelo se slovy Páně ku Petrovi: »Šimone, Šimone, aj satan žádal o vás, aby tříbil jako pšenici: ale já jsem prosil za tebe, aby nezhynula víra tvá, a ty někdy obrátě se, potvrzuj bratří svých?« —

III.

Celý pravěk křesťanský uznával Římské biskupy za nástupce sv. Petra u vrchním úřadě i přednostenství před ostatními biskupy, čili celý pravěk křesťanský uznával papeže za vrchního učitele i správce, slovem za viditelnou hlavu církve. Ba nejen věřící, ale i odpadlíci a pohanští císařové a učenci uznávali papežství Římského

biskupa se všemi přednostmi a výsadami, uznávali primát.

Papež jakožto vrchní učitel i správce církve, podle přednosti své neomylnosti i právomoci na celou církev, rozhodoval o církevním učení a uklizel církevní spory. Hned v prvním století, když vzniklo hnutí v církvi Korintské, nehledali si pomoci u apoštola sv. Jana, jenž byl tehda ještě na živě, nýbrž obrátili se ku Klementu, žáku a třetímu nástupci Petrovu, do dalekého Říma; zajisté jen proto, že uznávali přednosť církve Římské. Sv. Polykarp († 167), žákem jsa sv. Jana apoštola, a tudíž velmi blízek časů apoštolských, odebral se ze Smyrny, svého to biskupského sídla, do Říma, aby tam obžaloval bludaře Marciona, jakož aby papež rozhodl o svěcení hodu velikonočního. Proč konal tento sv. biskup předalekou cestu do Říma, když tě měl o blízce také jiné církve apoštolské? Zajisté proto, že uznával v Římském biskupu nástupce sv. Petra a tím i hlavu církve. Ve sporu, který vznikl ve III. století v Alexandrii o učení Sabelliově, jenž popíral všeliký rozdíl v osobách božských, an prý Syn je týž kdo Otec, sv. Dionysius, biskup Alexandrijský, neopatrně se v té příčině vyjádřil nazvav Syna tvorem Otcovým: ihned se ozval do sporu papež Dionysius, a biskup Alexandrijský několika listy se pak ospravedlňoval hledě smysl slov svých pravověrně vyložiti. V témže století sv. Cyprian, slavný biskup Karthaginský (umučen r. 258), nejen skutkem uznával svrchovanou právomoc církve Římské, ale i když kterýsi

biskup v Gallii odpadl od víry, napomínal papeže, aby na místo jeho dosadil jiného. — Čím dále přibývá v dějinách takových dokladů.

Po těchto skutcích uvedeme tu jen ještě několik písemních výroků v o primátu papežově již z prvotné církve.

Sv. Ignác, žák apoštolů Petra a Jana a druhý po sv. Petru biskup církve Antiochijské (umučen 107), nazývá církev Římskou »přednostenkou lásky« (προκαθημένη τῆς ἀγαπῆς), t. oné církve, která jest úmluvou lásky. Sv. Irenej, žák sv. Polykarpa (umučen r. 202), píše:[1]) »S tou církví zajisté potřebí jest, aby souhlasila pro její »výtečnější přednostenství« každá církev, t. j. věřící odevšad, poněvadž v ní povždy od těch, kteří jsou odevšad, zachovalo se podání od apoštolů pocházející.« Jmenovaný již Cyprian nazývá církev Římskou — »katolické církve kořenem i matkou,« »církví přednostní, odkud pošla jednota knězská.« Učený Tertullian nazývá Římskou církev »šťastnou, ve které apoštolové (Petr s Pavlem) vylévali s učením krev, a odkud nám tedy vážnosť a důstojnosť apoštolského učení jest ustanovena.« (De praescr.) Když pak již tento výtečný muž upadl v bludy montánské, přece uznával vrchnosť učitelského i správního úřadu papežova řka o rozhodnutí papeže Zefyrina: »Doslýchám, že vyšel rozsudek rozhodný; papež, biskup biskupův, promluvil.«

---

[1]) Lib. III., 3. adv. haer. — Srovn. Desolda, sv. otce Irenea patero kněh proti kacířům, v Praze, 1876, str. 199.

(Lib. de Pud.) — Nedošli bychom ani konce, kdybychom chtěli takové důkazy podávati ze všech století. Pravíme jen ještě, že již od prastara platil v církvi výrok: »Roma locuta, res diremta, causa finita,« jako že: Řím promluvil, věc rozhodnuta, pře skončena. —

O věcech, o nichž nám byla řeč v celém tomto článku, bylo již tolik napsáno, že by bylo velmi nesnadno ba snad nemožno shlédnouti veškerou literaturu. Důkazů je tu tolik a takových, že by člověk s Ciceronem mohl zvolati: »Aut hoc testium satis est, aut nescio, quid satis est,« — buď je to svědků dosti, nebo nevím, co je dosti. Nicméně vezdy bude mezi protivníky církve jistý druh lidí, kteří nikdy neuznají: »Satis est.« Pro takové ovšem není psána ani tato kniha.

3. Papežové a jich význam v dějinách.

Ninive, Babylon, Susa, Ekbatana, a kdož ví všecky ty velikány starého světa, kam se poděli? Kde na dně mořském hledati prach pyšné Karthaginy, Sydonu, Karthageny, Saguntu a Tyru? Kde setřásli vojínové římští s obuvi prach a popel Jerusaléma a krev jeho obyvatelův? Kam roznesli na podkovách oři hunští Voglej a Srěm? — Všecka velikosť zmizela, a nádhera dána jest v niveč. A byť nebyli tito velikáni zahynuli cizím násilím, byli by zahynuli vlastní zkažeností a starobou. Byla by se na nich splnila slova Themistokleova: Ἀπώλομεθ᾽ ἂν

εἰ μὴ ἀπωλόμεθα, byli bychom zahynuli, kdyby nás nebyli zahubili.

Jen starověká, zahynulých druhův a družek vrstevnice, mocná královská Roma čelila vítězně bouřím, které za tolikero věků v tolikeru mracích se jí valily na šedivou a přece věčně mládnoucí hlavu. Řím jest mohutně klenutý most, jenž spojuje břeh šedé minulosti, zhynulé věky a světy se světem a věkem naším. Řím jest nebetěžný strom, jehož kořeny jsou v zamhlené minulosti, jehož peň jest v době naší, jehož větve, ratolesti a květy budou se rozkládati do věků daleko budoucích — na věky.

Že Řím nepadl v drtivou náruč dravého osudu: toť jest zásluhou křesťanství, papežův. Čím je co většího, slavnějšího a mocnějšího, tím častěji a větší mu vznikají nepřátelé. Kolikráte byl by Řím rozmetán, kdyby mocná a hojivá ruka papežův nebyla ochranně se rozpínala nad »městem věčným.« Kolikráte zpustošili město nepřátelé Gallův krutější, tolikrát mu byli papežové M. Furiem Camillem; kolikrát se vznímaly revolučné plameny, tolikrát mu byli Ciceronem. Papežové mocí božského učení všemu tomu zlotřilému se všeho světa sveženému nebo sběhlému proletářstvu a zbědovanému otroctvu místo vražedné dýky vtiskli do ruky kříž a radlo, aby v potu tváře, ale v bázni Boží a v poctivosti a svobodě si dobývali chleba.[1])

Tato činnosť papežů nepřestávala na pouhém

---

[1]) Srovn. pisatelův čl. „Vatikán, sídlem umění a vědy," v Obzoru 1883.

Římu, nýbrž pokud ruka jejich dosahovala, vztahovala se na všecek svět.

1. Papežové podávali a posýlali světu křesťanství. Sv. Petr, první papež, byl také prvním věrozvěstem, misionářem. Již v prastarých dobách posýlali papežové misionáře do Anglie, do Skotska a Irska, ke Frankům i Alemannům. Také Čechové, Poláci a jiné kmeny slovanské přijali víru z rukou a z vůle papežův, buď že k nim docházeli věrozvěstové z Říma, buď že se jim dostalo k tomu poselské moci z Říma. Odjinud-li přišli, konali své apoštolské dílo pod ochranou i dozorem papežův, jako sv. Cyrill a Method. O Němcích pak píše protestant K. A. Menzel:[1]) »Němcům se dostalo křesťanství, oné živé moci, kterou se znovu svět utváří, z římské působnosti a způsobami římskými.« A Herder:[2]) »Je-li šířiti křesťanství zásluhou, pak jí nabyl papež měrou vrchovatou.« Anglie a po většině i Německo, severní říše, Polsko, Uhry staly se jeho poselstvími a ústavami říše křesťanské; ba že Hunové, Saraceni, Tataři, Turci, Mongolové snad navždy nepohltili Evropy, jest mezi jiným také jeho zásluhou. Kdyby všechny rody císařské i královské, hraběcí a rytířské měly se vykázati svými zásluhami, jimiž dospěly druhdy vlády nad národy: tož smí trojkorunný velký Lama v Římě (jak věcně i historicky nespravedlivé a banální to přirovnání!) stoje na ramenech neválečných kněží žehnati je

---

[1]) Neuere Gesch. d. Deutschen, I. st. 2.

[2]) Ideen zur Philos. der Gesch. d. Menschheit, II. st. 350.

všecky svatým křížem a říci: »Beze mě byste nebyli, čím jste se stali.«

Po veškera století vyskytali se v církvi svatí a rekovní mužové, kteří z lásky ku své církvi a z poslušnosti ku prestolu apoštolskému v ušlechtilé a podivuhodné zapíravosti odřekše se pohodlí života, požitku těla i slávy světa pustili se v daleké kraje zámořských zemí hlásat pohanským a zdivočilým národům slova Božího, hotovi jsouce vše utrpěti pro svatou věc. Velikolepý, státními nástrahami schromený ústav Propaganda svědčí hlasitě a jasně, kteraké zásluhy také za našich časů připadají papežům o rozvoj říše a vzdělanosti křesťanské.

2. S křesťanstvím papežové dávali světu vzdělanosť, vědu a uměnu. Křesťanství v rozsáhlých rozměrech upravuje půdu vzdělanosti. Láska k Bohu a bližnímu, ušlechtilosť ducha, těla i mravu, snaha po pravdě, dobru a kráse: toť jsou převzácné poklady, které papežové rozdávali světu rukou štědrou. První misionář byl všude také prvním učitelem občanské vzdělanosti. Když pak z půdy takto upravené vzchází osení třeba až za sta a sta let, zase nejlepší plody se vracejí do Říma, čímž sídlo papežské v pravdě jest sídlem uměny a vědy. Po všem světě známá knihovna »Vaticana« chová vzácné poklady vědecké a Římské chrámy křesťanské i paláce papežské jsou hotovými sbírkami uměleckých vzácností ze všech oborů.

Kláštery, jejichž řehole papežové potvrzovali, staletou krušnou prací zachránily vzdělanosť staro-

klasickou od záhuby; tam se pečlivě přechovávaly starobylosti, tam zděděné vědy neustálou prací se zdokonalovaly; tam se rodily nové odbory věd a umění, odtamtud se šířila vzdělanosť a ušlechtilý způsob života široko daleko do kraje.

Papežové, kteří na Kapitolii korunovali básníky, byli štědrými a velikomyslnými příznivci učenců i umělců jak v rouše řeholním tak v občanském. Vzdělanosť jednotlivce byla rozmanita a harmonicka, ne tak jednotvárna jako za našich dob. Odtud jako v Danteově duchu, z něhož vytrysknul mohutný proud, jako v žárném bodě se sráží veškerá intelligence jeho doby i lidu, tak ze všech říší přírody a dějin, ze znalosti říše nebeské i pozemské v symbolické harmonii se povznesly velebné dómy.

University, tato střediska všeliké duchové ušlechtilosti snahy a práce jsou dílem papežským. Považovaly se obecně za ústavy duchovní, a papežům náleželo nad nimi právo dozoru. Proto Karel IV. brzy po bitvě u Kreščáku dříve nežli se vrátil do Čech, požádal papeže o udělení potřebných fakult pro vysokou školu, kterou chystal se založiti v Praze, a obdržel je již dne 26. ledna 1347.

Protestant Herder (l. c. II., st. 349) uznává zásluhy papežův o vzdělanosť slovy: »Zajisté biskup Římský mnoho učinil pro křesťanský svět; věren jsa jménu svého města obrácením nejen světa dobyl, ale také světu tomu zákony, mravy a zvyky vládl déle, silněji a nitrněji nežli starý Řím.« A str. 517.: »Bez Římské hierarchie byla by Evropa věrojatně padla v lup despotům, byla by se stala dějištěm

nesvornosti, ne-li dokonce pouští mongolskou.« Tolikéž [1]) protestant Rühs: »Předně vládnoucí hierarchii, která přece již byla založena, když barbarové se zmocnili říše Římské, děkuje nový svět za veškeru svou vzdělanosť. Knězstvo sestupovalo k surovým národům a moudrou bedlivostí hledalo v jejich zvláštnostech ona místa, kde mohlo zaštěpiti co lepšího a vznešenějšího.« Johannes šl. Müller: »Barbarové potřebovali poručníka . . . bez něho byly by nám vědomosti starého světa tak cizími, jako řecké Turkům . . . Co by se z nás bylo stalo bez papeže? . . .«

3. Papežové hájili svobody panovníkův i poddaného lidu uklizujíce spory mezi nimi vzniklé. Papežové chránili národy od nespravedlivosti a útisků vlastních knížat a králů. Řehoři VII. vidělo se býti úkolem knížat, aby česť Boží výše kladli nežli svou, aby spravedlnosť výše vážili zisku. »Panství svého,« psal králi Olafovi norskému, »užívati máte k tomu, abyste potlačeným pomáhali, abyste vdovy a sirotky ochraňovali, abyste nepodkupně soudili a právo s vlastním nebezpečím zastávali.« A Viléma anglického napomínal: »Přikázaní matky tvé církve jsou, abys konal spravedlnosť, abys hájil ústavy duchovní, které ti Bůh v ochranu svěřil, a o věčné spasení duše své ustavičně pečoval.« [2])

Roku 1248. stál králevič Přemysl Otakar

---

[1]) Gesch. d. Mittelalters st. 310.

[2]) Svob. p. Helfert, M. J. Hus, v Praze, 1857, st. 3.

se svou stranou, jmenovitě s králem Kunratem německým, proti svému otci, králi Václavovi, jemuž po boku stál Oldřich, kníže Korutanský, a několik starších pánů českých. »První nám známý výjev tohoto odboje přihodil se tím, že páni (strany kralevičovy) byvše od krále voláni do zbraně proti císaři, odepřeli poslušenství. Proto papež Innocenc IV. bullou dne 5. máje v Lyoně danou přikázal, aby pokutami církevními donutili nespokojence, poslušnu býti krále svého.« [1]) — Když se stalo narovnání, které by v brzku bylo vypuklo v nové rozbroje domácí, papež Innocenc novými bullami dne 22. a 24. dubna 1249. v Lyoně danými vyvázal krále Václava ze přísahy násilím vynucené, biskupa Mikuláše pak, jenž stranil kralevičovi, pohnal do Říma. Hrozby papežovy nezůstaly bez účinu, a král Václav, když se mu odbojný syn kralevič poddal cele a bez výminky, přijal jej i jeho družinu na milosť a u všeobecném slzavém pohnutí dával každému z nich políbení míru.

Když pak Otakar II., aby od židů nabyl peněz na výpravy válečné, dovoloval jim vyždimovati lid český lichvou, papež Klement IV. na synodě Vídeňské r. 1267. pohnal jej z toho k odpovědi a na to doléhal, aby se tomuto zlořádu položily meze.

Papežové uchránili Evropu od nepřátelských záplav, jmenovitě od otrockého jha tureckého. Dějiny nade vši pochybnosť dokládají pravdu, že podnět, svrchovaná horlivosť, duchovní vůdcovství

---

[1]) Palackého D. n. č. d. I., č. 2., kn. V. čl. 2.

ve všech bojích proti Turkovi, »dědičnému to nepříteli křesťanstva,« jevila se u papežův. Pius II. vida divokým návalem sveřepých Turků valiti se záhubu na celou západní Evropu hleděl získati krále českého, Jiřího z Poděbrad, ku výpravě proti nim a postaviti ho v čelo vojska z celé západní Evropy. V těchto snahách neustávali ani jeho nástupcové a jak mohouce pomocí duchovní a hmotnou usilovali odvrátiti pohromu. Bylo by zbytečno připomínati, čím a kterak přispěli papežové ku konečné porážce Turkův u Vídně.

4. Papežové k tomu pracovali, aby veškeré státy křesťanské soustředily se kolem prestolu Petrova jako veliká rodina, v níž by evangelium lásky bylo zákonem národů.

Svob. p. Helfert praví [1]) o papeži Řehoři VII.: »Jakož dle právních ponětí oné doby celé ústrojí státní záleželo na poměru lenním: tak tvrdil Řehoř, že knížata křesťanská jsou lenníci Ježíše Krista, pravého krále světa viditelného i neviditelného. Proto mají knížata česť Boží výše klásti nežli svou a spravedlnosť výše vážiti zisku. Takovým jen způsobem, mněl Řehoř VII., uskutečniti lze veliký úkol církve; a jen tehda vrátí se spravedlnosť a nábožnosť, mír a svornosť, až celý obor země v náměstkovi Kristově spatřovati bude své střediště, až všickni trůnové a národové práva svého u stolice apoštolské budou hledati i nalézati.« — Velikolepá myšlénka tato počínala se ve středověku nadějně uváděti ve skutek.

---

[1]) M. J. Hus, st 2 a n.

Ušlechtilý protestant, básník Novalis (šl. Hardenberg), praví o dobách papežské vlády: »Byly to krásné, vzácné časy, kdy Evropa byla jedna země křesťanská, kdy jedno křesťanstvo obývalo v tomto lidsky zřízeném dílu světa; jeden veliký společný zájem spojoval i nejodlehlejší kraje této široširé říše duchovní. Bez velikých statků světských spravovala i spojovala jedna vrchní hlava veliké síly politické. Jak blahodárna, jak přiměřena byla nitrné povaze lidské tato vláda, toto zřízení, nejlépe se ukázalo z mohutného vzletu všech ostatních sil lidských, z ladného rozvoje všeliké vlohy, z neobyčejné výše, které dostupovali jednotlivci ve všech oborech věd, života i umění, ukázalo se také z kvetoucího obchodu se zbožím duchovým i vezdejším po celé Evropě až v nejzazší končiny Indie . . . Byla to stará víra katolická, v život vštípené, živé křesťanství. Její všudepřítomnosť v životě, její láska k umění, její hluboká lidskosť, nezrušitelnosť jejích manželstev. její lidumilovná sdílnosť, její radosť v chudobě, poslušnosť a věrnosť nedají v ní nepoznati pravého náboženství a obsahují základy její ústavy.« [1])

---

[1]) Tato slova napsal Novalis r. 1799. v nedopsané stati, která měla nápis: „Křesťanství nebo Evropa.“ Protestantští vydavatelé jeho spisů však to místo vynechali. Až ve 4. vydání uveřejnil je Schlegel, jenž se stal zatím katolíkem. Ale v 5. vydání Tieck to místo již zase vypustil. Charakteristická to známka, kterak protestanté potlačují všeliký volný posudek a nestranné uznání katolické církve i papežství. — Srovn. Geschichtslügen čl. 14.

Po takovémto úsudku nemůžeme nepřipomněti vznešené chvály církve katolické a papežství z úst jiného protestanta, slovutného dějepisce anglického, Macaulaye (Edinburgh Review): »Ani není ani kdy nebylo na zemi díla lidské politiky, aby zasluhovalo takového rozboru jako církev římsko-katolická. Dějiny této církve spojují dvé velikých dob vzdělanosti, starý věk s novým. Není jiné ústavy v Evropě, která by nás vedla až v ony doby, kdy obětní kouř vystupoval z pantheonu, kdy ve Flaviově divadle se proháněli lvi a tygři. Nejhrdější rody královské jsou proti dlouhé řadě 257 římských papežů jen včerejší . . . A pořád ještě stojí tu papežství plno života a síly, kdy již všecky ostatní říše, které byly s ním jednoho věku, dávno se rozpadly v prach. Katolická církev pořád ještě posýlá své věrozvěsty až kraj světa a ještě pořád vstupuje nepřátelským králům v cestu s onou mocí, s níž zastoupila cestu Attilovi. Počet jejích příslušných jest větší než kdy jindy, čeho ve starém světě pozbyla, hojně si nahradila v novém. Také není ani památky, že by dlouhá její vláda docházela konce. Viděla vznikati všecky vlády a všecka církevní zřízení, která jsou nyní po světě, a snad uvidí je také všecky zanikati a přečká je. Byla velika i vážena, než ještě Sas vstoupil na půdu Britanskou, než Frank překročil Rýn, když kvetla ještě v Antiochii výmluvnosť řecká, když v Mekce ještě se klaněli ve chrámě modlám. A bude snad trvati v nezmenšené síle, až někdy některý pocestný z Nového Zelandu uprostřed širé poušti stane na

zlomeném oblouku Londýnského mosta, aby si nakreslil zříceniny chrámu svatopavelského. Povážím-li hrozné bouře, které Římská církev přečkala, jest mi nesnadno domysliti se, kterak má zahynouti . . . V minulém století papežství tak sešlo, že nevěrcům bylo předmětem posměchu a nám protestantům spíše soustrasti než nenávisti, i není divu, že roku 1799. i důmyslní pozorovatelé lidských věcí se domnívali, že Římské církvi uhodila poslední hodinka. Nevěrecká moc vládla, papež v zajetí umíral, osvícení preláti francouzští žili v cizině z protestantských almužen, nejušlechtilejší budovy, které velikomyslná štědrosť dřevních dob zasvětila poctě Boží, proměnily se ve vítězné chrámy nebo v banketní domy politických spolků: z takových znamení bylo lze souditi, že ohlašují blízký konec dlouhého jejího panství . . . Arabové mají pohádku, že velikou pyramidu Gisehskou postavili předpotopní králové, a že jediná ze všech lidských děl unesla tíhu potopy. Takový jest osud papežství. Bylo pochováno pod velikou potopou, ale hluboké jeho základy zůstaly neotřeseny, a když vody opadly, zjevilo se samo uprostřed trosek zhynulého světa zase ve sluneční záři. Republika Hollandská byla tatam, německá říše byla tatam, veliká rada Benátská, starý spolek Švýcarský, rod Bourbonův, sněm Francouzský i se šlechtou, byly tytam. Ale nezměnná církev Římská byla tu zase.«

Od dob, co napsána jsou slova tato, veliké věci se sběhly, mocné války se vedly, pyšné trůny se vyvrátily, a nové nebezpečné mocnosti

na jeviště vstoupily. A pořád ještě tu stojí Římská církev se svým papežstvím, neporušená a veliká, a více než kdy jindy bojí se jí nepřátelé, milují ji přátelé. Kdyby onen veliký dějepisec ještě jednou pozvedl péro ku chvále církve i papežství, zajisté by líčil jak moha ještě nadšeněji a skvěleji. Právě za našich dob, kdy chystají se veliké a nebezpečné rozvraty, církev katolická po veškerém světa oboru jest bohulibým divadlem synovské oddanosti, svornosti a lásky. Což zmohou všecky lži a potupy proti té ústavě, o které pravil její zakladatel, že brány pekelné jí nepřemohou!

4. Karel Veliký — „svatým.“

»Nejednota i nesvornosť,« píše Fr. Palacký,[1]) »byly starodávné vady národů slovanských. Bodrci nemalou pomocí přispěli Karlu Velikému ku krvavému vítězství nad Sasíky. Karel odměnil jejich služby tím, že již r. 789. s velikou vojenskou výpravou sám osobně proti Luticům vytáhnuv, tím počátek válčení svého se Slovany učinil. Za příčinu války předstíral příkoří od Luticů Bodrcům, jeho spojencům, činěná. Bodrci a Srbové tudíž ochotně pomáhali jemu pokořiti sousedy a pokrevníky své.« Pokořiv a poraziv Karel Avary, byl 25. prosince 800 v Římě na císařství Římské korunován, čímž »domnělé starochloubného Říma právo ku panování nade všemi národy jakoby dědičně nastoupil.«

[1]) Palacký, Děj. nár. č. d. I. č. 1.

Karel stal se »skutečně mečem časů, ku podivu a slávě, ano až k omámení naostřeným.« I Čechové zlým toho zažili. »Pohnutka jeho válečných skutků nebyla však jen obrana a šíření osvěty a náboženství křesťanského, nýbrž mnohem více výbojnosť a bažení po slávě.« Píše o něm dále V. V. Tomek:[1] »Ku provedení záměrů svých užíval v přepychu síly své Karel často takových prostředků, že není značného rozdílu mezi ním a asijskými výbojci. Soukromě byl nad míru skromně živ, a vyjímaje pohlavní jeho vášně, vzorem občanských ctností. Příjmí Veliký srostlo s jménem jeho zúplna. Církev nazvala jej svatým.«

Tato domněnka, že Karel Veliký byl v církvi katolické prohlášen za svatého, stala se nepřátelům příčinou veliké výtky proti církvi, jako by totiž papež prohlášením Karla za svatého byl všecky jeho skutky a křivdy schválil a tím Karlovy záměry a snahy zajedno prohlásil se svými vlastními a vůbec církevními záměry a snahami. A jak by tomu nebylo tak, když skoro každý náš »národní« kalendář vykazuje na den 28. ledna měsíce svátek »sv. Karla Velikého«?!

Co jest o té věci po pravdě souditi? V knězských novinách »Correspondenz-Blatt« byla v č. 2. r. 1887. položena otázka: »Počítá-li církev katolická Karla Velikého za svatého?« Odpověď: »V A. Müllerově Všeobecném Martyrologii jest čísti na stránce 23. poznámku: Na mnoha místech slaví se dnes (28. ledna)

---

[1]) Nauč. slovn. IV. st. 557 a n.

také památka sv. Karla Velikého, císaře západní říše a zvláštního šiřitele křesťanské civilisace.« Jelikož však sama redakce nepovažovala této poznámky za jistou, prosila svých čtenářův o zevrubný rozbor této věci. Odpovědi ujal se již ve 4. č. p. prof. Jos. J. Hrubý z Telče, a to tak důkladně, že redakce ho žádala, aby i nadále jí věnoval své obratné péro. Podáváme tu podstatnou části oné stati.[1])

Josef kardinál Hergenröther píše:[2])

»... Mnozí počítali Karla Velikého nejen za velikého, čemuž se nikdo nebránil, ale také za svatého. Avšak jej kanonisoval jen k žádostem Bedřicha Rudovouse protipapež Paschalis, a římský breviář i všeobecná církev kanonisace neuznávaly; jediné Cáchám se povoluje ho uctívati za svatého.«

Jiného názoru jest životopisec svatých Jan Ev. Stadler,[3]) počítaje Karla Vel. za svatého: »S. Carolus Magnus, Imperator Conf. (28. Jan.) ... Sv. Karel, první římsko-křesťanský císař Západu ..« a na str. 558. vykládá: »Tuto kanonizaci, anať pošla od protipapeže (Paschalisa III.), považují někteří za neplatnu; jelikož však pozdější praví papežové se tomu nevzpírali, nýbrž nad to církevní jeho úctu podnes na několika místech — třeba v Cáchách, kdež se jeho svátek slaví jako slavnosť dupl. I. cl., jakož i v jiných kostelech Německa, Francie i Belgie, —

---

[1]) Correspondenz-Blatt f. d. kathol. Clerus Oesterreichs, ve Vídni, 1887. č. 4.

[2]) Hand. d. allgem. Kircheng. Freiburg, 1884., III. vyd. st. 742.

[3]) Heiligen-Lexikon, 1858., I. sv. st. 556.

dovolují, nic jsme nebyli na rozvahách přidržeti se Bollanda a počítati Karla Vel. za »svatého.« V Mart. Rom. ostatně jeho jména není nalézti.« — Nejinak soudí také A. Kobler T. J., ba zrovna rozhodně se zastává »svatosti« Karla Velikého: »Ovšem protipapež přisoudil tomuto císaři r. 1166. úctu a česť svatého; ale co se takto stalo nesprávným způsobem, následující praví papežové alespoň mlčením potvrdili, a Benedikt XIV. pokládal toto mlčení zajedno se skutečnou beatifikací. Ostatně již papež Urban VIII. a jiní papežové povolili rozličným kostelům ve Francii a v Němcích, jmenovitě v Cáchách, kde jest hrob velikého císaře, zvláštní officium de sancto Carolo. Čím si Karel Veliký této cti zasloužil, tak dobře je známo, že netřeba toho připomínati. Výčitky, které se mu činí vzhledem ku věrnosti manželské, nejsou tak bezpečně doloženy, že by kdo mohl z nich o něm zle souditi.« [1])

Předloživ si takto výrok Hergenrötherův proti slovům a »důkazům« Stadlerovým a Koblerovým prof. Hrubý důmyslně ohledává jich průvodnosť. Ukazuje, na jak vratké postati se zakládá Stadlerův i Koblerův důkaz e silentio. Dále praví, že důkazy obou spisovatelů jsou příliš volné a všeobecné, podrobných dokladů nepodávajíce; že hned se mluví o »blahoslaveném« Karlu, hned o úctě »svatého,« a »Benedikt XIV. považoval prý toto mlčení zajedno se skutečnou beatifikací.« Jelikož však beatifikace

---

[1]) Zeitschr. f. k. Theol., r. IX., v Innomostí 1885.

není totéž co kanonisace, nedokazuje toto mlčení pro kanonisaci nic!

Všecko důsledkování z »tichého« uznání této kanonisace od »následujících pravých papežů« docela padá, protože není pravdivé. Nemám sice, praví p. pisatel, po ruce potřebných dokladů, abych ohledal, co se pravilo o papeži Urbanu VIII. a jiných (?) papežích, ale mohu svůj výrok doložiti z doby nejnovější.[1]) Arcibiskup, později kardinál Johannes hodlaje pořiditi nové vydání Kolínského Missálu sestavil r. 1847. k tomu konci komisi, která r. 1849. práce ukončila. Hově přání, aby slavnosť Karla Velikého byla rozšířena na celé biskupství, podal arcibiskup r. 1850. v té příčině žádosť k apoštolskému prestolu, ve které také zpomněl Missálu, jejž prý hodlá vydati. Sv. otec dal odmítavou odpověď a schválil, aby spracovali zvláštní Proprium Coloniense k Missálu a ku Breviariu Romanu. Stran slavnosti svátku Karla Velikého vyšlo, jak se doslýchá, vyjádření, že v městě Cáchách sice se neschvaluje, nýbrž jen promíjí, ale v dalších krajích že všeliká úcta Karla Velikého in Officio et Missa výslovně byla zamítnuta.

Kdo zná jen poněkud podstatu a účiny beatifikace, z těchto posledních slov ihned pozná, jak se věci mají s prohlášením Karla za svatého. Mezi jinými účinky beatifikace se také počítá: »4. Povolení úcty jednomu místu nesmí se rozšiřovati na jiné

---

[1]) Pastoral Blatt v Münsteru, 1868., st. 105., sl. b.

místo. — 5. Je-li na jednom místě dovoleno všem svatého uctívati, smí se čísti officium blahoslaveného jen soukromě, nikoli veřejně. — 7. Svátky blahoslavených nesmějí se slaviti beze zvláštního dovolení sv. stolice. — 8. V obecných kalendářích nesmějí se uváděti jména blahoslavených; jen v takových, které jsou ustanoveny pro jistá místa a družstva.«

Toto-li chováme na mysli, snadno uznáme, že nikterak nemůže býti řeči o kanonisaci Karla Velikého, nýbrž jen o beatifikaci. Kterak se však i o této má souditi, o tom poučují slova: že ani v Cáchách se neschvaluje slaviti svátek Karla Velikého, nýbrž jen chtějí prý to promíjeti, v dalších kruzích však každá úcta Karla Velikého in Officio et Missa výslovně byla odmrštěna.

Pravdu tedy děl kardinál Hergenröther: »Breviář římský a všeobecná církev neuznaly kanonisace; jen se povoluje úcta blahoslaveného pro Cáchy.« —

Těmito slovy zdůvodnil a na jisto postavil J. Hrubý nápis své stati: »Karla Velikého církev katolická za svatého nepočítá.«

Takto ovšem ubyl zase jeden blud v dějinách, — a zároveň jedna výtka proti církvi.

5. „Špatní" papežové.

Když Jan Hus svévolně se vyvazoval z poslušenství církevního, obořil se na papeže. Když Luther chtěl zjednati svému dílu příčiny a místa, bylo mu napřed zohaviti církev i veliká její zřízení. Jelikož však vrchol a koruna církevních ústavů jest papežství, nebylo také na žádný jiný ústav útočeno s takovou prolhaností a zuřivostí, jako na papežství a na ty, kteří posvátný ten úřad kdy vedli a spravovali. Tak se splnila slova Páně: »Budou všeliké zlo mluviti proti vám.«

1. Jan Hus vkročiv při hádaní o bullách papežských na dráhu revoluce jal se tvrditi, že »ten toliko papež opravdu prý jest hlavou církve, který nejvyšší svůj úřad pastýřský poctivě zastává a životem mravným následuje Pána; není-li ale tak, nýbrž naopak, nelze prý říci, že by papež byl hlavou církve, alébrž jest prý největší nepřítel a nejhorší protivník její. Proti tomuto se obrátila všecka síla hněvivých jeho útoků. Již před tím jednou v soukromé hádce udeřiv silně na stůl zvolal: »Římská církev? Tam zasadil Antikrist nohu svou, kterýmž jest těžko hnouti!« Nyní ale zřejmě vystoupil s takovou řečí a dokazoval, že papež římský, nenásleduje-li v pravdě Krista, jest »zloděj, loupežník, vlk dravý, pokrytec a mezi všemi živoucími největší a nejhorší Antikrist,« a že nesluší se držeti jeho ustanovení. Ale arciť najdeš i na apoštolském stolci koukol mezi pšenicí,

a již za Husových časů byli mnozí, kteří nemohli uznati pravdivosti a upřímnosti takových prohlašování. »Jsou to slova pěkná ovšem, pravili, ale jed v nich se ukrývá; nebo to-li se připustí, budete dle libosti o tom či onom moci tvrditi, že nesluší se držeti ustanovení církve, že to či ono jest takové, v čem věrný křesťan nemůže býti povinen předpisů církevních zachovávati. Jeť to, rozumíme-li dobře, první příklad oněch praktik, kteréžto v podobných okolnostech za věků revolučných vždy se opakovaly.« [1])

Také »čeští bratří« při svém pietistickém citlivůstkářství nacházeli ve svých srdcích více než dosti místa k nejjizlivějšímu záští proti stolci apoštolskému. I na nich se zpravdila slova, že z citlivůstkářství velmi snadně se vyvinuje náboženská přemrštěnosť, a že z citlivůstkářství pocházeji dítky pýcha a fanatismus.[2])

V dobách německé »reformace« spílati na papeže stalo se modou i soustavou. Nebylo a posud není pod sluncem neřesti, které by Luther jak hlasitě tak lživě nebyl vytýkal papežům, není nadávky na světě ani pod světem, aby jí nebyl vmetal papežům ve tvář. Luther dospěl v této své květomluvě takové dokonalosti a prováděl ji s takovou ostydlostí, že nad tím i »dobří« protestanté žasnou a trnou. Budiž nám tu prominuto, že se ostýcháme i něco z toho podati na ukázku.

---

[1]) Svob. p. A. J. Helfert, M. J. Hus, v Praze, 1857, st. 115. a n.

[2]) V. Brandl, Kniha pro každého Moravana, v Brně, 1863, st. 182.

Jaký mistr, nejinací učeníci. Všichni přednější šiřitelé a zástupcové protestantismu jak mohouce lhali ústně i písemně na papežství i na papeže, aby od nich lid odtrhli a tak sami aby nabyli místa, neboť protestantismus není leč čirá negace církve a jen z této negace žije a tyje.[1]) Na tyto i na pozdější jich nástupce lze potahovati slova Görresova: »Protivníci církve katolické bývají začasto zvrhel a vyvrhel všelikých vyznání, škol a stran. Zuřivé záští své obracejí jmenovitě proti ústavům církevním a proti těm, kteří jaký církevní úřad spravovali nebo spravují; není ústavu, kterého by ještě nebyli zohavili, není osoby, která se ubírala vedle jejich pelechu, aby nebyli za ní potupně a hanebně pokřikovali, nelze vymysliti drzostného zločinu, jehož by nebyli ještě roztrousili v mysl. Tam ve svých děrách pěstují onoho »draka lží,« jemuž utne-li kdo jednu hlavu, ihned naskočí deset jiných.«[2])

2. Ani za našich časů neděje se hrubě jinak. Všeliká lež se počítá za dovolenou, ba zrovna za učenosť, jen když se jí zlehčuje církev a její hlava. »První zásada nepřátel církve jest, praví ve spise »Les confessions d' un ex-libre penseur« Léon Taxil, vl. Gabriel Jogand-Pagès, jenž ještě roku 1885. předsedal neznabožskému (atheistickému) kongresu v Římě, ale ze zvláštní milosti Boží vrátil se do lůna své

---

[1]) Selbstauflösung des Protestantismus (Dr. W. Binder).

[2]) Geschichtslügen, vyd. VIII. čl. 11.

církve katolické, jest tato: »Každá zbraň je dovolena v boji proti náboženství a jeho sluhům. Toute arme est bonne contre la religion et ses ministres. Klerikalismus jest nepřítelem, jehož dlužno se zbaviti všelikými prostředky. Bůh jest zlo; proto je všecko, co může lidi odvraceti od Boha, samo o sobě slušno, i nemůže v boji proti náboženství žádný čin býti podlým. Proto jest všeliká lež úplně dovolena, směřuje-li na škodu náboženství a kněží.« Taxil sám vypočítává několikero literarních podvodů, které se staly na úkor církve. Zvláště zajímava jest jeho zpráva, kterak jeden spis Voltairův, kdež se popírá pravda křesťanská, byl podstrčen jakémusi venkovskému faráři Meslierovi a po jeho smrti pod jeho jménem vydán. Dále vypravuje Taxil, že r. 1881. aby nahnal nově založenému listu, jehož byl vrchním redaktorem, hojně odběratelů, přikázal jednomu ze spolupracovníkův napsati co možná nestydatý román »Les amours secrètes de Pie IX« a vydávati jej za zprávu jeho bývalého komořího. Sám Victor Hugo mu psal, kterak ho to těší a že jest všecek jeho, an bojuje za osvětu. Spis ten ale byl tak hanebně psán, že ani ne za tři neděle podalo více než 2000 paní z diecese Montpellieru důrazný protest. Toho se vydavatelé listu zalekli a žádali, aby Taxil hanebný román ve feuilletonu zastavil. Voltaire soudil o lži takto: »Lež jen tehda je neřestí, směřuje-li k čemu zlému; velikou ctností však jest, působí-li se jí co dobrého. Buďte tedy ctnostnější než kdy jindy. Lži jako ďábel; nikoliv ostýchavě a jen jednou, ale beze strachu a

pořád.« Jelikož pak nepřátelům církve jest svrchovaným dobrem úplně zničiti víru křesťanskou, jest jim lež na církev konem ctnosti. Odtud tedy proticírkevní spisovatel a řečník jest povinen vše vymýšleti a rozšiřovati, čím by církev potupil a knězstvo v posměch a nenávisť uvedl. Pozná-li kdo, praví Taxil dále, že ta ona zpráva není pravdiva, ale že se jí zlehčuje učení církve a duchovenstvo, smí ji opakovati, znovu vydávati a rozšiřovati: totoť prý není ona hanebná lež, o které mluvívá nezasvěcenec. Ba ještě lépe jest lži, které jiný vynesl na světlo, doplňovati.« [1])

Takové lži najdeš v »učených« knihách, v novinách, v sešitech, v románech, v naučných slovnících, . . . i ve školských učebnicích. Člověk by věru nevěděl, nad čím se více pozastaviti a kde toho příčinu hledati, či v nevědomosti, či v podjaté zvyklosti, či v tom, o čem píše zase Görres: »Takto je všecka bytosť těchto lidí založena ve lži; ode lži vycházejí, ke lži se vracejí, ve lži žijí a tyjí, lež jest jejich myšlením a snahou i řečí, a všecka práce jejich jest lež! Ký div?! Když se již zapředli a zabředli v zapírání, vodí je otec lži na provaze, do něhož se byli zapletli.« —

3. Víme dobře, že bylo v řadě papežů několik nehodných, a dokonce nehodláme se jich zastávati. »Ale, praví sv. Augustin,[2]) což na tom, kdyby v postupu věků vloudil se v řadu papežů, která

[1]) Vaterland, ve Vídni, 1887, č. 49.
[2]) Ep. ad Gent. 33.

začíná Petrem, některý pastýř nevěrný? Církev z toho nevezme škody; nevinní křesťané se tím nedostanou v nebezpečí. Bůh, jenž pravil o špatné vrchnosti: »Čiňte, co vám praví. a nehleďte na to, co činí,« postaral se, aby žádný papež neučil bludu a nezavedl církve v ta místa, že by se rozbila o záhubná úskalí bezbožného rozkolu.«

Církev samu jako dílo Boží dobře sluší rozeznávati od jejich nehodných sluhů, zrovna jako platnosť svátosti nezávisí na hodnosti neb nehodnosti přisluhovatelově; papežové míjejí, ale církev zůstává na věky. »Církev jest ustanovení božského; počátek její jest nebe a k nebi se nese konec její. Jelikož ale bytuje na zemi, v lidech žije a se jeví, pozemské podpory a prostředků zevnějších potřebuje: osudy její rovněž jako každé moci vezdejší, v celku i v jednotlivostech, podrobeny jsou zákonům vynikání a klesání, květu a úpadu, vítězství a přemožení.«[1])

Víme dobře, že bylo v řadě papežův několik nehodných, ale co z toho? Smí se snad proto zavrhovati papežství vůbec? »Proto, že mnozí císařové, praví proti Husovi V. Brandl (l. c.), byli nehodnými osobami, žádný rozumný důstojnosť císařskou nebo vůbec panovnickou vyvracovati nebude; proto že nehodní mužové seděli na stolci sv. Petra, žádný nepředpojatý tvrditi nebude, že papežství jest zkázou světa.«

4. Ze křiku, který zvedají protivníci církve na »špatné« papeže, mělo by se mysliti, že ne-li všichni

---

[1]) Helfert, M. J. Hus, st. 269.

do jednoho, tož alespoň po většině byli »špatni.« Tak třeba Marnix, přední to šiřitel kalvinismu v Hollandě, dělí celou řadu papežů ve čtyři skupiny po osmi papežích, z nichž by člověk nevěděl, kterému přisouditi »cenu špatnosti.« V první skupinu zahrnuje »rouhače a posměvače,« ve druhou »smilníky, cizoložce a sodomské darebáky,« ve třetí »lakomce a krvavé šelmy,« ve čtvrtou »čaroděje, kouzelníky a traviče.«[1]) Při takovém rozvrhu ovšem posuzuje papeže hlava nehlava, svatý nesvatý. — Nuže, zarytý protestant Davisson, jenž bezpříkladně křiklavě a lživě vylíčil dějiny papežů, při vší práci a snaze nenahledal a nepojmenoval více než osm a dvacet »špatných« papežů.[2]) Na posledních sedmi z těchto dvaceti osmi nemohl se dohledati jiné špatnosti žádné, leč že prý »svolili ke tvrdým (pravda-li?) opatřením proti protestantům.« — Co však jest to proti ostatním dvěma stům a třiceti osmi papežům, při nichž ani přepřísný »inkvisitor« Davisson nemohl najiti jaké »špatnosti?« A což neváží-li nic, že jest vůbec sedmdesát pět svatých papežů, z nichž šest a čtyřicet prolilo krev za víru a lid šest a třicet z nich uctíval za svaté, prvé než církev pronesla o nich svůj soud, nic-li neváží, že ze dvou set šedesáti tří nástupců Petrových přemnozí vynikali ctností a učeností, lidumilností a ctihodnou povahou?! V pravdě, není knížecího křesla na zemi, aby byl tak starý a ctihodný, tak

---

[1]) Görres-Gesellsch., 3. Vereinsschr. 1882.

[2]) Jak připomíná Rütjes, Triumph d. wahren K. st. 145. — Geschichtslügen čl. 11.

ztěsna spojený s dějinami člověčenstva za dva tisíce let, jakož aby se mohl vykázati tolika a takovými muži. jako prestol Petrův. »Byla by to dlouhá řada jmén, praví Herder ve svých »Ideách k dějinám filosofie člověčenstva,« kdybych chtěl vyjmenovati jen po výboru hodné a veliké papeže; rozmařilců najdeš na římském křesle daleko méně než na trůnech panovníků světských; a při několika z nich jen proto chyby více vystupují, že jsou to chyby papežův.«

Dějiny papežův byly pokaleny nejvíce od protestantův; i nadivno jest pozorovati, kterak větším dílem právě protestantským dějepiscům připadla úloha, aby křivdu napravili a učiněnou škodu nahradili. Čím dále více se zpravďuje výrok Pertzův: Die beste Vertheidigung der Päpste ist die Enthüllung ihres Seins, jako by řekl: »Čím jasněji se ozřejmí dějiny papežův, tím větší jim z toho vzejde sláva.«

6. Papežové X. století.

O desátém století nedochovalo se nás mnoho zpráv v oboru dějin římských, a které se dochovaly, byly nehrubě příznivy —: tam tedy, v pološeru, zasadili nepřátelé páku hanobení církve a podávali »historické výzkumy« od »učených« spisů protestantských až do našeho »Knězoura.« Ve spisech takových, psaných s úmyslnou rozvláčností a patrnou zálibou, dočteš se pod čarou dokladu: »historické!«

nebo »dějepisné!«, a měl-lis potud aspoň trochu dobrý a správný úsudek o církvi a její hlavě, o papeži, veta po něm! Jak pak by neměl syn 19. století věřiti »vědě«?!

1. Jisto jest, že X. století byla doba v Římských dějinách kalná a trudná. Když byl zvrácen trůn Karlovičů, přela se v Italii o nadvládu a císařskou důstojnosť knížata nepatrná a slabá, jak v Římě tak v Italii zle se svářily sporné strany, od kterých církev zakusila horšího pronásledování než kdykoli před tím. Od konce IX. století až skoro do polovice XI. třely se v Římě ku vládě jednak strana šlechty Římské po přednosti hrabat Toskánských, jednak strana markrabat Tuscijských, jíž v čele stály zlopověstné ženy, Theodora starší, manželka Theofylaktova, konsula i senátora Římského a držitele hradu andělského, a její dcery Theodora mladší a Marozia. Tyto asi 50 let prováděly nad Římem nejen vládu politickou, ale církvi škodily hlavně tím, že nedbajíce svobodné volby papeže dosazovaly na úřady církevní i na papežský stolec za peníze nebo zbraněmi koho chtěly, po přednosti své příbuzné a své paroby, a zase zbavovaly úřadu nebo daly zabiti, na koho jen mohly, byl-li v úřad dosazen stranou jim protivnou. Takovým činem se stalo, že i na sám stolec apoštolský dosedali mužové docela nehodní. [1]) Samo sebou jde na jevo, že při takové libovůli ve správě úřadů církevních hynula zvedenosť i kázeň. Tolik však také samo sebou jde na rozum,

---

[1]) Dr. Fr. Zeibert, Hist. eccl. v Brně, 1884, st. 223.

že tato zkáza nevznikla v církvi ani z církve, ale že byla do ní vnesena násilnou rukou světskou.

O těchto truchlých dobách dostalo se nám nad to zpravodajů na části lehkověrných a nesoudných, na části zlomyslných a lživých. Kardinál Baronius, jakkoli byl vezdy důmyslným a hotovým obrancem papežského prestolu, přece lehkověrně sbíral všeliké pomluvy a nesoudně jim věřil. Již to by jej bylo mělo činiti poněkud opatrnějším, že byl oněch dob dosti dalek, přes půl tisíce let. Hlavním však a lživým zpravodajem jest Liudprand, jehož císař Ota Veliký jmenoval biskupem Kremonským. Muž tento se zabýval spisováním jen z té příčiny, aby se svým přátelům zavděčil chválami a svým protivníkům aby se pomstil. Maje císaře Otu svým příznivcem napsal k jeho chvále spis »De rebus gestis Ottonis Magni« a protivníkem jsa strany v Římě vládnoucí napsal spis »Antapodosis — odplatu,« v němž uložil své hanebné lži.

V novějších dějinách se stal v posuzování století X. příznivý obrat, lživosť Liudprandova byla jak náleží odhalena. Gröne píše[1]) o něm: »Chronista, jenž pode jménem Liudpranda zaznamenal dějiny své doby, jeví se býti mužem surového a sprostého záští a podobá se spíše frivolnému, nízkému, neřestnému pamfletáři než dějepisci.« Nejinak soudí již také protestantští dějepiscové o Liudprandovi. Třeba hned Schlosser:[2]) »Liudprand pojímá

[1]) Papstgeschichte I, st. 413.

[2]) Weltgeschichte, VI. st. 163.

všecko po stránce nejsprostější, příčinu k událostem hledá v pudech a úmyslech nejmalichernějších a nejpodlejších a s patrnou zálibou vykládá i nejšpinavější pohádky a nejneřestnější anekdoty.«

2. Podle zpráv Liudprandových byli nejneřestnějšími papeži Sergius III., Jan X. a Jan XII. Prohledněme si tedy blíže tyto muže, abychom zvěděli, kterak o nich souditi, a kterak souditi také o — Liudprandovi. Proti hanebným lžím Liudprandovým zachovala se o Sergěji III. (904—911) zpráva od ctihodného Flodoarda,[1]) vrstevníka Sergějova, »že se vrátil ku společným prosbám římského lidu ze sedmiletého vyhnanství a že se mu dostalo důstojnosti (t. papežské) již dávno přisouzené, kterou po více než sedm let zastával s potěšením všeho světa.« Římský jáhen Johannes podává[2]) o něm zprávu, že znovu postavil spadlý kostel Lateránský. Hrobní pak nápis o něm dí: »Amat pastor agmina cuncta simul, jako že miloval své stádce jako věrný pastýř.« — Patrno, že Sergěj III. byl mnohem lepší než jeho pověsť, kterou mu připravil Liudprand.

Druhý papež, na něhož Liudprand vychrlil spoustu jedovaté pomluvy, byl Jan X. (914—928). Tento prý, anať Theodora starší prý k němu zahořela nečistou láskou, byl od ní dosazen na arcibiskupský stolec v Ravenně, a brzy potom — modica vero temporis intercapedine — na stolec

---

[1]) Pagi, Critica ann. 904. n. 5.
[2]) l. c. n. 7.

v Římě, aby prý měla svého milce o blízce. — V celé této osnově smyšlenek a lží není ani vlákna pravdy. Již Amadesi, Muratori a j. pochybovali o ní; biskupský kancléř Duret však dosvědčil její naprostou nepravdivosť. Dokázal,[1]) že arcibiskupa Petra, který (podle Liudpranda) poslal Jana již jako klerika do Říma, kdež si ho Theodora zamilovala, v Ravenně ani nebylo, a že Jan byl v Ravenně arcibiskupem již r. 905.; nebyla to tedy »krátká doba,« po které se stal papežem, aniž následoval po onom papeži, jenž prý ho neprávem byl vysvětil; neboť byl to Sergius III., ale po tomto byli ještě dva papežové Anastasius III. a Lando. Jako arcibiskup v Ravenně vedl si Jan velmi statně, jako papež hájil Říma od loupeživých Saracenů. Když chtěl stolec papežský vytrhnouti z nedůstojné poddanosti světské, byl ve vzniklé bouři jat a v žaláři zardousen. Chvalořečník Berengarův nazývá Jana »pastýřem samá moudrosť a v povolání věrnosť« [2]) a J. Kř. Weiss praví jej býti »největším papežem X. století.« [3]) Ostatně nejsou lživé pletichy Liudprandovy ani po stránce psychologické dosti dovedně smyšleny. Byla-liž by pak Theodora při své chlipné vášni ku kleriku Janovi pustila jej od sebe a po 9 let klidně přechovávala k němu svou vášeň, kdyžtě by mu byla mohla nalézti pohodlného i výnosného místa v samém Římě?

---

[1]) Kopp'sche Geschichtsbl. aus d. Schweiz, sv. I. seš. 3.

[2]) Srovn. Hefele, Beiträge z. Kirchengesch. I. st. 245.

[3]) Weltgesch. II. 2, st. 793. — Srovn. Geschichtslügen čl. 12.

Třetí papež, jenž propadl zvláštnímu hněvu Liudprandovu, jest Jan XII. (956—964), syn Alberichův a Maroziin vnuk, jenž se vlastně jmenoval Octavian. Nepřestávaje na vladařství Římském, jehož se mu dostalo po otci, ačkoliv jinoch teprve 18 let, úsilím Toskánské strany dosazen jest na stolec papežský. Aby zatajil a zahalil nepravosti dřevního života, zvolil si jméno Jan. Jinoch tento, jenž přinesl s sebou na stolec papežský všecky chyby své mladosti a doby, všecky vady svého stavu a vychování, ovšem nebyl papežem, jak se sluší a patří, ale dokonce zase nebyl takovou obludou, jak ho líčí Liudprand. R. 962. korunoval císaře Otu, i dostal od něho znovu, co již Pipin byl papeži dal a Karel Veliký potvrdil; když však sveden byv radou ošemetných přátel zrušil smlouvu s Otou Velikým a spojil se s jeho nepřátely, císař Ota přirazil s vojskem k Římu. Jan uprchl, a císař r. 963. svolal synodu, aby rozhodla o jeho nepravostech, jako že sloužil mši sv. ale nepřijímal, že v konírně kohosi světil na jáhna, že 10letého hocha posvětil na biskupa a o jiných nestoudnostech, o nichž tu nelze míti řeči. Jan XII. byl sice pozván na soud, ale když se nedostavil, dal ho císař bez výslechu a bez obrany odsouditi a sesaditi a dosadil na jeho místo člověka světského, jenž pak na rychlo přijav svěcení dal si jméno Lev VIII.[1])

Poznali jsme již ze předešlých dvou případů v Liudprandovi zpravodaje zlomyslně pomluvačného

---

[1]) Zeibert, l. c. st. 224.

a ze msty lživého. Pozíráme-li na jeho zprávy o Janu XII., úsudek tento tím pevněji se v nás utvrzuje. Neboť proti zprávám a hnusným žalobám Liudprandovým svědčí: 1. že jsou upřílišeně zveličeny a odtud i málo věrojatny; jest z nich poznati zlý úmysl pisatelův, čímž sám jim vtiskl na čelo pečeť podjatosti ne-li dokonce zlomyslné lži. Již dějepisec Ota, biskup Frisinský († 1158), jehož Palacký nazývá »slavným dějepiscem« a přisuzuje mu vysokou cenu pravdomluvnosti a soudnosti, praví, že »jest jim nesnadno uvěřiti.« 2. Jak žalobníci tak obhájcové i soudcové buď dobrovolně nebo z přinucení stranili císaři proti papežovi. 3. Synoda měla sesaditi papeže a skutečně sesadila; jelikož však to bylo něco neslýchaného, bylo potřebí přednésti na papeže také neslýchané žaloby, aby sebe i císaře z toho skutku ospravedlnili. 4. Podle Liudprandovy zprávy sám císař Ota žalobám těm nevěřil. K tomu přistupuje za páté, že Jan XII. vrátiv se do Říma svolal synodu do chrámu sv. Petra r. 964., a tato synoda, při níž bylo právě oněch dvanácte biskupů, kteří nedlouho před tím byli členy lžisynody císařem Otou svolané, prohlásila tuto lžisynodu za hanebnou, zrušila všecky její výnosy, sesadila protipapeže císařem dosazeného, degradovala jeho světitele a prohlásila jeho svěcení, která v tomto úřadě byl vykonal, jakož i všecky jeho duchovní úkony za neplatné.[1]) — Ale Liudprand o tom všem ani slovem se nezmiňuje. Patrně tedy psal

[1]) Geschichtslügen čl. 12.

své dílo »De rebus gestis Ottonis Magni,« ve kterém popisuje onu lžisynodu a uvádí žaloby vznešené na papeže Jana XII., z vyššího rozkazu nebo k oku a po chuti císařově, jenž byl tuhým protivníkem papežovým. Liudprand o těch věcech mlčí, protože by byl oslabil dojem, kterého chtěl svými lživými zprávami docíliti, nebo zrovna řečeno, že by se jeho zpráva byla ukázala neuvěřitelnou. Připomněti jest ještě, že pokračovatel Rhegina, opata Prumského,[1]) jenž se osvědčuje býti dobrým a zevrubným znalcem oné doby, neví nic o oněch hrozných žalobách a praví, že Jan XII. proto byl sesazen, že se spolčil s protivníky císařovými.

Z výkladů těchto jde samo sebou na rozum, že zprávy Liudprandovy jsou buď větším dílem »na odplatu« zlomyslně vymyšleny nebo venkoncem selhány.

3. Jest pak věru velice pozoru hodno, že při všeliké truchlé rozervanosti v Římě zůstala vážnosť prestolu apoštolského na venek neporušena. Katolická církev v jiných zemích zkvétala, noví národové přijímali křest, císaři i králové, církevní sněmy, biskupové a učenci podávali hojné příklady úcty ke stolci apoštolskému. Připomeneme jinde okružného listu papeže Lva VII. proti pověrám. Když Boleslav se začal důrazněji starati o založení zvláštního biskupství pro Čechy, sobecká neustupnosť kapituly Řezenské byla jemu v tom na závadě,

[1]) Ad ann. 964. Pertz, Mon. Germ. hist., I., 626. — Viz Palacký, D. n. č. I., 1. st. 20.

ačkoli nejen papež Jan XII. ale i císař Ota I. skutek takový podporovati chtěli. Teprve po smrti biskupa Michala (972), když sv. Volfgang na jeho místo dosedl, apoštolský muž tento i proti vůli kapituly své tak ochotně svolil k biskupství českému, že i sám jeho listinu základní složil.[1])

Tyto a jiné věci kdyby byl znal Baronius, nebyl by ve svých letopisech posuzoval podle Italie celou církev, a nabyv takto vyššího rozhledu po církvi, zajisté by desátého století prý pro surovosť a nedostatek dobra nebyl nazval dobou »železnou,« pro ošklivosť všelikého zla »olověnou,« a pro nedostatek spisovatelů »temnou.«

Na konec článku o »špatných« papežích nemůžeme nepřipomněti ještě jedné věci. Baronius totiž v úvodě ku svým dějinám X. století, kdež s úzkostlivou zevrubností ale malou soudností zaznamenal, co písemné zprávy a sám Liudprand podávají, napomíná čtenáře, aby se nepohoršil nad ohavností spuštění, se kterou se tu potkává na místech posvátných. Právě v té době prý se jeví církev býti dílem Božím, kdež by lodice Petrova nepochybně se byla rozkotala, kdyby jí podle přislíbení Kristova nebyla chránila moc svrchovaná. Právě aby ukázal, že církev není dílo lidské, ale Boží, položil Bůh na oči, že nikterakým činem špatných přednostův nemůže býti zničena, jak by se skutečně bylo stalo každé i nejpevnější říši a kterémukoli ústavu světskému, kdyby se byly dostaly

---

[1]) Palacký, Děj. nár. č. d. I. č. 1. st. 254.

v takové okolnosti. Z toho prý má upřímný křesťan útěchu a přesvědčení, žeť i kdyby Kristus spal, přece spí v lodici své církve a procitne v čas, aby přikázal moři a bouři. Jen bezbožní novotáři, kteří neznají evangelia, jež vyznávají, při pohledu na zbouřené vlny, jimiž se lodice Petrova přikrývá, propukají v rouhání, že Krista v ní není.

Výsledek stati o »špatných« papežích X. století zahrnujeme ve slova Möhlerova: »Desáté století má své zvláštní neduhy a nedostatky, ale má tolikéž svou zvláštní zbožnou vroucnosť, kterou aby vyložili, naši dějepiscové si jaksi nepospíchají.« [1]) A věru z temných oněch dob svítí mnohá jasná hvězda v utěšenou budoucnosť. Mezi papeži desátého století, až na ty málokteré, jež proti církevnímu právu dosadila násilím ruka světská, byli mužové ctihodní, pevní, ba svatí.[2])

7. „Papežka Johanna.“

Ženština jakás, rodem prý z Mohuče, prchla prý s kochánkem svým z Italie do Athen, kdež za muže jsouc přestrojena tak prospívala u vědách, že se proslavila i jakožto učitel filosofie, načež vrátivši se r. 885. do Říma byla zvolena za nástupce Lva IV. a přijala jméno Jan VIII. Při slavnostní procesi, která se konala brzy po volbě, slehla prý

---

1) Tüb. Theol. Quartalschrift, 1831.

2) Geschichtslügen l. c.

v kostele Lateránském nebo kdesi o blízce a na místě skonala. —

1. Patrno, že pověsť tato v samých základech jest velmi chatrně vymyšlena. Kdy vznikla a jest-li pouhou satirou na papeže desátého století, o tom doposud není jednoty. Tolik však jest jisto a všeobecně uznáno, že je to pouhá pohádka, neboť po Lvu IV. († 17. června 855.) bezprostředně a hned nastoupil Benedikt III., a ani jeden ze současných dějepisců jak latinských tak řeckých odštěpených nemá o »papežce« ani zmínky, čehož by zajisté nebyli opomněli, ba Fotius výslovně nazývá Benedikta Lvovým nástupcem. Pozdější však spisovatelé jako Marianus Scotus († 1086), Sigbertus Gemblacensis († 1112), Martinus Polonus († 1278) jsou těch dob daleci, aby se jejich zprávám mohlo uvěřiti.[1]) Ostatně Sigbert již o tom více věděl než Marianus, a Martinus zase více než oba jeho předchůdcové. Čím dále od oné »události,« přibývalo oněch zpráv, každý z těchto tří věděl něco nového, »zevrubnějšího,« tak že se také na nich zpravdil výrok »fama volando crescit,« že pověsti přibývá jako sněhové koule s kopce. Snad se v pověsti této obráží památka na vládu žen v obsazování úřadů církevních i sídla papežského. To však jest dokázáno, že v nejstarších spisech těchto tří zpravodajů této pohádky ani nebylo, ale že až v pozdějším věku tam byla vložena na hanu církve.

---

[1]) Dr. Fr. Zeibert, Hist. eccl., v Brně, 1884, st. 227.

Přes to, že mistr Jan Hus »o Anežce papežici přečasto mluví, jako by pohádka o ní byla událostí nepopíratelnou,« [1]) an toho potřeboval na zlehčování prestolu apoštolského, nepovažovala se tato věc před velikým odštěpením 16. století za nic více, nežli čím byla, za pouhý výmysl. Teprve od časů reformace počali ji víc a více vydávati za historickou pravdu, až jí, jak u lhářů nezřídka bývá, sami uvěřili. Ale vážní a soudní dějepiscové nejen katoličtí ale i protestantští ji považovali a považují za vymyšlenou pohádku.

Nicméně i za našich časů »čisté a přísné« vědy jest snad několik vzdělanců a novinářů, kteří báječnou »papežku« počítají za osobu historickou. Těmto dostačiž zvěděti, že »starokatolický biskup« Reinkens, kdykoli ještě jako profesor církevních dějin ve Vratislavě přednášel, opakoval o »papežce Johance« tuto větu: »Že by kdy byla jaká papežka Johanna, tomu věří za našich časů již jenom liberální novináři a protestantští učitelé obecných škol,« [2]) — a bezmála měli bychom říci — a leckterý spisovatel český.

2. Jelikož tedy všecek soudný svět nepovažuje zprávy o »papežce Johanně« za nic lepšího nežli za trusek zlomyslné vymýšlivosti, bylo by škoda místa i času, abychom se jí déle zabývali. Povíme tu tedy jen, kterak asi pověsť tato vznikla. Píšeť o tom Döllinger [3]) asi takto: Čtvero věcí bylo snad

---

[1]) Dr. Ant. Lenz, Učení M. J. Husi, v Praze, 1875, st. 43.

[2]) Geschichtslügen čl. 13.

[3]) Papstfabeln des Mittelalters, ve Mnichově 1863.

na příčině, že tato pověsť vznikla a do podrobna byla vylíčena: že se při nastolení papežově užívalo sedadel uprostřed prázdných, že se nalezl kámen s nápisem, který považovali za náhrobní, že se na tom místě nalezla také socha s rouchem, které měli za ženské, a že bylo zvykem při procesích nechoditi jednou ulicí.

V jedné ulici římské nalezly se tedy dvě věci, o kterých se docela přirozeným způsobem myslilo, že patří k sobě: socha s dítkem či vlastně chlapcem, a pamětný kámen s nápisem. Socha ta prý byla podoby spíše mužské nežli ženské; v ruce prý měla ratolesť palmovou, i lze se domnívati, že to byl buď nějaký pohanský bůžek nebo kněz s ministrantem. Ale hustá říza a k tomu soška chlapce vzbudila u lidu domněnku, že to matka s dítětem. Tak se dohadovali sochy z nápisu a nápisu ze sochy. K tomu prolomené, uprostřed duté sedadlo, jakož i to, že se touto ulicí nechodilo: — a pověsť byla hotova i potvrzena... Že papež při nastolení posedl ze křesla nižšího na vyšší, bylo podle žalmu 112: »erexit pauperem« znamením nové, vysoké důstojnosti. Že pak tato křesla byla uprostřed duta, bylo z pouhé náhody. Byly to právě vzácné památky starého díla římského, kterých se druhdy užívalo v lázních. Říkalo se jim porphyreticae, anyť byly ze vzácného kamene plamenité barvy.

Kde kterému cizinci však napadl tento zvláštní tvar sedadla; že se ho druhdy užívalo v lázni, na to již nikdo nepomýšlel. K tomu se zvědělo, že jen nový papež a to jen jednou v životě naň sedne.

O symbolický, obrazný význam toho málo kdo z lidu se staral. I vymyslili si sami výklad, jaký právě lid až podnes činívá. Sedadlo jest proto duté, aby se na jisto zvědělo, že jest papež mužem; o další výklad, proč se tak činí, postarala se lidová obrazivosť, že prý »byla jednou jedna« žena papežem. Tím měla básnivá pověsť již volnou cestu. — Pověsť si libuje v nejříznějších protivách: proto svrchovaná důstojnosť knězská a hned vedle ní hanebná prostituce . . . V tom však došla papežka již svého cíle, a proto ji sama pověsť uklizuje hned s cesty: umírá na místě porodu, čili podle starší pověsti, byla ukamenována od rozkaceného lidu. — Po té ukazuje Döllinger na příkladech z jiných dob a zemí, kterak vznikají podobné pohádky. Snad mnohý čtenář by cosi podobného mohl doložiti ze svého okolí, třeba od Třebíče a odjinud.

Kdo však pohádce této posud věřil, tomu postoupila »papežka Johanka« od roku 1870. ovšem až k »neomylnosti« ne-li dokonce i »nezhřešitelnosti!«

8. Řehoř VII. — Jindřich IV. — „Canossa.“ [1]

Slova »Canossa« již odjakživa lidé proticírkevní nadužívali. Zvyk tento však se nepoměrně vzmohl po dni 14. května 1872., kdy Bismarck na sněmu říšském pronesl perutná slova: »Buďte bez starosti: Do Canossy nepůjdeme, ani tělem ani duchem!«

[1]) Spracováno z „Geschichtslügen.“

Na památku těchto slov byl postaven u Harzburku obelisk s nápisem: »Do Canossy nepůjdeme. 14. května 1872.« Nad tím je bronzový obraz toho, jenž tato slova pronesl. Jedinká nehoda při tom je, že každého roku spěží a maltou znečistěná dešťovice pravidelně přetrhne tento nápis špinavou čarou, tak že je ho potřebí umývati a drhnouti, aby nebudil u jedněch mrzutosti, u jiných smíchu.

Při slově »Canossa« domýšlejí se němečtí liberálové, že »kajicnou poutí« Jindřicha IV. do Canossy byla pokořena německá říše před hierarchií, že súžený císař německý ponížen před »vládychtivým« a »zpupným« papežem Řehořem VII. Podle toho by nám do této věci, anať se týká pouze Němců, vlastně nic nebylo. Nebylo by ovšem, ale jest, neboť i naši liberálové à la JUDr. Jindřich Šolc kde koho a kde čeho se rádi přichytují, jen když je to »hezky« proti církvi. Dosazoval-li jako že dosazoval císař proti církevnímu právu na stolce biskupské i opatské jen své paroby a všelijaké nezvedence, žehrají liberálové, ba rádi ukazují na kleslosť církevní kázně. Zastane-li se však papež jako hlava církve důrazně, že jemu a nikoli samému císaři sluší dosazovati v církevní úřady, hlasitě ho viní liberálové zase z »panovačnosti« a »zpupnosti.«

Ostatně zvíme také, jakého to muže a v čem podporoval český kníže Vratislav hrdly i statky českého lidu. Závazkem s Jindřichem proti papeži zašantročil Vratislav II. země české jako část říše německé »pars regni Teutonici« a sám stal se »regulus in regno Teutonico.« Bojem svým

o investituru chtěl papež i země české z německého manství vyprostiti, ale sám kníže český se mu v tom příčil! Byla to veliká politická chyba. Viz o tom výtečnou stať z péra dra. M. Procházky ve »Sborn. Velehr.« IV. 37 nn.

1. Nestranná badání dějepisná podávají věc docela jinak: panovačnosť a všeliké z ní vznikající nectnosti jsou jen po straně Jindřichově, kdežto papež přestává na tom, aby udržel posvátnosť církve nedotknutou. »Nespravedlivě by posuzoval velikolepou myšlénku Řehořovu, kdo by jí za pohnutku podkládal marnivou žádosť panování. Základem a cílem jejím byla nauka o rozšíření království nebeského na zemi. Stolice římská jako střediště založeného od Spasitele ústavu ku spasení lidskému za úkol má, — takové bylo o tom Řehoře VII. nejvroucnější a zbožné přesvědčení, — aby království Boží zde na zemi zvelebovala, aby spůsobila taký stav věcí, kde by evangelium bylo zákonem národův, kde by to čeho na vrchnostech a poddaných žádá v malém i velikém ve skutek bylo uváděno. K tomuto cíli mají papeži všecka knížata světská býti nápomocna a rozkazův jeho poslušna, neboť on je za ně odpověden Nejvyššímu.« [1]) Papež netoliko že dával, což jest císařovo, císaři, nýbrž byl by císaře Jindřicha rád měl ve spolku na obranu církve, a teprve když císař nejen to odmítl, ale nad to světskou rukou zasahoval do nitrného života církve a nejnesvětějšími prostředky

[1]) Svob. p. Helfert, Mistr Jan Hus, v Praze, 1857, st. 3.

čím dál více církev znesvěcoval, papež takto nechtivě a z přinucení ujal se boje a vedl jej dále a to s odhodlaností, jaké jest schopna jen věc tak posvátná.

Již za časů Jindřichova otce, za císaře Jindřicha III., churavěla církev trojím neduhem: svatokupectvím, že totiž stát prodával církevní statky, kuběnářstvím knězstva jakož i tím, že světská knížata se míchala do volby papežské. Vzhledem k této poslední věci přičinil se papež Řehoř VII. již jakožto kardinál Hildebrand, když Jindřich IV. byl ještě chlapcem a matka spravovala vládu, o výnos synody Římské, ze které zřejmě na jevo jde, jak příznivého smýšlení byli v Římě o mladistvém králi a jeho říši. Výnos tento se odnášel k volbě papeže a zněl: »Umřel-li papež, má se napřed sestoupiti v poradu sedm kardinálů-biskupů, pak mají povolati ku poradě také ostatní kardinály-kleriky a konečně mají dbáti také přání ostatního duchovenstva Římského i lidu. Při tom však mají také dbáti povinné úcty k milovanému synu Jindřichovi a příštímu králi a ku každému jeho nástupci, jenž osobně od stolce apoštolského nabyl tohoto práva. Nelze-li v Římě volbu provésti volně a svobodně, smí se tak učiniti také jinde.« Pravý tento dekret, jejž podává Baronius, Annal. ad. ann. 1059, odštěpenci falšovali již za živobytí Jindřichova.

Když pak kardinál Hildebrand zvolen byl za papeže r. 1073., učinil nový krok ku svobodě církve ze škodlivého a nedůstojného jha státního,

a to až tehda, když král Jindřich lichými sliby byl ho několikráte sklamal. Novou synodou totiž r. 1075. v Římě konanou zakázal biskupům i opatům přijímati od světských knížat investituru, že totiž nesmějí světských statkův i církevní právomoci přijímati od knížat světských, kteří jim je udíleli prstenem a berlou, na znamení jejich církevní moci a důstojnosti. Když však Jindřich nicméně nepřestával rozdávati biskupství a opatství a to ještě k účelům svatokupeckým, pohrozil mu Řehoř klatbou; za to však Jindřich svolav »národní sněm« německých biskupův a knížat do Wormsu r. 1076. dal papeže »sesaditi,« po čemž tento neviděl jiného zbytí nežli sesaditi krále a vyřknouti naň klatbu — jelikož neustával ve svatokupectví a pokusil se odtrhnouti část církve ode skály Petrovy. Že by papež byl králi zakázal vládu nad říší německou a nad Italií, že by byl královy poddané vyvázal z přísahy věrnosti, nelze na jisto tvrditi. A byť si tomu bylo tak, platilo to zajisté jen potud, pokud Jindřich byl v klatbě.[1]) Ostatně ani není potřeba připomínati, že »reformatorové,« zejména Luther, daleko ostřeji vyzývali neposlouchati »papežského« císaře a katolických knížat.

Jindřich myslím z počátku se domníval, že mimo »národní biskupy« také nižší duchovenstvo i lid postaví se mu po boku; ale brzo poznal, jak se zmýlil. Přední biskupové, kteří byli s ním do klatby dáni, jako z trestu Božího do roka pomřeli.

---

[1]) Srovn. Hefele, Conciliengesch. V., vyd. II., st. 73, pozn. 1.

a nezávislá strana duchovenstva i lidu veřejně se postavila ku straně Řehořově, jenž vydal tento okružný list ku všem obyvatelům římské říše, jak duchovním tak světským:[1])

»Děkujeme Bohu všemohoucímu, že zachovává církev a chrání. Víte, kterak neslýchaných příkoří a příhan utrpěla sv. církev od vašeho krále, jak jí hrozilo vyvrácení a záhuba... Jelikož však plyne z Našeho úřadu, abychom milovali lidi, ale nikoli jejich neřestí, jakož máme brániti zlu, aby se obrátili, a s ošklivostí Se odvraceti nikoliv od lidí nýbrž od bezbožnosti, napomínáme vás s důstojností apoštolského přednosty sv. Petra a prosíme vás, rozmilých bratří, přemýšlejte nyní, kterak jej přiměti ku pravé kajicnosti, abychom jej mohli z pomoci Boží v lůno naší společné matky, již on se snažil rozervati, v bratrské lásce zase vrátiti, a to tak, aby již nemohl nijakou novou ošemetností pošlapávati sv. církve. Jestliže však vás neposlechne a přidrží se spíše rady těch, kdož pro svatokupecké kacířství již ode dávna jsou vyobcováni, než vaší, pak hodláme, dávajíce přednosť Pánu před člověkem, katolické církve mužně se zastati... Bůh jest Nám svědkem, že ani jakákoli snaha po výhodách, ani světská mysl Nás nevyzbrojí proti zlým knížatům a bezbožným kněžím, nýbrž jen rozvaha Naší povinnosti úřední a moc apoštolského prestolu, z níž denně že Si svědomitě máme účet klásti, uznáváme Svou povinností. Lépe zajisté jest

[1]) Viz tamtéž st. 83 a n.

Nám, není-li jiného zbytí, z ruky tyranovy vzíti smrť beztoho jistou, nežli bychom mlčením, zmalátnělostí nebo vlastním prospěchářstvím přisvědčovali ku zničení křesťanského zákona.«

2. V těchto dobách tísně svolali německá knížata r. 1076. říšský sněm do Triburu u Rýna a k uklizení sporu dožádali se papežských plnomocníků. Mnozí byli na té, že svrhnou krále s trůnu.

Papež Řehoř VII. vyslal tam patriarchu Sigharda Voglejského a Altmana, biskupa Passovského. Jindřich tábořil se hloučkem svých věrných u Oppenheimu, na druhém břehu Rýnském; neboť jsa v klatbě nesměl vstoupiti do sněmu. Tam mu vyřizovali jeho poslancové, kteří po sedm dní sem tam přecházeli, kterak knížata ve Tribuře veřejně rozebírají jeho život a shledávají v něm samé křivdy a rušení slibů, zločiny a násilí proti církvi a říši, proti poddaným a cizincům; kterak říši druhdy rozkvetlou a mocnou v nitru spustošil a z venku vydal v opovržení; kterak pevně jsou odhodláni zvoliti si někoho jiného za krále; kterak odpadlí biskupové se poddali a kterak splnomocněný k tomu Altman zprostil je církevních pokut. Jindřich propustil své z církve vyloučené rádce a denně svatosvatě sliboval a dokládal se, že všecko učiní, čehokoli se bude po něm žádati, jen aby mu nechali jméno a znaky královské moci, jichž přece nabyl cestou právní a jichž nemůže pozbyti leda se svrchovaným opovržením všech. Z Triburu však

mu odpověděli, že již tolikrát svatosvatě sliboval a se zapřísahal, ale nikdy nesplnil, a právě tato nedůvěra knížat, jež dostoupila vrcholu, byla na příčině, že legatové papežovi darmo se namáhali nakloniti je ku shovívavosti. Konečně, když již zbraněmi se chtěli obořiti na krále a také jeho hlouček byl hotov ke krvavé srážce, povolili roztrpčení Sasové i Švábové. Pravili a zkázali králi, ačkoli prý jeho zločiny jsou všem nade slunce jasnější, že přece zůstavují věc na úplné rozhodnutí papeži; chtěliť jej přiměti, aby kolem hromnic dorazil do Augsburku a tam uklidil svádu v církvi a v říši. Nezbaví-li se však císař klatby do dne a do roka, že pozbude říše podle zákona, anoť nikomu, kdo do dne do roka potrval v klatbě, není dovoleno vlásti. Zatím aby bez vlády prodléval ve Špíru a zdržoval se královské nádhery, dokud by se jeho věc nerozhodla v Augsburce. Jindřich ku všemu svolil.

3. Obojí strana vypravila hned posly za Alpy. Poslové královi měli zároveň papeže přiměti, aby se neubíral do Augsburku: »že prý mohou mnohem snáze a lépe ve vzájemné důvěře všecko vyrovnati, nežli ve shromáždění tak hlučném a vášnivě zbouřeném.« Řehoř těch slov nedbal. I rozhodl se král, že sám si pospíší do Italie ku papeži: doufalť spíše milosti dosíci od Řehořovy velikomyslnosti a čirého smýšlení, než ode hněvu knížat. O vánocích vydal se s manželkou Bertou a s tříletým synem Kunrátem na cestu namáhavou a nebezpečnou, jen za průvodu

několika osob. S papežem, jenž se již ubíral do Augsburku, potkal se v pevném hradě Canosse, jenž náležel markraběnce Mathildě. K ní se tedy, anať byla mu příbuzna, obrátil Jindřich s prosbou, aby ho papež vyvázal z klatby; tolikéž se měli zaň přimluviti tchýně Adléta a její syn, jakož i markrabě Azzo z Este, opat Hugo z Clugny, jeho to křestní kmotr a jiní, kteří tehda dleli na hradě Canosse. Řehoř vzkázal králi, jest-li jist svou nevinou, ať se jen dostaví k říšskému sněmu do Augsburku; nesmíť prý za nepřítomnosti žalobců rozhodovati o věci žalovaného. Jindřich odkázal, že již nadchází výroční den klatby, a že prosí jen za rozhřešení; cokoli sněm pak rozhodne, že se všemu podvolí. Řehoř znal Jindřichovu vrtkavosť a těkavosť. Jakou pak zárukou mohly býti sliby z úst muže, jenž, jak zkušenosť dokazovala, jen jako by proto sliboval, aby toho neplnil! K tomu Řehoř dobře poznával, že Jindřich jen proto chce býti klatby sproštěn, aby odňal sněmu hlavní příčinu zadržeti mu korunu; nikoli však, že by příkoří na církvi spáchaných litoval a s ní se chtěl smířiti. Po tři dni za sebou chodil Jindřich do předního dvoru hradního; čekaje výsledu vyjednávání, z jitra a z večera tam postával jako veřejný kajicník v rouše kajicím. Samo sebou jde, že jeho věc nemohla býti tak hned vyřízena. Neběželoť tu jen, aby se napravilo veřejné pohoršení, jež dal veškerému křesťanstvu, ale i o to, aby se odstranila mnohá jeho proticírkevní zařízení, jmenoyitě dosazování schismatických biskupů, svatokupectví a

světská investitura. Řehoř mu konečně dal rozhřešení s tou podmínkou, aby odpadlým od něho knížatům dostiučinil.

4. Takto se tedy věci sběhly před Canossou i v Canosse. Kdo jim chce dobře porozuměti a správně je posuzovati, musí znáti nejen pravdivou jich souvislosť, ale i ducha té doby. Veřejné pokání církevní nemělo v sobě žádné příhany. Při těsné souvislosti zákonů státních s církevními rozumělo se samo sebou, aby kdo dal veřejné pohoršení, také veřejně se kál. Byloť to »veřejným míněním,« a Jindřich snad by se nebyl ani poddal církevnímu pokání, kdyby z něho nebyl čekal výhody světské. Při moci, kterou tehda měl papež, jen se jest diviti jeho umírněnosti. Tať nejlépe svědčí, že mu neběželo o to, aby císaře ponížil a pokořil, nýbrž spíše, aby z jeho podpory mohl v církvi udržovati kázeň a řád.

Pokání Jindřichovo také nebylo přísné vzhledem ku přísnosti té doby, o níž naše mazlivá, sentimentální doba ovšem nemá ani ponětí. Také již jen učitelé pohádkáři smějí vykládati dětem, až jim naskakuje husí kůže, že Jindřich stával jen v teninké košili. Kajicí roucho bývalo dlouhé a vlněné a nosilo se na všech ostatních šatech, jež si kdo chtěl podvléci; kolem beder se opasovalo řemenem. Choditi bosky (či správněji na trepkách, sandálech) také se nepočítalo kajicníku za cosi nectného. I jiní císařové a papežové se za to nestyděli o kajicích procesích. Ani třídenní půst od rána do večera není jakou ukrutností, kdyžtě církev ve

čtyřicetidenním postě za těch dob obecně žádala, aby se každý křesťan nasytil až večer.

Jsou to tedy jen dětinské pohádky, že by Jindřich bos, jen v tenké košili a o hladě byl stál tři dni před hradem. Pravda jest, že bylo zima a hodně sněhu. Chtěl-li Jindřich státi na nádvoří, toť bylo z jeho vůle, nikdo mu toho nekázal a také měl kde přebývati. Že myslím někdy trochu vymrznul, kdo za to? Jindřich chtěl vzbuditi soustrasť. — Takto tedy vše, co Jindřich v pokání podnikl, posuzuje-li se z ducha té doby a přirovná-li se k tomu, co jeho otec a jiná knížata středověká a později sv. Ludvík z Francie dobrovolně na pokání na se vzali, jeví se býti opravdu nepatrným k tomu, co zavinil a co měl smířiti.

Proto dí protestantský profesor Pflugk-Harttung[1]: »Canossa byla Řehořovi církevním vítězstvím, ale politickou porážkou.« A Floto, fanatický to nepřítel Řehoře VII., praví[2]: »Že král postával venku ve sněhu jako kajicník, toť byl zajisté veliký úspěch; ale tímto pokáním přiměl král papeže, aby ho rozhřešil; král ho přinutil.« Rovněž Sugenheim[3]: »Jindřich se odhodlal papeže mravně donutiti, aby ho sprostil klatby.« Konečně Gregorovius,[4]) jemuž zajisté nikdo nevytkne jakou stranivosť k papeži, píše: »Výjev v Canosse každého

[1]) Ve přednášce v prosinci 1882 v Tubinkách.

[2]) Kaiser Heinrich IV. u. sein Zeitalter II. st. 129.

[3]) Gesch. d. deutsch. Volkes. II. st. 246.

[4]) Gesch. d. Stadt Rom im Mittelalt. Stuttg. 1870, sv. IV. st. 197.

nutí, aby se podivoval jakořka nadlidskému charakteru. Bezbranné vítězství tohoto mnicha má v sobě více práva ku podivení všeho světa, nežli všecka vítězství Alexandrova, Caesarova nebo Napoleonova. Bitvy, které ve středověku podnikli papežové, nebyly vyhrány železem a olovem, ale mravní silou; a tím, že se upotřebovalo tak jemných a duchovních prostředků, stojí někdy středověk nad naší dobou. Napoleonové proti Řehořům se jeví býti pouhými barbary.«

U vší stručnosti se tu jen ještě zmíníme, že pohádka, jako by papež vybaviv krále z klatby a slouže mši sv. byl u přijímání vyzval císaře, aby s ním přijal polovici posvěcené hostie a takto »soudem Božím« dokázal svou nevinu, čemuž císař prý se zdráhal, jest právě čím jest, pohádkou. Sám protestantský dějezpytec Luden ji zamítl pro nedostatečnou spolehlivosť a pro nitrné spory. Nač by se pak byl Jindřich očisťoval ještě před říšským sněmem, když by již zde byl ordalii vykonal? Pravda však jest, co vyprávějí Bonizo a Donizo, a ti mohli věděti pravdu lépe než německý kronikář Lambert, neboť Donizo žil v Canosse a Bonizo byl ve styku se dvorem tímto. A tito vypravují, že papež podal císaři večeři Páně, nikoli aby vzbudil a provedl soud Boží, nýbrž prý jen císaře vystříhal, aby raději nepřijímal, nemá-li úmyslu čistého. —

Jindřich umřel, jak žil, ve klatbě. Řehoř nevida si v Římě jistoty v bouřích, jež vzbudil Jindřich, utekl se do Salerna a zemřel tam dne 25. května 1085. Tam odpočívají ostatky tohoto velikého, slavného

bojovníka. Poslední jeho slova byla: »Miloval jsem spravedlnosť a nenáviděl křivdu, proto umírám ve vyhnanství!« — Nemenších trpkostí nežli Řehoř VII. zakusil později jako mnozí také papež Hadrian IV. v boji za nezadajná práva církve proti násilně panovačnému císaři. »Kéž bych nikdy nebyl vykročil z Anglie nebo ze svého kláštera!« hlasitě si hořekoval. »Jest na světě který člověk tak ubohý jako papež? Na posvátném prestolu zkusil jsem tolik příkoří, že všeliké trpkosti mého předešlého života vidí se mi býti sladkými.« Tak zajisté nemluví člověk panovačný, tak může mluviti jen ten, kdo svědomitým konáním své povinnosti padl v oběť cizí panovačnosti a světskému násilí. — Ostatně kterak málo Jindřich IV. dbal svých slibův a přísah, poznati také z toho, že ustanovil protipapeže (Klementa III.), jenž mu vstavil korunu císařskou. Ale ani s nástupci Řehořovými nemohl se Jindřich snášeti, neboť ani sebepovolnější papež nemůže dopustiti, aby císař směl zneužívati církve ku prospěchům státním.

9. Řehoř VII. prý „zrušil“ liturgii slovanskou.

Spatřujíce, ač neprávem, němečtí dějepiscové v dobrovolné kajicné pouti Jindřichově do Canossy ponížení německé říše před hierarchií římskou, jak mohouce stíhají výtečného papeže Řehoře VII. ze »vládychtivosti« a »zpupnosti.« Názor tento, jako mnohý jiný, dostal se také do

dějin českých. Vytýká se u nás Řehoři, že prý »zrušil v Čechách liturgii slovanskou.« Píše v té příčině Palacký: »Liturgie slovanská, udrževší se v Čechách vedle latinské ve přízni u lidu, ačkoli ne bez odporu všelikého, hned od věku Methodiova i Bořivojova, konečně v druhé polovici XI. století zdá se že již obmezena byla jen na klášter Sázavský, co poslední útočiště své. Ještě roku 1079. ujímal se jí Vratislav, bezpochyby k žádosti sněmu českého, přímluvou svou u Řehoře VII., prose o její potvrzení. Papež ale nejen odepřel prosbu takovou, ale i poručil (2. Jan. 1080), aby kníže zrušil v zemi své dokonce obyčej tento nemoudrý a drzý, kterémuž církev někdy prý jen z vyšších ohledů shovívala.«

Pochybený tento názor však vyvrátil kanovník Msgre dr. Matěj Procházka ve »Sborníku Velehradském«, ročn. IV., str. 4. a n. Ve svém posudku »Naší nejnovější literatury Cyrillo-Methodějské« (v Athenaeu r. III. č. 1.) dovedl se p. Polívka poněkud vymaniti z předsudků západnických vědatorů, jako by katolické duchovenstvo si nevšímalo vědy jmenovitě historické, a jako by věda a všeliký v ní pokrok byl toliko majetkem protestantův a bezvěrcův, neboť také katolickému zpytateli pravdy dějinné jakou takou zásluhu přiznati se neodpírá. Pravíme: »poněkud se vymaniti,« nebo na str. 12. kritiky své přes to vše tvrdí, že tenkráte (v době sv. Cyrilla a Methoda) primát Římské stolice »všeobecně se neuznával,« a volá se při tom k Berlínskému, protestantskému dějepisci Ranke-ovi [Die röm.

Päpste I. 11][1]) a na str. 17. táhne se opět k výkladu protestanta Palackého řka: »Při tom však ušla p. spisovateli ovšem maličkosť, že papež nejen odepřel prosbu (týkající se liturgie slovanské v Čechách) než i poručil, aby zrušil v zemi své »dokonce obyčej tento nemoudrý a drzý, kterémuž církev někdy prý jen z vyšších ohledů shovívala (srovn. Pal. Děj. I. str. 358).«

Dále píše dr. M. Procházka (v Časop. katol. duch. 1885., str. 602. a nn.):

My i přes toto odvolávání se k autoritě Palackého nemůžeme p. Polívkovi ustoupiti a za vyhranou dáti. A kdybychom zlomyslnou odvetu dáti chtěli, nezbývalo by nám leč říci: Poznámka kritická p. Polívkova jest velmi naivná. P. spisovateli té kritiky ušla jen ta maličkosť, že nepozoroval, kterak všechny důvody naše na str. 31—37. (Sborn. Velehr. IV.) směřovaly jediné k vyvrácení lichého výkladu Palackého, jenž si dovolil slova papežova, odnášející se logicky a dle celého kontextu jen k petici (huic petitioni, quod a vestris imprudenter exposcitur — huic vanae temeritati) přenésti na obřad slovanský a v překladu českém výrazy ty ještě přiostřil. Tolikéž nepozoroval p. Polívka, že jsme úmyslně Palackého nejmenovali, abychom u přečetných ctitelů jeho jako »otce vlasti« nevzbudili pohoršení. Nyní však — budiž komu libo

---

[1]) Viz celou řadu pojednání dra. M. Procházkových o primátu Římské stolice až k misionářskému působení ss. Cyr. a Meth. v Časop. katol. duch. XX. č. 3, 5, 6, 8. XXI. č. 4.

nebo žel — přinuceni jsme zpříma říci: Výklad p. Palackého nestojí a nemůže státi, neboť jest zcela neoprávněný a vede ve svých konsekvencích neboli důsledcích k největším nesmyslům.

1. Výklad ten je zcela neoprávněný, neboť obvětí (perioda), ve kterém oba rozhodné výrazy: »petitio čili quod a vestris imprudenter exposcitur« a »huic vanae temeritati« stojí, zní takto: »Unde ne id fiat, quod a vestris imprudenter exposcitur, auctoritate beati Petri inhibemus, teque huic vanae temeritati (t. j. tomu quod a vestris imprudenter exposcitur) . . . viribus totis resistere praecipimus.[1]) Tohoto jedině správného výkladu žádá zdravá logika a celý kontext obvětní (periodní). Palacký však si dovolil slova »imprudenter« a »huic vanae temeritati« přenésti na ritus slovanský a přeložil je takto: »My tobě kážeme, abys tento nemoudrý a drzý obyčej zrušil.« Zde sobě Palacký ještě druhé libovůle dovolil, že totiž slova »vanae temeritati« přeložil nejostřejším výrazem »drzosť,« čímž jméno Řehoře VII. uvésti mohl u všech Slovanů v největší nenávisť a nepřátelství.

V žádném slovníku správném nenajdeš, že slovo »temeritas« tolik značí jako »drzosť,« všady

---

[1]) Vynechali jsme v obvětí tom pouze přístavek (apposici) „ad honorem omnipotentis Dei,“ aby smysl obvětí toho byl jasnější. Ostatně jsme radou všem, kterýmž na důkladné znalosti této věci záleží, aby si celou listinu tu přečetli v „Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae“ I. 166—168.

se dočítáme, že slovo to slyšeti se má o nepředloženosti, nedůvodnosti a na nejvýš o nerozumné oďvážnosti na př. ve hře, v níž slepá náhoda rozhoduje. A také zde v listě papežově nezbytně nutno, slovo »temeritas« toliko bráti ve smyslu neodůvodněné, prázdné nepředloženosti, jak to právě papež v první části periody řekl: »quod a vestris imprudenter exposcitur,« nebo papež neřekl jen: »temeritati,« nýbrž přidal »vanae« temeritati, t. j. důvodů prázdné nepředloženosti.

Proč papež žádosť čili petici pánův českých nazval nerozumnou a nepředloženou, vyložil jsem dosti široce ve »Sborníku Velehradském« (ročník IV. strana 31—33)., při čemž jsem přitakal tvrzení Palackého, že petice ta bezpochyby na sněmu českém od některých pánů horujících pro obřad slovanský pronešena byla, protože se praví, quod a vestris exposcitur a nikoli »a Te solo« (principe Vratislao). Nebo ač Vratislav ctil a miloval slovanské mnichy v klášteře Sázavském, přece také a ještě větší měrou miloval německé latinské kněze a vyznamenával je zvláštní důvěrou jako na př. Sasíka Lance, kaplana Dvorského a Hagena, německého kaplana Olomuckého, kterého si vyvolil za svého zvláštního důvěrníka a do Říma poslati zamýšlel (ve při své s Jaromírem, bratrem a biskupem Pražským). A proto soudíme s Palackým, že žádosť ta nevyšla z iniciativy samého knížete Vratislava, nýbrž že poslána do Říma k návrhu pánů českých pro liturgii slovanskou nadšených.[1])

[1]) V Cod. dipl. Mor. I. 166 jenom stojí: Vratislav, dux

2. Za největší nesmysl však pokládáme tvrditi, že Vratislav v petici této žádal o potvrzení ritu slovanského na Sázavě, posledním to útulku obřadu toho. To, jak se zdá, sám Palacký tvrdí, an praví: »Papež nejen odepřel prosbu takovou, ale i poručil, aby kníže zrušil v zemi své obyčej tento nemoudrý a drzý.« I voláme opět, ať komu libo nebo žel: Ó div divoucí! Z dřívějších knížat a biskupů v Čechách nikdo se v Římě neucházel o nezrušení neboli raději o potvrzení liturgie slovanské na Sázavě, a Spytihněv II., bratr Vratislavův, kterýž před ním panoval, vyhnal slovanské mnichy o své ujmě z kláštera Sázavského, aniž se v Římě ptal, má-li k tomu právo, a rovněž tak Vratislav zase beze všeho dotazování v Římě mnichy od bratra zahnané na Sázavu uvedl nazpět, aniž se v Římě o potvrzení slovanské liturgie ucházel, ač tehdáž (1064) s papežem v přátelství žil. A nyní (r. 1079), když nesmírný požár investiturního sporu planul a zuřil po celé Evropě, Vratislav, náčelník knížat, kteří stranili Jindřichovi IV. proti papeži, posýlá malichernou žádosť do Říma, aby papež potvrdil slovanskou liturgii na Sázavě, o kterémžto klášteře Řehoř VII. sotva co věděl a o kterémž také v celé listině papežské ani stopy nenajdeš. Žádosť ta měla pro takového světového muže, jakým Řehoř byl, jen tenkráte nějaký význam, běželo-li o to — v Čechách, kde více než 150 let obřad

---

Boemorum, a Gregorio papa VII. concessionem ritus slavici in sacris expetit 1079.

latinský skoro výhradně vládl, — na místě jeho rozprostraniti a upovšechniti obřad slovanský. Takovouto žádosť směl a musil papež Řehoř VII. podle církevních zákonů nazvati »nemoudrou a nepředloženou věcí,« ana zajisté jen z okamžité nálady několika horlitelů — Sázavský chrám a klášter navštěvujících — pojíti mohla, kterážto nálada jak v okamžiku vznikla, rovněž tak okamžitě byla by zanikla, protože veškeren život veřejný co do postův a slavností církevních již dávno se byl vyšinul z kolejí zvyků řeckoslovanské církve a výlučně jen posvátnými zvyky latinské církve jako všeobecným pravidlem se řídil.[1])

Právě proto, že žádáno o rozprostranění a upovšechnění obřadu slovanského v Čechách a nikoli jen o potvrzení (confirmatio) jeho na Sázavě, užívá se v papežské listině dvou významných výrazů: »apud Vos« a »celebrari« a nikoli »confirmari,« nebo praví se: »Quia vero Nobilitas tua postulavit, quo secundum Sclavonicam linguam apud vos (t. j. in Bohemia) divinum celebrari annueremus officium, scias nos huic petitioni Tuae nequaquam posse favere.«

---

[1]) Naší české intelligenci jest většinou již krátká půl hodiny trvající mše latinská příliš dlouhá a sebe mírnější ujma v den postní až náramně protivná. Co by pánové ti, ač horují pro slovanskou liturgii Řehořem VII. prý zrušenou, řekli, kdyby se jim ukládalo obcovati dlouhým řeckoslovanským bohoslužbám a zachovávati přečetné a přetuhé posty církve řeckoslovanské?

Slůvko »Tuae« místněji a určitěji naznačuje papež dále řka: »quod a Vestris imprudenter exposcitur. Te huic vanae temeritati viribus totis resistere praecipimus.« Nemluví zde papež o žádném klášteře slovanském ku př. na Sázavě, o žádném zrušení ritu toho někde v Čechách, nýbrž o dovolení »slaviti« (celebrari) obřad ten v celé zemi (apud vos, quod a vestris — Čechův — exposcitur), v celé zemi české, kde již dávno a sice přičiněním samých knížat českých liturgie latinská vrch drží.

Že nikoli Palacký, nýbrž my právi jsme vykládati slova Řehořova ve smyslu tomto, vysvítá co nejsvětleji z toho, že nejvíce kompetentní autority, světské i duchovní, knížata česká i čeští biskupové, ano i sami papežové, nástupci Řehoře VII., slova jeho v našem smyslu brali, a že žádnému z nich nenapadlo, aby vzhledem k zápovědi Řehořově bohoslužby slovanské na Sázavě zrušili.

Proto jsme rozebírajíce tuto věc obšírněji ve »Sborníku Velehr.« (IV. 35. a 36.) řekli: »V tomto smyslu, že zápověď Řehořova na klášter Sázavský se nevztahuje, pojali i pražští biskupové odpověď Řehoře VII., kteří, ačkoliv horliví latiníci, jako na př. Gebhard, bratr Vratislavův, anebo Kosmas, jeho nástupce, nikterak na to nenastupovali, aby klášter Sázavský odevzdán byl mnichům latinským. V tomto smyslu tlumočili zápověď Řehořovu i nástupcové jeho Viktor III. (1086) a Urban II. (1088), s nimiž Vratislav odřeknuv se protipapeže Klementa III. byl ve spojení vešel, ač jinak při králi

Jindřichovi IV. věrně setrval. Za Urbana II. již v Římě opět sídlícího, přihodilo se právě, že Božetěch, miláček Vratislavův a opat kláštera Sázavského, sáhl v práva biskupa pražského Kosmy, a místo něho při slavnosti církevní králi korunu na hlavu postavil. Odvážil se toho Božetěch nepochybně proto, že jednak se kochal v obzvláštní přízni královĕ a jednak že Kosmas, ač biskupem již jmenován, ještě konsekrován nebyl. Začež tento na nejvýš jsa uražen Božetěchovi na pokání uložil vydlabati krucifix ze dřeva zvící jak on sám byl a kříž ten na vlastních ramenou do Říma zanésti i složiti tam v kostele sv. Petra. A hle! Božetěch osvědčiv pravou pokoru podrobil se tomuto pokání a zanesl skutečně kříž ten na vlastních ramenou do chrámu sv. Petra v Římě, kdež od nástupce Řehořova, Urbana II., s velikou přívětivostí přijat, kde mu spolu záliba papežova v jeho pěkném díle uměleckém vyslovena a kde nikterak na něm nežádáno, aby se liturgie slovanské odřekl.«

Ví se též s úplnou a naprosto nezápornou bezpečností, že i napotom — po smrti Vratislavově — slovanský obřad na Sázavě beze vší závady a překážky byl vykonáván, a že nikoli papež, nýbrž sám kníže Břetislav II. klášter slovanský odslovanil, a to nikoli z nechuti k obřadu slovanskému, aniž vzhledem k listu Řehořovu ku Vratislavovi II. ve příčině slovanské liturgie, nýbrž jedině pro neustálé sváry a ustavičné vespolné škorpení mezi mnichy Sázavskými. Proto dí sám Palacký (str. 359. kn. II. čl. 7): »Po Vra-

tislavově smrti bratři slovanští sami, svářice se a brojíce druh proti druhu, uspíšili pád liturgie této v Čechách. — Břetislav rozmrzev se nad neustálým tím škorpením, vyhnati kázal z kláštera i opata i svárlivé bratří a uvésti tam mnichy latinské z kláštera Břevnovského.« Nezanikla tedy slovanská liturgie ani zákazem papežovým ani vinou panovníka českého, nýbrž jedině za příčinou neustálých svárů mezi samými slovanskými bratry.

K čemu medle jsme vše toto uvedli leč k tomu, abychom dokázali, že výklad Palackého, jakoby Řehoř VII. obřad řeckoslovanský byl prohlásil za obyčej nemoudrý a drzý a jeho zrušení na Sázavě byl naporučil, jest lichý a úplně libovolný, ano nikomu z kompetentní strany nenapadlo, slova Řehořova v tomto smyslu bráti. A k čemu jsme v témž »Sborníku Velehr.« celý list Řehoře VII. k Izaslavovi (Demetriovi), knížeti ruskému, kterýž ve spojení s římskou Stolicí vejíti chtěl, podali, leč abychom dokázali, že i Řehoř VII. řeckoslovanský obřad, jemuž Izaslav náležel, za žádnou závadu takového spojení nepokládal a na něm nikterak nežádal, aby se »tohoto nemoudrého a drzého obyčeje« odřekl, a že tudíž slova »vanae temeritati« nikoli na obřad řeckoslovanský, nýbrž na »petitio« a na slova: quod a vestris imprudenter exposcitur« potahovati dlužno.

V tomto smyslu bral slova Řehořova i veliký papež Innocenc III., jenž věrně kráčel ve šlépějích Řehořových a ještě za většího centralisatora církve se vůbec pokládá, který však ve slovanském boho-

služebném obřadu nespatřoval žádné úhony a žádné závady beatifikace nebo kanonisace slovanského řeholníka, nýbrž beze všeho odporu prvního slovanského opata na Sázavě, sv. Prokopa v Římě r. 1203. za svatého prohlásil a roku následného (1204) toto prohlášení kardinálem Kvidonem v Čechách na Sázavě slavnostně vykonati dal.

3. Konečně uvažme, jaké veliké nesmysly přivozuje Palackého výklad slov »imprudenter« a »vanae temeritati,« obrátíme-li zření své k závěrečným slovům Řehořovým v listině ze 2. Jan. 1080: »De legato autem nostro, quem mitti ad te tua devotio exposcit: Noveris item nos preces tuas ad praesens (t. z r. 1079) commode efficere minime potuisse, tamen in hoc anno (1080) divina favente clementia tales procurabimus invenire personas, quae et negotiis vestris valeant utiliter deputari et necessitudines vestras plenius cognoscentes ad notitiam nostram deducere. Ut ergo possimus ad vos legatos nostros dirigere, necesse arbitramur et volumus, ut filium nostrum Fridericum et hunc Felicem ad nos iterum studeas aut horum alterum mittere, quatenus ita possint (legati nostri), quo destinabimus, secure venire.«

Slova ta vyložili jsme takto (ve »Sborn. Velehr.« IV. str. 36. a 37.): »Ale i sám papež Řehoř VII. slovem »inhibemus« nepronesl již konečného rozhodnutí, že totiž naprosto, pro vždy a pro celé Čechy slovanskou liturgii zakazuje; nebo ku konci

téhož listu píše, že roku minulého (1079) nemohl nikterak prosbu knížecí o povolení slovanského ritu vyříditi, však v tomto roce (2. ledna 1080.) ochoten jest legaty k tomu povýtečně způsobilé (personas, quae negotiis vestris valeant utiliter deputari) do Čech poslati, aby na místě samém náboženské Čechův potřeby zevrubněji a plněji poznali (necessitudines vestras plenius cognoscentes) a pak jemu o tom dokonalou zprávu podali (ad notitiam nostram deducere), by na tomto základě k rozsudku konečnému přikročiti mohl. Toliko žádá, aby Vratislav do Říma poslal průvodce, kteří by legáty jeho na cestě do Čech dostatečně chránili a o jejich bezpečnosť (secure venire) vůbec pečovali, i jmenuje zvláště českého vévodu Bedřicha a Felixa i chce, aby Vratislav buď oba neb aspoň jednoho z nich s ochranným průvodem do Říma poslal.« — I doložili jsme (v témž »Sborníku«): Že vznešený a blahodárný úmysl papežův neproveden, toho vina nespadá nikterak na Řehoře VII., nýbrž dlužno to jedině psáti na vrub Vratislavovi, kterýž další odboj Jindřichův proti papeži hrdly i statky českého lidu stále podporoval a tím odeslání legátů papežských do Čech naprosto nemožným učinil.

Kdyby Palacký práv byl, an tvrdí, že Řehoř VII. v listě dotčeném Vratislavovi poručil zrušiti i poslední zbytek slovanské bohoslužby na Sázavě jako »obyčeje nemoudrého a drzého,« pak by v témž listě sám nejen velké nedůslednosti, nýbrž i nesmyslu se byl dopustil. Byl by bohoslužebný slovanský obřad nejprve za obyčej nemoudrý, pošetilý a drzý

prohlásil a pak by přece knížeti Vratislavovi byl jakousi čáku dal, že ukáže-li se vyšetřením legatův od něho do Čech poslaných skutečná náboženská potřeba tohoto »nemoudrého a drzého obyčeje,« že ku spáse Čechův přece jej — tento drzý a nemoudrý obyčej — potvrdí. Není-li takovýto výklad sám v sobě v pravdě »imprudens« a »vana temeritas?« Smí-li kdo tak genialnímu papeži, jakým byl Řehoř VII., přisuzovati takové nesmysly? A tedy i pro tyto konsekvence či důsledky výklad Palackého nestojí a státi nemůže, an patrně v těchto důsledcích se nemožným býti osvědčuje.

P. Polívka protestuje proti našemu výrazu »umírněnosť,« jehož jsme užili o Řehořovi VII. mluvíce o jeho listě ku Vratislavovi. My však tážeme se: nezračí-li již v tom veliká umírněnosť, že papež, an ví, že Vratislav jest hlavou všech knížat stranících Jindřichovi IV. proti němu, přece jemu (Vratislavovi) na začátku listu dává obyčejný pozdrav a požehnání apoštolské řka: »Gregorius, servus servorum Dei, Bohemorum duci Vratislao, salutem et apostolicam benedictionem?« Neobráží-li se umírněnosť papežova tolikéž i v tom, že ač v Čechách již více než 150 let liturgie latinská vrch držela a liturgie slovanská tam přičiněním samých knížat českých byla již skoro úplně za své vzala, přece ještě do Čech legáty své vyslati chce, aby vyšetřili, vymáhá-li toho náboženská potřeba Čechův, by k jejich spáse liturgie slovanská opět zavedena a upovšechněna byla?

10. Cælibát a jeho „nepřirozenosť."

Dobrovolné bezženství katolického kněžstva bylo a jest ode dávna předmětem častých a prudkých útokův a hanebných smyšlének na církev i na kněžstvo. Připomínáme tu jen pohádky o 6000 dětských lebek, které prý nalezeny byvše v rybníce papeže Řehoře I. přiměly prý ho, že rázem zrušil zákon o bezženství knězském. Tyto rozmanité a urputné útoky a smyšlénky bude si možno poněkud vysvětliti, považíme-li, že mužové mimocírkevní, jakkoli snad jinak vzdělaní, nejen že naprosto neznali idey caelibátu, ale i jeho dějiny zhnusili a ulíčili jej na zařízení tak špatné a škodlivé, že by skoro již ani nezbývalo místa promluviti o jeho dobrých stránkách.

Také u nás mimo jiné které ozval se před časem »pravý syn národa a muž svobody,« Karel Havlíček Borovský, proti caelibátu jak ostře tak nerozumně a nespravedlivě. Poznati, že tento pravý syn národa, třeba se nikdy nezříkal své církve, přece i v této příčině až nad hlavu tonul v nesrovnalostech německého protestantismu. Útoky své na caelibát uložil Havel jmenovité v »Epištolách Kutnohorských.« Nezůstaly bez odvety, jíž se ujal po přednosti dr. Xav. Škorpík vydávaje ve »Vídenském Denníku« své »Výklady k epištolám Kutnohorským.« Roku 1851. vyšly souborně. Na těchto »Výkladech« se zakládá tento článek.

1. Idea caelibátu jest posvátna i vznešena. Prohlásiv dosavádní v židovstvu zvyk rozváděti manželstva za pouhou indulgenci, Kristus zušlechtil, zdokonalil a povznesl manželství na svátosť a prohlásil je za nerozlučitelné. Panictví však prohlásil za dokonalejší. Když pak kterýsi z učeníků namítl, že by tedy lépe bylo dokonce neženiti se, odpověděl: Nevšichni pochopují toto slovo; jsou i panicové, kteří se sami panictví oddali pro království nebeské. V tomto duchu sv. Pavel nazývaje manželství velikou svátostí v Kristu a církvi a radě svobodným raději se oženiti nežli z nezdrželivosti hřešiti, rozkládá povinnosti manželů. Posléze uděluje evangelickou radu, že svobodným lépe jest zůstati tak, a dokládá, že kdo jest bez manželky snaží se zalíbiti Bohu, kdo však ženat jest hledí, kterak by se zalíbil ženě. Sv. Jan pak mluví o zvláštní slávě, které se v nebi dostane těm, kteřížto ženy nepoznali.

Jen panický kněz má slaviti tajemství Syna z panny; jen čistí smějí kázati čistotu; jen ten smí bratrů napomínati, aby se zdržovali světa, kdo sám a dobrovolně se ho zřekl. Život kněze má býti neustále planoucí obětí před Hospodinem, neustále planoucí pochodní svým věrným. Kristus, jako velekněz, narodil se z panny a žil v panictví, jeho apoštolové, jmenovitě sv. Petr, zanechali všeho, aby šli za svým mistrem. Jako Kristův miláček, veliký apoštol lásky, tak i veliký hlasatel panictví a panenství byli neženati.

Toto učení Páně i jeho apoštolů vešlo úplně

u vědomí a život církve, která s jedné strany hájila svatosti manželství, se druhé pak hlásala posvátnou důstojnosť stavu panického a panenského. Hned z počátku bránila manželství proti sektařům gnosticko-dualistickým a v nedávných dobách zase proti reformatorům. Se druhé strany zaznívají k nám slova sv. otců chválou čistoty panické a panenské; apologetové křesťanstva nikdy nemeškají ukazovati na panice a panny, jako na zvláštní důkaz božského původu náboženství křesťanského. Tímto duchem jsa veden prohlásil se sv. sněm Tridentský proti všem, kdož by tvrdili, že manželství jest rozlučitelné a vyšší důstojnosti než panenství.

Caelibát jest požadavek charakteru kněžského nutný. Manželstvím rozplozuje se člověčenstvo v potomcích Adamových tělesně; Kristus plodí se duchovně kněžstvem církve, kteréžto dle jeho příkladu nikoli tělesně, nýbrž dle ducha potomky plodí ve svátostech křestu a kněžství. Tak vylučují se manželství a kněžství; ano církev považuje kněžství za duchové manželství, vedle něhož se netrpí tělesné. Kdo žádá od církve zrušení caelibátu, žádá, aby přestala uskutečňovati ideál kněžství. Tať jest totiž převzácná zvláštnosť církve naší, že ona vysoké ideály nejen má, ale z milosti Boží je také uvádí ve skutek.

Sám mistr Jan Hus měl o bezženství knězském převznešené názory, ve kteréžto příčině až do smrti pevně stál na postati katolické. »Jest větší zásluha, říkal, zůstati v čistém panictví, nežli vstoupiti ve svazek manželský. — Stav manželský

jest stav počestný, méně však nežli stav zdrželivosti; neboť panenství vystupuje nad obyčej povahy lidské a člověk přibližuje se andělům. — Kněz víceji povinen jest ke zdrželivosti nežli kdo jiný, netoliko svým slibem, ale i důstojností stavu svého, pak také tím, že má služby Boží důstojně konati a obzvláště rukama a rty neposkvrněnými svátosti těla Kristova dotýkati se.«

2. Caelibát jest prastarý a byl u všech národův u veliké vážnosti: všichni měli za to, že zdrželivosť má do sebe cosi vznešeného, nebeského, a že jmenovitě kněžské úkony s obcováním, třebas manželským, buď naprosto se nesnášejí, buď velmi málo. Římané měli své Vestálky, u Řeků nesměl přednosta eleusinských tajemství se ženiti. Podobně smýšleli Egypťané, Indové, Kitajci, Peruáni, Mexikáni. Libuše jen z nucení se vdala. Sám Koran není prázden chvály stavu panického. Dle krásné legendy stvořil Birmah kněze Brahmana a z tohoto zase tři praotce kast indických, každému dada ženu vyjma kněze; když si tento stěžoval, odpověděl prý: »Rozptyloval bys příliš ducha, jejž máš věnovati vědě, modlitbě a službě Boží.« V židovstvu nad jiné smyslném nesměl velekněz pojati za manželku leč pannu, a každý kněz maje konati službu ve chrámě, musil zvláštním způsobem se napřed očistiti a po všecek čas, co trvala jeho služba, nesměl obcovati s manželkou.

Tento posvátný od prastara v lidstvo vštípený caelibát kněží, jejž křesťanství jakožto ideál u všech národů jen zlomeně se obrážející našlo, církev nejen

schválila, ale pomocí Boží také uskutečnila. Caelibatoborci jako Havlíček trpce vyčítají církvi, že mnohé věci z pohanstva přejala, jakož i snad caelibát. Jiní ještě svobodomyslnější dokazují, že pohanství jest daleko lepší než křesťanství, a že sluší vůbec k němu se zase vrátiti. My doufáme uhoditi v sám prostředek řkouce, že snad přece v tom pohanstvě nebylo všecko tak špatné, liché a ďábelské, jak reformatoři a Komenský s ostatními »bratřími« vykřikují, ale že všude, kde se vyskytá náboženství, nacházíme touchu křesťanství v náboženských názorech národův, a že křesťanství právě tím že zlomky a trosky pravdy v rozpadlém člověčenstvu z prazjevení zachovalé v sebe zase pojalo, zčistilo, docelilo, u vyšší význam povzneslo a v pravý poměr ku pravdě postavilo, právě tím se dosvědčilo křesťanství býti náboženstvím nejvyšším, svět obsahujícím, katolickým. V té příčině praví ve svých dějinách prof. dr. Jan Kř. Weiss: »Nejdůmyslnější předtuchy pohanstva vyplněny jsou Ježíšem Kristem, tak že se nám jeví jako ideální anticipace křesťanstva. Onť jest prorokovaným od Konfutsea vysvoboditelem, který má jako veliký světec od západu přijíti a po němž prahnou národové jako žíznivé nivy po dešti. On rozluštil jako jediné pravá Avatara, jako vtělený bůh protivu mezi duchem a přírodou a sňal s prsou lidských děsnou úzkosť, která Inda poháněla ke hrozným skutkům kajicnosti. Idea o trpícím, umírajícím a z mrtvých povstávajícím bohu, která kult Osiriův proniká, idea o Mithrovi, prostředníku mezi člověkem

a bohem ve Kristu se uskutečnila. Onť jest pravým vůdcem duší, kterého náboženství Druidů ve svém bohu Huovi ctilo. Náboženství Germanů rozhodně stanoví, že bohové jejich nemají trvati věčně, že jsou jen bohy v bojích tohoto života a že po jejich zániku přijde bohatý ten bůh a veliký otec všehomíra, jehož nikdo nedovede jmenovati, jehož soud mocen jest a jehož svatý mír na věky nebude přerušen. Není-li báje o světlém, krásném, čistém bohu Baldurovi, miláčku bohův, který jen žije, aby umřel, a jehož bezvinnou smrť veškera příroda oplakává — jako krásnou předtuchou Ježíše Krista, a nemá-li se ku svému vyplnění tak jako měsícem ozářená noc, v nížto severní záře plane a hvězdy se třpytí — k milému slunečnému dni? Záhada krásy a pravdy, se kterou Řek zápasil, rozřešena jest v křesťanství. Právo, které Říman chtěl stanoviti, které se však pod jeho rukou proměnilo v největší bezpráví, nabylo nejkrásnějších základů v lásce, která měla býti zákonem nové říše. Všechno co velikého, pravdivého a krásného jest ve starých náboženstvích, nalézá se v křesťanstvu ušlechtěno a zvelebeno, tak že se nám býti jeví pravdou všelikých náboženství.« Co tedy po rozumu caelibatoborců mělo čeliti proti církvi, obrací se po našem rozumě k její obraně.

3. Caelibátu nevymyslil papež Řehoř VII. Co se týče prvních obcí křesťanských, blahozvěstové, aniť mezi novokřesťany nenalezali všude dosti svobodných mužů k úřadu knězskému se hodících, světívali na kněze i ženatce. Sv. Pavel

žádá, aby biskup byl jedné (unius) manželky muž, t. j. aby nebyl po druhé ženat (I. Tim. 3., Tit. I. 6.). Považovaloť se za znamení nezdrželivosti, aby se kdo po druhé ženil. Kdo tato místa skrucuje, jako by sv. Pavel žádal, aby biskup byl ženat, zapomíná, že by sv. apoštol nejen se svým učením o panictví a panenství, ale i sám se sebou byl na sporu, neboť jak on sám, tak Timotheus, tak Titus byli svobodni. Ostatně nebyla by nejstarší církev rozuměla slovům Pavlovým vykládajíc je jak je církev posud vykládá a za ní všichni katoličtí exegetové. Bývali tedy na kněžství vysvěcováni také ženatí, nikdy však nesměl se kdo ženiti již jako kněz, a v celé starobylosti křesťanské nenajdeš toho ani jediného příkladu. Kdo jako ženatec vstoupil do stavu kněžského, neobcoval více s manželkou leč jako se sestrou. K udržení tohoto řádu nebylo potřebí příkazův ani zákonův, anať křesťanská nadšenosť, mohla-li jako že mohla k caelibátu pohnouti laiky, tím živěji se zajisté jevila u biskupův a kněží. »Mnohé osoby obojího pohlaví mezi námi najdeš, které ve stavu panenském sešedivěly majíce pevnou důvěru, že se tím těsněji spojí s Bohem,« dí Athenagoras ve své leg. pro Christianis. Veřejné mínění a hlas církve bylo zákonem. Jakmile však církevní kázeň jen poněkud se počala rozvíjeti a veřejně vystupovati směla, potkáváme se s výnosy a zákony synod Elvirské (306), Novo-Caesarejské (314), které nejen biskupům a kněžím, nýbrž i jáhnům a podjáhnům caelibát ukládají. Ovšem že na východě někteří kněží také po vysvěcení obcovali se svými

manželkami, avšak dí Epiphanius († 403), že se to příčí zákonům církevním a jen z nouze promíjí.

Přese všecky snahy, přísnější na západu kázeň zavésti také va východě, světívali se tam vždy také ženatí na kněžství, ačkoli nikdo se již jako kněz neženil. Tento zvyk jest podnes v církvi východní, biskupové však nesmějí býti ženati, pročež se vybírají ponejvíce ze mnichů. Dovolujíc církev východní farnímu kněžstvu se ženiti, drží se formálně nejstarší církve. Ustrnuli na pouhé formě, ale duch jim zmizel. Směle tu vyzýváme kde koho, kdo hlouběji poznal ducha křesťanství, aby nezapřel a vyznal, zdali nynější způsob a zásada východní církve se snáší s duchem křesťanské starobylosti, ve které žádný kněz se ženiti nesměl? Tehda byli na kněžství svěceni také ženatí, a to jen z nouze, kterým jak živ ani ve snách nenapadlo, že by kdy mohli býti kněžími: ve východní církvi nebývalo a není nouze o čekance kněžství, a každý alumnus dobře ví, že chce a má býti knězem, a přece se žení, ovšem před svěcením. Dovolávajíce se starého obyčeje dokazují jen, že ustrnuli na pouhé formě, ale duch jim zmizel.

Na západě zachovávala se kázeň přísnější, dle které nejen že kněz se neženil, ale i ženatec od manželky upustil, ovšem že s jejím dobrovolným svolením. Za oněch surových dob, které následovaly po stěhování národův, opět počal se rozmáhati neřád a nekázeň a tím i manželství kněží, jmenovitě v dalekých, od Říma odlehlých krajinách, kam rámě moci církevní buď jen slabě nebo do-

konce nedosahovalo Po rozkladu říše Karlovců i mnohdy jindy, kdykoli těžce trpěla svoboda církve světským násilím, takového stupně dostoupila surovosť i nemravnosť po západních krajinách, že i duchovenstvo na mnoze zapomínalo své úlohy a kleslo téměř v úplnou odvislosť od světa i jeho choutek.

Jen takový obrovský duch a bohonadšený charakter, jakým byl z Boží milosti papež **Řehoř VII.**, mohl se pustiti u vítězný zápas se všeobecnou zkažeností a kochati se nadějí, že se mu podaří i v duchovenstvu obnoviti původní řád a starou kázeň.

Odtud tedy jest zrovna pošetilo a směšno tvrditi, jakoby Řehoř VII. byl v církev zavedl caelibát. Ve tvrzení tomto jakož podobně i v onom, že papež Innocenc III. prý vymyslil a zavedl zpověď, jest právě tolik rozumu a vtipu, jakoby kdo slyše při vojenském cvičení desátníka veleti: »palte!«, se vší opravdivostí a jistotou soudil a tvrdil, že tento desátník vynalezl střelný prach.

Řehoř VII. obnoviv a zaostřiv staré zákony o caelibátu jen s novým důrazem přikazoval, co **před ním již přes dvě stě synod** bylo přikazovalo.

4. Ze všeho tohoto vysvítá, kterak **nespravedlivé** jsou **výčitky** proti caelibátu.

Církev prý zvyšujíc caelibát snižuje manželství. Pravíme: Ani která sekta náboženská, jež neuznává caelibátu, ani filosofie, ani filanthropie tak vysoko nepovznesla manželství jako církev, dadouc mu

důstojnosť svátostní. Ba nelze popírati, že kdekoli se caelibát zrušil nebo narušil, pokleslo i manželství u větší nebo menší nevážnosť. Svatosť manželství rovným jde krokem se svatostí caelibátu.

Jinde se potkáváme s pohanským nadsazováním pohlavního poměru, jemuž manželství se zdá býti svrchovanou úlohou životní. Podle této domněnky bylo by manželství ne-li povinností, tož aspoň mravním úkolem kde kterého člověka, bezženec byl by člověk poloviční, jenž nezbytného manželskou polovicí zdokonalení a docelení ani nedospěl, a katolické zásady o caelibátě by směřovaly k tomu, aby člověk nedozrál a zakrněl. Tyto názory vyslovil nejpříkřeji Hegel, »pěkná« literatura německá, za níž asi po stu letech statně poklusává i česká literatura »panenská,« proměnila je v apotheosu lásky pohlavní a ozdobivši bohyni »filosofie těla« vnadnou a průhlednou rouškou duchaplnosti a sentimentálnosti, prodávala i prodává ji v knihách i na obrazech. Duch měl býti jejím šperkovníkem, uma komornou. Tito všichni pozírají na člověka jen jako na ústroj fysiologický, jimž vhod přišla ničím nezdůvodněná descendenční theorie Darwinova, ale docela zapomněli, že člověk má také ducha a svobodnou vůli. Kdyby tomu všemu tak bylo, jak nás toto »výbavné« družstvo hledí přemluviti a vybaviti z břemen caelibatních a vůbec náboženských, pak s Bohem! všeliká tělesná i mravní svobodo lidská. Vy všichni, kdož z jakékoli příčiny nemůžete se oženiti nebo vdáti, jak živi se nedocelíte. Nemajíce docelující polovice marně se

pachtíte po člověcké dokonalosti. Ideál pravého čistolidského života vám zapadl na věky věkův. Všichni, kdož jste ztrávili věk v panické a panenské čistotě ze příčin ctnostných, vědeckých a náboženských, blázni jste byli, a váš úmysl — pověra. Jako v každém, i v tomto nerozumu je cosi pravdy. Ovšem že celotnosť přirozenosti člověcké se rozděluje ve dvojí pohlaví, a že osoblivá jednostrannosť v manželství se doceluje. Ale to platí a pravda jest jen se stanoviska pouhé přírodnosti: — nadpřírodná, mravní, volná duchovosť stojí sama o sobě, jest prosta všeliké fysické pohlavnosti, vzor čistolidské mužské i ženské dokonalosti není vázán pohlavím, a nedojde se ho spojením muže s ženou, ale s Bohem. Caelibát jest stav mravně tak oprávněný jako manželství.

Za sofistickou sluší poznačiti námitku. kdyby prý caelibát, jemuž prý církev nadržuje povznášejíc jej nad manželství, všeobecně se rozšířil, že pokolení lidské nezbytně by vyhynulo. V této řeči je právě tolik vtipu, jako kdyby kdo rozumoval a soudil: povolání učencovo neb umělcovo jest vyšší než rolníkovo; kdyby se ale všichni lidé do jednoho dali na učence neb umělce, nemohlo by lidstvo déle trvati: proto pryč s učenci a umělci.

Některé jiné námitky proti caelibátu jsou ještě nižšího druhu. Tak třeba námitka o »nepřirozenosti« bezženství a nemožnosti ho zachovávati. Mimo to, že tuto výtku zkušenosť usvědčuje z neznalosti života duchového i náboženského, jest ona rouháním proti důstojnosti

lidské, smělý útok na všecku naši mládež, která právě v tom věku, kdy smyslnosť bývá v bujném rozvoji, ještě kromě manželství žije, ba tento podlý názor stíhá urážlivě i počestný stav manželský. Ovšem kdo tak nízko smýšlí o síle vůle lidské a o naprosté zkaženosti člověka jako Luther, snad i této námitce přisvědčí.

Neméně se příčí rozumu i mravnosti námitka, že prý člověk je přirozenou povinností zavázán se rozplozovati čili zpotomkovati. Avšak jako člověk není živ pouze chlebem, nýbrž každým slovem Božím, podobně mimo plod tělesný jsou i plodové ducha, i onoho ducha, o němž dí sv. Pavel ke svým pokřestěncům: »V Kristu Ježíši zplodil jsem vás.«

Jiní dokonce myslí že se tím škodí lidnatosti země, ba prof. Ihering ve spise »Zweck im Recht« praví, že bezženci se na společenstvu lidském neméně prohřešují než vrahové, zbojníci, zloději. Že tu tento »muž nestranné vědy« má na zřeteli pohaniti katolické kněžstvo, jest zřídlno, sice by musil mluviti vůbec o neženatých a nevdaných. Proto právem odpovídá prof. Laurin,[1]) že pak Ihering musí důsledně všecky neženaté prohlásiti za zločince na společnosti lidské, všecka bezdětná manželstva rozezdati, všecky »na čekance uvázlé« dívky provdati nebo přiměti. aby mimomanželsky přispěly k rozmnožení lidnatosti. Konečně že všeliká nemravnosť a zkaženosť, jen když přispěje k lidnatosti,

[1]) Poukazujeme tu k jeho výtečnému dílu „O bezženství a manželství duchovních,“ v Praze, 1878.

měla by se prohlásiti za společenskou zásluhu a národohospodářské dobrodiní.

Mais sortons de cet amas d' ordures!

5. Caelibát po všecky časy člověčenstvu na výsosť prospíval. Nepomníme tu ani osob světských, synův a dcer, kteří třeba z lásky k rodičům se neoženili nebo nevdaly, ani oněch velikánů vědeckých stavu světského, kteří se neoženili, aby ničím nejsouce mýleni věnovali se vědám a dobročinnosti. Newton se neoženil, aby se výhradně mohl oddati vědám. a vzal čistotu svou do hrobu. A což Wilberforse, hrabě Bechthold a j. j.?!

Máme tu na zřeteli pouze osoby duchovní. Mužové na duchu velikáni velikánovići jako apoštol Pavel, sv. Augustin, Řehoř Nazianský. Jan Zlatoústý, Řehoř Veliký, Tomáš Akvinský, Bernard, Albert Veliký a nedohledná nedohledná řada jiných byli venkoncem neženati.

Caelibát jest požadek úřadu kněze jakožto správce duchovního. Že misionář jakožto věrozvěst musí jako pravý apoštol býti svoboden, rozumí se samo sebou. Dokazujíť to také nezdar misií protestantských a zdravý smysl amerických divochů. kteří žádají si pouze oněch duchovníků, kteří nemají žen. Ovšem misionář vázaný rodinou rovně neschopným jest obraceti pohany na víru, jako neschopno jest vojsko dobývati vítězství, jehož každý voják má svou správu domácí. Avšak i správce duchovní ve stálé obci jakožto otec všech musí hotov býti v čase nakažlivých nemocí vsaditi a položiti život za své jednotlivé dítky, i nemůže

býti spolu otcem rodinným. Namítl by tu někdo lékaře!? Od jednaké nákazy bývá jednaký lék, který se jednoduše nemocnému pošle. — Ale kněz musí sednouti, někdy kleknouti si k nemocnému, ostati k němu nakloněn třeba přes půl hodiny, mluviti, chlácholiti jeho úzkosti, těšiti, pozvedati, býti laskav a nejeviti žádné netrpělivosti a při tom vdechovati nakažlivé výpary, — a to se děje třeba víc než desetkráte za noc! Kdyby k tomu ještě přistupovaly úzkostlivé starosti o ženu a děti, — kdož by vytrval?

»Bezženství kněží prý ruší svazky rodinné, bezdětnosť činí je lhostejnými pro zájmy společnosti.« Tato výčitka nesrdečnosti, jež mohla vzniknouti jen z pošetilého ducha a ze zatvrdlé neuznalosti, jest věru politování hodna. Kdo byli a kdo jsou původcové oněch nesčetných skutků, jimž všecek svět se podivuje pro hrdinnou, ba nadlidskou lásku v nich jevenou? Proberte se jen životopisy Františka z Assisy, Vincence z Pauly, Jana z Boha, Petra Nolaska, Karla Boromejského a mnohých přemnohých jiných, a ptejte se: kdo byly a jsou tyto osoby? Kdo založil ony ústavy? Ohledněte se jen po zástupech milosrdných bratří a sester, vstupte za nimi na bojiště a do morových nemocnic a zvíte alespoň tolik a o těch, které francouzská akademie ozdobila řády čestné legie. A to byli mužové neženatí a dívky svobodné, kteří svazků pozemských proto se odřekli, aby dokonalou čistotou a volností těla i ducha, ničím nejsouce zdržováni a mýleni, obětovali se Bohu a bližnímu z křesťanské

lásky! Námitka nesrdečnosti pochází jen ze zlomyslnosti nebo ze zaniklé idey náboženské, která nikde nic vznešeného a božského nevidí a hledá cit a srdce jen v mazlivé rozkochanosti.

Jenom caelibát pojišťuje církvi i kněžstvu svobodu a důstojnou samostatnosť i od jinověrcův uznanou a záviděnou. Lid církve východní jeví daleko větší důvěru k biskupům a mnichům, a raději ba jen k nim chodí ku zpovědi, nežli ke svým kněžím ženatým. Každá církev, jejížto kněžstvo jest ženaté, musí nepotismem klesnouti v otroctví státu a zájmů pozemských: a odtud nenávisť liberálů proti caelibátu.

Všech těchto velikých úspěchů nabývá církev z dobré a svobodné vůle svých kněží. Nebývá posledním a nejmenším důvodem proti caelibátu, že prý zákon caelibátní činí násilí jejich právní svobodě a že prý uráží a ruší jich lidská práva. To by bylo pravda, kdyby koho církev nutila vstoupiti ve stav kněžský. Církev nikoho nepřipouští ku kněžství, dokud není duševně i tělesně dospělý a plnoletý. Proto každý katolický kněz může se tázati sám sebe s apoštolem: »Nemohl jsem také já užiti své svobody?« »Komu jsem byl čím zavázán,« než jsem přislíbil caelibát? — Namítá-li se však, že kněz teprve později snad pocítí svou neschopnosť k caelibátu, odpovídáme, že zachovati caelibát jest věcí mravní svobody. Kdo po tak dlouhé a zralé úvaze jako alumnus uváže se v jaký úřad a složí slib, musí konati svou povinnosť. Či má snad církev rušiti své zákony ve případě po-

zdějších vrtochův a choutek? Knězi, jenž stoje u oltáře a věda co činí, každodenně se obětuje Bohu a vlasti, jenž rád koná své povinnosti, jenž s radostí se kochá v modlitbě a ve studiích: tomu knězi, pokorně-li a upřímně prosí, udělí Bůh s dostatek své milosti, aby své břímě nesl trpělivě a rád!

Najdou-li se nicméně kněží, jenž hluboce padli, známe-li doby, kde u všeobecném víru mravní zkázy brodili se také kněží, nenese toho vinu zákon caelibátní. Ba právě tvrdíme, že bez něho byla by zkáza ještě větší, neboť čistota manželská častěji se ruší než caelibát. Dokládají to dějiny církve anglikánské i protestantské.

Na konec se jen ještě otažme, kdo že jsou vlastně protivníci caelibátu? Dějiny a zkušenosť jasně odpovídají: Po přednosti jsou to kněží, kteří se zpronevěřili mravnosti, církvi i svému slibu, a pak vůbec nepřátelé církve, kteří právě a právem v caelibátu vidí výbornou záruku samostatnosti a síly a rozkvětu nenáviděné církve.

11. Kláštery a význam jich v dějinách.

»Středověké kláštery se přežily, jich služby jsou příliš drahé; jsouť to hroby osvěty a svobody, na vrch lesklé a ozdobné, uvnitř plny práchnivělosti.« — Těmito slovy končí anonymní článek »Naučného slovníku« (1865) o klášterech. Nepodepsaný (proč?) pisatel až po uši tona v proticírkevních názorech protestantsko-německé »vědy«

nevidí při klášterech pranic jiného, leda že prý »uchovaly vzácné poklady víry (!) i některé (!) památky klasického umění řeckého a římského.«

Dovídáme se, že mnohé nepodepsané články, před nimiž ostatně každý budoucí »naučný« slovník varujeme, »pořizoval« do Riegrova Naučného slovníku Jakub Malý. Tento »starý vlastenec,« jak si sám říkal, snad ani nepozoroval, jak hluboko vězí v názorech protestantsko-německých, jichž ani ještě starší vlastenec nedolíčí na katolicko-české. Jest zajisté velice podivu hodno, jak takové články [1]) se mohly dostati do »N. sl.«? Známe kněze a spisovatele, jenž mimo jiné napsal do »N. sl.« článek o jedné řeholi a stručně se tam zmínil, kterakých příkoří se jí dostalo od protestantů. Nemálo se pisatel článku podivil, že místo ono bylo docela vynecháno a jemu oznámeno, že prý také protestantské duchovenstvo píše do »N. sl.« a že by se mohlo těmi slovy uraziti. Katolické kněžstvo však zajisté daleko více učinilo v duchový i hmotný prospěch »N. sl.«, a národ český, jemuž slovník byl psán, přece převelikou většinou jest katolický — a přece tam byly přijaty tak hrubé a zlomyslné lži. Tolik přece každý zdravého rozumu člověk uzná, a měl tedy také anonymus uznati, že články o ústavech a osobách katolických měly se »pořizovati« z vědecké literatury katolické, jíž v letech šedesátých bylo po všech koutech dostatek, a nikoli ze zkalených spisů protestantských.

---

[1]) Srovn. dra. Kl. Borového v Časop. k. duch. 1867.

Tehda však bylo modou a lacinou učeností statečně lháti na církev, a starý vlastenec rád se chytal mladého nevlastenectví a nové mody. Praví sice, že církevní články pracoval do »N. sl.« prý »na slovo vzatý kněz,« ale tento pamfletický článek jej zrovna usvědčuje z úmyslné nepravdy.

Budiž nám tu tedy popřáno několika slovy ukázati, kterak lichý a lživý jest tento protestantsko-německý názor o klášterech za našich časův i v Čechách velmi rozšířený.

1. Kláštery byly strážci staroklasické i novější vědy. Osamělý život vzal původ z evangelických rad o dokonalosti křesťanské. Podnětu a příležitosti dostalo se mu za dob pronásledování křesťanů. Jako v pronásledování Deciovo sv. Pavel († 340) odebrav se na poušť stal se otcem poustevníků, tak za časů Dioklecianových sv. Antonín uslyšev radu evangelickou o chudobě oblíbil si poušť za příbytek a setrval tam ve ctnostném životě až do smrti r. 356. Pronásledováním křesťanův a chvalnou pověstí o jeho ctnostech nahledalo se mu hojně žáků, které ve společenstvo spojiv naučil životu pospolitému. Vlastním zakladatelem života klášterského stal se Pachomius († 348), an svým žákům dal řeholi čili pravidla pospolitého života.

Nového zdokonalení došel psaný řád klášterní na východě výtečnou řeholí Basiliovou, na západě řeholí sv. Benedikta z Nursie. Sv. Benedikt († 543) ukládal svým řeholním bratřím mimo služby Boží také práci po přednosti duchovou, rozjímání a četbu spisů křesťanských a klasických. Zaměstnání

toto mělo ráz askese, a byť nebyl sv. Benedikt výslovně se vyjádřil, kam tíhne tímto článkem stanov, přece jest na snadě se domysliti, že blahodárné následy, jichž i slabý duch mohl dozírati, nebyly tajny velikého ducha Benediktova. Tak se staly jeho kláštery, po přednosti na Montě Cassině, sídlem víry a vědy. Nekaždý kdo se hlásil byl přijat, nýbrž jen kdo prosil a o kom po noviciátě bylo lze souditi, že řeholi rád bude zachovávati. Takto obírané tedy družstvo, do něhož se již nedostaly osoby všelijaké a nevzdělané, mělo také kázeň i práci vzdělanému člověku přiměřenou. Vším tím se stalo, že i nejvzdělanější Římané, jako třeba jen Cassiodorus, v takovém společenstvu se cítili blaženými. Kterak později řehole Benediktova se vítězně šířila po Anglii, Francii, Španělích, po Německu i v Čechách a jinde a kterakými květy vzdělanosti, vědy a uměny a všelikým požehnáním posypávala půdu, kudy se brala, o tom vykládají dějiny.

Kláštery zachránily staré spisy klasické od záhuby. Když se rozléhal po Evropě válečný ryk zdivočilých národů, vědecké poklady docházely ve klášterech bezpečného útulku. Tam byly bedlivě studovány a opisováním rozmnožovány. Kdo vstoupí do knihovny rukopisů, toho jakořka ovívá vzduch mravenčí píle a práce Bohu posvěcené. Kolik povzdechů vane ze psaných foliantů, kolikero očí do slepoty se naopisovalo takových knih! Jak prosta tak jsou tkliva slova mnicha Svatohavelského, která připsal umělou rukou na konci kodexu Justinova

(saec. IX. n. 623): »Chumo kischreib filo chumor kipeit« t. Kuno geschrieben, viel Kummer gegeben! —

V klášterech se netoliko přechovávaly staré spisy a všeliké jiné vzácné starobylosti, nýbrž ve zděděných vědách se pracovalo dále a vynalezaly se nové odbory vědy a umění. Tyto snahy však nezůstávaly za branou klášterní, ale jako z ohniska paprsky se šířily daleko široko po kraji. Tak příkladem slovutný Rabanus Maurus († 856), žák výtečného Alkuina, založil ve Fuldě školu, při které dvanáct jeho řeholních bratří takovou slynulo učeností, že mnichové z daleka široka pospíchali se tam vzdělat, a nejen mnichové ale i synové králův, knížat a vůbec kdo toužil po vyšší vzdělanosti. Ve »trivii« se učilo grammatice, rhetorice a dialektice, ve »quadrivii« pak arithmetice, geometrii, astronomii a hudbě. Čím byla Fulda Německu střednímu, tím byl Sv. Havel jižnímu, Korvej Sasům, Monte Cassino Italii a j. j. Středověké školy i vzdělanosť od těch opatroven dítek až do těch universit jsou dílo klášterníků.

Činívá se středověké vzdělanosti výtka, že prý nedbala náležitě věd přírodních. Ovšem sluší doznati, že poněkud déle a pevněji utkvěli na názorech Aristotelových, že ku zjevům přírodním hledali důvody více ve filosofii než ve skutečnosti a že se více prohlédalo ku protříbení názorů nežli k rozšiřování oborů vědy: nicméně nespravedlivo jest upírati středověku studia přírodovědná a pitoma jest výtka, že prý příroda byla středověku dílem

ďáblovým. Tak přece křesťanstvo, jehož knězstvo každý den se modlí v hodinkách »canticum trium puerorum,« kde veškerá příroda se pozývá ku chvále Boží, jak živo nesoudilo. Alexander Humboldt nemohl se nadiviti prohloubené i obsáhlé znalosti věcí přírodních, která se zračí ve spisech Alberta Velikého, dominikána, doktora a biskupa († 1280). Mohli bychom najmenovati velikou řadu mužů ze středověku, kteří se zabývali vědami přírodními. Bylo by pak zajisté pošetilostí se domnívati, že by tito mužové byli jen sami těchto věd bedlivi bývali, že by byli jako osamělé ostrovy uprostřed moře nevědomosti a neznalosti věcí přírodních. Každá doba byla poněkud jednostranná, zajisté i naše. Ve středověku bedlivi jsouce věd duchových poněkud opomínali věd přírodních: naše doba tone zase docela ve hmotě, duch se jí bezmála vytratil. Naše doba znamenitě prospěla u vědách zkušebných, ale jen na základě starších vědomostí a zkušeností za několik set let nabytých. Že 19. století jest dále než 12. nebo 15., není divu, vždyť by lidstvo hnilo, kdyby neprospívalo na cestě ku pravdě, k níž tíhne po zákonech stanovených samým Bohem. Tak přece Prozřetelnosť lidstva nikdy neopustila, aby se vynalezaly jen kulomety, torpeda, nitroglycerin, cyankali a což toho více.

Kterak prospěla ve středověku filosofská spekulace, o tom uvedeme za klasického svědka prof. dra. R. šl. Iheringa, jehož autorita u protestantů více platí než u leckterého katolíka autorita papežova. Ihering hodlaje vydati spis »Zweck im Recht« sbíral

si pomocné spisy v literatuře po většině protestantské, ale málo čeho se mohl dohledati. Když pak jej vydal, bylo mu katolickým kaplanem oznámeno, že skoro všecky myšlénky a zásady uložené v jeho spise jsou vlastně již dávno a jasněji vyjádřeny ve spisech sv. Tomáše Akvinského, předního zástupce filosofie scholastické, jíž protestanté posměchem a hněvem ani na jméno připadnouti nemohou. I vzal protestant Ihering spisy »doktora andělského« a mnicha ze 13. století a probrav se jimi přiznává se ve 2. vydání svého spisu: Onen kaplan »mi dokazuje citáty ze spisů Tomáše Akv., že tento veleduch jak realisticko-praktickou tak společenskou stránku mravnosti dokonale správně byl pojal. Vytýká mi při tom neznalosť, i nemohu se této výtce docela vymknouti, ale mnohem tíže dopadá na moderní filosofii a na protestantské theology, kteří zameškali zužitkovati velkolepé myšlénky tohoto muže. S podivem táži se sám sebe, jak bylo možno, že takové pravdy, kdyžtě byly již jednou vysloveny, mohly se u naší protestantské vědy dostati v zapomenutí? Kolik bludných cest byla by si ušetřila, kdyby jich byla dbala! Já sám bych sotva byl se dal do tohoto spisu, kdybych je byl znal, neboť základné pojmy, o které mi běželo, jsou u tohoto velikánského myslitele vysloveny v dokonalé jasnosti a nejvýraznější určitosti.« — Trendelenburg (Elem. aristol. Log. 2. vyd. st. 70.) soudí o scholastice: »Ostatně by tak naší moderní filosofii neškodila palaestra scholastického syllogismu. Jakkoli se pyšně vynáší nad scholastiku, přece by se

jí za leckterý úsudek bylo zastyděti, kdyby tento pojat v holý tvar syllogismu byl nucen uznati svou tajenou slabosť.« Condorcet (Vie de Turgot): »Scholastika natvořila v logice a morálce a větším dílem i v metafysice jemných a přesných pojmů, jichž antický svět neznal a které více než by kdo soudil prospěly rozvoji zdravé filosofie.« W. Hamilton (Discussions in Philosophy): »Scholastikům děkují moderní jazyky za přesnou určitosť i rozbornou jemnosť.«

Vůbec vládl středověk tak proniklou znalostí spisů klasických po přednosti Aristotelových a Platonových, že náš věk ani z daleka a s vysoka se mu nemůže rovnati. Kdyby se Kantovi na ramena postavil Fichte, tomuto Schelling a Hegel a jim Schopenhauer, Herbart i Hartmann a ještě jiných nečítaných liliputánů z naší doby, byl by to přece jen ještě pidimužík proti velikánu biskupu Augustinovi, Ambrosiovi, papeži Lvu a Řehoři Velikému, Anselmovi, Tomáši Akv., Duns Skotovi a mnohým přemnohým jiným. Takové výše dostoupily vědy spekulativné. Ostatně také každý kodex a missál s malbami ze přírody, každý dóm, v němž se zračí znalosť přírody a dějin, znalosť říše nebeské i pozemské, dosvědčuje, jak horlivě se pěstovaly ve středověku také vědy empirické.

O Čechách [1]) píše Palacký: Netřeba tuším dokládati, ano samo sebou se rozumí, že všecka vědecká vzdělanosť onoho (XII.) věku jediné u duchovenstva nacházela péči a ochranu.« Proto

---

[1]) Děj. n. č. d. I., č. 2., kn. V., čl. 3.

vším právem[1]) přisuzuje svob. p. Helfert klášterníkům »učenosť a sběratelskou pilnosť.« Když král Václav II. obíral se myšlénkou založiti obecné učení všech známých fakult, sráželi jej s toho světští rádcové, »aby duchovenstvo nenabylo větší působnosti,« píše V. V. Tomek.

Uznávajíc převeliké zásluhy řádu sv. Benedikta o vědu a vůbec vzdělanosť člověčenstva poslala Vídeňská universita r. 1880. na památku čtrnáctisetletých narozenin sv. Benedikta opatovi na Montě Cassině latinskou adresu v tento rozum: »Řádu sv. Benedikta — jehož úsilím a výtečnou horlivostí spůsobeno jest, že v takových dobách, kdy za nejlítějších bouří veškerému světu západnímu hrozila záhuba a po všem vyučování a vší vědě veta býti se zdálo — nejlepší památky klasických jazyků zachovány jsou zařizováním nových škol, ve kterých se hoši ve starých vědách vyučovali, čímž uměny a vědy znovu rozkvetly, pamětlivi jsouce nehynoucích zásluh, jakých veškerému pokolení lidskému členové řádu prokázali — přinášejí svá blahopřání v památný den 1400. ročnice, na který jmenoviny sv. Benedikta z Nursie se oslavují: rektor a senát university Vídeňské.« — Toť přece hlas soudce jak nestranného tak povolaného!

2. Kláštery pěstovaly uměnu. Budovy stavěli si bratři řeholní z počátku prosté, podle doby, za které žili. Některé řády, jako Františkáni

[1]) Mistr Jan Hus, v Praze, 1857, st. 13.

a Kapucíni, také v této příčině se přidržely své evangelické chudoby po všecky časy, u jiných řádů zase, když uměna stavitelská dostupovala výše dokonalosti, vznikaly také vzácné pomníky stavitelské po přednosti ve chrámech klášterních. Jelikož duch křesťanství svrchovanou měrou nadržuje všelikému šlechetnému umění, nezůstaly pozadu ani ostatní obory uměny, jako malba na omítce, na skle i na plátně, sochařství, řezbářství, kovové litiny, zlatnictví a j. v., které nejhorlivěji byly pěstovány v klášterech. Tak třeba v malbě byl spanilým květem Fra Angelico da Fiesole. Umělci již bylo šedesát let, když ho papež povolal ze zátiší klášterního, aby vymaloval ve Vatikáně kapli Mikuláše V. Lyrická něha a jemná serafská krása, svatý mír, dojímavá blaženosť a láska jakož i panická čistota prozírá z jeho jemných, jasných maleb. Ze všech jeho obrazů vanou dechy jeho ušlechtilého srdce, a zbožná mysl snadno uhodne. že tomuto umělci byla uměna modlitbou. Obrazy Ukřižovaného malovával s pláčem.

Do Čech dostalo se křesťanské umění malířské zároveň s učením Kristovým; ostatní pak odbory braly si z křesťanství účinný podnět. Sám apoštol slovanský sv. Method, mnich řecký, byl prý malířem, i není pochybnosti, že první kostely naše byly ozdobovány malbami spůsobu byzantského. Velezajímava je první zmínka z r. 1081. o obraze Panny Marie, »řeckým dílem až ku podivu krásně vyvedeném.« Toho času žil také opat Božetěch ve slovanském klášteře na Sázavě, jenž uměl neméně krásně stavěti a řezati než malovati.

Zvláštním druhem umělecké malířské byly a tím i zvláštní pozornosti zasluhují malovaná písmena a ozdoby ve starých rukopisech, tak řečené miniatury. Byť ne nejstarší, ale ze starých časů naší umělecké minulosti nejvzácnější památkou z tohoto oboru jsou miniatury v »Pasionále abatyše Kunhuty« z r. 1312. Písařem i malířem byl Beneš, kanovník u sv. Jiří. Sotva se najde v celé Evropě druhé malířské dílo ze začátku XIV. věku, jež by svědčilo o takové dokonalosti a vroucnosti.

3. Občanské vzdělanosti byli klášterníci buď zakladatelé nebo účinní pomocníci. Jelikož po přednosti mnichové hlásali na západě evangelium, připadá také jim zásluha, že s křesťanstvím šířili občanskou vzdělanosť. Příbytek si zařizovali obyčejně v divokém pralese nebo na nepřízlivé pláni, a za krátko se rozkládala vůkol úrodná role, vznikaly uspořádané vesnice i města, kteréž osady zachovaly pak ku klášteru jakési závazky, z pravidla velmi mírné. Odtud vzniklo pořekadlo, že »pod berlou dobré živobytí.« Kde klášterní bratrstvo si rozbilo stánek, odtud prchaly temnosť a surovosť pohanská, a usadila se křesťanská zbožnosť, zvedenosť a ušlechtilosť. Byla to ovšem práce tvrdá i nebezpečná, a nejednou uprostřed divokých národů svlažovali klášterníci své dílo svou krví. Příkladem jen, kolik bylo církvi naložiti píle, než si ochočila a vychovala bojovné národy germanské, kdyžtě mysl jejich do té míry byla výbojna a nepoddajna, že nadšený pěvec o »Heliandu« líčí Krista podle rázu své doby a svého lidu jako válečného reka,

jenž si prohlíží řady svých manův a vasallův a roznítiv je ku chrabrosti útokem žene na nebe a výbojně proniká až do království nebeského! K takovým velikánským podnikům náboženskokulturním nedostačovala ani nadšenosť ani chrabrosť jednotlivcova, k tomu bylo potřebí bohonadšených bratrstev, a těmi byly a jsou kláštery.

Co se dělo ve středověku, děje se podnes v krajích, kde křesťanská víra i vzdělanosť z příčin hlavně politických nemohla posud pustiti pevných kořenů. Třeba Františkáni v Bosně. Po několik set let věnují tam lidu své snahy i své životy. Při vší chudobě a strádavosti mají svůj kostel, klášter, školu, opatrovnu a vzorné hospodářství.« Jsou učitelem lidu ve víře, ve vědě i v občanské zvedenosti. Jest to hotový obrázek a zřejmý doklad, jak bylo jinde ve středověku. Živým vzorem takového mnicha je třeba Fra G r g a M a r t i ć. Je knězem, misionářem, kazatelem, duchovním správcem, učitelem, básníkem, spisovatelem, vojínem, hospodářem a rádcem svého lidu. Ovšem u nás již málo kdo toho dbá buď z nevědomosti nebo z podjatosti. Proto také Fra Grga, když po dobytí Bosny dostavil se s deputací k císařskému dvoru do Vídně, vzbuzoval všeobecnou pozornosť, a zajisté větším právem nežli všecky karusely a všeliké jiné podle středověku nešťastně padělané hry. Fra Grga zjevil se pojednou, jako by byl někde v horách zbyl ze středověku. Kostnatá postava, zvětralé tváře, sokolí zrak, rekovský vzhled — k tomu františkánský hábit a na něm vojenské i občanské řády — hotový mnich

ze středověku, až na ty řády, čili abychom mluvili slovy novověkými, hotový apoštol kultury, ale pravý apoštol a pravé kultury.

4. **Klášterníci byli největšími dobrodinci** zuboženého lidstva. Ze starého výroku:

> Bernardus valles, montes Benedictus amabat,
> oppida Franciscus, magnas Ignatius urbes

poznati, kde a kterakou činnosť který řád si byl obral. Rozmanité druhy řeholnické působnosti vznikaly po většině z rozmanitých okolností a potřeb časových. Když venkovu i městům se dostalo s křesťanstvím také vzdělanosti, zbývalo ještě sestoupiti ke chudině velkoměstské. Ve starších dobách náboženské vroucnosti a mravní zvedenosti byla dobročinnosť tak živá, a při křesťanské správě státní a urovnanosti sociálního řádu bylo chudiny tak málo, že každá správa obecní, každý klášter, každá farnosť si chudinu svou s dostatek a rádi opatřovali a ošetřovali. Když ale v dobách renaissance a reformace počal svitati moderní názor světový a duch sobecký, ubývalo víry i dobročinné lásky, přibývalo chudiny i mravní zkaženosti. Z reakce vznikla přirozeným pochodem protireakce, duch křesťanské obětivosti znovu procitnul — dobročinnými řády.

Kdož by se jich dnes dopočítal!? Není ani v duchovém, ani v tělesném, ani v soukromém, ani ve společenském životě neduhu a nedostatku, k jehož odstranění by se nebylo dobrovolně a z pouhé lásky sestavilo katolické družstvo čili bratrstvo. Připomínáme tu jen řádu **milosrdných sester** sv. Vincence de Paula. Muž tento, očitý a

útrpný svědek lidské bídy, vyzýval zvláště zámožnějších paní, aby umírňovaly neštěstí z nouze, nemoci a neumělosti. Později se hlásily také zbožné panny, které slouly dcery lásky čili milosrdné sestry, nebo po šedém rouše šedé sestry. Mimo posluhu nemocným v nemocnicích i po domech uvázaly se také ve vyučování chudých dívek, ve vychování sirotkův a nalezenců, v ošetřování starců, choromyslných, galejních otroků, ba chodily a chodí na bojiště a do vojenských nemocnic. Řád tento čítá mnoho sborů ve Francii, ve Španělsku, v Anglii, v Rakousku, Německu, Turecku, v Irsku, ve Vlaších, v Severní Americe, v Egyptě, Alžírsku a j. j. Mimo se pouštějíce všelikou chválu připomínáme jen, že akademie francouzská při vší liberálnosti odměnila již hojně sester řády čestné legie za činy rekovné lásky. Zánovního uznání se jim dostalo od Léona Taxila, zuřivého nepřítele církve a ještě r. 1885. předsedy sněmu neznabohů v Římě. Muž tento vrátiv se r. 1886. s podivuhodnou kajicností do své církve praví: »Pročtěte mé hnusné brošury a mé špatné noviny a nenajdete tam ani jediného útoku na sestry sv. Vincence z Pauly.«

A výtečný inženýr a katolík, průkopník průplavu Suezského a Panamského, hrabě Lesseps, s velikým povděkem chválí sestry a lituje své vlasti, že je vyhání. Toť jest liberalismus: má dosti místa pro všeliké sekty, pro socialisty a anarchisty, ale nemá ho pro katolíky, pro milosrdné sestry a klášterníky a školní bratry, jako by se měla splniti slova Páně: »Budou vás honiti z města do města.«

Moderní správa státní i obecní vydává do roka sice značné sumy na podporu chudých, ale v této příčině nezmohou peníze všecko, zde je potřebí účinné pomoci, obětivé ruky. Služba za peníze daleko nedosahuje dokonalosti služby z lásky. Zde nepomůže psáti o úžasné bídě dělnictva sociální romány — zde pomůže zvedenosť náboženská i mravní, duch křesťanský v zákonodárství i veřejné správě a obětivá ruka tam darem zde účinnou pomocí. A těmto snahám se zasvětily řehole.

5. Jakkoli veliký i vznešený jest tedy úkol a význam klášterů v dějinách jednotlivých národův a člověčenstva vůbec, přece ani tyto ústavy se neudržely vezdy na stupni dokonalosti. Byly časy, kdy také zděmi klášterními proniknul duch frivolný a světský. Bývalo tak zvláště v dobách, kdy z politických pletich byli světskou mocí dosazováni na stolec apoštolský nehodní papežové i protipapežové, neboť v takových bouřlivých dobách ovšem hynula někde i kázeň duchovenstva. Jinou příčinou bylo, že kláštery nabyvše ctnostmi a učeností veliké slávy i hojných statkův staly se ústavy vzácnými, tak že lepší rodiny si počítaly za česť míti syna mnichem, třebas by nebyl cítil v sobě povolání ku stavu řeholnímu. I panovnické rody dosazovaly začasto bohatšímu klášteru za opata některého ze svých milců, čímž družstvo klášterní namnoze zesvětačilo. Tolikéž byly kláštery hledaným útulkem schudlým šlechticům, kteří pak málo dbajíce úkolu a povolání klášterního byli klášterům na nemalou škodu.

Ale to klášterům nic neubírá ani z jejich vznešenosti ani z důležitosti. Vznešená idea může býti na čas zastupována lidmi nedůstojnými, ale nepozbývá své podstaty. I kláštery měly a budou míti své doby květu a úpadu a zase květu.

Uvádíme[1]) jen ještě hluboce uznalá slova Palackého: »Také i v poslední čtvrti XII. století ještě neuhasla tato neobyčejná horlivosť o zakládání a velebení nových ústavů duchovních; aniž ji kdo tupiti bude, komuž duchovní prospěch člověčenstva vůbec na srdci leží. Ústavové tito zajisté sloužili středověkosti za semeniště netoliko náboženství, ale i nauky a umy, osvěty a průmyslu; ba i hospodářství samo i řemesla všeliká jimi se více a více vzdělávaly. Tatáž ušlechtilá snaha lidská, která za našeho věku libuje sobě v zakládání a podporování spolkův i akademií učených, uměleckých atd. vedla také v život středověké ony ústavy, jen že účely těchto bývaly ještě vyšší a rozsáhlejší, prostředky ještě účinnější, a tudíž veškero postavení a působení jejich ještě blahodárnější.«

6. Kláštery jsou prý drahé, protestanti, liberáli a všelicí toho braku lidé alespoň tak tvrdí. Docela mylně a chybně.

Život klášterský je zrovna tak oprávněný způsob dokonalého života jako kterýkoli jiný. Kolik bylo lidí, jichž jako sv. Augustina srdce nemělo klidu, pokud nespočinulo v Bohu, a proto hledali

---

[1]) Děj. n. č. d. I. č. 2. kn. IV. čl. 5.

tohoto klidu za branou klášterní. A kolik bylo, jest a bude lidí, které by jednotlivé pohltilo moře života, kdyby sdružením nenabyli síly?! — Má-li klášter jaké statky, podporuje z nich chudinu, vědu a umění a živě řeholní družinu živí v ní ušlechtilé syny té vlasti, ve které klášter jest.

Stalo se liberální modou žehrati na statky klášterské, na to však pomyslí málo kdo, že k jedinému Rothschildovu panství Ferrières ve Francii patří asi tak dvakrát tolik půdy, kolik mají všecky duchovní řády francouzské dohromady. Kolik však synů národa francouzského dochází v oněch řádech opatření duchového i tělesného a prospívá lidstvu modlitbou, prací duchovou a tělesnou! V Čechách má Rothschild sám asi čtvrtý díl půdy, kolik má 60 starých šlechtických rodů českých pospolu, a sedmkrát tolik co rodina císařská. A kolik má Rothschild jinde statků, na Moravě, v Rakousích, v Uhrách atd., ačkoliv je tomu teprve asi 35 let, co je směl začíti skupovati.

Kde jest tedy »mrtvá ruka?« —

Kláštery jsou prý »hrobem svobody.« Kdo kdy poznal dobře uspořádanou a v křesťanské lásce spravovanou rodinu řeholní, tomu ani netřeba vykládati, jak lživa a křiva jsou ta slova. Vždyť svoboda nezáleží v nevázanosti, v anarchii, bez poslušnosti žádný řád. Mnich bere na se řeholní závazek až v letech dospělých, a to až po tříletém nebo delším pobytu v klášteře. Za celý ten čas patet porta, jest mu brána co den otevřena, vystoupiti volno. Kolik bylo při tak nevystíhlé roz-

manitosti lidských povah za tolik set let v tolika milionech takových lidí, o nichž byl jeden hlas, že se zrovna zrodili ku životu klášterskému! Ostatně i tu platí národní přísloví: »Kdo se kam nehodí, ať tam nechodí.«

7. Přežily se kláštery? Pokud se lidské povahy nepřežily, ani se nepřežily kláštery. Ba právě za našich dob jest jich více potřebí než snad kdy jindy.

Když náboženským rozkolem jmenovitě po »reformaci« znekřesťanělo na veliké části lidstvo, znekřesťaněla také věda. Ještě Bako Verulamský hlásal, že víra má býti květem a vůní vědy, že věda nemá od Boha sváděti, ale k Bohu voditi. Víra pošla od Boha, věda vede k Bohu, ku prameni pravdy. Za nových časů stala se věda modlou. »Anarchie vědecká, které podléháme, praví Napoleon I., jest následkem nekázně mravní, následkem uhaslé víry, následkem zapření těch zásad, kterých se lidé dříve drželi.« Tato vědecká anarchie jest zdárnou dcerou »reformace,« kteráž prý vrátila lidstvu »volné zkoumání rozumové.«

Tu nastává, jak již slovutný Leibniz uznával, zase klášterům veliký úkol, aby marnotratnou vědu, která právě dohýřuje poslední zbytky dřevní zachovalosti, uvedli znovu v náležitý poměr ku víře, ku pravdě, k Bohu. Zdárné počátky se již učinily. Dějinami se počala věda zpronevěřovati pravdě, dějinami se k ní počíná vraceti. Katolické dějiny po přednosti nepřekonaným dílem J. Janssenovým zavalily se jako mohutný balvan v proud historických

bludův a lží. A kde se dnes rozhledne po všech oborech vědy duchové i zkušebné a podívá se na vědecké výkony a snahy řeholních bratří, po přednosti zdárných synů sv. Ignacia, Benedikta, Dominika a j., tomu věru není potřebí ani slovem vykládati o důležitosti klášterů za našich časů.

O vědách duchových jmenovitě v oboru křesťanské filosofie bylo by zbytečno šířiti slov. Za krátko se domohly zase té důležitosti, že před nimi nápadně rychle bledne ničím nezasloužená sláva filosofie světské.

A kdož by v oboru věd empirických neznal důležitosti klášterníků? Kolik přispívají misionáři, po většině řeholníci, ku znalosti cizích národů, jazyků, krajův a vůbec přírodních věd?! Jsou to praví průkopníci mravnosti a osvěty, nikoli ze chtivosti statku a slávy světské, ale z pouhé lásky k Bohu a bližnímu. Neproto vycházejí mezi divoký lid, aby jej »civilisovali« olovem a prachem nebo lihovinami, ani proto, aby poznali, co by se z něho dalo vytěžiti ve prospěch vlastní nebo staré vlasti, nýbrž aby ho znovu pozvedli k dokonalosti lidského života. O Humboldtu, Stanleyovi, o Nachtigallovi, Holubovi a j. vykládají kde které noviny. Ale kolik misionářů katolických již dávno proniklo ve kraje neméně nebezpečné, o tom svět neví ba nechce věděti. Světským cestovatelům dávají se státní podpory, vypravují se jim lodě s veškerým pohodlím — misionářskému ústavu Propagandě, jemuž není rovného na celém světě, vzata bezpečnosť existence!

8. O vědecké dělnosti klášterníkův a vůbec katolického duchovenstva budiž tu ještě několikero příkladů. Mnich v Klosterneuburce, Oldřich Florian († 1800), »je znám, píše dr. Müller (v »N. sl.« 1872, IX., st. 773), výtečným mathematikem a oprávcem Felklových faktorních tabelí. Uloživ si, že faktory všech 2, 3 a 5 nedělitelných čísel od 1 až do milionu sám vypočte, počal obrovskou tuto práci r. 1791. a dokončil ji r. 1799, a sice do milionu a 500.000, vypracovav mimo tyto velmi spolehlivé a praktické tabely také ještě tabely pomocné, sahající až do 20ti milionů. Drahocenné dílo toto, které jest důkazem, že jediný muž jinak ještě duchovními pracemi zaměstnaný dovedl během devíti let více učiniti nežli veškeré učené akademie po celé století, uschováno jest ve klášteře Klosterneuburském.«

Když před několika lety příznivý katolíkům předseda republiky Ecuadoru, jménem Moreno, povolal několik mnichů za profesory na tamní školy, začež byl úsilím svobodných zednářů zavražděn, vydal jeden ze mnichů knihu, ve které tolik uložil rozmanitých vědomostí a látku tak ladně upravil, že protestantský kritik v »Blätter f. lit. Unterh.« důstojně ji postavil po bok spisům Humboldtovým. Posudek svůj zakončil charakteristickými slovy: »Nelekejte se, čtenáři a čtenářky, až zvíte, že spisovatel této knihy jest mnich! — jesuita!!«

Vůbec lze říci, že štěstí přálo katolickému duchovenstvu ve vědách. Albert Veliký dal mechanice soustavu, Roger Bako nalezl zvětšovací skla, Gerbert

uvedl v počtářství číslice indické a arabské. Guido z Arezza zavedl noty, Koperník opravil soustavu světovou, Berthold Schwarz vynalezl střelný prach, Prokop Diviš znal první hromosvod, Tardieu zhotovil první violoncello, brejle vynalezl Alexander Spina, učební osnovu hluchoněmých zdělal Abbé de l'Epée, misionář v Číně vypočítal pasátní větry, začež se mu dostalo od císaře názvu »kapitán všech kapitánů,« francouzský biskup vymyslil stroj ku přesnému vypočtení a znázornění pasátních větrů, v Rajhradě zhotovil mnich Slouk veliký globus s rozmanitým mechanismem astronomickým, Schleyer smyslil »volapüku« atd. atd. (Srovn. čl. 38.)

Slovem, katolické duchovenstvo, jemuž venkovská správa duchovní nedává cele se věnovati vědě, svými řeholními bratry stojí zase na výši skoro všech odborů vědy, čili »na výši doby.« Proto právem zvolal r. 1883. v německém parlamentě dr. Windthorst, že nehotové, vědou ještě nedoložené věci nemají se lehkomyslně předkládati nezrale soudnému obecenstvu, tím méně studující mládeži. Dubois-Reymonde, rektor university Berlínské a Virchov a jiní praví, že theologický názor jest ve sporu s moderní vědou, a radí, aby se církev přispůsobila moderním dobadům vědeckým. Ale vzdělaným světem nejsou pouze Berlínští profesoři. Církev má hojný poklad věčně platného zjevení, které zůstane nezbytným regulatorem všech výsledů vědy. O tuto věc vede se nyní ve světě boj. Stát se postavil po bok moderní vědě.

»Nejsem proti svobodnému učení,« mluvil dr. Windthorst dále, »ale vždyť není učení svobodno, nýbrž je dáno v šanc monopolisujícím universitám, v šanc monopolu státnímu. Věda a nauka mají býti svobodny, ale úplně a docela svobodny, a nikoli monopolem státu. Na universitách by měly býti zastoupeny všecky obory. Ale na všech universitách jest pevný kruh lidí (kteří nikoho nepřipustí, kdo se jim nehodí!), a tento kruh musí býti rozražen!« — »My se nebojíme vaší vědy, jsmeť zástupci vědy daleko starší. Vy však jste vyhnali muže (= mnichy), kteří se této naší vědy ujímali, poněvadž jste věděli, že byste jim neodolali!«

Tak tedy úsudek, že »kláštery jsou hroby osvěty a svobody,« že jsou »drahy,« že se »přežily,« patří mezi nejrozšířenější sice, ale také mezi nejpošetilejší »bludy a lži v dějinách.«

12. Papež prý „nechtěl" míti Otakara II. králem Římským. Pius II. a Jiří z Poděbrad.

Jsou v dějinách evropských doby, kde veškeré dějstvo se skupilo kolem dvou osob, které pak vedly rozhodný boj o přednosť. Osobami takovými jest Otakar II., král český, a Rudolf, hrabě Habsburský, zvolený za císaře německého a krále Římského. Každý s pozorností sleduje rozvoj těchto dějin a každý také v duchu — straní panovníku svého národa. Stranil Grillparzer ve svém dramatě

»König Ottokar's Glück und Ende,« straní také Čech svému Otakarovi. Kterak se zachoval papež v této době rozhodné? Stranil-li Rudolfovi proti Otakarovi?

Otakar II. prý vypravil slavné poselství s hojnými penězi a dary ke stolici papežské, aby si naklonil papeže a s jeho pomocí aby stal se králem Římským, protože prý velice bažil po císařství: papež Řehoř X. ale darů nedbaje vyslovil prý se před přítomnými takto: »Když máme v Němcích hojný počet knížat i hrabat, proč bychom Slovana chtěli povýšiti na císařství?« —

1. Papež nestranil Rudolfovi proti Otakarovi. O událostech[1]) mezi Otakarem a Rudolfem r. 1273. až 1278. zachovala se vůbec dvojí tradice: jedna kronikářská, druhá diplomatická, onano v letopisech, tato v pozůstalých písemnostech z té doby, obě nevždy svorné, ba často upřímo sobě odporující. Bylo by zbytečné hádati se na místě tomto, který z historických těchto pramenův jest věrohodnějším a spolehlivějším. Dojímavosť připravující se katastrofy dala bezpochyby příčinu, že prošlé mezi státy a státníky dopisy a listiny obsahu politického zachovaly se nám z té doby, ač ještě vždy velmi neúplné, alespoň u značně hojnějším počtu, nežli z jiných let věku XIII., poměrně ne tak bouřlivých.

Onano zpráva pak, že by se byl papež o Slovanech vyjádřil nepříznivě, dochovala se nás

[1]) Palackého D. n. č. d. II. č. 2, kn. VI. čl. 2.

v kronice Sigfridově. Palacký zase praví v té příčině: »Byloby bohdá zbytečné, dokazovati opravdově, že taková nebyla papežova ni slova ni myšlenka, a že u Řehoře X. národnosť slovanská nebyla Otakarovi nikoli závadou.« Po těch slovech vykládá hned z dokumentů dokonale věrohodných, proč, kdy a kterak papež potvrdil Rudolfa za krále Římského.

Papež Řehoř X. nestranil před volbou ani Rudolfovi ani Otakarovi. Teprve po volbě ujal se papež Rudolfa a všelijak, i penězi ho podporoval, aby mu pomohl ku platnosti. Jak se ujal hraběte Rudolfa, zrovna tak, ne-li více byl by se ujal také slavného krále Otakara. Papeži běželo předně a hlavně o to, aby se volba po právu učiněná také uznala, moc zvolencova aby se provedla a tím pořádek a mír v zemi zachoval.

Nicméně slova Sigfridova svědčí o nemalé národní rozjitřenosti na Čechy, anať moc česká v posledních dobách velice vzrostla. Palacký (l. c.) praví: »Slova ta dávají svědectví o podrážděném citu národnosti německé proti Slovanstvu, jakovýž vyskytuje se i v jiných písemných památkách oné doby, a potvrzuje, že národ německý cítil se Otakarem ohrožena v panování svém, a že tudíž ve sporu a boji potom nastalém city národní byly také znamenitým podnětem, i měly tudíž jak u lidu obecného tak i u knížat působení převážné.« — Podivno jen, že právě Otakar až na úkor svého vlastního lidu usazoval ve své zemi tak milostivě a tolik

příslušníkův onoho národa, který ho považoval přec jen za cizince.

Vidouce takto národnostní nestrannosť papežského stolce bereme si příčinu promluviti tu ještě o jedné stati českých dějin, o době Jiřího z Poděbrad.

2. Papežové nebyli nepříznivi Jiřímu z Poděbrad. Pevně na trůn český dosedl Jiří až korunováním. Jiří složil přísahu, ve které nebylo zmínky ani o kompaktatech ani o kalichu, ale jen závazek ku poslušenství papežově a k jednotě u víře i k vyhlazení všelikých sekt a kacířství ve království českém. Hned po slavnostech korunovačních vypravil Jiří posly ku papeži, jimiž se dle přísahy osvědčoval býti svatému otci synem věrným a poslušným a přičiňovati se zvláště k obraně křesťanstva proti zmáhající se moci Turecké; prosil ale spolu, aby papež přispěti ráčil svou pomocí k ukojení myslí některých jeho poddaných. [1]) Když byl papež Kalixt III. poctil Jiřího bullou, nadepsanou dle obyčeje »nejmilejšímu synu Jiřímu, králi českému,« teprve nabyl Jiří věrné oddanosti mocných pánův strany katolické, zejména Zdeňka ze Šternberka (jenž nesl korunu), Jana z Rosenberka (jenž nesl žezlo), a jiných, nobrž i ochotného poslušenství nejen všech českých ale i většiny moravských katolíkův, ukojiv zúplna rozpaky jejich.

Ale později vznikly o pravém smyslu a dosahu přísahy veliké hádky: katolíci tvrdili, že král slíbil

---

[1]) Palacký D. n. č. d. IV. č. 2. kn. XV. čl. 1.

v ní odstoupiti od kalicha, Jiří pak zapíral. Nikdo znalý ducha onoho věku, uznává sám Palacký, nebude se domýšleti, že by nepřipomínání kalicha i kompaktat ve formuli přísežné přišlo bylo jen náhodou a nedopatřením, a nikoli kompromisem zvláštním. Z toho však lze souditi, že Jiří z počátku vida svou věc v nejistých jak moha sliboval katolíkům, později však, když dosedl na trůn pevně, počal usilovati o potvrzení kompaktat. Odtud lze si také vykládati, že papež Pius II. mluvil a jednal veřejně hned od počátku tak, jakoby se rozumělo samo sebou, že král Jiří přísahou svou odřekl se byl kalicha i kompaktat. Proto také v dekretu svolávacím ku sjezdu Mantuánskému ze dne 1. října 1458. vzkazuje Jiřímu, jako vůbec každému králi křesťanskému: »Vždy jmín jsi byl, nejmilejší synu! za knížete velmi pobožného, za jednoho z předních ctitelů víry a náboženství« atd. Ani ještě, když při Jiřím pozoroval obojetnosť, že totiž papeži osvědčoval ochotu vypleti bludy kacířské v zemích svých, kdežto poselstvo ze Slezska zase stěžovalo si u papeže na kacířského krále, nepodal a nezavázal se papež cele ani králi ani jeho žalobcům, aby podržel oko nestranné k záležitostem českým.

Když Jiří stál na vrcholu slávy, měl býti vedle císaře Fridricha vladařem říše Římské, a papež tomu přál, chtěje pak Jiřího postaviti v čelo evropské výpravy křižácké proti hrozící záplavě Turecké. Na Jiřího však to byly záměry veliké a jeho vlastní vládě nebezpečné, i vzdal se jich.

Aby papež pomohl katolíkům v Čechách ke

starodávným právům, jmenovitě aby katolickému duchovenstvu byly vráceny statky, které se jim v bouřích husitských neprávem a násilím odňaly, vznikl tuhý spor mezi papežem a Jiřím, kde Jiřímu již nebylo lze déle zakrývati svého smýšlení. Čechy se ocitly v novém sporu se stolcem papežským, v zemi hlásila se katolická strana ku svému právu, nebezpečí Turecké od jihovýchodu hrozilo čím dále více, a když se strany chýlily ke smíru,— zemřel král Jiří dne 23. března 1471.

Stranivá historie česká si zvykla považovati Eneáše Sylvia, později papeže Pia II., »za úhlavního protivníka« krále Jiřího. Úmysl v tom jest patrný, totiž aby se uvalila vina sporu na nenáviděného papeže. Těchto lidí nic to nemate, kterak nestranně ba ochotně se choval papež k Jiřímu, ba že byl jeho předním chvalořečníkem, nazývaje ho mužem spravedlivým a šlechetným (aequi bonique cultor). Udělali napřed z papeže jízlivého odpůrce králova, aby pak mohli zvolati: ejhle, tak mluví o něm sám »úhlavní protivník.«

Jakub Malý počítá[1]) Jiřímu za zvláštní »pevnosť a statečnosť povahy,« že se nedal pohnouti, když Eneáš Sylvius dlouhou rozmluvou vynasnažil se ho nakloniti Římu. Nám však se vidí, že kdyby Jiří nedada se voditi od Rokycany byl uvažoval směr dějin českých, že by se byl zajisté pevně přidržel Říma, byl by znenáhla rozumnou vládou odstranil třenice náboženské a tím i politické. Když král

---

[1]) Nauč. slovn. v Praze, 1865, IV. st. 400.

Jiří dobytím Tábora, posledního útulku Táborů, kteří o smíru s Římem nic slyšeti nechtěli, zavedl tam služby Boží podle spůsobu kališníků: vidělo se papežům, že teď možno Čechy zase úplně sjednotiti s církví. I domáhali se toho tím usilovněji, protože zavedením pevného řádu v zemi všeliká revoluce občanská byla přemožena a k úplnému oblažení Čechů toliko ještě potlačení a úplné odklizení všeliké revoluce na poli církevním potřebí bylo. Mimo to věděli papežové, že Jiří u svého národu veliké obliby a všeobecné důvěry požívá; i domnívali se, že mu bude na snadě dovahou slova i příkladu svého veškeren národ s církví zase sjednotiti.[1]) Kdyby král Jiří byl uvážil, že od časů Husových národ byl v neustálém rozechvění a sporech politických i náboženských a že pod vírou katolickou požíval domácího klidu a dospěl utěšeného blahobytu, byl by se snažil zemi svou i národ znenáhla vrátiti tam, odkud jen střeštěnou vášní byl sveden. Tak by Jiří byl národ český uchránil — Bílé hory.

Dějepiscové čeští posud doličují právě ony doby v českých dějinách za nejslavnější, kdy český národ stavěl se p r o t i Římu. Názor ten jest docela protestantský, německý. Národu českému, velikou většinou katolickému, takový směr nesvědčí, a proto zůstávají mu tímto směrem psané dějiny nesympathickými, — cizími, ba zrovna odpornými. Dějiny české od Husa po Bílou horu, čekají svého Janssena.

---

[1]) M. Procházka, Ž. bl. J. Sark. (Děd. sv. C. a M.) v Brně, 1861, st. 42 a n.

13. „Temný" středověk.

»Krásné a vzácné to byly časy, kdy Evropa byla jedna země křesťanská, kdy jeden veliký společný zájem spojoval i nejodlehlejší kraje širošíré říše duchovní, ve které bez velikých statků světských spravovala i spojovala veliké síly politické jedna vrchní hlava. Jak blahodárna, jak přiměrna byla nitrné povaze lidské tato vláda, poznati z velebného vzletu všech mohutností lidských, z ladného rozvoje všeliké vlohy, z neobyčejné výše, již dostupovali jednotlivci u všech oborech vědy, života i umění, — byla to stará víra katolická. v život vštípené, živé křesťanství . . .« pravil šlechetný protestant Novalis. (Srovn. čl. 3.)

Časy se obrátily. Když z nízkých podnětův a sobeckých příčin zachvátila ničivá bouře mysl národu českého a po něm i německého, svedený národ český naučil se zavrhovati a německý dokonce proklínati svou minulosť. — Po dlouhém spánku pobělohorském procitnul český národ zase citem katolickým a slovanským k životu novému, čilému. Předním úkolem a hlavní snahou by mu mělo býti, aby se duchem zakotvil v dobách svých nejslavnějších, v katolických dobách Karla IV., aby svérázně na duchu se rozvíjel a vlákno dějin dále upřádal. Podnes, měli bychom říci podle

Palackého, při hlaholu jména jeho rozčiliti by se mělo každé srdce české, a všechna ústa oplývati by měla úctou a vděčností ku panovníku, který jest representantem nejvyššího rozkvětu národního.

Jak jest jinak! »Celý názor náš na minulosť je německý. Všecky theoretické názory vypůjčili jsme od Němcův až neuvěřitelně mechanicky. Tak na příklad s Němci spolu na celém středověku nevidíme nic, než samo tmářství, samo zpátečnictví, ani kusa pokroku, slovem nemáme orgánu pro tu obrovskou duševní práci, kterou vykonal duch lidský za »temného« středověku. V našich očích začíná od doby římské duch lidský pracovati teprve ode sporů náboženských: papouškujeme to po Němcích, kteří myslí, že jejich protestantismus jim najednou s nebe spadl, jako by 15 set let byl duch lidský spal . . . Francouzi na př., kteří nevidí v negaci katolicismu spásu světa, vysoce si váží středověku. Stalo se pisateli, že přítel čta francouzsky o těchto věcech nevrle řekl: »Dej si pokoj s těmi Francouzi, je to samý ultramontán. Nerozumím tomu, jak svobodomyslný člověk může pro středověk až horovati. Tak německý je názor náš na středověk.« Jest pozoru hodno, že mezi světskými listy českými teprve výstřední »Čas« takto promluvil o středověku.

Pohleďněme jen poněkud blíže, kterak bylo v Čechách za středověku.

1. Vzdělanosť. Na hradě Pražském, píše [1])

[1]) Děj. nár. č. d. II., č. 1, kn. VI., čl. 3. — Tomek, Děj. Prahy d. I., kn. II., odd. 2.

Palacký, u kapituly kostela sv. Víta kvetlo již od 11. století tak řečené menší »generální studium,« kteréž ale zaniklo v rozbrojích a bouřích r. 1248. Pod Přemyslem Otakarem II. skřísilo se opět a nabylo brzy takové pověsti, že navštěvováno bylo nejen od domácích ale také od cizozemců, kteří toužili po vyšším vzdělání školském. V posledních letech panování Otakarova činí se zmínka o mistrech Očkovi a Bohumilovi, kteří tam učili grammatice a logice, a o mistru Řehořovi, z rodu pánův Zajíců z Valdeka, později biskupu Pražském, jenž přednášel o věcech přírodních (!) dle Aristotela; byli tu tedy učiteli sami přirození Čechové. »Ku zvelebení škol působili mnoho papežové 12. a 13. století všeobecnými rozkazy.« (Tomek.) Také u kapituly Vyšehradské byla škola, ve které učilo se grammatice, rhetorice a logice. Když pak Karel IV. založil universitu, odtud tak prospívala, že spočívala »na potřebném základu prvotného učení a škol prostonárodních.«

Universita v Praze učinivši Prahu středem osvěty pro velikou Evropy částku a těšíc se nad jiné ústavy přízni královĕ prospívala utěšeně, ale i celé město, ba poněkud i celý národ povznesla k novým a vyšším snahám, tak že Čechové vzdělaností vynikati počali nad mnohé jiné národy v Evropě. Vrchní řízení pode jménem kancléře celé university nemohl Karel za svého času nikomu svěřiti hodnějšímu, nežli byl Pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic. Ze všech téměř krajin evropských, i z Francie, Anglie a Italie pospíchali

lidé nauk milovní a dychtiví do Prahy. (P. d. II., č. 2, kn. IX., čl. 1.)

Vzdělanosť národu byla zdárným ovocem zdárných škol. »Nechceme ani mnoho chváliti, píše zase Palacký, že s každým kollegiatním kostelem i klášterem spojeny bývaly od jakživa školy, protože učení v nich tuším nevztahovalo se nežli k žákovstvu kollegiatnímu a řeholnímu. (Ostatně i tito žáci byli syny národu českého!) Většího pozoru zasluhují školy městské a farní, rozšířené tehdáž pod vrchním dozorem a správou university, po veškeré zemi. Nejen všecka města česká ale i mnohé farní vesnice měly své zvláštní školy, že tudíž příležitosti ku vzdělání dle potřeby věku bohatým i chudým nemnohem méně se naskytovalo, nežli za nynější doby. Kdokoli zajisté dosáhl na universitě bakalářství svobodných umění, byl zákonem zavázán obírati se dvě léta vyučováním prostonárodním, nežli mu dovoleno bylo vystoupiti na stupeň mistrovství. — Za hojností a zdárností ústavův učitelských nemohla i vzdělanosť národu českého vůbec opozditi se příliš. Tehdejší stav a květ literatury národní značí onu výši, ku které se vyšinula. Neb ačkoli větší počet památek jejich zahynul dokonce v bouřích potomních věků, přece i ta trocha, která se nám zachovala, postačuje k důkazu, jak nepřiměřené a nepravé jest obyčejné domnění o všeobecné prý onoho věku tmě a surovosti. Suď ostatně kdokoli jak suď: to aspoň nezapře nikdo, že národ, ze kterého se vydařil vladyka český Tóma ze Štítného, a který

jemu i rozuměl, že národ ten ani jeho doba nemůže více býti stíhána ze surovosti a z nevzdělanosti.« (P. d. III., č. 1. kn. XI., čl. 1.) O Štítném píše[1]) svob. p. Helfert: »Štítný byl křesťanský filosof v plném toho slova smyslu. Četní a rozsáhlí spisové jeho vykvetli na nivách náboženských; označeni jsou znakem oné filosofie, která ve smyslu sv. Augustina ne od Boha svádí ale k Bohu vodí, poněvadž se snaží chápati pravdy Boží rozumem lidským potud, pokud právě rozum lidský stačí; dýše v nich duch té skromné moudrosti, kteráž naplňuje mysl nikoli hloubavou nevrlostí (rozervaností), nýbrž bodrou smířlivostí.« Štítný podával své spisy lidu, »ješto prý mnozí v nich zalíbení měli.« Národ český osvětou i vzdělaností rovnal se vesměs i nejpokročilejším sousedům svým.

2. O rozkvětu umění ve středověku hlásají pravdu kameny a kovy. Nové doby lidé z nízkých příčin tupí středověk, ale tito němí svědkové je usvědčují ze lži. Jako mysl křesťanská s důvěrnou smělostí se nese k nebesům, tak i na chrámy křesťanské bylo sneseno, kde co umění zplodila velebného a krásného. V jediném chrámu gotickém nebo románském, jehož nebetyčná věž připomíná křesťanu: »sursum corda,« obráží se duch celých národů. Výtečný svědek, Eneáš Sylvius, jehož nikdo nemůže podezírati z nevědomosti ani ze strannosti, píše[2]) o Čechách: »Chrámové náramně vysoce stavení,

---

[1]) Mistr Jan Hus, v Praze, 1857, st. 44.

[2]) In histor. Boem. c. 36. Překlad Veleslavínův.

prostranní, širocí a dlouzí ku podivu, klenutím a skřidlicí pokrytí; oltářové v nich vysoce založení, zlatem a stříbrem, v němž byly svátosti, ozdobení; knězská roucha drahými perlami krumplovaná; příprava všecka bohatá, předrazí klenotové; okna vysoká i přeširoká, pěkného i světlého skla i divného řemeslného díla, jímžby světlo do kostelův pronikalo; takoví chrámové netoliko v městečkách a městech, ale i ve vsech ku podivu se spatřovali.«

Ve vznešených budovách byly také drahocenné vzácnosti umělecké. V souvěkém a věrohodném životopise Altmana Pasovského biskupa čte se, že když měl světiti kostel r. 1081., přišel k němu posel od knížat českých nesa jemu dar vzácný, obraz Marie Panny »řeckým dílem až ku podivu krásně vyvedený.« Není pochyby, že chování krásoumy ve klášteře slovanském na Sázavě, jenž cyrilské literatury pilen byl, a toto svědectví o byzantském obraze řeckého původu jsou věci, kterých od sebe loučiti nesluší. Poslední opat kláštera B o ž e t ě c h měl ve krásoumě největší zalíbení, an netoliko dovedně maloval, ale obrazy také ve dřevě řezal, v kamenu tesal nebo na soustruhu točil; vystavěl také u větším slohu klášter i kostel svůj. (P. d. I., č. 1, kn. III., čl. 6.)

Časem každý chrám Páně stal se stánkem umění. Kolik nádhery a umělecké krásy nasnášela nevyvažitelnou bohatostí dařená země česká v budovách službám Božím zasvěcených, může se domysliti jen ten, kdo uváží, co po hrozném boření husitském, co po několikerých nitrných

bouřích domácích věku 15. a 16., co konečně po záhubách války třicetileté — co potom po všem ještě se zachovalo! (H. 273.)

Tolikéž hrady královské a rytířské byly nejen dokonalého díla stavitelského, ale chovaly také mnoho vzácností vědeckých a uměleckých.

Léta 1348. všichni v Praze žijící umělci, malíři, sochaři a řezbáři, štítaři, zlatníci, miniatoři atp. sestoupili se v jednotu čili bratrstvo a dali si zřízení; bratrstvo ono nahražovalo poněkud ústav akademie umělecké, ku které věk onen ještě byl nedospěl. (P. d. II., č. 2, kn. IX. čl. 1.) Velmi vzácné bylo toho času mimo jiné také umění hodinářské.

3. »Náboženství vůbec bylo a jest to, čím duch český od jakživa nejvíce se vyznamenával a co úmysly českými nejmocněji a nejtrvaleji hýbalo; ono bylo pramen, ze kterého hlavně prýštívala se duchovní činnosť česká,« správně soudí Palacký. Učení křesťanské i kázeň čím dále pouštěly hlubší kořeny. Starší i novější dějepis církve české stkví se dlouhou řadou spanilých úkazů, jichž záře dávno zastírá smutné stíny, kterými po dvě stě let náboženské blouznivosti a svárlivosti listy jeho se tmily. (H. st. 34.) Třeba král Otakar II. byl zvláštním milovníkem služeb Božích a mši sv. bývaje i se synáčkem svým přítomen při pozdvihování svátosti pokaždé i syna svého buď sám zdvihal nebo zdvihati dával. Ve 14. století jevila se nábožnosť národu českého ještě tou měrou mocnou a vroucí, že věk náš rozumový sotva myslí stihnouti může. (P.)

Národy ve středověku se svou živou věrou byly jako ve zdravém svěžím lese: pod nohama pestrý koberec poetických bájí a legend, nad hlavou důvěrně usměvavé nebe katolické víry: za našich dob se ocitlo lidstvo skeptickým racionalismem na písčité poušti vyprahlé žhavým sámem nevěry a sobectví.

Utěšený zjev ve mravní povaze lidu českého byla nepopíratelná převaha čistoty a kázně, manželské věrnosti a panické zachovalosti obojího pohlaví, zakládající se na přirozené a hluboce zakořeněné zbožnosti. (P.) Údové panujícího rodu a biskupové zemští kromě nemnohých výjimek závodili spolu v pobožnosti a oddanosti k církvi ve svědomitém zachovávání přikázaní církevních. (H. 34.) Ovšem že mluva tehdejší byla méně uhlazená nežli za naší doby; žerty a šprýmy vedeny často hrubé a nekázané, a na bujnosť i rozpustilosť hojných osob naříkáno jako jindy, tak i té doby dosti hojně: ale o mravní čistotu a neposkvrněnosť byla vesměs píle veliká, v domácnosti pak panovala vůbec kázeň a pobožnosť, ježto všem věkům za vzor sloužiti by mohla. (P.) — Jak jinak bylo v doby husitské a pohusitské! (Srovn. čl. 29. a j.)

Hluboká humanita, upřímná sdílnosť, radosť v chudobě, poslušnosť a věrnosť, dobročinnosť k chudině, štědrosť k církvi, péče o služebníky církve tou měrou se konala, že naše hladomřivá doba může se jí podivovati ale nikoli vyrovnati. (H. 34.)

Zbožnosť a dětinně důvěrný a radostný názor světový přejasně se vyjádřily ve zpěvu církevním.

»Teprve tak zvanou písní svatovojtěšskou, praví[1]) L. Zvonař, kterou Palacký právem pokládá za cyrilskou, došla nás melodie, ze které lze s určitostí a jistotou poznati, jakým způsobem křesťanští naši předkové zpívávali... Celý nápěv je tak dokonalý, že se k němu nic přičiniti nedá, co by jej mohlo zdokonaliti. Musíme s úctou pohlížeti na zpěv pradávných našich předků. Při vší prostosti dýše vřelosť a jeví se pravdivosť ve shodě se slovem; při vší pravé zbožnosti své jest líbezný a dojemný, že nám přichází, jakoby v nejvyšším nadšení byl povstal. Utěšená tato píseň, jejímiž zvuky se až po tu dobu naše mysl zbožně kochá, byla pravou národní... Uvedením křesťanství dostaly se do Čech také velebné hymny a písně římské... Sloučení pak přirozených vloh s horlivým pěstěním římského chorálního zpěvu dodalo českému zpěvu nového velevýznamného rázu, který stal se vzorem ba ideálem české duchovní písně.«

4. Soudové za nejstarších časů konali se na sněmech, ale pod dohledem a správou panovníkovou. Aby pak uspořádal také nitrné poměry právní a ustálil je jistými a nezměnnými, tudíž psanými zákony, Karel IV. dal za příkladem předchůdce a děda svého, Václava II., sepsati pod vlastním dohledem svým zvláštní zákonník, tak řečenou »Majestas Carolina.« Třeba stavové po dlouhém vyšetřování uznali to za věc velmi povážlivou, aby se odstoupilo od obyčeje starodávního rozsuzovati,

---

[1]) Nauč. sl. v Praze, 1862, II. st. 455.

jak sami »naleznou za právo,« nicméně taková snaha jest dobrým znamením doby. Ordalie, tak řečené soudy Boží počavše v časech pohanských svědčily později sice o neumalené důvěře v Boha a přece zase o nepravém pojetí onoho slova, že spravedlivého člověka Bůh nikdy neopouští; proto Karel obyčej ten z rady prvního arcibiskupa Pražského Arnošta z Pardubic i pánův i zemanů českých zrušil jakožto zlomyslné pokoušení Boha.

Nejspanilejším květem vzdělanosti středověké nazývá Palacký ducha rytířského, jehož přední známky byly: cit náboženský, kochání se ve službách Božích a úcta k církvi. »Ti kdo vynikali netoliko udatenstvím v boji ale i pobožností, šlechetným na vše strany se zachováním a zvláštní zdvořilostí, byli s obřady od církve předepsanými přijímáni do tohoto vyššího společenstva západoevropského, v němž panovaly o mravném povolání člověka myšlénky vzletné i ušlechtilé, a lidé všelikých stavů, zemané, šlechtici, knížata i králové pokládáni vesměs za své rovně. Spanilomyslný král český Otakar II. byl z předních representantů takového horování ducha křesťanského. (P. d. II, č. 1. kn. VI, čl. 3.)

5. Aby člověk uznal přednosti a krásné stránky středověku, na to nepotřeba býti ze zásady »laudator temporis acti.« I středověk má svůj líc, má svůj rub; nezasluhuje všecko chvály, ale samá hana tím více jest podjata a pošetila. Náš věk mravenčí pílí sbírá a za drahé peníze skupuje vzácnosti ze středověku, knihy, malby, nádoby, výšivky, chodí

do školy ku středověkým stavitelům a umělcům — a při tom se posmívá »temnému« středověku! Toť zrovna zřejmý spor německého protestantismu, jenž má-li si udržeti právo existence, musí haniti minulosť. Vymanil-li se však u Čechů kdo z tohoto názoru, přece zase hledá nejslavnější stati z dějin českých v dobách, kdy se národ bouřil proti odvěké víře, aby — přece něco bylo po modě.

Národ, který necti nebo nerozumí své minulosti, nemá ani budoucnosti.

14. Sv. Jan Nepomucký.

Národ český prý se odchovává dějinami! Dobře by zajisté bylo tak, jen kdyby se mu podávaly dějiny správné a skutečně pravdivé. Ale kdo jen trochu bedlivějším zrakem přihlédne ku směru i duchu dějin českých, zarazí ho již zdaleka dech protestantsko-německý. Tak se děje ve velkém i v malém, třeba hned v otázce svatojanské. Protestantský dějepisec Adolf Menzel používaje některých nepatrných neshod ve starých listinách smyslil, že lid český prý uctíval památku mistra Jana Husi »mučeníka,« a jelikož prý mu jesuité (!) nemohli této úcty vyrvati, učinili prý ba vymyslili mučeníka Jana Nepomuckého a dosadili na jeho místo. Tento trusek proticírkevní snahy německé, jako vůbec u Čechů zvykem, přenesl se hned na zúrodnění niv literatury české. JUDr. J. Šolc píše ve svém spise »Národnosť a její význam v životě veřejném,«

v Praze, 1882, o jehož školáckých chatrnostech a nesmyslech jsme ve »Vlasti« 1887 č. 5. podali některé doklady, takto: »Aby lidu byla vyrvána památka Jana Husa, kanonisován jest roku 1729. mythický Jan Nepomucký co mučedník zpovědi. Není snad příkladu, aby se nějaká smyšlénka byla lépe povedla. Nový svatý vštípen uměle národu, a uctění jeho stalo se vedle kultu svatováclavského jedním z příznaků národnosti české!« Ba našli se mužové jako Ferd. Schulz, kteří jakožto národní učenci »lámali maličkým tento chléb vědecké pravdy« v Matici lidu a jinde, aby prý také lid znenáhla naváděli ku »přesnosti vědecké.« O pamfletu nedoučeného docenta Oty Abela i jeho literarního otroka českého nelze tu míti řeči. Račiž v té příčině rozhlednouti se po řízných odvetách dp. P. J. Votky T. J.

Jest člověku věru až líto potýkati se s tak žalostnou nevědomostí, nebo až odporno bojovati s tak prolhanou zlomyslností. A proto jen stručně.

1. Proč byl Jan Nepomucký umučen? Roku 1389. pojal vdovec král Václav za manželku kněžnu Bavorskou Žofii. »Bylať ještě mladá i krásná, beze vší ctižádosti, pobožná i dobrá a manželu svému osvědčila oddanosť věrnou v každé době.«[1]) Tento úsudek může býti platen jen o mladším věku královnině; v pozdějších letech se ukazuje ve světle docela jinakém. Král Václav neuměje vládnouti sám sebou přes manželský svazek nepočestně obcoval

---

[1]) Palacký, D. n. č. d. II. č. 2. kn. X. čl. 1.

s pověstnou děvkou Zuzannou. Všecek svět to věděl a viděl. Toť ovšem nemohlo zůstati tajno královny, a snad často si z toho manželu pozasteskla nebo i trpce mu to vyčítala. Tu snad napadlo králi, aby splácel výčitky výčitkami. Při své prchlivé a ukrutné povaze uhodil na královnina zpovědníka Jana, aby mu zradil, z čeho se královna zpovídala a s kýmže královna nedovoleně obcuje. Zbožnému a bohabojnému knězi však více záleželo na kněžské povinnosti mlčeti nežli na přízni králově. Kdykoli král naň doléhal prosbami i hrozbami, zpovědník Jan Nepomucký pevně trval ve své kněžské věrnosti. Hněv králův splanul. Dáti Jana hned utratiti, toho se přece ani Václavova ukrutnosť na kněze neodvážila; i odložil svůj záměr jednak až by se podala jaká vhodná příčina, jednak že doufal, že ho snad přece pohne ku zrádě zpovědi.[1])

Příležitosť se brzo našla. »Král Václav na dvoře svém choval jednoho titulárního patriarchu a neméně nežli tři titulární biskupy, kteří všichni těšili se z přízně jeho. Aby aspoň jednomu z nich zjednal skutečné biskupství, zamýšlel založiti v jihozápadních Čechách biskupství nové a čekal jen na smrť starého Racka, opata Kladrubského, chtěje ve Kladrubech na místě kláštera Benediktinského postaviti chrám kathedrální. Ale sotva že umřel Racek, již mnichové tamější zvolili sobě opata nového, a vikář arcibiskupský Jan z Nepomuka stvrdil ho

---

[1]) Dr. Ant. Frind, Der geschichtl. hl. Joh. v. Nep. v Praze, 1871.

(dne 10. března 1393) v takovém spěchu, že král stejnou dobou dověděl se jak o smrti Rackově, tak i o řádném již stvrzení nového opata Olena. Tento proti výslovné jeho vůli provedený kousek podráždil ho až do vzteku.«[1]) Král Václav, po jehož boku vznikla mocná strana milců církvi a knězstvu nepřátelských, docela svévolným spůsobem zasahoval v duchovní právomoc a kde a jak jen mohl osvědčoval své zášti proti arcibiskupovi a proti duchovním ústavům zemským. Arcibiskup si nejednou u krále do toho stěžoval, ale marně. Královský podkomoří Sigmund Huler ukrutně a zle řádil proti duchovním a dopouštěl se vražed i pohany proti víře.[2]) Arcibiskup jej dal do klatby, z čehož sám král nemálo se zase rozlítil. V ten čas padla smrť Rackova a potvrzení nového opata. Král volal arcibiskupa do Prahy k odpovědi. Psal mu sám německy: »Ty arcibiskupe! Vrať mi Roudnici a jiné mé hrady. a kliď se mi pryč z mých Čech; a budešli co počínati proti mně aneb mým, dám tě utopiti a uklidím rozepře. Do Prahy přijď!« — Když bylo arcibiskupovi ubezpečeno, že se může do Prahy vydati, dostavil se tam, ale sotva živ uniknul ze hradu surově až zběsile rozstekleného krále. »Výslechem u Pražské kapituly předsevzatým (kamž král rozlícen byl doběhl) přibylo ještě Václavovi vzteku. Stařičkému děkanovi, doktoru

---

[1]) Palacký n. m. u.

[2]) Acta in curia Rom. archiep. Prag. Joan. Gen., přílohou k 8. svazku Pubičkových děj. č.

Bohuslavovi z Krnova, zasadiv hruškou kordu svého krvavé rány do hlavy, dal ho spoutati a uvrci do žaláře purkrabského; Puchníka, doktora Jana, probošta Václava i arcibiskupova hofmistra Něpra z Roupova kázal odvésti do richty na Staré město, aby vyšetřování zdařilo se lépe v tamější mučírně. K večeru přišel tam i sám. Když pak probošt i hofmistr uvolili se svědčiti pod přísahou a pečetí, cokoli králi se líbilo, propuštěni jsou na svobodu. Také Puchník, dán byv na skřipec, prosil a sliboval vše, až i věčné mlčení o tom, kterak s ním nakládáno bylo; i on obdržel tedy milosť a propuštěn jest. Jen generální vikář Jan z Nepomuka, na kteréhož král i z jiných příčin byl zvláště zanevřel, vystál celé to mučení, při kterémž, jak se praví, král sám účastnil se díla katova, nemoha pomstou nasytiti se. Konečně kněze již polomrtvého dal svázati, na Pražský most nésti a tam uvrhnouti do Vltavy. To stalo se ve čtvrtek dne 20. března 1393 večer o deváté hodině,« píše zase Palacký.

2. Mučeník Jan z Pomuka nebo Nepomuka byl jen jeden. Pomuky jmenoval se klášter cisterciácký, který založili páni ze Šternberka r. 1146. Jako mnohde jinde vznikla u kláštera osada, jíž se dostalo jména Nepomuky. Obojí jméno v ústech lidu se zaměňovalo. Když pak husité rozvalili klášter r. 1420., užívalo se o městě hned staršího jména Pomuk, hned zase Nepomuk. Sv. Jan se narodil v Nepomukách, ale v klášteře Pomuckém byl vychován a vyučen, i lze jej nazývati Nepomuckým nebo Pomuckým.

O světci, jehož ostatky odpočívají v Pražském dómě, dochovalo se nás hojně listin, ale až do časů kronikáře Václava Hájka z Libočan (1541) není ani jediné, kteráž by vedle Jana z Nepomuku vykládala ještě o jiném Janu. Jen rok jeho umučení neozřejmují docela souhlasně. Nejstarší listiny poznačují rok 1393. Teprve v 16. století se mluví o roce 1383., ba jednou o roce 1390. a jednou 1392. Kdo však udal rok 1393. za úmrtní rok Janův, neví a nedí nic o jiném mučeníku Janovi ani z roku 1383., ani 1390., ani 1392. a naopak. Patrno, že všechny tyto zprávy mluví o jednom a jediném Janovi a jen rok jeho smrti mučenické ozřejmují poněkud různě. Kdyby však takováto různosť času odůvodňovala také různosť osoby, pak by se také počet slavných mužův a panovníků zkolikeronásobnil. A kolik kněžen Bavorských byl by pojal král Václav za ženy, když dějepiscové posavad Václavovo druhé ženění kladou do let 1389, 1390, 1392, 1393, ba i 1397 a 1400. A sv. Methoda nechali dějepiscové umírati plného čtvrť století!

O dvojím Janu začal mluviti teprve kronikář Hájek. Nevěda si rady se dvojím rokem i se dvojí příčinou smrti, udělal při své až příliš známé a nesoudné povídavosti z jednoho Jana dva, Nepomuckého a Pomuckého, a bylo po nesnázi. Za mistrem Hájkem věrně se brali Dubravius, biskup olomucký, Veleslavín, Paprocký z Glagol, Pešina z Čechorodu, Balbin a j. v.

V letech 1383 a 1393 nebylo u kapituly Pražské dvé Janů z Nepomuka nebo z Pomuka.

To dokazuje množství starých původních listin. V žádné není ani zmínky o nějakém kanovníku Janu z Nepomuku v roce 1383. nebo kolem tohoto roku, ale později, a to velmi často se připomíná jméno onoho Jana z Nepomuku, jenž do r. 1390. zastával rozmanité duchovní úřady, od roku pak 1390. až do 1393. jakožto arcijáhen Žatecký náležel ku kapitule Pražské.[1])

Sluší tu připomněti, že také v Německu bylo mínění vzdělaného čtenářstva v blud uváděno různými články časopiseckými, v nichž P. Schmude a jiní se pokoušeli dvojici Janův obhájiti. V zánovních dobách také u nich nastal příznivý obrat. Nedávno nás potěšilo, že na základě bádaní faráře dra. Amrheima opravují němečtí učenci blud tento, jak seznáváme ze článku »Die St. Nepomuk-Frage« ve chvalně známém časopise »Hist. pol Bl.«[2]) uveřejněného. Článek ten uvádí nejdůležitější data ze života sv. Jana, pak svědectví věrohodné o době smrti jeho mučenické a končí slovy: »Aus dieser kurzen Skizze lässt sich erkennen, dass die wichtigsten Ereignisse aus dem Leben des hl. Johannes von Pomuk oder Nepomuk — diese Namen sind gleichbedeutend — in der Person des 1393 ertränkten Generalvicars historisch nachgewiesen werden können, während für einen 1383 ertränkten Beichtvater ausser der für denselben beanspruchten Ueberlieferung des böhmischen Volkes, die aber nur im Anschlusse

[1]) Frind, Der hl. Joh. v. Nep , v Praze, 1879. st. 16.
[2]) 1884. sv. 12. st. 943. nn.

an die Ereignisse des Jahres 1393 entstanden ist, keine historischen Zeugnisse vor dem 16. Jahrhundert vorhanden sind.«[1])

3. Jan Nepomucký, mučeník z r. 1393., byl prohlášen za svatého. V. V. Tomek mluví sice jen o jednom Janu, umučeném r. 1393., ale způsobem zvláštním. Vyloživ umučení Janovo (ze příčin pouze světských!) praví: »Z vypravování tohoto jde na jevo, že se neshoduji se spisovateli staršími ani novějšími, kteří generálního vikáře Jana z Pomuku pokládají za svatého, t. j. za svatého Jana Nepomuckého. Nemohu přisvědčiti k tomu z té příčiny, že svatořečení Jana Nepomuckého od stolice papežské nebylo míněno jeho osobě, tak jakož i zbožné mínění lidu na začátku minulého století, ku kterému při svatořečení tom obrácen byl zřetel, nevztahovalo se k tomuto Janovi z Pomuku, nýbrž k jiné osobě.«[2])

Z těchto slov sluší předně stanoviti krok ku pravdě, totiž ten, že nebylo Janů dvé, nýbrž jenom jeden. Všecky zprávy tedy o Janu umučeném roku 1383, jakož i o Janu usmrceném r. 1393. táhnou se k jednomu Janu, a sice tomu, jenž také podle úsudku Tomkova podstoupil mučenickou smrť r. 1393. — Než co znamená Tomkova poznámka, že svatořečení od papežské stolice nebylo míněno osobě Jana Nepomuckého? Rozluštění »vědecké zvláštnosti« Tomkovy jest zrovna na

---

1) Časop. katol. duch. 1885. st. 63. n.

2) Dějepis Prahy, kn. III. odd. 3. st. 372.

dlani. Při kanonisaci byla ovšem následkem rozdvojení úmrtního roku Janova domněnka, že bylo Janů dvé, a proto, aby se předešly všeliké zmatky, se prohlásilo, že svatořečení se vztahuje k Janovi umučenému roku 1383., nikoli pak k jinému Janovi z roku 1393. Avšak heroické činy a vůbec události života onoho Jana, jenž byl prohlášen za svatého, rozhodně se odnášejí k Janovi umučenému roku 1393., neboť druhého takového Jana nebylo. Ať by tedy podle mylných zpráv byl se považoval rok 1383. za dobu smrti Janovy, kanonisace platila Janu z roku 1393. Či snad by kdo neomylnosť papežovu hledal v neomylném letopočtu? Byl-li Jan jeden, pozbývá ona poznámka o druhém Janu platnosti, a mohl to býti jen ten Jan, jehož tělo pochováno jest ve chrámě sv. Víta, neboť zprávami souvěkými i pozdějšími jest doloženo, že Jan, králem Václavem pro zpovědní tajemství umučený, ve chrámě tom byl pochován. A tohoto český lid uctíval svatým, a tohoto církev prohlásila za svatého, ať již byl umučen, jak tehda se mnělo, r. 1383., nebo jak teď se dokazuje, r. 1393. Jan Nepomucký byl prohlášen za svatého, nikoli že v tom neb onom roce podstoupil smrť mučenickou, nýbrž pro své hrdinské ctnosti, a těch se nelze žádnou pochybností dotýkati.

4. Církev právem uctívá sv. Jana mučeníkem tajemství zpovědního. Protivníci církve praví: Žil-li opravdu jen jeden Jan, pak nebyl utopen pro věrnosť knězskou, jako by králi nebyl chtěl svěřiti zpovědního tajemství. Toť prý jest jen

smyšlénka kněží, aby zase povznesli důstojnosť zpovědi, která v doby husitské a bratrské byla velmi poklesla. Pravou a jedinou příčinou jeho násilné smrti prý bylo, že potvrdil nového opata Kladrubského, čímž zmařil úmysl králův, jenž chtěl tam zříditi stolec biskupský a dosaditi tam svého milce, Hynka Kluka. Byl-li prý tedy vůbec Jan mučeníkem, stal se jím jen proto, že se neohroženě zastával práva církevního. První pronesl tuto námitku protestant Ad. Menzel, a ryt. Steinsberg se jí velmi horlivě zastal. Domněnku svou dokládají hlavně tím, že nejstarší dějepiscové, ba ani sám arcibiskup Jan z Jenštejna se o zpovědi nezmiňují.

Avšak sluší to míti na paměti, že arcibiskup stěžoval si ve svém listu jen do oněch příkoří a křivd králových, které byly veřejnosti známy, a kterých tedy ani král nemohl upírati. Ne tak známa byla Václavova žádosť, aby zvěděl zpověď své choti. Král zajisté potaji vyzvědavě doléhal na sv. Jana, an dobře věděl, kterak hanebné a bezbožné zrády se dožaduje. Sám sv. Jan zajisté ani veřejně ani potaji se o tom nezmiňoval, an svědomitý kněz také o vedlejších okolnostech, byť se jen z daleka týkaly zpovědi, zachovává přísnou mlčelivosť. Pozoru hodno však jest, že král Václav při svém nízkém smýšlení o důstojnosti i charakteru knězském dal zmučenému Janovi vložiti v ústa dřevo, jakoby se byl obával, aby se tento cestou ku Vltavě snad nezmínil o pravé příčině vzteku králova. Záleželoť králi zajisté na tom, aby takovým neslýchaným skutkem nesetřel se sebe posledního znaku křesťana. Tajná

tato příčina mohla se dostati u veřejnosť jen znenáhla, a to jen z nejdůvěrnějšího okolí krá1ova. Potaji se rozšiřovala, ale veřejně ji přednésti si nikdo netroufal pro známou násilnosť Václavovu. Teprve po smrti královĕ a jeho choti se osmělili s pravdou ven nejen ústně, ale i písemně. První o zpovědi mluví roku 1440. (tudíž nedlouho po mučenické smrti Janově) vídenský profesor Tomáš Ebendorfer z Haselbachu ve spise: »Liber augustalis,« jejž Palacký nalezl v císařské dvorní knihovně. Praví se tam: »Confessorem etiam uxoris suae Joannem in theologia magistrum, et quia dixit, hunc dignum regio nomine, qui bene regit, et ut fertur, quia sigillum confessionis violare detrectavit, ipsum in Moldavia suffocari praecepit.« — Roku 1471. praví Karel Židek ve »Správovně« věnované králi Jiřímu: »Když měl (král Václav) zlé domnění do své paní a ona se zpovídala mistru Janovi, děkanu všech Svatých, i přišel k němu král, aby mu pověděl, s kým přebývá, a když děkan nechtěl nic pověděti, kázal ho utopiti.« A kronista Žitavský píše, že »král několikráte doléhal na zpovědníka Jana, aby zradil zpověď královninu.«

Že sv. Jan byl umučen, až když jménem svého arcibiskupa, jehož byl generálním vikářem, potvrdil volbu opata Kladrubského, bylo jen příhodnou chvílí, že král si mohl schladiti vztek na Janu již odjinud pojatý. Proč pak král všecky ostatní propustil z mučírny a jen Jana si tam podržel? Proč »král sám účastnil se díla katova, nemoha pomstou nasytiti se?« — Tolik i Václav zajisté uznával,

že Jan nepotvrdil opata Kladrubského sám a na svůj vrub, nýbrž toliko jménem arcibiskupovým a z jeho vůle i rozkazu, a proto hlavně na arcibiskupa se mohl obrátiti hněv králův. Sám Václav to zjevil slovy, jimiž se osopil na arcibiskupa: »Ty arcibiskupe, vynášíš kletby na mé úředníky bez mého vědomí! Ty jsi stvrdil opata Kladrubského! Ty strkáš na mého podkomořího kacířství a bludařství. Nepotázal jsi se a o své ujmě to činíš. Věz, že toho budeš želeti!«

Sám Palacký uznává, že Václav na Jana »i z jiných příčin zvláště byl zanevřel.« Kteraké tyto jiné příčiny byly, o tom mluví staré zprávy, jak jsme právě připomněli. Byť pak ani lidských zpráv nebylo, mluví o tom zázračné svědectví Boží, jehož může se sice rouhavě dotýkati zloba ďábelská, ale usvědčivé pravdivosti jeho vyvrátiti nemůže.

5. Pocty sv. Jana ani nevymyslili ani nezavedli jesuité. Protivníci církve vytasili se také s novou smyšlénkou, venkoncem nedověcnou ba směšnou, jakoby poctu sv. Jana Nepomuckého byli v Čechách zavedli jesuité. Aby prý poctu vzdávanou Janu Husovi přivedli v koleje katolické, vymyslili prý si jesuité světce a mučeníka Jana Nepomuckého. Podvod tento bylo prý jesuitům snadno provésti. Byliť oba tito mužové téhož jména křestního, oba byli mistry svobodných umění, oblíbenými kazateli, zpovědníky královny a oba sešli se světa smrtí násilnou.

V celé této osnově jest více lži než vtipu.

Pocta sv. Jana Nepomuckého byla v lidu českém hned po jeho smrti živa. Již arcibiskup jej nazývá ve svém listě »mučeníkem a světcem« (martyr sanctus) a v souvěkém životopise téhož arcibiskupa Jana z Jenštejna praví se o mučeníku Janovi, že z Boží milosti stal se mučeníkem a jeho tělo zářnými divy bylo objeveno. Mučenictví jeho dosvědčují ještě Tomáš Ebendorfer, jenž byl brzy po smrti králově v Praze, Pavel Židek, Václav Hájek a jiní kronikáři; tito dokládají také, že ostatkům i hrobce Janově po všecky časy se prokazovala zvláštní pocta. Ostatně, když jesuité počali se v Čechách usazovati, starých kališníkův a ctitelů Husových bylo již velmi pořídku; většina jich přestoupila k lutheranismu nebo ke kalvinismu, a o těch jest víc než s dostatek známo, že vyhlašují poctu svatých za hotovou modloslužbu a že barbarsky rušili a hanobili kde který obraz, sochu i hrobku. Nebylo tedy jesuitům ani potřebí utlačovati, čeho vlastně ani nebylo.

»A ještě jeden — prozatím nejnižší — brak protivníků sv. Jana Nepomuckého jsou lidé, kteří překrucujíce jeho dějiny života, památku jeho hanobí způsobem upřímo odporným, jak učinil Ferdinand Schulz ve svém »Doktoru Johánku.« Líčí ve (vědeckém!?) hanopise tomto Jana jako učiněnou obludu a vyvrhele lidstva. Lakota, smilstvo, podvod, pokrytectví, slovem všeliké neřesti a nepravosti připisují se našemu světci. — Než, byl by muž, jakého vylíčil Schulz, dostoupil takových důstojenství církevních, jak o něm dějiny vypravují? Byl by povolán za zpovědníka královnina? Byl by arcibiskup

Jan z Jenštejna, jenž u pozdějším věku byl vzorem kajicníka, svým přátelstvím a důvěrou obdařil člověka tak ničemného? A byl by lid posvátnou úctu hned po smrti prokazoval takovému bídníku? Věru lítostno, že spisovatel tento poskvrnil své péro nepravdou zlomyslnou!« (Mus. v Brně, 1886.)

Proti všelikým »učeným« pochybnostem a zvláštnostem i neučeným nepravdám a lžím stojí pevně události: Sv. Jan Nepomucký skutečně žil, — byl jenom jeden, — byl umučen hlavně pro tajemství zpovědní a od lidu uctíván až i konečně od církve za svatého prohlášen.

15. M. Jan Hus a jeho doba.

Královský rod Franský padl — v oběť mstivé spravedlnosti. Dědicem jeho statkův a politických zásad stal se panovnický rod Hohenstaufův (1138—1254). V této době dobojován jest druhý mohutný zápas moci papežské s císařskou.

1. Hohenstaufové byli vědomí a nejdůslednější zástupcové císařopapežstva (caesareopapismu). Neobmezeným pánem a vládcem býti jak ve státě tak v církvi, býti zároveň císařem i papežem — toť byla svrchovaná snaha tohoto z míry panovačného rodu. Plných sto let se bránili papežové, aby církvi uhájili svobody a nedali jí klesnouti v otroctví moci státní, — a boj skončil tragickým zánikem rodu Hohenstaufův a vítězstvím církve. Tímto činem z Boží pomoci zachránila církev

západní Evropu od byzantinismu, jenž na východě zničil svobodu i vzdělanosť.

Jak úskočným násilím bojovali Hohenstaufové proti stolci apoštolskému, toho zde budiž jediný příklad z dob císaře Bedřicha I. Ryšavého. Brzy po smrti trpce pronásledovaného papeže Hadriana IV. byl učený, zbožný a rázný kardinál Roland, kancléř církve římské, dvaceti třemi hlasy zvolen za papeže r. 1159. a přijal jméno Alexander III. Toliko dva kardinálové hlasovali pro kandidáta císařova, kardinála Oktaviana, který již k Hadrianu IV. choval se nepřátelsky. Když po volbě měl Alexander III. býti oděn červeným pláštěm, Oktavian velikými hrozbami protestoval jménem císařovým, přiskočil k novému papeži a uchvátil červený plášť. Když mu jej zase odňali, podal mu jeho kaplan jiný plášť, jejž měl pohotově. Oktavian ve spěchu a chvatu přehodil si jej na ruby a kolem krku tak upevnil, že se mu nemohl strhnouti. Hned po té si pospíšiv k oltáři zapěl Tedeum; v té již se vlomili do volební síně ozbrojení stoupenci strany císařovy a s vytasenými meči pozdravili Oktaviana za papeže Viktora IV. Alexander III. uchýlil se do Vatikánu a později do Terraciny. Oktavian i pode jménem Viktora IV. zůstal, čím již jako Oktavian byl — císařovým parobem. Nicméně císař aby si dodal jakéhosi rázu nestrannosti, chtěl jako druhdy císař Ota Veliký rozhodovati nad volbou. Svolávaje sněmíček do Pisy zval k němu »Viktora, biskupa Římského« a »kancléře Rolanda« i ostatní kardinály, kteří ho byli za papeže volili. Alexander III. ovšem

mužně se ohradiv proti násilí páchanému na církvi ani se nedostavil. Sněmíček v Pise r. 1160., k němuž se dostavili na větším díle jenom biskupové němečtí a parobové císařovi, ovšem uznal Viktora IV. a dal Alexandra i s kardinály do klatby. Tak zní o této věci historická pravda. Po smrti protipapeže Viktora IV. setrval Fridrich při rozkolu v církvi dosadiv ještě dvé vzdoropapežů, Paschalise III. a Kalixta III. Biskupové, kteří jich nechtěli uznati, byli »sesazeni« a celé zástupy »renitentních« mnichů neviděly jiného zbytí nežli prchnouti do Francie. Kteří zachovali císaři »věrnosť,« těm se dostalo »milosti,« že si směli v kázni povoliti, že mohli pod světským ramenem zesvětačeti. Mohly takové roztržky a o stolec papežský svády, které venkoncem vnášela do církve svévolně násilná ruka světská, zůstati beze smutných následků v církevní i veřejné kázni a poslušnosti? Ovšem Fridrich ztrestán byv rukou Boží vrátil se k církvi s pokorou a lítostí, ale pochodeň pohoršení planula po několik věků dále.

Boj takový ani v církvi nezůstal bez truchlých následů. Papežové tísněni jsouce se strany německé čím dále více se skláněli ke králům francouzským, až z toho vzniklo zase s této strany nemalé nebezpečí svobodě církve a vážnosti prestolu apoštolského. V nebezpečí toto papežové byli uvedeni prostředky mírnými a lestnými; nikoli zbraněmi, nobrž politickými pletichami. Papežové je poznali, až již se odevšad ocitli v osidlech pevných. Vrcholu dostoupilo toto nebezpečí, když Klement V., rodilý Francouz, přenesl stolec papežský z Říma do

Avignonu r. 1308., kdež potrval do r. 1377. — »Zajetí babylonské.«

2. Z politické řevnivosti dočkal se tehdejší věk ani kdy před tím ani po tom nevídané podívané na trojí římské i papeže i císaře pospolu. I není divu, že poklesla kázeň a tím i vážnosť duchovenstva, když tě světskou mocí a přízní byli dosazováni nebo svatokupectvím se vtírali v řady duchovenstva lidé nepovolaní. Jestliže však horliví mužové jako Mikuláš Clemanžský, Theodorich Niemský, Theodorich ze Vrie a tolikéž »slavně známý« Gerson horlili na kleslou kázeň církevní a domáhali se opravy církve ve hlavě i v údech, přece zůstali věrnými syny své církve a moudře rozeznávajíce církev Boží samu o sobě od nehodných sluhův nesáhli na církevní dogma rukou smělou, jak později učinil Jan Hus. Ba žehrajíce hlasitě na zlořády v duchovenstvu věděli, proč tak činili; mělit pohoršlivé příklady před očima, v samém okolí svém ve Francii, v Italii a v některých krajích Německa. Tomu ale v Čechách nebylo tak. Od starších dob údové panujícího rodu a biskupové zemští kromě nemnohých výminek závodili spolu v pobožnosti a oddanosti k církvi, ve svědomitém zachování přikázaní církevních. Dobročinnosť k chudým, štědrosť k církvi, péče o služebníky její takovou měrou se konala, že naše hladomřivá doba může se tomu sice podivovati, ale nikoli vyrovnati. A jako stolec knížecí a stolice biskupská tak skvěla se i kapitula Pražská dlouhou řadou mužů vynikajících duchem organisatorským, nebo důmyslem a vědomostí, neb

obětovností. Kláštery jmenovitě starší zdá se že od samého založení důstojné držely místo co do kázně a vzdělanosti.[1]) Tolikéž za časů Husových měla církev česká muže horlivé a bezúhonné za biskupy, měla pána v mravech čistého, myslí laskavého, nepořádkům všelikým nepřejného za arcibiskupa; jediné skoro, co se arcibiskupu Zbyňkovi mohlo vytýkati, byla neprozíravosť a slabosť naproti Husovi, nad nímž od počátku byl by měl bdíti okem bedlivějším. Kapitula Pražská ke staré slávě církevní pravověrnosti a horlivosti připojila novou; veliký kazatel, šťastný v účinku svém mravokárce vyšel z ní; i jeden z kanovníků Svatovítských zpečetil přikázaní věrnosti kněžské smrtí mučenickou. Že duchovenstvo farské nebylo oddáno samým časným žádostem a užitkům, duchovního svého povolání mimo se pouštějíc, tohoť důkaz podali právě tím, že vystoupili proti Viklefovcům. A horlení na klášterníky, které se v řečech a ve spisech Waldhauserových, Miličových a Štítného ozývá, hlavně příčinu mělo v nesnázích, kteréž uvedení mnichů žebravých do Čech bylo s sebou přineslo. Pravda sice, že ani v Čechách nebylo všecko tak, jak by bylo mělo býti. Ačkoli ani země česká nezůstala netknuta vadami svého věku, přece tolik jest jisto, že nebylo u nás tak zle, aby Hus byl měl dosti oprávněné příčiny ke svým jizlivým výjezdům na kněžstvo. Co tedy při Clemanžském a j. bylo opravdovým výlevem strasti duševní, jejž jim

---

[1]) Sv. p. Helfert, M. J. Hus, v Praze, 1857, st. 34 a n.

vynucoval pohled na zkázu, uprostřed níž žili: toť při Husovi bylo bezdůvodné větším dílem po nich mluvení, prázdné řečňování. (H. st. 95 a n.)

3. Narušenosť kázně církevní vzbudila také u prozíravých Čechů touhu po nápravě. Biskupové Pražští všelijak toho bedlili. Jan IV. ze Dražic svolav do Prahy synodu uklidil spor mezi žebravými řády a faráři Pražskými. Arnošt I. z Pardubic, první to arcibiskup, jehož sami vrstevníci nazývali svatým, výbornými zákony danými na krajinném sněmu r. 1349. velikých nabyl zásluh o vzdělanosť i mravnosť svého duchovenstva. Neméně bdělým strážcem církevní kázně se osvědčil Jan I. Očko z Vlašímě. Rovně si vedl Jan II. z Jenštejna, muž života přísného, z jehož doby se počítá čtvero synod.[1])

Nicméně se zvedali mužové, kteří unášeni jsouce přehorlivými snahami po opravách začasto se dostávali na zámezí slušnosti a pravdy, jako: Kunrat Waldhauser, Milič z Kroměříže, Matěj z Janova.

Dále však než tito se pustil Jan Hus. Jakkoli ve svých kázaních přísně káral narušené mravy, přece z počátku odmítal všeliké myšlenky a zásady jinověrné. Zvláště se odvracel od spisů Viklefových, které tenkrát, ani Čechové hojné měli styky s Angličany, neboť král anglický, Richard II., byl za manželku pojal Annu, dceru Karla IV., donášely se do Čech a hojně se čítaly, tak že Tomáš ze Štítného na stará léta žalostně na to

---

[1]) Dr. Fr. Zeibert, Hist. eccl., v Brně, 1884, st. 358.

žehral. Později však Hus se spisy Viklefovými tak se spřátelil, že se rád a pilně jimi obíral, ba Viklefa samého prohlásil za muže svatého, s nímž prý by po smrti rád obcoval. Od té doby nejen ještě více počal haniti duchovenstvo a brojiti proti papežům, ale i přední Viklefovo dílo »Trialog« převedl na jazyk český a dodával je šlechticům českým i moravským. Universita pražská hlavně úsilím Němců, dvakráte zamítla 45 článků vyňatých ze spisů Viklefových, Husa však, aby od počínání svého ustal, přiměti nemohla. (Z. 359.)

4. V těch dobách sestoupil se církevní sněm v Pise. Král Václav z politických příčin rozkázal Čechům vystoupiti z poslušenství papeže Řehoře XII., a když universitní mistrové němečtí a polští rozkazu neuposlechli, k radě Husově i jeho přátel odňal jim výsady, jichž potud požívali. Dekretem na Horách Kutných daným dne 18. ledna 1409 přikázal, že dle příkladu Pařížské a všech vlašských universit, od té chvíle při všech veřejných poradách, soudech, volbách a usneseních vůbec domácí národ český má užívati napotom tří hlasův, ostatní pak národové cizí dohromady jen jednoho. Brzy po té mistři a studenti němečtí opouštěli Prahu. V jednom dni odešlo jich přes dva tisíce, později zase ke třem tisícům. (Palacký.) Tímto činem probořila se nejsilnější hráz proti snahám Husovým, vlastně ideám Viklefovým.

Nabyv nové slávy, že pomohl národu ke právu, Hus s větší smělostí počal své články hlásati. Farářové pražští podali naň k arcibiskupovi dvé

žalob. Arcibiskup dodal žalobu Husovi s rozkazem, aby Hus před mistrem Mařikem Rvačkou na každý článek pod přísahou odpověděl jen slovem »věřím« či »nevěřím,« »ano« či »ne.« Králova přízeň a hlasitá pochvala lidu, souhlas přátel a podněcování Jeronymovo tak Husa na duchu roznítily, že žalobou u papeže Alexandra V., starce to 70letého, mravů bezúhonných a úmyslů nejlepších, vymohl na svého arcibiskupa Zbyňka půhon, vedle něhož arcibiskup byl obeslán a jemu uloženo, aby se ospravedlnil ze svých rozkazův; a pokud by se nedostavil do Říma, měly všecky jeho kroky proti Husovi a jeho straně býti nijaké a neplatné. Arcibiskup svými posly dal sv. otci opravdový stav věcí vyložiti, načež půhon byl zrušen a nařízení arcibiskupova schválena. Podle rozkazu papežova nedovolil arcibiskup kázati po kaplích a na žádném jakkoli privilegovaném místě, kromě kollegiatních, farních a klášterních kostelův, aby se zamezilo pokoutným a svévolným řečem kazatelským. Tolikéž svolal synodu, která odsoudila knihy Viklefovy ku spálení. Hus nepřestával kázati v kapli Betlemské a proti spálení knih dovolával se papeže Jana XXIII. Dne 16. července 1410 bylo spáleno 200 svazků spisů Viklefových. Hus veřejně s kazatelny pokáral arcibiskupa. Papež poručil kardinálovi Otovi z Kolonny při tuto vyšetřiti, a ten rozsoudil, že se jednání arcibiskupovo ve věci té schvaluje, a přikázal Husovi, aby v určité lhůtě přišel osobně ke dvoru papežovu do Bononie se ospravedlnit. (P.) Když se Hus urážlivě vymlouval a nedostavil,

dán jest do klatby. Tím byli Hus i přátelé jeho tak rozjitřeni, že počali se podjímati veřejného násilí. Král se tomu netečně díval ba schvaloval to, a posléze, jako by chtěl dovršiti míru zla, na místo Zbyňkovo, jenž na útěku k císaři Sigmundovi zemřel r. 1411, dosadil Albíka, osobního svého lékaře, jehož Eneáš Sylvius praví býti mužem špinavé lakoty a prázdným všelikého náboženství. Někteří ho sice chválí, ale tolik jest jisto, že špatnou pověstí pozbyl u lidu důvěry, z čehož Husovi nové se dostalo příčiny a vhodné chvíle, aby se obořoval na kněžstvo. (Ž.)

5. Co se tyto věci děly, Jan XXIII. slíbil bullou plnomocné odpustky všem těm, kdož by se vyzpovídajíce poskytli mu jaké pomoci proti Ladislavu Neapolskému. Když se bulla v Čechách prohlásila, jak Hus tak Jeronym nejen se veřejně obořili na samé odpustky, ale vzavše si na pomoc několik šlechticů vystrojili posměšný průvod po Praze, při němž »student jeden za veřejnou nevěstku přistrojený posazen byl na vůz ozdobný, navěšeny mu na krk a prsa bully papežské, a vezen v průvodě šaškův i oděnců, divné posuňky a kejkle prováděje, nejprv ke dvoru arcibiskupovu na Malou stranu, pak mostem a celým Starým městem, vedle dvoru králova na příkopy města Nového; tu pod pranéřem snešena hranice, na ni naloženy bully a podpáleny.« [1]) Rozjitřený lid jal se rušiti kázaní, vytýkati kněžím klam a mam i nadávati papeži antikristů, že válčí

---

[1]) Palacký, Děj. n., č. d. III. č. 1, kn. XI. čl. 3.

proti křesťanům. Do šlehajících plamenů jakořka se přililo oleje, když radní páni a obecní starší dali stíti tři jinochy z davu rozkacených rušitelů pokoje. Sběhlý lid jejich těla zaobalil v bílá prostěradla i donesl je do Betlema. »Dostav pak je Hus do kaple své, pochoval je tam s takovou nábožností, že potom protivníci jeho úsměškem spílali kapli Betlemské »u tří svatých.« (P.)

Tak i všelijak jinak Hus netoliko povzbuzoval na se hněv Němců, ale odpuzoval od sebe také některé znamenitější theology, kdyžtě pozorovali, že Husovo jednání by církvi spíše bylo na škodu než na prospěch, jako Štěpán Páleč a Stanislav Znojemský. Zatím farářové pražští Michalem z Něm. Brodu obžalovali Husa u papeže, jenž vyšetřiv věc Husovu slavně jej z církve vyobcoval a na Prahu, pokud by tam Hus prodléval, prohlásil interdikt. Zároveň rozkázal zrušiti kapli Betlemskou. Jakkoli král i královna Husovi přáli, přece již se ho nemohli veřejně ujímati, zvláště když Gerson napomněl arcibiskupa, aby vyplel koukol mezi pšenicí. Obojí rozkaz, jak o exkommunikaci tak o interdiktu byl vykonán, a král nic proti tomu nenamítal. Hus však dovolávaje se samého Krista a ozřejmiv tím, že tu na zemi neuznává nad sebou soudce odešel z Prahy a přebývaje na Kozím Hrádku i na Krakovci rozséval své bludy ústně i písemně. (Z. 361.)

6. Zatím byl svolán církevní sněm do Kostnice. Císař Sigmund, aby uklidil nešťastné bouře, vypravil do Čech posly a přiměl krále i zemské pány, aby vypravili Husa ku sněmu, jehož se byl tolikráte

dovolával; na cestu mu slíbil průvodčí list. I odhodlal se Hus jeti do Kostnice a dne 26. srpna 1414. oznamoval listy na veřejných místech přibitými v jazyku latinském, českém a německém, že »hotov jest státi před arcibiskupem i před sborem a odpovídati z víry své, i budeli ve bludu postižen, utrpěti za to náležitou pokutu.« Dne 11. října dal se na cestu ve průvodu několika českých pánův a 3. listopadu bez průvodčího listu a bez sebe menší nehody tam dorazil. Teprv 5. listopadu přinesl pan Václav z Dubé do Kostnice průvodčí list ve Špíru dne 18. října daný. Papež Husa uvítal co nejvlídněji, zbavil ho interdiktu naprosto a exkommunikace potud, aby ostatní směli volně s ním obcovati. Aby však nepohoršoval lidu, nesměl Hus obcovati slavným úkonům církevním. Když však Hus nedbaje napomenutí nepřestával doma mši sv. sloužiti a trousiti své učení mezi lid, odveden jest do domu jednoho kanovníka Kostnického. Po několika dnech, když biskup Litomyšelský, Jan Železný, Štěpán Páleč a Michal z Brodu vznesli naň žalobu z kacířství, přestěhovali jej do temnice kláštera Dominikánského, a po útěku papežově byla mu vykázána slušná vazba v zámku Gottliebenu. Papež ustanovil sice komisi, aby vyšetřila věc Husovu, ale práce tato, aniť otcové toho bedlili, aby uklidili rozkol v církvi, značně se protahovala, zvláště když Jan XXIII. zatím z Kostnice uprchl. Poklid, jehož požíval Hus ve svém zátiší, mohl posloužiti mu k tomu, aby v tak vážné době zpamatoval se na své dráze, ovšem pokud toho byl schopen vedle

směru svého ducha a vedle povahy své mysli. K opětovanému Čechů naléhání ujali se otcové v červnu měsíci 1415. horlivěji věci Husovy; po mnoha rozvahách a poradách vybrali z jeho spisů 30 článků, zejména z pojednání o Církvi, a uznali o nich, že mají býti zavrženy.

7. V třetím a posledním výslechu dne 8. června měl Hus veřejně z nich odpovídati. Pro lepší doličení správnosti výtahů srovnáváni a čteni jsou článkové ti také v Husově autografu.[1]) Ke článku, že církev chová ve svém lůně jen předurčené, a vyvolený, ať by se dopustil smrtelného hříchu, že nemůže býti zatracen, dovolával se Hus »autority sv. Augustina,« ale toť nestačilo ku hájení jeho hrubého smyslu o praedestinaci; aniž uměl náležitě vyvésti se z nářku toho, že vinil hlavy církve a duchovenstvo vůbec před posluchačstvem nepřístojným a na takových místech, kde obvinění nepřítomni byvše ospravedlňovati se nemohli. (P.) Sv. Petra nepovažoval za přednějšího z apoštolův, aby mohl upírati církvi římské všelikou přednosť a vyšší právo; moc a vládu papežovu pravil býti

---

[1]) Ačkoli Palacký napsal tato slova již r. 1850., přece p. JUDr. Jindřich Šolc hlásá ještě po 30 letech ve spise o „Národnosti“: „Podstata křivdy, která se stala Husovi odsouzením jeho v Kostnici, v tom záleží, že koncilium neznajíc z největší části jazyka českého, spokojilo se pouhým výtahem z jeho spisů, učiněným od jeho nejjizlivějších (!) nepřátel, a že dle něho vyneslo rozsudek.“ P. JUDr. ještě po 30 letech patrně neví, že bludné články byly vyňaty z arcidíla Husova „De Ecclesia,“ psaného latině.

darem a dílem císařským. Hus dále zavrhoval odpustky; tresty církevní prý vymyslil antikrist; kněz nejsa sobě viny vědom prý smí kázati, byť i byl z církve vyloučen; články Viklefovy prý byly zavrženy nerozumně a nespravedlivě. Písmo sv. prohlašoval za jediný pravdy křesťanské pramen, z něhož také jediné chtěl překonán býti ovšem nepřipouštěje při tom jiného výkladu písma leč svého. Tak třeba slova Páně: »I jáť pravím tobě, že ty jsi Petr (t. j. skála), a na té skále vzdělám církev svou,« Hus vykládal takto: »Ty jsi Petrus, t. j. vyznavatel skály, která jest Kristus, a na této skále, kterou jsi vyznal, t. j. na mně, chci postaviti církev svou.« Patrně také zde nevedl Husa rozum, nýbrž srdce, vůle. Hus chtěl tím totiž dokázati, že není ani nejmenší podobnosti — »non est scintilla apparentiae,« — že by bylo potřebí v církvi jedné hlavy. Jinde však zase praví, že důstojnosť i moc papežova počátek má přímo od Krista. (H.) Veliký hluk způsobila zvláště věta, že papež, prelát nebo kněz, když zhřešil smrtelně, není papežem, prelátem a knězem. Když Hus chtěje tuto větu dolíčiti pravil, že i král, když smrtelně zhřešil, není hodně králem, odvětil Sigmund jen, že nikdo nežije beze hříchu. (P.)

Církevní sněm nejednou napomínal Husa, aby se vzdal těchto i některých jiných statí svého učení, aby svou vinu uznal a uznaje jí litoval. »Po mnohých řečech a napomínáních, píše zase Palacký, ku kterýmž i král Sigmund se připojil, ohlásil Husovi kardinál Zabarella, že mu předložena bude formule přísahy sepsaná slovy mírnými a

opatrnými; pak že má rozmysliti se zdravě a ustanoviti, co učiní.« — »I nelze zapírati, že sbor tenkráte ničeho neobmeškal, cokoli naň jen slušelo, aby vrchu přísnosti vyhnouti se mohl. Usilováno znova dobrotou i přísností, přemlouváním i hrozbami navésti Husa, aby vrátil se opět do lůna církve. S přátelskou laskavostí a péčí snažil se především nejmenovaný jeden prelát, jenž nad jiné všecky byl získal sobě Husovu důvěru, aby obrátil ho zase na cestu spasení a odvolání. — Opětované deputace od sboru, jichž i nejvzácnější údové jako Alliacký a Zabarella se účastnili, spůsobily konečně, že se zdálo, jakoby oni a ne Hus ku prosbám se utíkali.« (P.)

Tážeme se: Mohliž pak otcové jsouce povoláni, aby bděli nad nezkalenou vírou, ještě dále jíti ve své dobromyslnosti? Který způsob a jaký krok zbýval jim ještě, aby ho nebyli podnikli k otecky laskavému urovnání věci, kterou jak tehda oni, tak podnes všecek svět uznává za patrné a nebezpečné bludy? Kdož jest tak nezralého soudu, aby ještě teď mluvil o jizlivých nepřátelích, o jakési ukrutnosti a nespravedlivém rozsudku na Husa?! Věru, co se pak s Husem stalo, stalo se jediné jeho vlastní vinou.

8. Když se tedy Hus přece ještě tvrdošíjně zpíral ani nejmírnějšími slovy nechtěje odvolati, — odsouzeny jsou napřed jeho knihy k ohni, on pak vyhlášen za zjevného kacíře, an kázal učení bludné, pohoršlivé a odbojné, svedl mnoho lidí, tupil česť apoštolské stolice i církve a zarputil se naprosto ve zlosti své; proto že má býti zbaven úřadu i

důstojnosti kněžské a »odevzdán rukám světským, ana církev nic více s ním činiti nemá.«

Hus po té chtěl ještě něčím se hájiti, ale hlučným pokřikem některých kolemstojících nedopřáno mu po rozsudku více sluchu.

Když se to stalo, Ludvík falckrabě k rozkazu krále Sigmunda odložil znaky říšské a vzav vězně v moc svou odevzdal jej konšelům řka: »Vezměte Jana Husa, jenž dle nálezu krále pána našeho nejmilostivějšího a z rozkazu našeho má jakožto kacíř upálen býti.« Nález vykonán hned. Dne 6. července 1415. Hus postaven byl na hranici. Vítr zvednuv se šlehl mu plamen i kouř ve tvář, tak že »v několika okamženích ani nehlesna ze zalknul.« Popel jeho vmetán do Rýna, aby snad ho Čechové z pověry neuctívali. — Podobnou smrť podstoupil s nemenší než Hus srdnatostí a klidem Jeronym Pražský dne 30. knětna 1416.

Sám Palacký praví, že církevní sněm »jen bezděky« a »ne bez lítosti« viděl zapalovati hranice; mluvě pak o Jeronymovi uznává, že jest hojnosť důkazův, »jak neradi otcové shromáždění viděli opět zapalovati hranici,« ale že »nemohli jinak odolati potřebě, aby zachránili autoritu církve, moc i platnosť zákonův a svou vlastní důslednosť.«

Známá anekdota, že před samým zapálením hranice stará babička přichvátala s nůší dřeva, kteroužto Hus spatřiv zvolal prý: »o svatá prostoto!« — jest malá lež v dějinách. Ani Palacký jí nepřisuzuje dosti věrojatnosti. Ba není ani dosti chytře

smyšlena, jednak že nemohla se slabá stařenka prodrati davy nesčíslných divákův, jinak že při své horlivosti ale i důvtipu, který se jí přece tím činem přisuzuje, zajisté se mohla dovtípiti, že konšelé města Kostnice asi seženou tolik dříví, aby vykonali rozkaz císařský. — Pouhou smyšlenkou jest také pohádka o protestaci císařského kancléře Kašpara Šlika, neboť jím tehda ještě ani nebyl. — O nic více pravdy nemá pověsť o Husově proroctví, že za sto let přijde prý labuť, které nebudou moci tak upáliti jako nyní »hus.« Ovšem jest zase pravda, že mezi Husem a Lutherem jest dosti patrných svazkův, aby mohlo toto jalové »proroctví« vzniknouti v dobách polutherových, jakož sám Hus nejednou se pronesl, že povstanou po něm mužové, kteří jeho dílo úplněji provedou.

9. Hus nebyl upálen podle zákona církevního, nýbrž podle starého zákona státního již z dob císaře Bedřicha II., jehož přece nikdo nemůže nazvati přítelem papežů nebo dokonce »ultramontánem.« V tomto zákoně byl na kacířství stanoven trest smrti upálením. Při tehdejší přilehlosti názorův i zákonů státních k církevním považoval se náboženský kacíř také za politického buřiče. Kdo otřásal zákony církevními, otřásal i řádem státním. Všeobecné bylo přesvědčení, že panovníkovi jest moc svěřena od Boha. Kdo tedy se dopustil zločinu »laesae majestatis« proti Bohu, rušil tím poddanosť také ku svému panovníku. Každá kacířská nauka byla rázu revolučního, že totiž vyvracela ustálený v té době řád občanský

a společenský. Ostatně již do časů Bedřicha II. se nabylo mnohostranné zkušenosti, že rozvraty náboženské nezůstaly dlouho v oboru církevním, ale že brzo z nich vznikaly bouře a rozvraty politické. Tomu se mělo tedy předejíti již v prvém stadii, pokud spor byl ještě o věci církevní. Odtud trest smrti na kacířství nabyl v právním vědomí té doby všeobecně uznané platnosti. Sám král Václav prodlévaje v Kutných Horách »osopil se náruživě na M. J. Husa pro podezření kacířství, do kterého i s přítelem Jeronymem uvrhl prý zemi a způsobil králi svému mrzutosti v cizině; i přikazoval mu postarati se, aby věc ta opět napravena byla, sice že by chtěl sám přihlednouti k ní ohněm.« Ba sám Jan Žižka v Čechách některé kněží dal upáliti, kteří horší kacířstva, než on sám měl, věřili a učili. — Za našich časů jest na zrádce vlasti a revolučníky šibenice, za oněch byla hranice.

»Jest opravdu velice litovati, píše Palacký, že zákonové a duch věku onoho nejen dovolovali, ale že i žádali plápolavých obětí toho způsobu; plyneť pohříchu ze zásady tradice vůbec nevhoda ta, že věk a mrav i sebe osvícenější vázán bývá často měrou a pravidly věku hrubého a surového.« — Víme, že těmito slovy nečiní se církvi výtka nijaká, anoť nebylo v její moci měniti zákony státní, nicméně se tážeme: Nemá-liž naše devatenácté století, které jest prý samá osvěta a svoboda, svých obětí — mnohem ukrutnějších? —

16. Sigmundův „průvodčí list" Husovi. [1])

Jsou v dějepise události, o nichž se ustálila a s pokolení na pokolení přecházela tradice tak pevná a tuhá, že všeliký pokus, dokázati její bludnosť a postaviti na výsluní pravdu, zdá se býti marným. Zde onde zavzní osamělý hlas lepších důvodův a místnějších úvah, ale tento hlas se ztratí, a zase je slýchati týž chybný úsudek jako dříve, jako by o pravosti jeho se ani nesmělo ani nemohlo pochybovati. Příčinu k takovým slovům dává nám leckterá »dějepisná lež,« po přednosti však průvodčí list mistra Jana Husi. »Hus byl přes průvodní list krále Sigmunda od koncilia zatčen, odsouzen a odpraven. — Koncilium upokojilo svědomí královo předstíráním, že »kacířům víry dodržeti netřeba.« Proto prý Hus, když v poslední své obraně dotýkaje se průvodního listu při tom na krále pohleděl, Sigmund zarděv se oči sklopiti musil.« Hle, toť jsou řeči, kterých více méně vyšperkovaných v každé knize o tomto předmětu se dočteš. I budiž nám tu o té věci několik slov,

[1]) Přední prameny: Dr. Fr. Zeibert, Compend. hist. eccl. Brunae, 1884. — Svob. p. Helfert, M. J. Hus, v Praze, 1857. — Palacký, Dějiny nár. česk. — Dr. Lenzův článek proti Loserthovu spisu „Hus & Wiclif," v Časop. katol. duch. 1885, st. 250 nn.

abychom klidnějším a důkladnějším zkoumáním pomohli pravdě ku právu.

Vypráví Palacký, že »Hus opakoval také časté své slovo, že dověřiv se králi a ochrannému jeho listu, přišel ke sboru dobrovolně dokázat neviny své. Sigmundovy líce zřejmě zarděly se, když Hus toto mluvě oči své naň upřel. — Z ústního podání znal prý tuto zprávu také císař Karel V., jenž na sněmu říšském vyzván byv, aby Luthera proti průvodčímu listu svému věziti dal, odepřel se toho prý slovy následujícími: »nechci zardívati se, jako předek můj Sigmund.« —

Předně sluší tu stanoviti, že sám Palacký nepokládá výroku Karlova za zjištěnou pravdu historickou, an ji uvádí slovem »prý.« Za druhé, že Mladenovic, jenž jediný podává tuto zprávu, nezmínil se o ní u větším svém spise latinském, ale v menším spise českém, jehožto překlad čte se in Opp. Hussi tom. II. 515—520. Nastává tu otázka, byla-li skutečně tato zpráva v původním spise Mladenovicově, a byla-li, patrně ji psal Mladenovic svým krajanům k oku a chuti. Jinak si nelze vyložiti, proč by jí nebyl uložil také ve svém obšírnějším spise latinském? Jako by se byl bál, aby latinský spis dostana se v ruce četnějšího čtenářstva nedošel řádné odpovědi a vyvrácení. Ostatně se mohlo jeho nebo něčí vlastenecké horlivosti a podjatosti cosi přizdáti, čeho ani nebylo, nemáme-li se dokonce domnívati, že tu Mladenovic spáchal »malou lež.« I soudíme, že by mu Palacký přece snad nebyl měl tak na slovo

věřiti. Vždyť jinde sám uznává, že »ne to brali Čechové Sigmundovi za zlé, že Husa neuchránil před odsouzením,« — a že »takového smyslu nenesl v sobě list průvodčí.« Nač by se byl tedy Sigmud zardíval? Za třetí, ať by si Sigmund, muž »všelikými pohromami zmítaného živobytí,« byl se zardíval jako panenka, přece nikdo nedoložil, nezardel-li se Sigmund spíše hněvem, že se Hus takovým neprávem dovolává jeho ochranného listu. Kdož to rozsoudí?

Že Sigmund, ač-li se opravdu zardel, měl více příčiny zardíti se hněvivou rozhorleností než studem z nedodrženého slibu, budiž tu několika slovy doloženo. Píše v té příčině dr. Zeibert: Již ode dávna si stěžují protivníci církve, že odsoudiv Husa sněm Kostnický porušil slib daný Husovi ochranným listem, nebo dokonce že na usmířenou svědomí Sigmundova vynesl dekret, že prý »kacíři slova a víry držeti netřeba.«

1. Avšak list císařův, daný k úřadům a vládcům zemským, nedosahoval sněmu církevního a nic jiného nepřisliboval, leč že se Hus bezpečně má dostati do Kostnice. Ba nemohl nic více slibovati, anoť jednak církvi připadá rozhodovati o dogmatech a uznati koho za kacíře, jednak spadalo v obor světské moci, aby toho, kdo byl za kacíře uznán, potahovala ku trestu ve světském zákonníku stanovenému. A tomu cíli a konci průvodčí list císařův vyhověl docela. Hus beze všeliké překážky a nesnáze, třebas bez průvodčího listu, se dostal do Kostnice, kdež byl od otců ku sněmu shromážděným

uvítán na výsosť vlídně a přivětivě, a teprve, když byla veřejně na něho vznesena žaloba z bludu, byl vzat u vyšetřovací vazbu, aby snad svým bludem nenakazil jiných.

2. Nejinak rozuměl Sigmund onomu průvodčímu listu. Z počátku chtěl sice Husovi svobodu vrátiti, ale ustal od toho, když otcové sněmovní ho žádali, aby nezkracoval svobody církve u vymýťování kacířstva, a když pohrozili, źe se rozejdou, nestane-li se tak. Ba samému Husovi se císař vyjádřil, že mu ani nejmenší ochrany nebude moci poskytnouti, budou-li jeho články od sněmu zavrženy, a že vlastní rukou by podpálil hranici, opováží-li se Hus dále hájiti článků, které snad budou zamítnuty. Ku konci druhého výslechu Husova v Kostnici, dne 7. června 1415. »chopil se i král Sigmund slova, chtěje osvědčiti se v osobním svém k Husovi poměru. Nejprv vyvracoval omyly co do pověstného svého průvodčího listu. Ovšem, dí, že Husovi ještě před odjezdem jeho z Čech slíbil jak list a královskou ochranu svou, tak i veřejné na sboru slyšení. Nyní že dáno jest Husovi veřejné a pokojné slyšení a královský slib tím že jest vyplněn. »Nezbývá mi, dí král dále k Husovi se obrátiv, nic více, než napomínati Tebe společně s kardinály, abys nechaje svéhlavosti, dal se sboru na milosť bez výminky; sbor přijme tě milostivě aniž uloží ti pokání příliš těžké. Chtěl-li bys ale urputně státi na svém, otcové dobře věděti budou, jak s tebou nakládati mají. Já jsem jim připověděl, že kacíře nikdy zastávati nebudu, ba chtěl-li by kdo urputiti se v kacířství, já

první vedl bych ho na hranici k upálení.« — Hus patrně dojat neodpovídal více nežli že slovy krátkými děkoval králi za ochranu. (H.) Téhož rozumu byli čeští pánové; ohradili se sice proti tomu, když Hus než byl z kacířstva odsouzen, byl vzat u vyšetřovací vazbu; ale zároveň se vyjádřili, že nikoli nežádají, aby Hus vyváznul bez trestu, bude-li usvědčen a vina jemu dokázána. Ba v listě velmi prudkém, jejž poslali sněmu po smrti Husově, ani slovem si nezasteskli, že by ochranný Husův list byl v čem porušen, čehož by zajisté nikterak nebyli opomněli, kdyby byli listu jinak rozuměli. »Ne to brali Čechové Sigmundovi za zlé, že Husa neuchránil před odsouzením a potrestáním jakožto kacíře; takového smyslu nenesl v sobě pověstný jeho list průvodčí, a o zrušení jeho skrze Sigmunda nedalo se tudíž ani mluviti: toho ale nemohli mu nikdy zapomenouti, že měv raději přimlouvati se za Husa, ještě sám popuzoval otce k odsouzení jeho,« píše zase Palacký. Zdálo se nad to, že ani Hus nevykládá si tohoto listu jinak. Lzeť tu proti zprávě Mladenovicově připomněti, že Hus dne 26. srpna 1414. krátce před odchodem do Kostnice oznamoval listy na veřejných místech přibitými, že hotov jest státi před arcibiskupem i před sborem a odpovídati z víry své i bude-li ve bludu postižen, utrpěti za to náležitou pokutu. »Kdyby byl Hus nebýval přišel nauku svou shromážděné radě veškerého křesťanstva k rozeznání předložit, všechnu odpovědnosť na sebe vzít a všechny následky které by z toho pošly podstoupit, v jakém úmyslu a

s jakou nadějí byl by se sic do Kostnice vydal?!« (H. 186.) Doraziv pak do Kostnice Hus díky vzdal Sigmundovi za laskavosť, jež mu byla prokázána; později však, an viděl, kterak pře jeho čím dále se ostří a horší, ovšem mluvil jinak a stěžoval si do císaře.

Tu se však zvedá otázka: Byl Hus na sněmu překonán čili usvědčen? Otázka tato tím jest důležita, an se Hus domníval, že »nebude-li ve bludu postižen,« čili nebude-li osobně překonán a usvědčen, že se mu ani nemůže nic státi, že tedy ani »neutrpí za to náležité pokuty.« K tomu odpovídá dr. Lenz: Tato otázka může míti do sebe dvojí rozum. Prvý může slouti objektivný, a druhý subjektivný. Prvý čelí k učení Jana Husi, jak bylo na sněmu Kostnickém ze spisů Husových sebráno, s autografem bedlivě srovnáváno a vyšetřeno, že kusy dotčené tak se shledávají ve spisech Husových, jak byly sebrány, a že mají v souvislosti své ten smysl do sebe, jenž se jim podkládal. Druhý směřuje k Husovi samému, jako k osobě, kterážto kusů těchto hájila a neustupně držela a za to měla, že by byly katolické.

Co se týká subjektivného rozumu, čili co se týká Husa samého, že sebe neměl za překonána, ač naproti němu všecek sněm tvrdil, že učení jeho není katolické, o tom slov šířiti pokládám za zbytečné. Hus vykládá toto své přesvědčení ve svých dopisech, ježto do Čech zasýlal, a také na sněmu vyjádřoval chtěje míti lepšího poučení. Tuto otázku by sám Hus za zbytečnou vyh'ásil, kdyby bylo

možná, aby své mínění opět vyslovil. Historické toto faktum je nepopíratelné, a nepotřebuje věru nižádného advokáta.

Avšak možno dobře říci, že Hus nebyl prázden pochyb, zdali by dotčené kusy jeho byly v pravdě katolické, a důkaz na to je ten, že přičiňoval ku dotčeným kusům sebraným přídavky,[1]) aby možno-li unikl censurám, neboť jiného účelu ani míti nemohl. Než ať je tomu jakkoli: to jisto, že Hus měl za to, že nebyl překonán.«

Hus osvědčil ochotnosť, odvolati své bludy, bude-li poučen. Ale hned v prvních rozmluvách vyjevilo se, že slovem »poučení« on myslil sobě něco docela jiného, nežli sbor; chtěl zajisté, aby mu dokázali křivdu jeho z písem svatých a ze knih otců církve prvotní; úkol to, kteréhož arci na se bráti nemohlo shromáždění, ježto představujíc celek církve v Duchu sv. náležitě spojený provozovalo ve věcech věroučných a církevních moc zákonodárnou a svrchovanou. (P.)

»Sněm ovšem nedopustil, aby snad se stal jevištěm dokazování, neboť mu bylo dosti na tom zjistiti, že Hus skutečně a v pravdě obecné víře odpíral. Pak bylo na Husovi, aby buď odvolal, nebo aby prohlášen byl za kacíře, neboť sněm vykonával moc rozhodčí, moc soudcovskou, a nikoliv se neměl k Husovi tak, jako se má strana ku straně odporné; neboť když by Hus neuznal se překonaným a usvědčeným, kdož by pak byl

---

[1]) Srovn. dra. Lenzův spis: „Učení Jana Husi,“ st. 333.

mezi ním a mezi sněmem rozhodoval? Proto přece nepozbývá platnosti nález vrchního soudu, když obžalovaný se domnívá, že nebyl překonán.«

»Béřeme-li ale smysl slov v objektivném rozumu, praví zase dr. Lenz, tož musíme říci: že byl Hus usvědčen a překonán, že učení jeho není nikolivěk učení katolické církve, a na to máme zvláště svědka jednoho a to nepředpojatého, Jeronyma Pražského. Píšeť on Lackovi z Kravař dne 12. září 1415. takto: že »slyší, žeby byla dráhná búře v Čechách i v Moravě pro smrť mistra Husovu, že se mu křivda stala. A když sú mi byly dány ty kusy k ohledání, pro kteréžto jest potupen, ohledav je velmi pilně a rozmítav v rozumu i sem tam ne s jedním mistrem, úplně jsem to shlédl, že z těch kusuov někteří jsú kacířští, někteří bludní, a jiní spósobiví pohoršení a škodliví. Ale ješče jsem vždy některak pochyboval, nejmaje za to, by jeho nebožčíka ti kusové byli, ale nadál jsem sě, že by úrobkové byli řeči jeho a útonkové, kteřížby smysl jeho změnili. I počal jsem státi pilně o vlastní knihy jeho, i dalo mi k ohledání koncilium jeho vlastní rukou psané. A tak s mistry písma sv. velebnými ty kusy, pro kteréž upálen jest, srovnal jsem a přirovnal ku knihám jeho vlastní rukou psaným, a nalezl jsem ty veškery kusy tak úplně a v těch smyslech státi v knihách. A protož nemohuť řéci jinak spravedlivě, než že jest nebožčíček mnohé kusy psal bludné a škodlivé, a já který jsem byl přítel jeho i svými usty obránce

cti jeho na vše strany, shledav toho, bludů těch nechci obránce býti, jakož jsem také dobrovolně vyznal přede vším sborem.« [1])

Ostatně Hus ve svém zapírání se octnul až v těch místech, že odpíral »jak sboru tak i církevnímu podání vůbec, moci zákonodárné ve věcech víry vesměs.« A v písmě zase neuznával Hus jiného výkladu nežli svůj. Odtud právem soudí Palacký: »Sbor neměl-li jemu (ke zřejmým a nebezpečným bludům) přisvědčiti a dáti se od něho posléze i mistrovati, musel konečně přikročiti k odsouzení jeho, jak toho žádali zákonové církve.«

3. Avšak dejme tomu, dovozuje dále dr. Zeibert, že by byl císař mimořádným listem přislíbil Husovi všelikou bezpečnosť: Hus byl by jí přece pozbyl a přece byl by musil býti po právu odsouzen. Podle právních zásad onoho věku byly stanoveny rozmanité případy, ve kterých propadala výhoda mimořádné průvodčí ochrany, jako třeba, uprchl-li kdo ze zákonitého dosahu soudní moci, nebo novými-li přestupky nadužil bezpečnosti sobě zaručené. A Hus, přes to, že mu byly zakázány posvátné úkony církevní, přece se opovážil je konati a lid ku svému učení naváděti. K tomu přistupuje, že Čechové, jeho protivníci, jakmile dorazili do Kostnice, vznesli naň žalobu z kacířství. Od té chvíle císařova právomoc k Husovi pozbyla platnosti. Konečně byl Hus postaven na hranici,

[1]) Palacký, Documenta 598. n. 82.

nikoli z rozkazu církevního sněmu, neboť tento jej toliko odsoudil z kacířství a zbavil důstojnosti kněžské; ani Sigmund nevynesl naň rozsudku k upálení, nýbrž jen rozkázal, aby se s ním naložilo podle starých světských zákonů Fridricha II. až do té doby platných.

4. Na hrubém tanou omylu protestanté tvrdíce, že sněm Kostnický vynesl zákon, že prý »kacíři slova a víry držeti netřeba.« Pravý kánon sněmu svědčí právě o živém opaku. Potvrzujeť, že církev u věcech čiře církevních, jako třeba v soudě kacířstva, má právomoc vlastní, na světské moci v ničem nezávislou, kterážto právomoc ani průvodčím listem nemůže býti skrácena. Ale také výslovně praví, že kníže, jenž komu dal takový list ochranný, ku všemu jest zavázán, co v onom listě přislíbil, a co bez ukrácení práva jiných splniti může. Jen tehda jest ze svých dalších povinností vyvázán, když učinil, co a jak mohl. — Druhý však kánon, jehož se dovolávají protivníci i sám Palacký (d. III., č. 1, kn. XI., čl. IV.) jest rozhodně podvržený. Neboť nemůže si člověk nikterak urovnati na mysli, aby sněm o jedné a téže věci byl učinil dvé výnosů, které si navzájem na prosto odporují. Domnělý kánon tento jest obsažen jen v jediném kodexu Vídeňském, kde nalezl jej v XVII. století v. d. Hardt, protestant. Nemá však ani obyčejných závěrkův, ani podpisův a po tři sta let byl neznám, tak že ani v rozpravě husitův se sněmem Basilejským neděje se o něm zmínky, což by se zajisté bylo stalo,

kdyby sněm Kostnický se byl na něm usnesl. Pročež dr. Hefele (Conc.-Gesch. sv. VII. st. 227) právem soudí, že kánon tento jest pouhé schema čili návrh, který podán byl od některého člena sboru, ale nedošel schválení, ba místo něho přijat byl dekret výše zmíněný, smyslu právě opačného. (Ostatně viz také: Helfertův spis »Mistr Jan Hus,« v Praze 1857, § 32.)

Zdaž pak těmito slovy alespoň poněkud se uklidí mylné názory? —

17. Povaha Husova i Jeronymova.

I.

Pravda-li, že listem je možno nahlédnouti do srdce pisatelova jako klíční dírkou, tož otevře se pozorovateli, jenž poznal nitrnou něčí povahu, docela volný rozhled po jeho činech i pronikavý vhled do jeho záměrův a snah. Proto jest i ku správnému posudku činův a vůbec života Husova předůležito, aby se dobře prohlédla jeho povaha.

V anonymním spisku »Duch Jana Husi zjevný v jeho spisech« praví [1]) se, že »se v nich jeví Hus s čistě člověckého hlediště jedním z nejčistějších charakterů. Jest prý málo koryfeů dějinstva, v nichž by zevnitřní velikosť v takové míře jako při Husovi sloučena byla s osobní ušlechtilostí a prostomilostí. Vysvítáť prý z nich skoro ideální povaha Husova.« Nuže vizme

[1]) V Praze, u Kobra, 1870.

alespoň v něčem, jak se s těmito jeho slovy srovnávají Husovy **snahy** a **činy**.

1. Všecky zprávy, které se nám o Janu Husovi zachovaly, líčí jej jakožto muže nadaného všemi vlastnostmi, kterýmiž náklonnosť a důvěru jednotlivých, kterýmiž účastenství a úctu velikého množství vzbuditi lze. Šlechetné vzezření jeho jevilo hlubokou opravdovosť; všeobecně se uznávala jeho důkladná i mnohostranná učenosť jakož i přísná čistota mravů; při nelíčené nábožnosti nacházela se u něho ohnivá horlivosť proti nepořádkům a nenáležitostem přicházejtež odkudkoli. Hluboká mysl Husova zavírala v sobě od počátku bohatý sklad věřící horoucnosti. Připomene-li se k tomu ke všemu vroucí jeho láska k otčině, k národu, k jazyku mateřskému, snadno se pochopí, kterak se státi musilo, že osobnosť vynikající takovými duchovními a mravními přednostmi brzo nedílného uznání sobě získala. Stal se miláčkem lidu. Rád byl viděn u dvora královského. Požíval vážnosti u svého arcibiskupa.

Vedle takových povah srdce měl Hus důmysl a vtip a byl obratný dialektik. Ale dialektika jeho zvrhovala se často v důvtipkování, důmysl jeho klonil se k sofistickému překrucování, vtipu svého užíval k urážení nepřátel, zvláště když jím hýbala náruživosť, slabá to stránka popudlivé mysli jeho. Vůbec třeba charakter Husův uvažovati více se strany citu nežli se strany rozumu. V srdci jeho měly původ svůj i skvělé přednosti i tmavé strany jeho charakteru; na povahách srdce jeho záležela

příčina jeho povznešení, mnohostranné náklonnosti a úcty k němu; povahy srdce jeho byly příčinou jeho zblouzení, tvrdošíjného v něm setrvání a konečně záhuby.[1]) Jako ve hlavě tak i v srdci Husově živlové dobří a zlí v divé směsi se stýkali. Nechceme-li býti tvrdšího soudu než Nejmilosrdnější, nelze popírati, že struny srdce Husova zaznívaly libými zvuky čistého smýšlení, zásad ušlechtilých, povahy měkké, nikoli slabé. Ale hned vedle těchto strun byly položeny jiné, zlozvučné. Náruživá prchlosť, kterou se mnohdy unášeti dával ke slovům ničím neomluvitelným; marná samolibosť, se kterou sebe spatřoval v samojediném držení pravdy naproti »klamu a mamu« ostatních svých vrstevníků; nepodejná urputnosť, kterou se proti jinému přesvědčení zpíral, jakož se jednou vyjádřil ku Křišťanovi z Prachatic: »Zdání fakulty theologické nepřijal bych, a kdybych stál před hranicí mně připravenou!«; sofistická uštěpačnosť, se kterou výpovědi a tvrzení protivníků svých nejednou nabíral; svéhlavá posléze vzdornosť, kterou se opíral rozkazům představených svých, rozsévaje ji dále v myslech přívrženců — všecko to jsou úhony, které povahu Husovu vydávají hané nejtěžší. (H. st. 217.)

2. Hus byl na věci, které podnikal, slabého ducha. Praví V. V. Tomek· »Více vadila mu při vší sběhlosti v písmě sv., ve sv. otcích

---

[1]) Mistr Jan Hus, sepsal J. A. svob. pán Helfert, v Praze, 1857, st. 54. a n.

a v bohoslovecké literatuře středního věku nedůkladnosť studií jeho theologických, pro kterou neprohlížel vždy důsledků každého svého mínění.«[1]) Při svém arcibiskupu Zbyňkovi sám Hus nenalezal jaké úhony, toliko toho při něm litoval, že »nebyl učenější a znalejší, aby sám uměje rozeznati sporné otázky, nemusel byl říditi se zdáním jiných méně ctihodných nežli on byl rádců.« A hle, těkavý Jeronym »věděním svým často příteli méně učenému radou byl a pomocen.« Ani nadšený chvalořečník »Ducha Jana Husi« netroufá si Husovi přisouditi geniálnosti. Hus nebyl ani samostatný ani systematický myslitel; sotva bude jeden důležitější článek, ve kterém by od počátku až do konce veřejné své činnosti jeden a týž názor neodstupně byl zachoval; nikdy nedospěl k důsledně provedené soustavě bez odporův a mezer. Ale to vše mu nepřekáželo, aby u věcech víry neuznával nad svým rozumem ani výroku církevního sněmu, k němuž, nehledíc ani k nadpřirozené pomoci, sešli se nejslovutnější učenci a theologové té doby.

Sám dr. Masaryk, jemuž zajisté nemálo by ublížil, kdo by mu přisuzoval jakousi sklonnosť ku církvi, uznává (Z. konkr. log. 182): »Husitism ovšem v zárodku byl pochybený jsa jak ve přirozeném vývoji ani jinak býti nemohlo, neustálený, nejasný a polovičatý.« Sluší-li souditi z díla o původci jeho, pak Masaryk ovšem opatrně ale rázně zcharakterisoval tím i Husa samého.

---

[1]) Slovník naučný, III. st. 983 a n.

3. Husa vodily okolnosti a jeho osobní slabosti. Odboj Husův proti církvi nevzešel v jeho duši z vlastního popudu. Rozkol papežský, narušená kázeň duchovenstva a skracovaná práva Čechů budily za jeho časů jitření náboženská i třenice politicko-národní. Hus nebyl muž ducha samostatného. Jmenovitě Jeronym veň působil a k čemu jej ohnivým slovem nadchl, toho se Hus pevně přidržoval a to konal. Jest-li již v tom nedostatek rozhledu, přece více než vše jiné svedla Husa nemírná samolibosť, která vlastně přivedla ku scestnostem a ku konečnému pádu tohoto politování hodného muže. Mezi všemi dary, kterýchkoli štěstí poskytuje osobnosti veřejné, nejnebezpečnější jest populárnosť. Nebezpečnáť jest osudu muže, an týž lid, který chvalozpěvy jemu prozpěvoval, kvítí v cestu sypal, vítězoslávu strojil, dříve tří dnů změní chuť a náklonnosť volaje na svého miláčka: Ukřižuj! — Nebezpečná charakteru muže, jenž vědom jsa oblíbenosti své u lidu a kochaje se v ní více poslouchá pokřiku pod okny svého bytu nežli hlasu své rozvahy, jenž unésti se nechá žádostmi lidu a povzbuzovati ostnem své ješitnosti, stana se takto za nedlouho vedeným, kdežto se mní býti vůdcem. Takto bylo pohříchu u Husa. (H. st. 97.)

Hus záhy obrátil k sobě obecnou pozornosť. Ušlechtilá postava, vážná povaha, pověsť rozšafnosti brzo mu zjednaly náchylnosť lidu, lásku a úctu vyšších. Horlivě a účinně vedl si Hus v obcování, ve zpovědnici, na kazatelně, a všecko se zdálo jíti po dobrém, pokud nejen se světskými a s lidem,

nýbrž i s arcibiskupem a duchovenstvem se shodoval. Jakmile však s vrchností církevní se rozdvojil, jakmile arcibiskup nemohl schvalovati vše, čeho Husovi posud byl promíjel, jakmile moc duchovní ujala se prostředků, aby přítrž učinila vzrostlému zlu žádajíc poslušenství na svých podřízených: tu stanul Hus na rozcestí, kde nezbývalo než voliti mezi církevní pokorou a poddajností na jedné, a marnivostí a popularitou na druhé straně: on volil svůdnou cestu k levici. Posluchačstvu, které ho ctilo a velebilo, ve kterém vždy ochotné nalézal podpory, již nemohl říkati příliš tvrdých, káravých slov; víc a více byl veden k tomu, aby žádostivou a zvědavou jich pozornosť obracel ku věcem, které se jich netýkaly, nebo kterých ani nedozírali. Co prvé s chvalnou neostýchavostí kázal a káral před arcibiskupem a jeho dvorem, to nyní bez ostychu vykládal posluchačům v Betlemě. Tak stal se z kazatele nemravnosti a zkaženosti lidu vůbec hřímatelem na nemravnosť a zkaženosť duchovenstva samotného. Hus v té příčině jal se mluviti o věcech, které takovým způsobem jistě nepatřily na kazatelnu, nadtož před míchané obecenstvo. (H.) Vykázán byv z Prahy a přebývaje na hradě Krakovci a Kozím Hrádku »vyjížděl Hus do městeček, do vsí kázat, a zvláště kde zvěděl posvícení neb který sňatek, tam jel.« [1]) — Pobuřlivému a dráždícímu tonu jeho kázaní lid Pražský od let byl uvykl. Ale u nezkažených ještě venkovanů v okolí Kozího

---

[1]) Palackého D. n. č. d. III., č. 1, kn. XI., čl. 3.

Hrádku »zpíral se z počátku zdravý smysl lidu proti ustavičným útokům na duchovenstvo, proti nemírnému hanobení papeže a kardinálů. Nešloť jim do hlavy, proč ten učený mistr z města tak velice dovádí na ty pány v Římě a proč to činí právě před **nimi,** ješto přece jim po tom nic nebylo. »Milý poctivý pane mistře,« řekl mu jednou po takovém kázaní sprostný člověk, »pověz nám, viděl-lis ty kdy papeže neb kardinály, o kterýchž nám rozprávíš?« A když Hus odpověděl, že nikda, ani že žádá ještě jich viděti, doložil onen: »Pročiž pak rozprávíš nám o tom a haníš to, čehož jsi sám nikda nezkusil ani viděl? Jdi raději do Říma a což zde o nich nám kážeš mluv jim to tam, ať oni slyší, kterým to patří!« (H. st. 145.) Ale u některých takové řeči hojně se ujímaly a pouštěly kořeny čím dále hlubší. I obecný lid venkovský ponenáhlu zvykal uštěpačným řečem Husovým a liboval si v tom, nad čím před nedávnem se byl horšil. Tak došel Hus, po čem bažil, že se stal i na venkově populárním, tak že »kudyž se kolivěk obrátil, tam po něm lidé v zástupích šli a jeli a na vozích se všech stran k němu se vezli.« (P.) Hus házel vážnosť a česť duchovenstva na pospasy skandáluchtivému zástupu, — a to ze samolibosti, ze snahy po popularnosti. Tato samolibosť dospěla vrcholu, když Hus cestou od Kostnice se chlubil, že získal pochvaly u všech, s kterými ústně sám mluvil, nebo když kněz Hus »ve prvním výslechu honosil se sboru církevnímu, že kdyby dobrovolně byl do Kostnice nepřišel, nikdo na světě

bylby nemohl jeho násilím tam přivésti. Že má ve vlasti své mnoho mocných přátel, ježto by jej na hradech svých před každou mocí byli uchrániti chtěli i mohli.« (P.)

4. Hus nevolil vhodných prostředkův a nešetřil slušné míry. Hus se zrodil na řečníka, na kazatele; ale právě tato vloha, když jí samolibosť popustila uzdu, sváděla ho až ho svedla. Ve své chvalitebné horlivosti počal brzo míchati do svých kázaní nebezpečné hořlavé látky, až se mu kazatelna stala tribunou, a kazatel — církevním a v jistém smyslu i státním revolučníkem. Kázaní Husova byla plna prudkých výtek, plna jizlivého posměchu na nepořádky v duchovenstvu. Nebylo nectnosti ani nepravosti, aby jí nebyl vyčítal duchovenstvu, a to barvami jak moha křiklavými. Z duchovenstva nižšího pustil se Hus na duchovenstvo vyšší způsobem ještě nešetrnějším a vyzývavějším. Tak ostatně činívali také jiní kazatelé, ale Hus v tom se od nich lišil, že takto mluvíval na místě, kde ti, které haněl, buď nebyli přítomni nebo se nemohli hájiti, a že takové věci přednášel těm, kterým do toho nic nebylo, podle slov Páně: Čiňte, co vám praví, a nehleďte na to, co činí. Proto právem si stěžovalo duchovenstvo Pražské, že Hus je v kostele haní »přede vším lidem,« kde se nemohou hájiti, že je uvádí u lidu v nenávisť, a žádají, aby se mu v tom bránilo. Hus maje po své straně přízeň královu, šlechty a lidu vedl svou dále a žádal, aby světské rámě se zvedlo ku trestům na duchovenstvo. Tak

ovšem Hus vysmekl se zpod duchovní vrchnosti a postavil se proti ní. Zdálo se mu snad v horlivosti, že usiluje o kázeň církevní, ale náruživosť ho zaváděla, že sám podrýval základ všeliké kázně církevní, kteráž jest: poslušnosť. (H. st. 98. a n.) Odkrývaje pak beze vší šetrnosti neb dokonce křiklavými barvami líče »před lidem všecky křehkosti duchovenstva, nepomýšlel na to, že usiluje o zničení autority, jejížto podání od věku k věku náleží k samé podstatě církve Římské.« (P.)

Hus neočekával pomoci z lůna samé církve proti nedostatkům, které všude spatřoval, jak by se přece na kněze bylo náleželo. I zde pouštěl uzdu své prudkosti a dal se vésti pudem, který vždy vodíval marnivosť a prudkosť, samolibosť a neposlušnosť nepovolaných reformátorů. Sám se kochaje ve přízni královské i světské obracel svých zraků na moc světskou, které prý nenadarmo dán meč, aby očistila církev a vzala duchovenstvo pod vládu.

Na jaký stupeň nízkého záští k duchovenstvu Pražskému spustil se Hus, poznati třeba z toho, že když byl z církve vyloučen a na Prahu vysloven interdikt, pokud by tam Hus prodléval, tropil si s duchovenstvem svévolnou hru. Zachovalo-li se knězstvo podle nařízení papežova a zastavilo-li služby Boží jakmile jim přítomnosť Husova byla oznámena: tu hned soptil Hus proti »ďábelské síti, jíž z ustanovení antikristova dotahují se vůle které chtějí.« Pakliže nechtějíce věřícího lidu nechati po delší dobu beze služeb Božích přítomnosti jeho

v Praze nedbali a sloužili mši svatou, křtili a pohřbívali tak jakoby Husa ani v Praze nebylo: již rozkřikoval je, že sami neplní příkazů své vrchnosti, pročež prý »sami jsou kleti a profani, to jest kněžství jsou ztratili.« Ať kněží dělali tak neb onak, urážlivým útokům jeho nikterak neušli. (H. st. 157.)

Na sněmu Kostnickém pak i podle uznání Palackého neuznávaje Hus ani v církevním sboru kompetentního nad sebou soudce zamezoval možnosť srozuměti a porovnati se co do jednotlivých kusů žaloby. »Tím již napřed jeviti se musel otcům ve zpouře.« Hus »bujarým útokem« podnikl svou věc a vedl ji dále »skoč oko nebo zub,« po demokraticku, radikálně a revolučně. A svob. p. Helfert soudí: Jednáním svým při hádaní o bullách odpustkových Hus vlastně vkročil na dráhu revoluce.

5. Hus ani neměl věcné, podstatné příčiny ku svým přeostrým výtkám mravokárným. Gerson, Clemanžský, Niemský, Vrie a j. horlíce proti zkaženosti duchovenstva měli ve svém okolí pohoršlivé příklady. V Čechách toho nebylo. Jestliže který jednotlivý kněz v čem pochybil, jestliže ten onen »zázrak« ukázal se nepravdivým atp. z toho přece ještě nejde dostatečný důvod, aby bylo veřejně hanobeno veškeré kněžstvo a po něm i církev. — Jaká ostatně byla u sektářů 16. století víra v zázraky toho příklad podává Bavorovský: »Rozpisuje se o jedné ženě, kteráž jsouce z roty novokřtěncuov, tak mnoho o své svatosti držela, že jináč o sobě

nešmýšlela, než že bude moci tak jako Mojžíš sousedy své mannou nebeskou krmiti. Protož když povolala některých k vobědu, pořádně za stuol jim se posaditi poručila a nemajíc nic připraveného, na modlitbu se oddala prosíc, aby pokrm sedícím na její prosbu s nebe poslán byl. Sousedé teprva se ulekli a sedíce nebeského pokrmu očekávali. Ale Buoh — pokrmuov skrze anděli jí, jakž očekávala, neseslal. Protož sousedé jsouce sklamáni zase hladoviti do svých příbytkuov navrátiti se musili.« —

Nač tedy onino mužové jako Niemský, Clemanžský horlili z vlastního přesvědčení a z potřeby, to Hus po nich bezdůvodně opakoval, deklamoval. Činil tak, poněvadž to tehda bylo modou, poněvadž bylo na denním pořádku naříkati a horliti na zkaženosť knězskou. Činil tak, poněvadž se mu nedostávalo praktického taktu; ve strojeném svém rozčilení spatřoval strašidla, kterých nebylo, šířil se o nepořádcích, kterých v míře takové nestávalo. Činil tak, poněvadž mu to poskytovalo látku ke zvučným diatribám, ke hřímavým filippikám, při čemž mohl rozvíjeti bohatou zvučnosť hlasu a řeči, nic nedbaje toho, že na jedné straně rozněcuje nespravedlivou nedůvěru a nenávisť, na druhé však spravedlivý hněv a rozhořčenosť, — jen když mu posluchačstvo kývalo pochvalu. (H. st. 97.) Činil tak, poněvadž mu jeho osobní mravopočestnosť byla tím, čím byl Diogenovi roztrhaný plášť, ze kterého, jak prý řekl Platon, každou děrou vyzírala pýcha. Tolik aspoň jisto jest, a sám Palacký uznává, že »Hus zapomínal, že také pokora je

ctnosť křesťanská,« a že jako rez železo, tak pýcha rozežírá a hubí všelikou ctnosť. I při Husovi se zpravdila slova V. Brandlova, že citlivůstkářství plodí pýchu a fanatismus.

Všecky tyto vlastnosti a slabosti Husovy povahy uznávají také důmyslnější spisovatelé proticírkevní, ačkoli to činí slovy opatrně obíranými. Tak tedy rozuměti jest třeba slovům Hilferdingovým, jichž se dovolává také Pypin (st. 351), že »vynikající známkou osobnosti Husovy byla bezohledná opravdovosť v plnění zákona křesťanského, daleká všech úvah postranních.«

6. Při takovéto povaze snadno jest poznati, kterak těžko připadalo Husovi odvolati své bludy a křesťanskou pokorou se vrátiti do lůna církve. Palacký stavě se na úsudek prý »znamenitého francouzského dějepisce církevního« (? snad proticírkevního!) Emila de Bonnechose, nesprávně soudí, že »Hus nemohl pohříchu zachovati se jinak, nechtěl-li zraditi sebe sám i svědomí svého.« (!) Jako by nebylo s dostatek dokladů, že Husovo přesvědčení bylo velmi chabé, an skoro u žádném článku nezachoval přesné důslednosti, že velmi často kolísal u svých názorech, které ostatně větším dílem bral z Viklefa. »Chováním a charakterem, řečmi a spisy Husovými táhne se nerozhodný spor, a srovnáš-li jádro jeho učení v rozličných spisech jež zanechal, bať i v rozličných místech téhož spisu, objeví se ti odporové, kterých nelze vyložiti ze souvislosti soustavy, nýbrž toliko z měnivé chuti a duchové povahy jejího

původce.« (H.) Slova jako »zráda svědomí« v tomto případě spíše by se tedy snad hodila do liberálních novin nebo do »Politické bibliotéky« nežli do díla vědeckého. Spíše plyne z povahy Husovy, co pravil V. V. Tomek, že totiž Hus měl »jistý druh samolibosti, pro který, aby z jednoho poblouzení se znáti nemusil, ve druhé upadal« — až v něm i setrval. — Sluší-li dále slova Palackého, že Hus »nemaje voliti nežli mezi smrtí tělesnou a duchovní, volil si záhubu těla,« vykládati jen z mysli Husovy, budiž tomu tak. Objektivně pravdiva nejsou. Tím však Palacký ač nechtivě, Husa zcharakterisoval velmi přísně, ale pravdivě. Byla-li totiž Husovi již jen přízeň lidu živlem a podmínkou života duchovního, pak by návratem do církve byl se snad ovšem u lidu o tuto přízeň připravil, a tím by se snad byl duchovně zabil. Pravíme »snad,« neboť odpor Čechů proti církvi nebyl tehda ještě tak roznícen, aby pokornou lítostí očistěného Husa nebyli slavně uvítali a nadále ctili a milovali. Kdyby se byl zmírnil a zmoudřel Hus, byl by také zmoudřel lid. Vždyť praví po chvíli sám Palacký, že až po smrti Husově bylo »veliké, všeobecné a dlouhotrvalé pohnutí« v Čechách, a že »rozhodný důraz zatřásl všemi stavy.« V té chvíli, co Hus osobní své přesvědčení postavil nad církev, nad papeže i nad sněmy, počal vyvraceti staré, pevné základy milionů lidí, počal revoluci. Kdyby toho byl duchovým zrakem dozíral, snad by to bylo zchladilo jeho dychtivost po slávě mučenické.

Ostatně sluší tu omluviti protestanta Palackého, že mu ušlo, kterak se s pokorou vrátili do své církve zbloudilí mužové, proti jejichž duchu byl duchovní život Husův přec jen jako kahánek proti slunci. Ovšem právě pro tuto svou dokonalosť ducha nehledali oni velicí mužové svého těžiště v popularitě a zbloudivše uznali. Či bylo Husovi takovou hanou, ba zrovna »duchovní smrtí,« vrátiti se tam, odkuď ho odloudila jen nerozmyslná vášeň, a poddati se výroku nejvyšší vrchnosti církevní, která mu jak mohouc kladla zlaté mosty k návratu?! Errare humanum est; sed in errore perseverare —.

Jak církev tak papežové nikdy tomu nebránili, aby se skutečná nebo domnělá porušenosť mravů kárala i velmi přísnými a strohými slovy. Ale každý kazatel i reformátor měl dbáti slov žalmistových: Irascimini et nolite peccare, horlete, hněvejte se, ale nehřešte! Reformace, nikoli revoluce má býti pevným heslem pravého reformátora. Nezbytnými pak jeho vlastnostmi má býti: neporušená mravnosť, tolerance, sebezapíravosť, pokora, přísnosť na sebe samého, dokonalá znalosť vědecká. Pod tuto-li míru vstoupí Hus, patrně se ozřejmí, kolik mu scházelo na pravého reformátora!

Zavíráme tuto úvahu slovy p. Helfertovými (st. 55): Nikoli rozum, ale srdce svedlo Husa na dráhu, kteréž děkuje za smutnou slávu svého jména. Pěkné vlastnosti jeho charakteru vedly ho na dráhu tuto, kde doufal napraviti mravní a církevní poměry. Zlé vlastnosti charakteru jeho

udržovaly ho na této dráze, když dávno již mu nadešla doba, kdy mohl a měl porozuměti, že počínání jeho jest bludné a trestné.«

II.

Stalo se obyčejem slýchati vedle jména Husova také jméno Jeronymovo, ačkoli nikde nevidíme rozhodného a trvanlivého účastenství, které by Jeronym ve hnutí církevním v Čechách byl míval, a zapírati se nedá, že věci svého přítele více byl na škodu nežli všichni ti dohromady, ve kterých viděl Hus osobní své nepřátele a protivníky. Mistr Jeronym měl příliš málo kdy, aby byl záležitostem, ježto se rozvíjely ve vlasti jeho, zvláštní pozornosť nebo podílnosť věnoval. V dějinách vedle Husa nabyl jména skoro jen svou smrtí. Byltě hned na východě, hned na západě, brzo na severu, brzo zase na jihu Evropy a prokazoval své vlasti nehrubě vděčnou službu hlásného. Skoro po celé Evropě roznášel pověsť o kacířství českém, a když ho chtěli přinutiti, aby odvolal, jako třeba v Paříži a v Heidelberce, milý Jeronym poradil se s vaňkem. Takto příliš často rozmnožil nestatečným útěkem a ještě nestatečnějším odvoláním za chvíli zase odvolaným opovržení, které svou lehkomyslností a střeštěností na se byl vzbudil.

Těkavou povahou, která se neštítila ani křivé přísahy (ve Vídni), uváděl v ostudu nejen universitu pražskou, ale byl na škodu vážnosti národu českého na venek. Míti ve svém středu kacíře počítalo se tehda celému národu za hanbu.

Kdekoli Jeronym nějaký čas trávil, všude obracel na se oči jako povětroň: tam vystupoval poutavou osobou jako rytíř a dvořan, onde bleskotal svou zkušeností a učeností. Ale všude jen na chvíli. Bať i před církevním sborem v Kostnici, ačkoliv nejsa knězem, postavil se mistr Jeronym sám vůči svých vinitelů hotov k boji; odpírá četným žalobám tu ráznou logikou onde jiskrným vtipem, tak že ve shromáždění vzbuzuje hned hlubokou přísnosť hned zase hlasitý smích; řeč jeho jest plna výroků vysoce učených mužů, sv. otců církevních, a protkána dějinami světskými i církevními. Znamenitý Florenťan Poggio Bracciolini, sekretář papežský a jeden ze přednějších údů sboru Kostnického, praví v prvním, nadšeném dojmu čilého, humanismem narušeného Vlacha, že »jakživ neviděl muže, kterého by více přirovnati směl k řečníkům časů klasických.« Ale hned pronáší tato významná slova: »O muže věčné paměti lidské hodného! Nechválím, jestliže co proti řádům církevním smyslil, podivuji se jeho učenosti, mnohých věcí znalosti, výmluvnosti, líbeznosti v řeči, bystrotě v odvetách; ale bojím se, že vše to jen k záhubě jemu od přírody bylo propůjčeno!« I v celém sboru byly okamžiky, jako by byli nakloněni dáti průchod milosti místo práva. Ale tak bylo jen okamžitě, v celku viděl každý prozřetelný pozorovatel, žeť to není leč podivuhodná obrana věci nespravedlivé, a otcové shromáždění spatřovali v tom svou povinnosť, aby soudili ne podle skvělé podoby, nýbrž podle škodného jádra. Otcové nemohli

jinak rozhodnouti o muži, který přede vším lidem způsobil divadlo na potupu zákonné vrchnosti církevní, který při neustále měnivém pobytu odnikud neodešel, aby ho nebyli stíhali žalobami a hrozbami, půhony a zatykači, který opět a opět kajicné odvolání přislíbil a učinil, ale hned potom, buď že ocítil se zase na svobodě, nebo že viděl, ano mu odvolání nic neprospívá, ku předešlým bludům se vracel. Porota při své dobré vůli a málo zběhlosti byla by jej zajisté propustila, ale církevní sněm nebyl a není porotou, která rozhoduje vlastním citem, nobrž jest sborem osvícených, povolaných soudců. (H.)

* * *

Byliž-li pak Hus a Jeronym mučeníky? — K této za naší doby nedocela zbytečné otázce poslyšme, co katolický hrabě Vilém Slavata, věrný a horlivý syn vlasti, jenž déle než 30 let v její prospěch působil slovem, písmem i skutkem, o věci této smýšlí: »Ačkoliv, že Jan Hus a Jeronym k smrti a k spálení za živa s veselou myslí jako na nějaké hody vesele šli, netoliko Aeneas Sylvius ale všichni historikové vypisují: — přece nerozmyslili, že martyres non martyrium sed causa martyrii facit, že ne proto když kdo pro své učení hanebnou smrť podnikne mučedlníkem bývá, než když kdo pro svou spravedlnosť a víru svatou nevinně od kacířův a zlých lidí smrť podstupuje, tehdy mučedlníkem Božím a blahoslaveným bývá, tak jakž Pán Bůh na větším díle

jich spravedlnosť a nevinu před, při aneb po smrti jich divy a zázraky potvrzovati ráčil. Sice mnozí příkladové se najdou, že někteří pohané, Turci, židé, novokřtěnci i nejhorší kacíři raději udatně smrti za živobytí spálení a jiné ukrutné trápení podstoupili, nežli by chtěli své neznabohy, nekřesťanství, kacířstvo, zlé a škodlivé bludy opustiti. Však proto tím toho nedokázali, že jsou mučedlníci Boží byli a že jsou svatě a nevinně životy své dokonali, tak jak Žižka v Čechách některé kněží dal spáliti, kteří horší kacířstva, nežli on sám měl, věřili a učili, a ti pro své kacířské učení s ochotností rádi spáliti se dali, avšak skrze to mučedlníci Boží učiněni nebyli.«

Hus byl »mučeníkem bludu a neposlušenství.« (H.)

18. Husitské bouře v záři a bez ní.[1]

Mnoho, přemnoho lidí u nás podnes se domnívá, že dnové mohutných husitů jsou »nejskvělejší« dobou v dějinách země české. K tomuto názoru nemálo přispěla jednostranná historie česká. Vylíčiv Palacký ve svých »Dějinách národu českého« nadšenými slovy veliké úspěchy »české moci a světové slávy válečné, kdy Čechy válkami

[1]) Hlavní prameny: Sv. p. Helfert, Mistr Jan Hus, v Praze, 1857. — Palacký, D. n. č. — V. Brandl, Kniha pro každého Moravana, v Brně, 1863. — Tomek, Děj. Prahy, v Praze, 1875.

se ocitly na vrcholu světodějné moci a působnosti své a dokázaly nepřemožitelnosť probuzeného národa skutky patrnými a skvělými,« připomíná ještě jiných znamenitých úspěchův, jako že »se podařilo Čechům spůsobiti ve smýšlení a v celém duchovním oboru křesťanstva nový obrat a směr. Byloť to povzbuzení ducha pokroku a oprav církevních.« — Palacký ovšem nezamlčuje také truchlých následův a temných stránek této doby i všech časů pozdějších, »že následky zdaru onoho uvnitř vlasti, pro národ český sám o sobě, nebyly tak utěšené a spásonosné, jak se jich sice bylo nadíti«; že »úplné zničení dávné autority, co do státu i co do církve, potáhlo za sebou také zničení jednoty a svornosti«; že »vítězství u Domažlic stalo se hrobem jednoty a svornosti české, neboť jedna částka národa tulila se čím dál tím zřejměji k cizincům, aby pomocí jejich utlačiti mohla částku druhou.«

Připomíná Palacký dále truchlých následů husitského hnutí v oboru vzdělanosti, literatury i občanského blahobytu národního. Nicméně, že za našich časů málo se toho dbá a pořád ještě se počítají války husitské za nejkrásnější dobu dějin českých, vidí se tu znovu něco připomněti o hluboké mravní spustlosti a hmotné zuboženosti národu českého, aby také v této příčině nebyly dějiny pochlebnicí a bludičkou, nýbrž učitelkou života a světlem pravdy. Nelzeť člověku rozumnému považovati oné doby ani za nejslavnější ani za nejšťastnější, kdy se po krajích druhdy klidných a

blažených rozléhal zdivočilý ryk válečný napřed proti cizímu nepříteli a pak i proti rodnému bratru. Dějiny válečné jsou toliko jedna strana události této a sice ta, která nejvíce hluku natropila, nikoli pak ta, která v očích dějepisce politika a filosofa největší má důležitosť.

Kdo jen prostým ale nepodjatým okem pozře, jaká byla vlasť naše **než** husité vystoupili, a jaká by podle lidského soudu nepochybně byla bývala, kdyby husité **nebyli** povstali, ten zajisté ve vlastimilovném srdci pocítí cosi jiného než radostnou hrdosť.

1. Náhlý převrat na universitě národu českému mnohem více uškodil než prospěl. Následkem politiky posledních králů z rodu Přemyslova jakož i církevními poměry nabylo cizinstvo příliš mocného rozsahu i moci v Čechách. Sám Karel IV. tím že přijal korunu císařskou a že založil universitu v Praze, vynesl politickou slávu i občanský blahobyt země na nejvyšší stupeň, zároveň ale zvýšil nával a vplyv cizinstva. V polovici XIV. století vznikl v Čechách stav věcí, jenž se jen málo lišil od časů pojosefovských ku sklonku minulého a na začátku našeho století. Správa v obcích výhradně byla německá, v soudech a úřadech šlo řízení dle řádu německého, v městech řečnili němečtí kazatelé, německý mrav a spůsob a jména se rozmohla jak u dvora a mezi šlechtou tak v přednější společnosti městské. Tři cizí národové, saský, bavorský a polský měli ve správě university tři hlasy, národ pak český maje něco více než jednu šestinu celého počtu

studentův, bakalářův a mistrů, měl jen jeden hlas. Tím byl nemálo skracován také ve právech a výhodách občanských.

Avšak již za panování Karla IV. stalo se dvé dějů, kterými se podstatně pomohlo národnosti domácí. Povýšením biskupství Pražského na arcibiskupství vyňaty jsou země koruny české z církevní provincie Mohučské. Založením Nového města Pražského, které bylo zalidněno obyvateli domácími národnosti české, dával se podnět a příležitosť, aby národnosť česká volně a nerušeně se rozvíjela také v životě městském. Mimo to Karel nejen obnovil slib, že v záležitostech zemských nebude užívati jiných rádců než rodilých Čechův a Moravanův a že na úřady v zemi nebude dosazovati cizincův: nýbrž vydal zákon, že nikdo nemá býti soudcem, kdo by nerozuměl a neuměl česky, leč by měl zvláštních vědomostí a výtečných vlastností. Ještě příznivěji se rozvíjely věci za krále Václava IV. Čím více mu ubývalo vážnosti a moci v říši německé, tou měrou ubývalo také cizího studentstva, tou měrou ubývalo živlu cizího naproti domácímu. Rychlý rozkvět Nového města působil v rozkvět národnosti také ve Starém městě, a ponenáhlu vstupovala jména česká do rady městské. Česká řeč nabývala zase platnosti v úřadech, po městech začalo se obyvatelstvo české buditi a žádalo náležitého podílu ve správě obecní.

Jiní se ujali literatury. Tomáš ze Štítného zejména pokusil se, aby poklady nauk latinských otevřel čtenářům neučeným; všecky spisy své skládal

vesměs jazykem českým. »Tak vzácen jest Bohu Čech jako Latiník,« praví v jednom svém spise. Vysoce učeným pánům nebylo právě vhod, že Štítný nejsa ani mistrem, jal se psáti o věcech učených. Ale časem získal živel národní pevné půdy i na vysokých školách Pražských.

Živěji a živěji se pociťovala přednosť, kterou zřízením university a početnou převahou měli cizozemci nad domácími. Když pak Mikuláš, praotec Lobkoviců, živě vylíčil králi tuto neshodu, vydal král Václav z Kutné Hory dne 18. ledna 1409 osudný dekret, jímžto národu českému dány tři hlasy, ostatním pak napospol jeden. Brzo po té učiněna volba rektora podle předpisu dekretu toho, a jako na uznání činného podílu ve provedení této změny, ačkoli teprve r. 1403. rektorství zastával, byl — mistr Jan Hus.

Vítězstvím věci národní minula příčina a odpadla některým mistrům českým potřeba jednotiti se k vůli věci národní s muži, kteří mimo ni dychtili po novotách na půdě nejen národní ale i církevní. Někdejší přítel Husův, Páleč, vystříhal u sv. Havla posluchače své od učení Viklefova. Zřejmě nazýval Viklefa kacířem a to kacířem tím nebezpečnějším, čím opatrněji bludy své ukryl a ohradil písmy. Tak osladlé, pravil, jsou mnohým spisy jeho, že jest jim sladko jíti pro ně na smrť. (T. d. III. st. 520.) Celkem však smýšlení na universitě se změnilo. Dříve brojila po většině proti bludům Viklefovým, nyní se stavěla bez rozpaků po bok mužům, kteří

se jich zastávali, čímž znenáhla se ocítala na půdě revoluční, na níž stál Hus.

Jest zajisté úkaz pamětihodný, že jazyk český v tom čase, co ve vlastní zemi byl hněten a zkracován, za hranicemi nabýval větší a větší vážnosti a rozšířenosti. Česká řeč získala znamenité obliby a moci v Polsku, převládala v jednání sněmovním, byla v Krakově řečí dvorskou. Naopak žilo zase mnoho Poláků v Praze. Dočítáš se v každé knize školské, že jest universita Pražská první v Německu. Ale nenáhlým, zákonitým způsobem mohla se státi prvním toho druhu ústavem ve **Slovanech.** I byli k tomu patrní začátkové. Praha byla východním a jihovýchodním sousedům městem milým a vzácným, které vábilo nejen učením ale i obchodem a průmyslem. Země česká vstoupivší církevním ritem latinským v tužší spojitosť se vzdělaností římskou, měla ji a sobě dobývati trvalého vplyvu a rozšíření mezi všemi sousedy slovanskými. Karel IV. bystrým zrakem to prohlédaje založil klášter »na Slovanech« téhož roku co universitu, a tam byli mnichové také z Chorvat, Bosny a Dalmatska. Též od severovýchodu se v té příčině pohlíželo ku Praze, a královna polská Hedvika založila zvláštní bursu v Praze. Založením »kolleje litevské« zjednán i zjištěn universitě Pražské mocný vplyv až do nejdalších končin říše polské. Zdálo se, že rozdrobenosť slovanského jazyka na tolikero malých nářečí, závada to nemalá rozkvětu obsáhlejší literatury, chtělo již ponenáhlu ustupovati vzájemné sblíženosti

ba jednotě literárního středu. Směle můžeme říci: jestli kdy, jistě tehda dána byla možnosť, aby se ve Slovanech karpatských a podunajských zjednal **jediný spisovný jazyk.**

Ale všichni tito pěkní a nadějní počátkové vzali za své, jakmile rozvoj národní stal se zajedno s církevní revolucí. Hnutí husitské počátek vzalo ze dvojí příčiny, ze živlu národního a ze živlu církevního, a tímto činem Čech a husita, Čech a kacíř považovalo se za jedno. Mistři a studenti škol Pražských všude pokládáni jsou za nakažené bludným učením. U sousedů slovanských hned se to ukázalo: místo bývalé náklonnosti a ochoty nastala nedůvěra a chladnosť. Kdož prvé, zejména duchovenstvo, pozírali na Prahu jako na staré sídlo církevní vědy a latinských řádův, od té doby na pozoru se majíce ve vlastech svých bránili všemu, cokoliv českého bylo a české jméno mělo. Ba i v Angličanech, ve Vlaších, v Paříži a na Litvě, jakkoli z Čech se snažili podezření dusiti a tlumiti, v brzce více zvěděli než chtěli věděti. Vůbec došly věci na taková místa, že jméno české daleko široko vešlo v pověsť velmi pochybnou neřkuli špatnou. (H.) Následkem pak nešťastných bouří a válek husitských, jak sám Palacký praví, »vzali národové jméno České v nenávisť a v potupu.«

2. Jak velice se změnila země česká a národ český za posledních deset let! Žádná sice doba (H. st. 244) středního věku nebyla bez násilných skutků rozmanitého spůsobu, beze sporů rodinných

ve městech, beze záští rytířských po kraji. Co tehdejšímu věku proti válce slulo mír, bylo vždy dosti pestré a divé. Zcela jinak bylo nyní. Nedály se násilnické kousky porůznu, nesvářily se jednotlivé rodiny měšťanské, neodpovídali sobě jednotliví pánové z hradů svých — nikoli, celou zemí lomcoval nemír a spor, všecky vrstvy lidu dělilo strannictví, a úkaz nejsmutnější vyskytující se vždy v dobách různic náboženských a občanských až příliš záhy se objevil. Města i dědiny i rodiny staly se příbytkem svárů. Zmatek na všech stranách, doma a v radě, v obci a v kostele. Žádný stav, žádné pohlaví nezůstalo věrno svému povolání. Na statcích královny Žofie právě jako na statcích pánů husitských všichni katoličtí duchovní správcové zbavováni jsou úřadu. I pány dvora královského charakterisovala jako již před tím nelíčená nechuť, ba časem násilnosť a ukrutnosť proti kněžím katolické víře věrným. (H. st. 241. a 244.) Král Václav poznal, že posud byl na křivé cestě, ale stalo se tak příliš pozdě. »Dum potuit noluit, dum voluit, tunc posse perficiendi sibi penitus est ademptum« — pokud mohl nechtěl, a kdyžby byl chtěl — nebylo mu dáno.

Bezprostřední následek církevního hnutí v Čechách byla záhubná skoro dvacetiletá válka. Další pak následek byl onen po více než dvě století trvající stav ustavičného rozčilení, rozbrojův a půtek domácích, prudkých odbojův až i krvavého potlačení na Bílé hoře. Jan Hus i jeho strana »úplně zničili dávnou autoritu co

do státu i co do církve« a svedše národ český připravili jej jak o klid duchovní a mravní zvedenosť, tak o pravou vzdělanosť a blahobyt občanský. Odtud právem mluví Jungmann (v Hist. lit. st. 47) o »šálenství,« o »bohomluvcích, kteří národ potřeštili.«

Nábožnosť a zámožnosť nasnášela ve chrámech takovou nádheru a osvědčila takovou krasochuť, jakou si v mysli můžeme jen zobraziti, považíme-li, co po hrozném boření husitském,[1]) co po několikerých vnitrných bouřích domácích věků XV. a XVI., co konečně po záhubách války třicetileté — co po tom po všem ještě se zachovalo! Již dlouho před Karlem byla u nás samostatná umělecká škola česká, která se jmenovitě v malbě povznesla ku znamenité dokonalosti. Sám Karel neunavně shledával ze všech konců světa díla umělecká, ostatky svatých, starobylosti, kde jich koli mohl se dopíditi. (H.)

Literatura česká od počátku XIV. věku takovým vzletem se povznesla, že bylo očekávati nejkrásnějšího, nejplodnějšího ovoce. Mužové vlastimilovní ujímali se jazyka domácího posud postávajícího za latinou, jali se jej čistiti od cizot, pokoušeli se o jednodušší pravopis, držíce se vždy, jako svědčí skvělé příklady Tomáše ze Štítného a Smila z Pardubic, poctivě a neodstupně obou

---

[1]) Borový, Dějiny diecése Pražské (Děd. sv. Jana) v Praze, 1874, st. 227. a n. 246. a n. podává přehled zpustošených chrámův a klášterů.

základů blahobytu národního: velebného náboženství otců svých a povinné věrnosti ke trůnu. Hnutím husitským zachvácena byla také literatura. Kvetoucí tehda písemnosť česká postavila se nazvíce proti církvi. Bohatá literatura česká této doby zároveň jest literaturou nebezpečných bludů doby této. Když pak po dvousetletých zmatcích uvázali se jesuité ve veliký úkol, aby národ i zemi očistili z kacířstva a bludův církevních, počali mu odnímati knihy, ze kterých svou zkázu vzal a ještě bral; i nastalo ono veliké shledávání, sbírání a hubení knih českých, ne proto že byly české, ale že byly kacířské. Tak byly zničeny některé dobré květy s bejlím; »odtud pošlo,« dí Jungmann, »že český jazyk se zvůlí v náboženství takořka vznikal, klesal i konečně padl.«

Zvláštní ruch a duch husitských bouří nemohl zůstati bez vlivu i na českou hudbu resp. na český zpěv. Vtiskl jí docela svůj ráz. »Uvedl v ni přísnosť, zádumčivosť, strádavosť i horoucnosť, jaké nalezáme v husitských a bratrských písních. Písně tyto, z nichž každý veselý tón jako naschvál jest vyloučen, působí na nás jako obličej, přes kterýž nikdy úsměv nepřejde, aneb jako dědina v mraky zahalená, jichž nižádný vlídný paprsek sluneční proraziti nemůže,« píše L. Zvonař.

Německým osadnictvem uvedeným do země již za doby Přemyslovců spůsobena taková čilosť průmyslu a obchodu, že v brzce z ní dozrávalo ovoce nejhojnější, a že ve městech, jmenovitě Pražských, povstal patriciát, o jehožto bohatství

svědčí mimo jiné, že paní a ženy Pražské leskly se stříbrem a zlatem. Jakkoli živel německý ještě za Karla i po Karlově smrti poněkud byl na sporu se živlem domácím, přece rozumnou vládou a správou lidu domácího a omezením přistěhovalců byly by se poměry znenáhla ku blahu země i rodného obyvatelstva vyrovnaly. Ale vzpourou Husovou i husitskou mělo býti obyvatelstvo německé přemoženo a poraženo nebo ze země vyhnáno, aby domácí vraždění a zuření větší zvůle nabylo, a vyhnanci tito v pozdějším čase našli tím pokojnějších sídel ve vyhubených končinách země této.

Tak by země česká pokojnou cestou, smluvami a právem dědičným byla bývala vstoupila do spolku zemí pod žezlem rodu Habsburského spojených, zachovavši neporušenou nitrnou sílu, ozdobena jsouc poklady a bohatstvím nahromaděným ve chrámech i ve hradech, kvetouc obchodem a průmyslem, uměním i vědou a majíc ve věnci svých hor potomky dvou kmenů dělících se o východ a západ Evropy.

Ovšem že v bouřích husitských národ český slavil věk svůj rekovský; dobyv vítězství po vítězství stal se hrůzou vůkolních národův. Četná exekutivná vojska říše německé za válek husitských jakož i jindy, anať sedrala více obuvi než prolila krve, sotva byla k čemu jinému, než aby zobrazovala strakatosť a mnohohlavosť nejapného tělesa, od něhož byla vypravena, kdežto vojsko české, ač mnohem slabší, bylo jednoho rázu a správa jeho v jedné ruce. (H.)

Ale vítězství byla drahá; neb jakmile rozjařenosť vojenská Čechy opustila, národ sám ustrnul vida na sta spustošených osad, města dříve lidnatá nyní většiny obyvatelstva zbavena, požehnané dříve krajiny nyní popleněné. Hus byl pomstěn, ale krví a blahobytem vlasti. (B.) Země česká pak opět a opět podlehnouti měla moci válečné, až by konečně vysílena a zbrocena vlastní krví sklesla na Bílé hoře k nohám svého pravého pána! (H.)

19. Pověry.

Nezřídka bývá z úst nepřátel církve slýchati výtku, že církev katolická nadržuje pověrám, aby prý lid udržela v poslušné, ba v tupé věřivosti. Výtka to neméně pošetilá než častá. Víra katolická má nerozborné protože samým Bohem položené základy, i nepotřebuje hledati si pomoci — v pověrách. Již od pravěku se uznávalo za pravdu, že »anima naturaliter christiana, jako že duše svou povahou tíhne ku křesťanství.«

1. Pověry pocházejí z prastarých časů pohanských. Jsou to bludy rozumu po prvotném hříchu zatemnělého. Čím dále se lidstvu vytrácelo původní poznání Boha, tím hlouběji se ocitalo v pověrách. Čeho mu nepodávaly poznatky rozumové, to mu nahrazovala obrazivosť. Vírou uznával a cítil člověk nad sebou bytosť nadpřírodnou, pověrou hleděl nabyti moci nad ob-

jektivnými silami spůsobem nadpřirozeným. Proto u všech národů, kde byla víra, byly také pověry.

Slovan přidržoval se své víry i bohů věrně a pevně. Obcoval s nimi v domácnosti, v poli i v lese, na horách i v nížinách řek. »Celá země, píše Palacký,[1]) plna byla takových hor, skal, pramenů, řek, lesův i stromů, které pokládány za světější nad jiné, jelikož neprostřednou přítomností zasvěcené; také oheň vůbec za svatý jmín. Na takováto místa chodíval starý nábožný Čech, zvláště v soumraky, nose bohům v oběť krmě, v čelo se bije a hlásaje k nim slova pobožná. Též v domě svém každá rodina mívala modly zvláštní, jimžto kdokoli přicházel první, kdo odcházel poslední svou poklonu skládal.« — »Hlavní péče a snaha bylo zpytování vůle božské v důležitostech národu pochybných, a předzvídání budoucnosti vůbec; tedy navazování a hádaní spůsoby rozličnými. Tato pověra v kouzla i věštby zdá se že i do pokřesťaněných Čech zasahovala hluboce, a v báchorkách národních zachovala se poněkud až podnes.«

2. Církev katolická brojila proti pověrám a potírala je. Co bylo pohanům věrou, stalo se pověrou (pa-věrou), když jim zasvitla pravda víry křesťanské. Tak třeba bylo věrou pohanskou, že dědové a baby (bohové a bohyně), jakožto bytosti světa nadzemního, bydleli také v oblacích a přijímali duše mrtvých, jakož z nich pomocí bab Sudiček čili Rodenic přicházely duše dětí na svět

---

[1]) Děj. n. č. d. I. č. 1, kn. II., čl. 6.

spojit se s tělem narozeňátka.[1]) Víra tato ovšem se příčila názorům křesťanským. Národ poznal a přijal víru křesťanskou a s ní nové názory, nicméně nemohl docela zapomněti, čím byl za dřívějších dob venkoncem prosáklý. Bytosti vod nebeských, když tě jim tam víra křesťanská již nedopřávala místa, přenesl si národ na vody zemské a podnes si vykládá, že jsou v řekách vodníci, kteří mají duše pod pokličkami, a že bába donáší děti z řeky nebo ze studně.

Patrno, že církev ze zásady, ba ze své podstaty brojila proti pohanské víře, která jí byla a jest pověrou. Obě vedle sebe ostáti nemohly. Ale církev si při tom počínala na výsosť opatrně a moudře. Jako v každé jiné, i v této příčině si církev národy teprve vychovávala. Nekrušila a nelámala násilně, nýbrž co se jí z kořán příčilo pozvolna odstraňovala, a co bylo přirozeného a v jádře zdravého, štěpovala a ušlechťovala. Sám protestant dr. Emil Friedberg píše[2]): »Neustále bojovala církev, aby odstranila pohanskou víru a pohanský mrav; ale činila tak jen spůsobem vlídným a blahovolným, daleko jinak od násilného spůsobu, kterým jednotlivá knížata křesťanským přikázaním zjednávala poslušnosti. Knihy kající[3]) podávají platné průkazy o vychovávací síle církve a neméně o mravní svědomitosti národa

---

[1]) Srovn. Hanušův čl. v N. sl. VI. st. 746 a n.

[2]) Aus deutschen Bussbüchern, Halle 1868, st. 22.

[3]) B. Dudík, Děj. M. III. 296. připomíná poenitentialu Burchardova na Moravě přijatého.

německého, jenž se církvi blíží a otevírá jí své nitro jako zbloudilé dítě matce.«

Kterak si v Čechách v této příčině počínalo katolické duchovenstvo, o tom píše[1]) Palacký: »V homiliech pod králem Vladislavem I. (1109) od Čecha pro Čechy ačkoli latině psaných — nacházíme zvláště častá i horlivá napomínání, aby krajané naši přestali vážiti sobě hřebí a čárův neboli kouzel, aby nevěřili vlchevcům a hadačům, ale všecku naději svou aby skládali jediné v Pána Boha atd. Viděti z toho jakož i z jiných pramenů patrno se činí, že pověry té doby provozovaly ještě moc velikou v obecném životě národu našeho.«

Světská vláda začasto podporovala církev v těchto snahách. Pokud si počínala vláda mírně, hověla tím zajisté dobře záměrům církve. Praví zase Palacký o knížeti Břetislavu II.: »První jeho péče byla o konečné vykořenění všech obyčejův pohanských mezi Čechy. Ještě zajisté vždy sedláci mnozí v Čechách přinášeli tajné oběti ďásům, modlívali se k domácím svým skřetům a pochovávali mrtvé ve starosvatých hájích, slavíce trýzny nade hroby jejich; ještě vždy kouzelníci a vlchevci větší u nich váhu měli nežli kněz křesťanský; a poněvadž ve vlasti již pověrám těm nedostávalo se posily a vzdělání, posíláno pro ně ke Slovanům severním, do Arkony a Retry. Břetislav ale kázal posekati a spáliti všecky ty posvátné háje v Čechách a vyhnati

[1]) Děj. n. č. d. I., č. 2, kn. V., čl. 3.

ze země kouzelníky a vlchevce, kdekoli kterého zastihnouti lze bylo.« [1])

Přímluvou a radou prvního arcibiskupa Pražského Arnošta z Pardubic zrušil Karel IV. ordalie čili soudy Boží, velmi nebezpečný to druh a zbytek pohanské pověry jakožto »zlomyslné pokoušení Boha.«

Nehodláme tu uváděti dlouhé řady církevních výnosů proti pověrám, připomeneme jen okružného listu papeže Lva VII. (936—939, tudíž z »temného« století X.) »ku králům, vojvodům, biskupům, opatům, hrabatům . . .,« ve kterém se praví o hadačích (auguratoribus) a kouzelnicích (incantatricibus et maleficis vario modo mortificatis a populo): »aby jich hleděli přiměti k upřímnému pokání a polepšení; pakli by nebylo lze toho dosíci, aby jich ponechali světským zákonům trestním.« [2])

Takový duch moudré umírněnosti vane také z listu papeže Řehoře Velikého, ve kterém se stručně vykládají zásady misionářské, aby nerušili chrámů, nýbrž aby je na křesťanské upravovali a posvěcovali; trýzny aby se konaly na počesť svatých. Nepodjatě rozumný člověk zajisté uznává moudrosť této rady, ale protestanté a vůbec protivníci církve jí vytýkají, že prý nevytrhovala pohanství s kořenem, že jen natírala kmen pohanský na křesťansko a tím že pověry dále nechala bujeti, ba že novým poskytla vzniku.

---

[1]) Děj. n. č. d. I., č. 1., kn. III., čl. 7.

[2]) Mansi XVIII. 378. Jaffé Reg. p. 315. Fehr 110.

Ku správnému posouzení této výtky však sluší náležitě rozvážiti na mysli, že každý národ přepevně se držívá starého názoru a mravu, a že církev sama o sobě přece jiného prostředku neužívá u rozšiřování víry leč pravdy a přesvědčivosti svého učení a dobrotivého napomínání. Že touto cestou se postupuje u rozmanitých národů rozmanité vlohy duchové začasto velmi pozvolna, jest kde kterému soudnému člověku na bíledni.

Tolik jest jisto, že církev pověrám nenadržuje, anyť se protiví její nitrné bytnosti. Ostatně o tom svědčí i katechismus národních škol.

3. Od těchto pověr však sluší rozeznávati některé pověrečné sice, ale nevinné květy a plody prosté obrazivosti lidové, které samoděk pučí také z mysli jinak třeba dobře a vědomě křesťanské. Pocházejí z pravidla z nedokonalé znalosti věcí přírodních a nezřídka bývají také zdravého jádra mravoučného. Který pak sebe přísnější rozumbrada by za zlé vykládal venkovským chlapcům, když si vykládají, že hastrman, dokud »voda není zralá na koupel,« plove po vodě hned jako červená pentlička, hned zase jako malovaná deštička, a že hocha, který by se před časem koupal, stáhne do hlubiny? Proto chlapci dobře si pamatují, že až »o Božím těle do vody směle.« Právě tyto květy prosté mysli a čilé obrazivosti dodávají pelu a půvabu i látky našim národním písním a pohádkám. Rozpomeňme se jen štědrého večera, májové noci, svatvečeru Jana Křestitele. Prorokuje-li hospodář z nože zastrčeného do trámu,

»dá-li Pán Bůh,« že bude úroda, nebo domnívá-li se uherský Slovák jeda večer třeba vedle jezera, že čarodějnice, vodníci i všelicos jiného mu znenadané zastoupí cestu v podobě černého psa, nebo kočky nebo čehokoli jiného, tak že uhání, jako by ho »sám čert, Bože odpusť, nésl,« církev katolická jim v tom zajisté nenadržovala. Jak hospodář tak Slováček snad by dobře odříkal i vyložil z katechismu, »co se zapovídá v prvním přikázaní,« ale onen přece by rád věděl a viděl hojnou úrodu, a tento myslí, že rybníku večer přec jenom ďas aby věřil! Kdo za to? Lid český je zajisté dobře vycvičen u víře, ba má víru pevnou a živou; nicméně kvete-li samoděk mezi růžemi víry sem tam prostinká sedmikrása, církev jí ani nesázela ani nezalívala, ale také jí nehubila, nýbrž jak mohouc šlechtila. Jen tomu se bránila a brání, aby se pověry nezmohly na úkor víry. Zajisté sluší rozeznávati, že církev vezdy přísněji nastupovala na pověry, které se přímo týkají víry, jako třeba nadužívání svěcenin, smýšlení nepravých zázraků atd. než na ty, které vznikají z nedostatečného poznatku věcí přírodních. A v tento obor z pravidla spadají pověry českého lidu. Proto, když se také v českých vlastech začal rozmáhati vysušující duch moderního světa, kněz Sušil jal se sbírati národní písně a kněz Kulda národní pohádky.

Tím jsme se ocitli u pravdy, že pověra má u člověka přirozený základ. Pověra se držela člověka při středověké věřivosti, a tím více se ho chytá při moderním chladném a slzkém racionalismu.

Jen posaďte třináct liberálů za stůl a zvíte, že buď jeden odejde nebo alespoň že jeden bude jísti za dva. Jiný jda až třeba k rigorosu je toho bedliv, aby vykročil pravou nohou, nebo aby nepotkal — však víte koho. Kolik lidí považuje pátek za den nešťastný a nezačalo by v tento den žádné důležitější práce. A kolik peněz prosázelo se již do loterie na »pěkný sen o zlatých numerách« atd. Ústy se tomu ledakdo směje a potaji tomu — věří.

Berlín jest prý metropolí protestantismu a středem národu filosofského, a přece nikde není tolik výdělků z kladení karet, z vykládaní snův a z těch, kteří a které »si dávají hádati,« jako v Berlíně. Kdo se chce přesvědčiti, ať si prohlédne poslední stranu »Berliner Intelligenzblattu.« Dne 14. října kulturní doby 1873 vydalo pruské ministerstvo rozkaz proti prorokům a zvláště »prorokyním z řemesla.« Ale od té doby jako by rozkazu ani nebylo, nebo jako by na to byl, aby se ho nedbalo, klade a hádá se dále. U katolíků toto řemeslo provádějí přece jenom hlavně cigánky.

Jest také tím vinna církev katolická? — Kde jest nejméně víry, tam bývá nejvíce pověr. Člověk z povahy v něco musí věřiti; nemá-li víry, má pověry, neboť podle sněmu Tridentského sess. 22.: »Superstitio verae pietatis falsa imitatrix.«

20. Čarodějské soudy.

»Kdo chtějí podezírati a v nenávisť uváděti církev i její hlavu, s takovým úsilím s jakou schytralostí napadají dějiny doby křesťanské a to s takovou perfidií, že zbraní, jimiž by se křivdy měly odhaliti, k tomu potřebují, aby křivdy páchali.« I co svědčí z dějin ve prospěch církve bylo obráceno a skrouceno na její pohanu. Čarodějské soudy, tato skvrna v dějinách lidstva, metá se církvi ve tvář. Vizme jen, jaká lež a křivda se tu páše na církvi i na historické pravdě.

1. Pověra v kouzla a v čáry nevznikla z křesťanství. U všech národů jest od pravěků základní zásadou více méně vyjádřenou, že jsou proti Bohu a proti lidem duchové zlí. Názor tento byl nade vši pochybnosť jasně vysloven již v samém prazjevení. Víra v čáry a kouzla se zakládá na domněnce, že lidé, zvláště ženy, pomocí ďáblovou mohou působiti věci nadpřirozené. Pohanské věky všech národů jsou plny pověr v kouzla i v čáry. Zbytky jejich zasahovaly až v časy křesťanské, a církev od prvopočátku neustávala co nejpřísněji na ně nastupovati. Již apoštol sv. Petr ztrestal Šimona kouzelníka, a sv. Pavel slepotou porazil čaroděje Elymu.

U Slovanů, píše K. J. Erben,[1]) »pozoru hodné jest, že téměř všecky pověry« jejich o čarodějnicích zároveň také se nacházejí u germánských sousedů. Dále také stačí znamenati, že slovo čaroděj, čarodějnice nejhustěji jen u Slovanů západních se vyskytuje. Povážíme-li při tom ještě také to, že slovo čarovati patrně ze starého hornoněmeckého slova »karaven,« anglosas. »gearojan« pochází, majíc týž smysl jako toto, totiž udělati někomu: i musíme z těchto příčin souditi, že čarodějnictví spůsobu tohoto, tato neblahá zrůda zmrzačilého rozumu lidského, již v dobách prastarých od západních sousedů našich asi týmž spůsobem dostalo se k nám, jako mnoho jiných nerozumných pověr a obyčejů, které se pak u nás zahnízdily. Ani sami Němci toho neupírají, že pověsti o čarodějnicích a jich rejdech v noci mají svůj původ v dějinách starých Germánův a Keltů. Staré ženy, obírající se léčením, věštbami a vůbec nadpřirozeným uměním, sluly u těchto národů Lamie, Ansy, Sagy, Hagsy (anglosas. haegesse, t. Hexe), i měly své zvláštní zřízení náboženské, vykonávajíce z jara na jistých vrších v noci své obřady, ježto hlavně záležely v hodování a zběsilém tanci. Na těchto hodech požíváno prý také masa obětovaných lidí. Náboženství křesťanské učinilo sice ďábelským těmto slavnostem přítrž, a pohanské Lamie bez milosti byly hubeny; avšak horlivcové křesťanští zaslepeni pověrou od věků zděděnou, dopustili se při tom neméně

---

[1]) Nauč. sl. II. st. 299.

ďábelského činu, z pouhého domnění a dle nesmyslných řádů a ustanovení zabíjejíce osoby nevinné.«

2. Církev brojila proti soudům čarodějským. Když ve druhé polovici středověku vznikaly sekty, které si libovaly ve hnusných zásadách a protipřírodních nepravostech, jako třeba »bratři svobodného ducha,« kteří i do Čech se dostali pode jmenem Pikartův a Adamitův, a které sám Žižka dal pohubiti mečem i ohněm, čím dále pevněji se ujímalo přesvědčení, že mohou míti lidé spolky s ďáblem. V tomto přesvědčení jest hledati vlastní původ a příčinu soudů čarodějských. Přesvědčení toto se táhne sice celým středověkem, ale první zmínka hotového spolku s ďáblem činí se až r. 1275. Ve 14. a 15. století však, přičiněním právě oněch hnusných sekt, přesvědčení toto nabylo obecné platnosti. Nemohliť si lidé za těch dob urovnati na mysli, aby člověk a celé zástupy ze své lidské přirozenosti, beze spolku se zlým duchem, mohli se přidržovati tak hnusných zásad a neřestí. K takovým neřestem a zlořádům nemohla se lhostejně dívati světská vláda, i počaly se zařizovati soudy čarodějské.

Církev proti čarodějům nepřekráčela mezí své duchovní právomoci. »Až do 13. století, píše protestantský dějepisec Kurtz,[1]) brojili mnozí církevní učitelé proti blouznění lidu o kouzlech, čárech a jinakých čertovinách, a celá řada krajinných sněmů

[1]) Kirchengesch. I. d. 2., st. 281.

církevních prohlásila je za pohanské, hříšné a haeretické. Také do Decretu Gratianova byl vložen nový kánon, kterým se knězstvu ukládá, aby lid poučovalo o ničemnosti čarodějstva a o nesrovnalosti pověry v čáry s vírou křesťanskou.« Papež Řehoř VII. rozhodně se vyslovil r. 1074. proti zabíjení čarodějnic v Německu[1]) a neméně rozhodně vystoupil proti králi dánskému i jeho soudům čarodějským nazývaje je nelidskými a barbarskými (immanitas barbari ritus — Lib. VII. ep. 21.). Již tedy tehda porůznu se vyskytovaly případy soudů čarodějských. Ovšem pak se ve středověku počítalo čarodějství jakož i kacířství za »crimen mixtum,« za zločin, který poháněla ku svému soudu jak církev tak správa státní, ale církev až do třináctého století přestávala na pouhém trestě disciplinárním vylučujíc čaroděje z církevní obce. Tyto tresty sprovázelo vezdy obšírné poučení o ošemetnosti magie. Až do časů vlastních soudů čarodějských přestávala církev jen na jmenovaných trestech a »nikdy se nedovolávala světské moci na krvavé trestání čarodějstva.« [2]) Pochybil by také, kdo by chtěl uvalovati vinu na inkvisici, jako že by byla čarodějské soudy zavedla nebo jen podporovala. Z počátku se inkvisice těmito věcmi málo zabývala. Ba papež Alexander IV. zakázal inkvisitorům trestati obžalované z magie, a Jan XXII. dovolil jim jen tehda zakročiti, když

[1]) Geschichtslügen čl. 20.

[2]) Baumgarten, Hexenprocesse st. 7. a. n. — Srovn. Geschichtl. l. c.

běželo při tom také o haeresi. Později však, od druhé polovice 15. století nedbalo se již haerese a žaloby zněly z pravidla na »spolek s ďáblem a na důvěrný s ním obchod.« [1])

Zatím co synody chtěly trestati čaroděje vyloučením z církve, zmocnila se státní správa pověry v čáry, a v 16. a 17. století, kdy se čarodějské soudy rozmohly jako morová rána, zacházelo se s ubohými obětmi svévolně a krutě. Smýšlela se všeliká mučidla a tak se jich užívalo, že bylo lépe býti upálenu než podstoupiti nový výslech.

Papež Innocenc VIII. vydal dne 4. prosince 1484. bullu »Summis desiderantes affectibus,« kterou nepřátelé církve nazývají »čarodějskou,« jako by se teprve touto bullou byly zavedly soudy čarodějské. Toť jest hotová nepravda. Čarodějské soudy byly již dávno před ní. Papež se v ní jen domáhá, aby se větší vážnosti dostalo církevním vrchnostem v soudech proti kacířům, a žádá si, aby tyto věci se ponechaly soudům církevním. Snažil se tím zajisté papež zlomiti svévolnosť soudů světských. O čarodějstvu se tam činí zmínka jen mimochodem,[2]) anať církev o čarodějstvu jen potud mluvila, pokud bylo spojeno s kacířstvím. O čarodějstvu samém o sobě církev nikdy se nepronesla, jakkoli nelze pochybovati, že spolky s demonickými mocnostmi jsou možny.

Několik let po té, totiž r. 1489., vydali tehdejší dominikánští inkvisitorové Sprenger a Institor spis,

---

[1]) Roskoff, Gesch. des Teufels, II. st. 213.

[2]) Geschichtsl. n. m. u.

jemuž při středověké názornosti dali jméno »Malleus maleficarum,« kladivo na čaroděje. V prvním díle se vykládá o čarodějstvu vůbec, ve druhém, jak si od něho pomáhati, ve třetím o soudním řízení. Knize této se dostalo potvrzení papežova i císařova. Kniha ta v základě neobsahovala více než zásady tehdejšího ovšem velmi přísného práva trestního, ale jakož nelze svévole soudcovy sváděti na zákonník, který zahrnoval tehdejší všeobecně platné zásady trestní, zrovna tak nelze odpovědnosti z jednotlivých soudních případů nebo vůbec z ukrutnosti soudů čarodějských svalovati na schválení papežské a císařské.

3. Katoličtí kněží se první obořili na soudy čarodějské. Ačkoli hlavní doba čarodějských soudů spadá až v časy, když již počínal svitati nový moderní názor světový, přece ani renaissance ani reformače nejen že jich neodstranila, ale ani nezmírnila. Ba za časů Lutherových se mluvilo o ďáblu, o dětech ďáblových více než kdy jindy; Luther sám se potýkal na Vartburce s ďáblem a nejen věřil ve spolky čarodějnic s ďáblem, nýbrž i dožadoval se na ně trestů řka, že by byl ochoten sám je páliti. S protestantismem přibývalo také soudů čarodějských, ba do některých zemí byly uvedeny teprve protestantismem.

Odtud také není divu, že čarodějské soudy nejhustěji a nejukrutněji zuřily v Němcích. V Čechách jich nebylo; teprve v dobách protestantských se naučili této modě a výnosnému řemeslu. Známy jsou případy, že osoby, které

neměly čím zapraviti upálení, byly ze žaloby propuštěny.

Protestantismem prý se promluvilo ku světu: budiž světlo, i bylo světlo. Chtěl prý setřásti s lidstva všeliký klam i mam, jenž sem tam u katolíků se zahnízdil. Ale pohříchu právě v tomto proklatém klamu i mamu brzy daleko předčili nad katolíky. Neprávem se pokládají soudy čarodějské za »středověké poblouzení ducha.« Nejvyššího stupně hrůzy dostoupily soudy čarodějské až po středověku, až na začátku doby nové, kdy všude krvácely oběti a kouřilo se z čarodějských ohnišť.

Ujímal-li se kdo ubohých obětí, byli to z pravidla jen katoličtí duchovní správcové. Nedochovalo se nás sice ani jméno leckterého duchovního lidumila z té doby, jenž s nebezpečím vlastního života se zastával svých svěřenců proti žalobám z čarodějství, ale znám jest alespoň františkán Spina (Fortalitium fidei) nebo Vlach Vignato (De haeresi), nebo německý theolog Oldřich Molitor, jenž ve spise »Dial. de lamiis et pythonicis mulieribus« již z r. 1489. uznává pochybnosť, jsou-li vůbec čarodějnice a nejsou-li vynucená přiznání nespolehliva a j. Teprve roku 1563. vydal protestant Weier spis »De praestigiis daemonum,« ale nejen že zůstal samojediným, nýbrž i zlým toho zažil od svých souvěrců. Také v Čechách vydal r. 1588. Jan Štelcar Želetavský, utrakvistický theolog »Knihu duchovní o velikých skutcích Boha všemohoucího . . . v níž se obsahuje vysvětlení: mohou-li čarodějníci a čarodějnice sami od sebe

povětří, kroupy, bouře, hromobití vzbuditi a vyvésti.« O těchto věcech však psal Molitor již před 100 lety.

Zatím co u protestantů zase nikdo nic nepodnikal proti ukrutnostem soudů čarodějských, vystoupil v katolickém Německu kněz Cornelius Loos († 1593) spisem »De vera et falsa magia.« V jeho šlépěje vstoupili dva jesuité, Ad. Tanner († 1632) a Fridrich von Spee († 1635). Tento muž v letech 1626 a 1628 ku smrti připravoval a ku hranici provázel 200 osob všelikého stavu, které všecky uznával nevinnými. Starostí a hořem z toho před časem ošedivěl. V tomto duševním bolu vydal r. 1631. své dílo »Cautio criminalis,« kdež směle a ze zkušenosti přesvědčivě odhalil nespravedlivosť soudů čarodějských. Z díla toho jest jasně poznati, v jakou zuřivosť se zvrhla bláznivá nákaza čarodějská v dobách po reformaci. Ale spisu nedostalo se takového povšímnutí a účinku, jakého byl by zasluhoval. Bylyť to doby, kdy učené i neučené hlavy byly plny pověr ďábelských a mravy neustálým válčením spustly. Příznivého výsledu dočkal se Spee alespoň v tom, že arcibiskup Jan Filip Schönborn, kurfirst Mohučský, jemuž Spee se přiznal býti spisovatelem onoho spisu, ve svém území hned zastavil soudy čarodějské. Nicméně jeho jest velikou zásluhou, že tou věcí mohutně pohnul. Roku 1657., kdy pověra čarodějská ještě bujně kvetla, zasáhla do té věci papežská instrukce, která rozhodně přikazovala umírněnosť a ráda by ji byla uvedla na míru spravedlnosti. Nicméně ještě r. 1685. byl upálen třeba

duchaplný děkan šumperský. Marně dokazoval, že čarodějství jest výmyslem hloupých nebo daremných lidí, marně dovolával se císaře i papeže. Nejinak se vedlo děkanovi mohelnickému Lauthnerovi.

U protestantů však zatím učení mužové svými spisy pořád ještě podněcovali tuto hroznou blouznivosť, jako třeba znalec hrdelního práva Ben. Carpzov († 1666). Tento čtenář a literák, jenž prý 55krát pročetl bibli a vynesl prý 20 tisíc rozsudků na smrť, drží se ve svém spise: »Practica rerum criminalium« vší mocí víry v čáry, ba uznal již to za velmi trestuhodný zločin, kdyby kdo řekl, že není spolků s ďáblem. Jiný protestant, učený profesor Jindřich Pott z Jeny, dokonce napsal učený spis: »De nefando lamiarum cum diabolo coitu.«

Když pak již přes dvě stě let brojili proti tomuto zlořádu katoličtí kněží a učencové, a když již uvadal, vydal koncem 17. století protestant Bekker spis »Okouzlený svět,« a po něm se obořil na čarodějské soudy také právník Kristian Thomasius spisem: Theses de crimine magiae 1701. Během 18. století pověry v kouzla a čáry pořád více ubývalo, až uprostřed toho století čarodějské soudy ustaly docela. Jelikož po nebezpečí snadno se smáti a vtipkovati, říkalo se, že Thomasius dobyl ženám práva, že zase smějí sestárnouti. Poslední soud čarodějský v katolické zemi byl roku 1749., v protestantských však trval dále. Ještě r. 1823. bylo v Hollandsku jakési stařeně podstoupiti soudní zkoušku proti čarodějství.

V Italii jakož vůbec ve vlastních zemích katolických daleko nedošel zlořád soudů čarodějských ani takových rozměrův ani takové ukrutnosti. V Římě samém (až na jediného nezdárného mnicha, kacíře a buřiče Giordana Brunona r. 1600) nedala inkvisice žádného kacíře odpraviti, a ani jediná čarodějnice nebyla upálena!

V jakém poměru stáli papežové a církev proti soudům čarodějským, že s nimi nesouhlasili, ale neměli hmotné moci, aby je docela zabránili, jde na jevo třeba z čarodějského procesu »Panny Orleanské.« Juristé soudili, a biskup nakloněný Angličanům proces řídil. Panna byla odsouzena a upálena. Za našich časů však jest zjevem nad slunce jasnějším, že panna tato byla nástrojem v zázračné ruce Boží, a bohdá že nejsou doby daleky, kdy kanonisační proces bude skončen a Johanna z Arcu bude prohlášena za svatou. Ostatně srovn. čl. 40.

Na základě těchto stručných výkladů směle tvrdíme: víra v kouzla a v čáry nevznikla z křesťanství; ani středověk, ani katolická církev, ani papežové nezavedli a nenadržovali soudům čarodějským; teprve v dobách i v zemích protestantské reformace dostoupil tento zlořád vrcholu ukrutnosti; konečně se strany katolické dávno již se počalo proti tomu brojiti, kdy protestanté ještě učenými spisy dokazovali obcování čarodějnic s ďáblem, jako třeba připomenutý již »učený profesor« Pott a »slavný

učitel práva« Carpzov. Každý opačný úsudek je pošetilý a směšný.

Po našem rozumu nelze vůbec žádné soustavy náboženské, žádného stavu ani věku potahovati z toho k odpovědnosti. V této příčině praví docela správně de Maistre (Lettres de l' inquisition espagnole, l. II. p. 53), že víra v kouzla a čáry patří k oněm žalobám, které by se měly vynésti buď na celé pokolení lidské nebo na nikoho. I v církvi východní byly čarodějské soudy. My však synové 19. století máme nejméně příčiny a práva si stěžovati do minulosti. Či snad není irredentismus a fenismus, sociální demokratie a nihilismus, magnetismus a spiritismus, ba chce-li kdo také antisemitismus furibundus také široko daleko rozšířenou a velmi nebezpečnou pověrou, jejíž cílův a konců ani nedozíráme?!

Jen ty dlužno viniti a k odpovědi potahovati, kdož potlačují církev i občanskou svobodu, kdo náboženství a víru oslabují a kazí. Jak rozum tak dějiny učí, že tam, kde dostane se na vrch nevěra a pověra, také všeliký nesmysl se daří a zuřivosť i krutosť slaví hody. (Gl.)

Na konec této stati připomeneme jen ještě slov, která pronesl dr. A. Neményi v Peštském Lloydě: »Hledíme-li na dějiny se stanoviska osvíceného a nestranného, shledáváme, že nejlepší stránka naší evropské zvedenosti má v křesťanství svůj původ a kořen. Kdo by nám ukázal s Voltairem dlouhou řadu neřestí, jichž se dopustil křesťanský fanatismus, tomu odpovíme: jak silna jest asi

v našem plemeni povaha zvířecí. když všecko to státi se mohlo navzdory křesťanství, a s hrůzou se domýšlíme, jakou podobu svět by byl vzal na se, kdyby křesťanství nebylo! Jest tomu nyní přes sto let, co přestalo náboženské pronásledování, a fanatismus politický honosí se neřestmi, které jsou tisíckráte strašnější než byly ty, které viděly doby nejhorší střeštěnosti náboženské. — Ostatně nikoli bohoslovci, pravil dr. Ritter v Berlíně, nýbrž právníci dávali čarodějnice upalovati. Zastával-li se kdo těchto ubohých obětí, bylo to po přednosti katolické duchovenstvo, z něhož mnohým právě proto bylo také takovou smrť podstupovati.

21. Albigenští.

Odkud se vzala ve středověku přísnosť na kacíře, že i válečné výpravy proti nim se podnikaly?

Katharové, z jejichž jména pochází slovo kacíř, byla velmi nebezpečná sekta náboženská. Umyslili si očistiti církev ze všelikého majetku, jímž prý byla časem znečistěna, a vrátiti prý zase církvi řád i stav původní, prakřesťanský. Že by tyto sekty byly vznikly z odporu mnichů řeckoslovanských proti bohoslužbě latinské, nikterak není doloženo; daleko spíše vznikly ze staré nauky gnostické i manichejské a to ve hlavách lidí, kterým byla bohatá i mocná církev podnětem nespokojenosti. O této věci svědčí mimo vnější okolnosti a důvody také až nápadná úchylnosť jejich nauky od učení

křesťanského, tak že by sotva zasluhovaly jména sekty křesťanské. Uznávali dvojí věčnou bytosť, dobrou a zlou, neuznávali ani základních článků křesťanských, zavrhovali svátosti, neměli chrámův a neuctívali svatých, zrušili společenské rozdíly, složili si výstřednou morálku, ve které si vyhradili páchati nejhrubší neřesti. Místo křestu vodou zavedli si křest duchem, tak řečené »consolamentum« (potěchu), která prý člověka zbaví všelikého hříchu beze vší skroušenosti a lítosti. Kdo přijal »potěchu« a zase zhřešil, potřeboval, aby byl »znovu potěšen.« Proto si mnozí tuto »potěchu« schvovávali až na konec života. Jiní zase aby nepozbyli této »potěchy,« dobrovolně se odebrali do »Endury,« že totiž buď se umořili hladem, nebo se otrávili, nebo si pospřetínali žíly [1]) a p. V katolické církvi zdálo se jim býti všecko klam i mam. Brojili proti ní lstí i mocí a šířili se nemravnými prostředky jmenovitě v jižní Francii. Hlavním jejich sídlem bylo město Albi, a odtud jejich jméno »Albigenští.« Tam žili jako zdivočilá sběř loupežnická: drancovali venkov i města, bořili chrámy, prznili ženy a dívky a vraždili kde koho dopadli, nechtěl-li se k nim dáti.[2])

Již papež Alexander III. na to pomýšlel, aby na tuto nebezpečnou sektu svolal křížovou výpravu. Církev zavrhla na sněmech takovou nauku i mravnosť, vypravila k nim misionáře (sv. Dominika), ale

---

[1]) Brück, Kirchengesch., v Mohuči, 1884. st. 522.

[2]) Stolberg- Brischar, Gesch. d. Rel. J. Ch. sv. 51, st. 224.

marně, sekta čím dále více se rozmáhala. Papež Innocenc III. vypravil k nim legáty Reinera a Guidona a po nich zase Raoula a Petra z Castelnavy. Tento byl zavražděn r. 1208.

Innocenc III. došel přesvědčení, že Albigenští jsou horší nežli Saraceni,«[1]) i vyzval krále i pánů francouzských, aby učinili konec této sektě všeobecně nebezpečné. Arnold, opat z Citeaux, kázal kříž na Albigenské.

Jestliže za takových okolností přiházely se v krvavých srážkách Albigenských s křižáky všelijaké žalostné ukrutnosti, sotva komu bude s podivením. Albigenským jako poraženým běželo o hrdlo, jako vítězům jim dovolovala »morálka« všeliké ukrutenství; křižáci viděli v Albigenských netvory a byli podněcováni jejich ukrutenstvím. Nikterak tedy není po pravdě ani po právu, aby kdo všelikou ukrutnosť svaloval jen na křižáky. Zrovna však pitomě si počínají, kdož tyto věci svádějí na samu církev.

»Byla by křivda, praví V. V. Tomek, přičítati Žižkovi vinu ze všech zlých činů spáchaných vojskem Táborským na jeho výpravách. Žižka musil vzíti bojovníky, jací byli; nemohl jim brániti všeho, co činili z vášně náboženské sobě vštípené.« Ale o vojsku křižáckém se mluvívá s takovou perfidií, jako by každý křižák byl representantem církve, jako by za každým stála hned celá církev.

Protestantští dějepiscové, aby prý »podali ukázku katolické ukrutnosti,« pořád ještě ohřívají

[1]) Ep. i. XI. ep. 28 ad regem Francorum.

pohádku, že papežský legát Arnold u Beziersu prý povolával na vojska: »Pobíjejte všecky, však Hospodin si své věrné vybere a zachrání.« Ale právě tato pohádka jest »dějepisná lež.« Domácí a současní dějepiscové o tom nepraví ani slova. Barthélémy praví, že tato lež pošla od Caesaria z Heisterbachu, ale ani ten výroku toho nepokládá za doložený, an jej uvádí slovem »dicitur,« jako že »prý.« Ostatně jest připomněti, že »prý« se to řeklo také v »noci Bartolomějské,« a po čase snad se to přenese ještě někam jinam, kde by toho bylo potřebí, vždyť »ukrutnosť a surovosť« na straně katolické a »rekovná udatnosť a mírnosť« na straně sektařské stalo se heslem protestantských a vůbec proticírkevních dějepisců̊v i básníkův!

Když v Čechách vznikla hanebná sekta Adamitův, kteří zahodivše všeliký oděv chtěli napodobiti nevinnosť rajskou ale páchali hanebné smilstvo, neposýlal k nim Žižka napřed misionářů, kteří by je po dobrém přivedli zase na cestu pravou, nýbrž bez řeči a mírného jednání dal je do jednoho porubati. A vytýká mu to snad kdo? Kterakým právem tedy se vytýká církvi, že nemohouc po dobrotě obrátiti Albigenských, kteří byli horší nežli Saraceni a horší než kommunardi, nihilisté i anarchisté, vyzvala krále francouzské, aby potřeli sektu tak hanebnou a všeobecně nebezpečnou?

Tak dopadá tedy ta »ukázka katolické ukrutnosti.«

22. Církevní inkvisice.

Křesťanská správa státní považovala již od časů křesťanských císařů Římských náboženskou zpronevěru také za přečin neb dokonce zločin občanský, neboť smělou rukou sáhnouti na svrchované poklady víry znamenalo jí sáhnouti na nejvyšší společenské dobro. Tak přikázal[1]) císař Theodosius II. r. 407, aby odštěpení náboženské se považovalo za zločin politický: »Volumus esse publicum crimen (sc. haeresis Manich. et Priscill.), quia quod in religione divina committitur in omnium fertur injuriam.« — Církev pak může strpěti pohany, aniť z nevědomosti bloudí, může strpěti také židy, aniť jsou jí svědky pravdy, ale nikterak jí nelze strpěti kacířů, kteří zatvrzele chtějí blouditi a urputně se staví proti pravdě. Odtud si lze vyložiti ostré výnosy církevní na kacíře, a také proč se církev tomu nezpírala, když stát jich od církevních soudů žádal na potrestání. Tolik však jest vezdy podržeti na paměti, že nikoli církev nýbrž stát ve svém vlastním zájmu ukládal tresty na kacířství. Nejpřísnějším trestem církevním bylo přece jen vyloučení z církve.

1. Když byla ohněm i mečem potřena hnusná sekta Albigenských, ukazovala se potřeba jednak

[1]) Cod. Theod. XVI., 5, 40.

vyhladiti její poslední stopy, jednak ustanoviti soudné stolice, které by do budoucna nedopustily vzniknouti naukám tak hanebným a záhubným. Döllinger píše[1]) v té příčině: »Ve středověku byl lid i kníže údem katolické církve, vedle níž nebylo jiné žádné. Všichni byli zajedno, že stát při své těsné přilehlosti k církvi nemůže trpěti, aby kdo od ní odpadl nebo nové náboženství zaváděl, že každý takový pokus jest zločinným útokem na ustálený řád společenský. Každá nauka kacířská ve středověku, ať to vyslovila slovy nebo jen v nezbytných důsledcích, byla rázu revolučního, to jest: pokud se jí dostalo platnosti, potud rušila ustálené ústrojí státu a přiváděla politický i společenský rozvrat. Ony gnostické sekty, Katharové i Albigenští, které vlastně způsobily na sekty vůbec ony přísné a neuprosné zákony středověku a nepřestaly, dokud krvavou válkou nebyly potlačeny, toť byli socialisté a kommunisté oné doby. Zrušili manželství, rodinu i majetek. Kdyby byli zvítězili, byl by nastal všeobecný rozvrat, a lidstvo bylo by znovu padlo v surovosť a pohanskou nevázanosť.«

Teprve tedy po válkách Albigenských zavedlo církevní shromáždění v Tolose r. 1229. soudy inkvisiční, neboť článkem 1—3 přikázalo, že biskupové po farnostech mají ustanoviti z jednoho kněze a ze dvou, tří nebo několika světských osob soudní radu,[2]) aby bděla nad věřícími, a koho by uznala

[1]) Kirche u. Kirchen st. 50.

[2]) Hefele, Card. Ximenes, v Tubinkách 1844, st. 266.

podezřelým z haerese, aby ho poznačila biskupovi. Papež Innocenc IV. ustanovil za vyšetřovací soudce po přednosti mnichy řádu sv. Dominika, aniť byli bohoslovných věcí nad jiné znalejší, nicméně vrchní právo biskupovo nebylo tím v ničem skráceno. Později byla jejich právomoc rozšířena.

2. Spisovatelé a vůbec lidé proticírkevní se zvláštní zálibou vytýkají církevním soudům mučení, torturu. Avšak, chce-li kdo souditi nestranně a správně, může-li pak posuzovati skutek z dob dávno minulých podle dnešního názoru právního? Nemá-liž každá doba se posuzovati z jejího vlastního ducha i názoru tehda platného? A může-li pak kdo vytýkati jediné soudům církevním, co tehda a po několik set let u všech soudních dvorů se považovalo nejen za dovoleno, nýbrž za prospěšno? Členové církevních soudů byli syny své doby zrovna jako všichni ostatní lidé a tkvěli na názorech a zásadách své doby jako kde kdo jiný. Proto jsou také práví žádati, aby jejich činy zrovna tak se posuzovaly z oné doby a podle oné doby, jako činy ostatních světských soudů, aby tedy nikoli jen jim samým a jediným se vykládalo za ukrutnosť, co se tehda vůbec konalo a považovalo za dovoleno. Církev nezavedla mučení, nýbrž jen co bylo ode dávna zvykem u světských soudů, poněkud přijala, ale zároveň zmírnila, buď že omezila případy, kdyby se ho smělo užiti, nebo že co bylo při tom nezdravě ukrutného, zakázala a podrobnými předpisy vyloučila veškeru osobní libovůli.

Velikou věru naivnosť by dal na jevo, že nemá ani pojmu o církevním soudnictví, kdož by myslil, že tak nebezpečná a strašná věc, v jakou by se mohla zvrhnouti libovolná tortura, by nebyla v církevním soudnictví co nejpřesněji vytknuta a nejpřísněji omezena.[1]) Pokud a kterak by se smělo v inkvisičném soudě užiti mučidla, o tom byly ustanovené předpisy vydány v několika spisech, hlavně v »Sacro Arsenale.« Odtud se dovídáme,[2]) že rozličné osoby, třeba zletilé, šedesátileté, byly naprosto vyloučeny. Jiný předpis zase zněl: »Než se přistoupí k mučení, musí soudce býti jist, že mu nelze jinou cestou nabyti pravdy.« — »Tortura vyžaduje tak závažných příznaků čili návěstí viny žalovaného, že již nic nechybí, nežli aby se vinník přiznal.« — Nesmí se jí upotřebiti, »leč by předcházel zákonitý a náležitý důkaz z návěstí.« — »Bylo by nejen svrchovaně nepříslušno ale i nespravedlivo, ba protivilo by se zákonu lidskému i Božímu, kde koho potahovati k mučení, pokud by se nenabylo zákonitého a důkladného důkazu z příznaků. Nikoliv od mučení, alebrž od návěstí má se vycházeti.« — Vynutil-li by kdo bez těchto podmínek jaké vyznání mučením, jest »vyznání takto nabyté neplatno . . ., i kdyby sám žalovaný pevně na něm stál.« — Mučidla má se upotřebiti opatrně, sice »by se snadně mohlo ublížiti spravedlnosti.« — Vyšetřovací soudce nesmí sám o své

[1]) Grisar, Galileistudien, u Pusteta, 1882, st. 90 a nn.
[2]) Jmenovitě Parte VI. p. 154. ss.

ujmě nařiditi mučení, nýbrž jen s povolením místního biskupa, až by se napřed poradil přísedících svého soudu, jimž celý proces má se předložiti. Usnesl-li se soud, že se má užiti mučidla, bylo mu usnešení vezdy formálně zapsati v listiny soudní, a byl-li požádán, měl je předložiti ke zkoušce inkvisičním kardinálům v Římě, kterým v nesnadnějších případech bylo vyhrazeno právo i samého usnešení. Každému obžalovanému byla volna cesta ku zmateční stížnosti až k samému prestolu apoštolskému v Římě.

3. Podle řádu soudního napřed se zkoumal čin, skutek, kterým se kdo dopustil haerese (factum, dictum, haereticale). Byl-li ten stanoven, nastala potřeba prozkoumati smýšlení obžalovaného (super intentione), totiž vyšetřiti, z jakého nitrného smýšlení pochází onen skutek nebo slovo. U obžalovaných, kteří byli již na polo z viny usvědčeni (semiplena probatio), považovalo se v těch dobách mučení za vhodný prostředek k dalšímu vyznání.

Theoretické rozpravy slovutných za těch dob právníků světských i církevních hájily tohoto způsobu vyšetřování za dovolený i prospěšný. Věhlasný theolog Leonard Lessius mluví [1]) s právního stanoviska své doby takto: »Mučení se nezavedlo na potrestání spáchaného zločinu; neboť se ho užívá jen tehda, když zločin není ještě úplně dokázán, a proto ovšem nemůže býti ještě trestem stíhán. Toho toliko chce se mučidlem dosíci, aby v nedostatku úplného důkazu vinník sám se vyznal a

---

[1]) De justitia et jure, Lugduni 1635, l. 2. c. 29. dub. 17.

tak doplnil, čeho se k úplnému důkazu ještě nedostává. Srovnávát se s přirozeným rozumem, že v onom případě smí se užiti mučení, aby se vinník přiznal. Neboť nesmělo-li by se ho upotřebiti, páchali by zlí lidé směle a beze strachu všeliké zločiny a činili by jiným škodu a křivdu, kdykoli by se jim vidělo, že se jim vina nemůže dokázati ani svědkem ani čímkoli jiným. Tak alespoň přece spíše se zdrží zločinu, neboť vědí, že v onom případě (semiplena probatio) bude se směti při nich užiti mučidla. Nic se tomu neprotiví případ, že by snad sem tam některý nevinně byl mučen, neboť v lidských věcech nemůže se člověk uchrániti každinké nepříslušnosti. Vždyť se přece také přihází, že někdo nevinně bývá odsouzen, a přece nikdo neřekne, že by se všecky soudy měly zrušiti. Jen toho sluší bedliti, aby se všelikou opatrností bránilo větším křivdám.«

»Trapný výslech« — »examen rigorosum« skládal se ze čtvera způsobů, které takto po sobě šly: 1. soudce stručně napomene zpola usvědčeného, otáže se, pohrozí mučením (territio verbalis); 2. nemělo-li to úspěchu, mělo se v síni, kde byl obžalovaný vyslýchán, zapsati do protokolu, že se s povolením užije mučidla; 3. obžalovaný měl býti zaveden do mučírny, aby se zalekl (territio realis); 4. ani to-li nepomohlo, byl mučen, a tím skončil »trapný výslech.« Všecky tyto čtyři spůsoby dohromady zahrnovaly se slovem »examen rigorosum,« ale kdo z nich podstoupil jen dva nebo tři první, nebo dokonce i jen první sám, i o tom se říkalo, že

podstoupil »rigorosum,« podle zásady: »Metus torturae est tortura.«

»Takto naložiti s provinilcem,« praví se v Arsenale s důvěrnou přesvědčeností, která byla za oněch dob uznána za všeobecně platnou, »nepротiví se mírnosti a laskavosti církve. Jsou-li příznaky viny zákonité, dostatečné a jak se po právnicku říká in suo genere usvědčivé, pak může a má inkvisitor beze strachu tohoto prostředku užiti, aby provinilec vyznáním zločinu k Bohu se obrátil a pokáním duši svou zachránil.«

O té »přehrozné ukrutnosti« papežských inkvisitorů viděti třeba u Palackého příklad z dějin Husových. Hus totiž hodlaje se vypraviti do Kostnice »přede vším měl na péči, aby hned z domova přinesl příznivé rozhodnutí otázky, pravověrcem-li jest nebo kacířem.« — »Lépe (nežli u arcibiskupa) zdařilo se mu u papežova inkvisitora v Čechách, Mikuláše biskupa Nazaretského, an se nezpečoval ve znamenité společnosti u královského mincmistra Petra . . . dne 30. srpna nejen na hlas vyznati, že M. Jana Husa zná i o žádné vině kacířské do něho neví, ale také vydati písemné o tom vysvědčení.«[1]) Tak soudil »kacířské krve lačný inkvisitor« o Husovi, kdy již byl přece zjevným odbojníkem proti papeži a duchovní své vrchnosti.

Z takových příčin vznikla a v takovém duchu se vedla církevní inkvisice. Církev mučení nezavedla, a pokud se ho užilo při tehdejším

---

[1]) **Palacký, D. n. č. d. III., č. 1., kn. XI., čl. 4.**

názoru právním, stalo se spůsobem od světského spůsobu a zvyku velmi odlišným, velmi zmírněným. Právě tato mírnosť soudního řízení církevního byla na příčině, že znenáhla ujímaly se mírnější názory také u soudů světských, až »trapný výslech,« zbytek to staropohanského práva římského, konečně ustal docela. Při posudku inkvisičních soudů budiž na paměti také duchová i fysická tvrdosť středověku a zvláště slova,[1]) která o té věci pronesl Bouix: »Haněti jen inkvisici pro upotřebování mučidla bylo by nespravedlivo. Tento spůsob soudního procesu, jenž po několik set let v Evropě se považoval za platný u věcech trestních, tím se lišil u inkvisice od ostatních soudních dvorů, že u inkvisice nemohlo a nesmělo se ho zneužívati ku křivdám.« Veškerá libovůle u církevního soudu byla vyloučena. Přes to-li se kdy přihodilo snad cosi proti stanovenému řádu, nespadá z toho vina na soudní řád sám. Každému bylo volno pozvednouti hlasu až ke stolci apoštolskému.

Ba takováto mírnosť inkvisičního soudu, který se snažil ani ne tak trestati jako polepšiti, mohla by sloužiti soudnímu řízení i za našich dob za vzor. Patrno, jak velice se křivdilo těmto soudům. Stalo se proto, aby se tím pohanila sama církev. Či snad veřejné mínění a státní správa za našich dob jen samou láskou a šetrností oplývá k sociálním demokratům, kommunardům, nihilistům, anarchistům? A středověké sekty byly začasto ještě horší.

---

[1]) Revue des sciences ecclés. 1866. I., 217.

23. Španělská inkvisice.[1])

Od církevní inkvisice, v jejíž obor spadalo rozsuzovati přestupky proti víře, dobře sluší rozeznávati inkvisici španělskou. Církevní inkvisice vznikla sice také ve Španělích a odtud se rozšířila skoro po všech katolických krajích a zemích, ale brzy po té, co byla zrušena, ve druhé polovici patnáctého století, byla snahou a úsilím **státní** moci zavedena ve Španělích inkvisice nová, tak řečená »španělská.«

Španělskou inkvisici zavedli Ferdinand Katolický a Isabella Kastilská r. 1478., a papež Sixtus IV. k jejich žádosti ji potvrdil. První takovýto dvůr inkvisiční byl zařízen r. 1481. v Seville, a prvním jeho velinkvisitorem jmenován jest dominikán Tomáš Torquemada, jehož sluší počítati mezi nejznamenitější bohoslovce svého věku. Přední a hlavní účel této inkvisice byl v tom, aby chránila jak křesťanskou víru, tak španělskou národnosť od žíravého judaismu. Inkvisice vyrostla ve Španělsku z docela zvláštních okolností politických a náboženských.

Právě ve Španělsku bývalo již od pradávna Židů více než dosti. Později vtrhli do Španěl také

---

[1]) Spracováno hlavně z „Geschichtslügen“ a z Hefeleova spisu: Card. Ximenes, v Tubinkách, 1844.

Muhammedáni. Mnozí z nich buď z počítavé chytrosti nebo z přinucení, jen na oko přistupovali sice na víru křesťanskou, ale potaji a smýšlením přece zůstali Židy nebo Muhammedány. Tito »noví křesťané,« tak řečení Maranové a Moriskové, tlačili se u všecky úřady a hodnosti jak státní tak církevní a měli hojně přátel neb alespoň příznivců v tehdejších biskupech, kanovnících, opatech, mniších, jakož i v samé královské radě, neboť tajnomuhammedánští Moriskové a hlavně tajnožidovští Maranové i těchto míst se dotřeli. I šlechta byla s nimi spřízněna hojnými sňatky. Židovské soudy nespravedlivě rozsuzovaly, a všeliké peníze i důchody státní byly v rukách Židův a Maranů. Při tom byli z míry toho bedlivi, aby své víře získali co nejvíce přivržencův, a tak nejen náboženství, ale i svoboda, ba i národnosť španělská byla ve svrchovaném nebezpečí.

Ferdinand a Isabella všelijak se pokoušeli a snažili vyhověti stížnostem, které čím dále hlasitěji se ozývaly na tyto zlořády. I církev se snažila pomoci, zvláště an slavný kardinál Mendoza vydal katechismus, kterak má býti život pravého křesťana zřízen ode křtu až do hrobu: ale všecky tyto mírné snahy se rozbíjely o zarytosť Židův a judaistů. Dlouho tlumený a zatajovaný vztek křesťanských Španělů vybuchl konečně r. 1473. všeobecnou bouří proti utiskovatelům, i bylo hojně páleno, vražděno a loupeno. Na místo této lidové justice, která ve své rozzuřenosti ničeho nešetřila, vstoupila po třech letech španělská inkvisice se svým uspořádaným

řízením soudním. Tehdejší doba v skutku a v pravdě se mocně domáhala ústavu, jakým byla inkvisice, »nejen aby se provedly platné zákony proti ediktům náboženským, nýbrž také, aby se říši zachovala jednota víry, kteráž jest základnou politické jednoty a národní moci.«[1])

Zvláště důrazně jest připomněti, že inkvisice byla zřízena jen proti tajnožidovským a tajnomuhammedánským křesťanům, nikoli proti veřejným Židům ani proti veřejným Muhammedánům. Nekřtěného Žida inkvisice pro víru nesměla pohnati na svůj soud, jako nekřtěného Maura.

Tato španělská inkvisice stala se předmětem zlomyslných lží snad více, než kde který jiný ústav právní. Napřed jest tu jmenovati politování hodného odpadlíka Llorenta (vysl. Ljorenta), jenž frivolním a pomluvačným spisem[2]) uličil tuto soudní stolici na hotové strašidlo. Nehledíme-li ani ke sterým pomluvám v jednotlivostech, již sám výklad o původě a účelu španělské inkvisice jest venkoncem libovolný a v základě pochybený a nesprávný. Llorente totiž tvrdí, že římská kurie zavedla španělskou inkvisici, a státní správa prý jen proto ji dovolila a chránila, že plynuly koruně hojné důchody ze statků, které inkvisice odsouzencům zabírala.

Tomu však dokonce není tak. Ranke[3]) soudí

---

[1]) Histoire critique de l' inquisition d' Espagne, Paris, 1818.

[2]) Rodrigo, Historia verdadera de la inquisicion, Madrid, 1876—1877., II., str. 69.

[3]) Römische Päpste, I., str. 242.

takto: »Jde na jevo, že inkvisice byla úřad královský, opatřený zbrojí duchovní. Za prvé byli inkvisitorové královskými úředníky. Králové měli právo je v úřad dosazovati i z úřadu skládati; jako jiné úřady tak inkvisiční dvory byly podrobeny královským prohlídkám . . . Za druhé, připadaly všecky výhody ze statků tímto soudem zabraných samému králi . . . Za třetí, státní moc byla tím teprve docelena; panovník dostal do ruky soud, jemuž se ani který grand ani který arcibiskup nesměl vymknouti. Jako tedy soud záleží na plné moci královĕ, tak plyne z něho prospěch královské moci. Tento soud patří k oněm spoliím duchovní moci, kterou španělská vláda zmohutněla, jako: spravovati velmistrovství, dosazovati biskupy, — ve svém významu a účelu jest to napřed ústav politický. Papeži záleží na tom, aby se mu protivil, což také činí, kdykoli jen může. Králi však zase jde o to, aby si jej udržel.« Podobně uznává Leo[1]): Isabella uměla si inkvisicí, jež jsouc ústavem duchovním, dokonce na ní závislým, čelila jak laikům, tak kněžím, skloniti nejen šlechtu, ale i kněžstvo kastilské.« Nejinak píše Guizot o inkvisici: »Byla z počátku více politická než náboženská, spíše aby udržovala pořádek, než aby hájila víry.« Také K. A. Menzel a jiní protestantští historikové počítají španělskou inkvisici za ústav státní.

I přemnozí katoličtí učenci jsou tohoto rozumu.

---

[1]) Weltgeschichte II., str. 431.

Biskup Hefele[1]) píše: »Španělská inkvisice nebyla ústavem církevním, ale státním; měla sice přístroj církevní, ale v podstatě ji státní moc zavedla, spravovala a jí užívala.« Téhož názoru se zastává kardinál Hergenröther.[2]) Pak také učený a jmenovitě španělských dějin dokonale znalý benediktin pater Gams, jenž vydávaje a poznámkami opatřuje církevní dějiny Möhlerovy takto praví: »Španělská inkvisice není ústavem církevním, nýbrž státním, jenž má původ v povaze a v historickém rozvoji národa španělského, a proto nelze odpovědnosti z něho svalovati na církev katolickou.«

Jiní ovšem jinak pozírají na věc. Tak třeba připomenutý historik Rodrigo zrovna vyvrací úsudek Rankův, jakoby inkvisice »nebyla úřadem královským, opatřeným zbrojí duchovní.« Z jeho názoru jest inkvisice právě naopak úřadem duchovním, opatřeným zbrojí královskou. Ani Rodrigo tedy nepokládá inkvisice prostě za úřad dočista církevní, nýbrž za obojetný, jenž se zakládal jednak na moci církevní, jednak na státní. Podobně soudí P. Grisar i P. Weiss,[3]) jenž píše: »Inkvisice není ústav čiře státní, nýbrž i po našem rozumu nenepodstatná část v budově onoho církevního partikularismu, který snad jest lepší než gallikanismus a josefinismus a jeho pokrevné příbuzenstvo, ale

---

[1]) Theol. Quartalschrift 1880., str. 306. — Cardinal Ximenes, Tübingen 1844.

[2]) Kirchengeschichte II., str. 137. a 516.

[3]) Apologie des Christenthums, Freiburg, 1884., III., str. 520.

který nicméně od čirého obecného církevnictví nemálo se dělí.« Brück praví,[1]) že »španělská inkvisice závisela od světských panovníkův, nicméně jí nelze považovati za ústav čiře státní.«

Budiž tomu jak buď, v tom jsou všichni za jedno, že španělská inkvisice vznikla z okolností docela zvláštních, že státní moc ji zavedla i pěstovala, že »státní rámě« vykonávalo všecky rozsudky, a že konečně v první řadě sloužila zájmům státním. V obojím případě je tedy nemístno a nespravedlivo, aby kdo skutečné nebo domnělé hříchy a hanebnosti španělské inkvisice uvaloval na církev katolickou.

Kolik však jest pravdy v těchto žalobách a stížnostech? Jest jich tolik a jsou tak hrozné, že již předkem vzbuzují podezření nepravdy a nezměrné zveličenosti. Tak mluví třeba hned Herzogova realní encyklopedie, dílo to protestantské »učenosti,« ve článcích krví zrovna mokvajících o »hrozné krvavé práci,« o »strašné zuřivosti inkvisice.« Zde i jinde se vykládá, kterak jediný muž, totiž první velinkvisitor Torquemada, 114.401 oběť(!), buďto dal upáliti nebo zbavil cti, a kterak prý celkem nejméně — dobře počítaných — 341.021 nešťastníků padlo v oběť tomuto hanebnému ústavu.

Člověka zrovna mráz obchází, čte-li dílo, jež vydal »starokatolický« publicista Fridolin Hoffmann.[2]) Již v samém nápise této knihy stkví se zajisté významně slovo »inkvisice« krvavými literami, a

[1]) Kirchengesch., v Mohuči, u Kirchheima, 1884.
[2]) Die Gesch. d. Inquis., Bonn 1878—1879.

nápisy kapitol hodily by se velmi dobře do sensačního románu. Tam jsou obyčejné pomluvy a hrozné lži o »inkvisici« skutečně »vyloženy obecně pochopitelně,« jak se slibuje na titulním listě. Jen škoda, že i jinak přátelská kritika tuto bídnou slátaninu odsoudila. Praviť se třeba hned v protestantském literárním listě Schürerově,[1]) že v této knize se roztahuje polemika, která »jinak u slušných lidí platí za nedovolenou.« Pařížská »Revue critique« (1878, str. 214.), jíž zajisté nikdo nevytkne smýšlení církvi příznivé, soudí o ní, že »tato práce jest spíše všeličím jiným, než dílem historickým, že jest to plod všední polemiky, pošlé z úmyslů, které se nikterak nesrovnávají s vědeckou nestranností.« Liberální Pařížská »Revue historique« zahrnuje svůj drtivý úsudek o knize ve slova: »un livre détestable,« a Kraus nazývá knihu Hoffmanovu jedním slovem: pamflet. Z takových »pramenů« pak čerpají spisovatelé proticírkevních brošur a novin svou moudrosť! O takových plodech literárních platí vším právem: »Co slovo, to lež.« Nicméně hlavním pramenem jest protivníkům inkvisice zlopověstná kniha Llorentova: »Historie critique de l' inquisition d' Espagne,« v Paříži 1818.

Kdo byl Llorente? Byl synem šlechtické rodiny aroganské (nar. r. 1756., zemř. r. 1823.); byl »osvíceným« knězem a nemírným ctižádostivcem; sveden byv svobodnými zednáři postupoval rychle za přízně »osvícené« vlády k nejdůležitějším úřadům.

---

[1]) Theologische Literaturzeitung 1878, str. 235.

až zapomínaje cti svého stavu i rodiny i národa pracoval ve prospěch politického i církevního liberalismu ve své vlasti; falšováním dějin pomáhal olupovati provincie Baskův o starodávné svobody (fuéros); zradiv svou vlasť prodal se Francouzům, provedl dekret o zrušení klášterů; pomáhal uchvacovati zabavené statky církevní a spravoval je, ale obžalován byv z pronevěry 11 milionů reálů a roku 1814. vyhnán byv jako velezrádce odebral se do Paříže, kdež byv od církevní vrchnosti suspendován ze všech úředních úkonů knězských, ale podporován jsa pařížskými ložemi svobodných zednářů, spisoval neřestné romány. Kromě těchto vydal své již připomenuté »Kritické dějiny španělské inkvisice,« jakož i »Politické podobizny papežů,« v nichž muže, jako třeba Řehoře Velikého, nazývá »mrzkým lichotníkem« a Řehoře VII. »největší obludou a nejhorším zločincem člověčenstva.« Tento spis přiměl francouzskou vládu, že Llorenta vyhnala z Francie v prosinci 1822., načež sotva doraziv do Madridu zemřel 5. února 1823. Takový člověk tedy, neznabožských zásad a hnusného karakteru, církevní odpadlík a politický zvrhel, stal se věštbou a pramenem pravdy všem těm, kdož z podjatosti nebo ze záští ku katolické církvi píšou nebo mluví »o zlopověstné inkvisici španělské.«

Zatím však bylo libovolně spracované dílo lživého Španěla, bývalého to tajemníka »dvorní inkvisice,« důkladně potřeno a z kořán vyvráceno. Jmenovitě Hefele, ne že by jen, jak protestant Kurtz ostýchavě praví, »některé omylem upřílišené

zprávy Llorentovy na pravou míru uváděl,« nýbrž strhnul roušku s povahy a s jednání tohoto muže a tak jasně ho usvědčil ze zlomyslné pomluvy a drzé lži, že od té doby ani jeden vážný historik se neodváží opakovati těchto zastaralých lží.

Llorente ve svém spise napřed k tomu směřuje, aby inkvisici dokázal býti ústavem čiře církevním, jenž sloužil prý jen zájmům církve. Tuto základní lež jsme již s dostatek odmítli. Pak jest mu hlavní snahou, aby inkvisici jak moha dolíčil na úřad ukrutný, krvavý a hrozný. Proti tomu však Hefele dokazuje, že inkvisice držíc se zásady za těch dob obecně platné »cujus regio illius religio« nekonala nic jiného, leč to, co se tak nebo ještě hůře konalo v zemích protestantských; že trestní zákon za těch časů byl přísnější a krvavější než v naší době; že ve všech zemích a vyznáních se na kacířstvo ukládal trest smrti; pak i že inkvisice vyslýchala a rozsuzovala nejen kacíře, nýbrž i všeliké jiné zločince, jako rouhače, smilníky, vrahy, buřiče, lichváře a podloudníky, jakož i kouzelníky a čarodějnice. Ony domnělé nebo skutečné oběti inkvisice nebyly tedy všecky trestány pouze pro svou víru nebo nevěru, nýbrž i ze sprostých zločinův občanských.

Dále dokazují Hefele i Gams zevrubnými doklady, kterak lživě Llorente zveličuje počet obětí. Tak třeba praví Llorente, že r. 1481. v Seville zřízený dvůr inkvisiční již v prvním roce dal utratit 2000 lidí. Llorente se dovolává zprávy Marianovy; ale Mariana jen praví, že za celé

správy Torquemadovy bylo popraveno ke 2000 lidí. I toto číslo jest sice značné a jest-li také správné, hledati jest toho příčinu jednak v tehdejší politické i náboženské rozervanosti španělské, jak již z počátku bylo připomenuto, jednak ve veliké rozmanitosti zločinů, které patřily v kompetenční obor této inkvisice. Ostatně r. 1481. Torquemada u inkvisice ještě ani nebyl. — Jiný příklad. Llorente chtěje podati důkaz veliké horlivosti inkvisice vykládá, že 12. února 1486 bylo v Toledě při autodafé potrestáno 750 vinníkův. Ale ze všech těchto nebyl popraven ani jeden; jejich trest záležel pouze ve veřejném pokání církevním. Druhé takové veliké autodafé bylo 2. dubna téhož roku zase v Toledě, a to prý o 900 obětí. A z těchto 900 — nebyl popraven ani jeden. Ze všech procesův inkvisičních, které Llorente uložil ve svém díle, jen málo který skončil rozsudkem na smrť, a že Llorente si nevybíral nejmírnějších případův a nezamlčel tužších, snadno se domyslí kde kdo.

Po té vykládá Hefele do podrobna, kterak mírněji a opatrněji si vedla inkvisice než kterýkoli jiný soud; dále, že vězňové nebyli sázeni do hrozných žalářův, ale že vězení inkvisiční byla mnohem přívětivější, než v jiných zemích; že mučidla nesmělo se užiti několikráte, jak u jiných soudů, nýbrž jen jednou; že sanbenito (saccus benedictus), totiž žlutá halena řeholní, neukládalo se podezřelým a odsouzeným na znamení veřejné hanby, nýbrž jen na znamení skroušenosti a lítosti, jelikož taková kající roucha od pravěku byla v církvi zvykem.

Ještě tu sluší něco připomněti o významě slova »autodafé,« kterému se zhusta rozumívá nedosti dobře a správně. Proticírkevním dějinám se podařilo udělati z tohoto slova přehrozného strašáka, jakoby jím totiž nic jiného se nemělo vyrozumívati, nežli hrozitánský oheň, obrovský pekáč, kolem něhož v každém kvartále si Španělé posedali jako kannibalští lidožrouti, aby se pobavili pohledem, jak se několik set ubohých kacířů peče a praží. Ale v pravdě, auto da fé nemá nic do spolku s francouzským feu, nýbrž odvozeno jsouc od »actus fidei« znamená nějaký úkon víry, jenž v první řadě záležel nikoli v pálení a vraždění, nýbrž v tom, že buď nespravedlivě obžalovaný byl propuštěn z obžaloby, nebo že kajicník zase s církví se smířil. Poprava byla až nejzazším nevyhnutelným důsledem proti zatvrzelcům, a dokonce nebyla pravidlem, alebrž výjimkou. U mnohých autos da fé nehořelo nic leda svíčka, kterou držel kajicník v ruce na znamení zase nabyté víry.

Mimo to s apoštolského stolce vezdy se napomínalo k mírnosti, pronásledovaným se poskytovalo útulku a přísně se zakráčelo na křivé žalobce i svědky. Tak Lev X., Řehoř XIII. a Pavel III.

A kolik jest pravdy v žalobách na ukrutnou nemilosrdnosť španělských inkvisitorů, jak člověk co chvíle doslechne?

Hergenröther praví, že to »byli z pravidla mužové bezúhonní ve své povinnosti, a dosvědčuje, kterak i nejkrutší nepřátelé uznávají čisté úmysly a neúhonný život španělských inkvisitorů.« Jak

H. T. Buckle, tak Llorente, dějepisec inkvisice a nejprudší její nepřítel, jenž měl přístup k její listinám, dokazují neoblomnou a neporušitelnou správnosť inkvisitorův. I Towesend, duchovník anglikánské církve, nemůže inkvisitorů z ničeho viniti, ba mluvě o inkvisici v Barceloně vyznává, že všichni její členové byli mužové ctihodní a z pravidla na výsosť šlechetní. Tím podlejší jsou tedy lži o velinkvisitoru Petru Arbuesovi, jehož katolická církev ctí za svatého a mučeníka.

Jen ještě jedné lži budiž tu připomenuto, kteráž také u dobrých katolíků pevně se usadila a drží, jakkoli se zřejmou pravdou jest na živém sporu. Inkvisice prý totiž tehda se rozprostírala nad Španělskem jako příšerná, temná noc a jako těžké, duševní otroctví ležíc na něm zbraňovala ubohému lidu kde který volnější pohyb, kde jaký radostnější záchvěv života. Inkvisice byla prý jako dravá řeka, která zuřivě zničila kde který květ vědy a vzdělanosti. Názor tento jest naprosto chybný a ve skutečných dějinách nemá kusa důvodu. Předkem vyznává sám Llorente, že lid španělský viděl v rozkřičených autodaféch spíše úkon milosti než ukrutnosti, pročež také všecky stavy a rody, nejšlechetnější mužové a paní těchto úkonů se přiúčastňovali. A jak tvrdí Španěl Balmes, byla inkvisice, anať krotila moc nejen šlechty ale i nejvyššího duchovenstva, u španělského lidu ústavem lidovým, úřadem národním. I výteční učencové španělští, jako moudrý Jeronym Blancas, humanista Petrus Martyr, svobodomyslný Zurita, svatý Ludvík

z Granady vzdali inkvisici chválu i uznání. Takto ovšem pochopujeme, že nejslavnější mužové těch dob stáli s inkvisicí ve styku dosti blízkém, že tak málo kdy se z lidu na ni ozvala jaká stížnosť, ba že docela ze života vyňatá a v jakémsi smyslu velmi svobodomyslná báseň »Don Quijote de la Mancha,« v níž se posuzují jak osoby tak poměry této »ubohé země,« nikterak potupně nemluví o inkvisici.

Zvláštního povšimnutí zasluhuje, že právě v dobu plné vlády a plného rozkvětu inkvisice spadá také doba rozkvětu, zlatý věk jak politické tak sociální moci Španělska, zlatá doba vědy, uměny a literatury. Inkvisice zamezila leckterou bouři i občanskou válku jak politickou tak náboženskou. Španělský jazyk byl tehda, jako později francouzský, jazykem všech vzdělanců, jazykem dvorním a diplomatickým. Ze Španělska pocházel způsob kroje, etikety a literatury. Cesta do Španěl byla nezbytnou pohledávkou, aby se kdo směl počítati za dokonale vychována a vzdělána. V prvních dobách inkvisice i později se zakládaly u velikém počtu školy a university, zavedla se uměna tiskařská, svolávali se učenci ze všech končin, horlivě se pěstovaly vědy jmenovitě v oboru klasického studia, krásná literatura utěšeně kvetla, a studující mládež do té míry byla nadšena, že bylo potřebí vydati rozkaz, aby nikdo studiím filosofie nevěnoval více než pět let, načež aby se obrátil ku vlastnímu studii, k němuž se cítí povolaným.

Právě za této doby španělské inkvisice žili

věhlasní španělští dějepiscové Pulgar, Zurita a Mariana, slavní básníci Cervantes, Lope de Vega, Calderon. A spisy jejich, jakož vůbec spisy slavných mužů, kteří na věky budou ozdobou své vlasti, tiskly se s povolením inkvisice.

Netvrdíme sice, že by právě sama inkvisice byla příčinou tohoto zlatého věku Španělska a rozkvětu jeho vzdělanosti, ale tolik tvrdíme: jest pitomou a mrzkou lží, že by španělská inkvisice byla potlačovala vzdělanosť i vědu, že by jako zuřivá bouře, jako jedovatý samum byla zlámala a spálila květy všelikého života duchového, nebo že by jsouc prý ústavem, jenž »se štítí světla,« byla slunečnou zemi španělskou zahalila v egyptskou tmu.

Tolikéž nikterak jsme nehodlali chvalořečiti španělské inkvisici, nýbrž přísně odsuzujeme všeliký nátlak se strany státu na svobodné vyznání náboženské svých občanů, pokud jej shledáváme u inkvisice, jakož i všelikou snad ukrutnosť, která se spáchala na vrub inkvisice a v jejím jméně. Ale tolik jsme chtěli ukázati a dokázati, že španělská inkvisice dokonce není takovou obludou a takovým strašidlem, jaké z ní chtěly učiniti zlomyslná podjatosť i strannické záští.

A přece, kolikerý »učený« spis a kolikeré panorama bude ještě hlasatelem bludu a lži!?

24. Inkvisitor Petr Arbues.[1])

Kdož by neznal buď z knihkupecké výkladní skříně nebo z illustrovaných listů Kaulbachova obrazu »Velinkvisitor Petr Arbues«?!

Na tomto obraze jsou vypodobeny osoby odsouzené rodiny kacířské s výrazem nebeské vznešenosti a nevinnosti, kdežto Arbues a jeho mnichové jsou namalováni jako zvrhelové ďábelského fanatismu a šelemsky surové ukrutnosti. Na počátku let sedmdesátých byl tento obraz vystaven v Lipsku, a pod ním skvěl se nápis: »Petr Arbues, z Epily, velinkvisitor (?) jesuitův (!).« Jak malíř tak ostatní nevěděli nebo zapomněli, že Arbues již byl nebožtíkem, než se narodil zakladatel řádu jesuitského! Takto tedy sám nápis obrazu nechtivě obsahoval nejlepší kritiku, na jak »historickém« základě jest tento obraz. Nad to vyšel také ještě spisek na výklad a obranu obrazu Kaulbachova. Proti tolikerým křivdám a lžím byl vydán s katolické strany důkladný spis: »Mučeníci protestantské intolerance oproti španělské inkvisici, věnováno řediteli Kaulbachovi.« [2])

---

[1]) Přeloženo z „Geschichtslügen.“

[2]) II. vyd. Augsb. 1870.

Neméně nespolehliví nežli tento malíř jsou však také podjatí dějepiscové jako Hase, Kurtz a j. Tak třeba Kurtz praví o Arbuesovi, »že přehrozné ukrutnosti páchaje s takovým zelotismem spravoval svůj úřad, že již po 16 měsících bylo těch, jež dal upáliti, mnoho set.«

Tato zlomyslná lež se roztahuje také v knize, která jest v Německu schválena pro žákovské knihovny také katolických gymnasií. Toto venkoncem protikatolické a nevěrecké dílo má nápis: »Das neue Buch der Reisen und Entdeckungen.« [1]) Tam se člověk dočte na str. 295.: »Columbus tedy zůstal vyloučen ze řady »blahoslavených« a »svatých,« k nimž papež Pius IX. ještě 29. června 1867 přidal velinkvisitora Arbuesa, jenž vrstevníkem jsa velikého objevitele, mnoho tisíc lidí mučidlem tryznil a po tisících honil na hranici.« Konečně také ještě dvě »vědecké veličiny« Hallské university, totiž Schlottmann spisem »Erasmus redivivus« a jeho druh Jacobi, vypadly na chudáka »velinkvisitora« spílajíce mu krvavců a zabíječů lidí a vrahů celých zástupů.

Takovým zlomyslnostem však se opřel jesuita R. Bauer, dokonalý to historik, a vydal toto vyjádření, ba vyzvání: »Arbues nastoupil úřad velinkvisitora aragonského dne 19. září 1484, a dne 14. září 1485 Židé ho zavraždili. Z celé však této doby neví se ani o jediné

[1]) A dále: Geschichte der geogr. Entdeckungsreisen I. Von J. Löwenberg, Leipzig u. Berlin, Otto Spamer 1881.

popravě! — Kterakým tedy právem tito pánové ohánějí se nadávkami krvavcův a zabíječů lidí? Připadá jim nyní úloha, aby dokázali, že tomu není tak, jak jsem pravil! Mohou-li dokázati z pramenů (nikoli z pamfletův, nikoli z Llorenta, ani z Jana, ani z Quirina, ani z Augsb. Allg. Ztgu. nebo z Kaulbachových karrikatur), že Arbues jednoho člověka »zabil« nebo dal zabiti, jsme ochotni veřejně odvolati, když i oni se ukážou ochotnými, že nebudou-li moci své pomluvy dokázati, také ji veřejně a s podpisem odvolají v berlínské »Germanii.«

I uplynulo více nežli čtvrť roku, ale »učení velikáni velikánoviči« — ani nedokázali ani neodvolali. I připoznamenal P. Bauer: »Vyzvali jsme spisovatele »Erasma rediviva,« aby dokázal, že blahoslavený Petr Arbues, jemuž spílal krvavců, jen jediného člověka odsoudil na smrť; toto vyzvání podepsané naším jmenem jsme mu osobně zaslali. Pan Schlottmann uznal za radno mlčeti; . . . že pan profesor Schlottmann mlčením vyznává svůj omyl, jest sice pěkné; ale pěkněji a počestněji by bylo, aby veřejné nesprávnosti a ošemetnosti také veřejně odvolal.«

A podnes neodvolal — ani nedokázal. Jak by dokázal, kdyžtě dějiny tento důkaz naprosto vylučují. Petr Arbues narodiv se r. 1442. v Epile z rodiny šlechtické od mlada se vyznamenával jak pilností tak zbožností. Universitní studia zejména theologie konal v Huesce a v Bononii velmi horlivě, načež při této universitě pět let přednášel o morální filosofii s velikým úspěchem. Byv povolán do vlasti

stal se kanovníkem u stoličného chrámu v Saragosse, vstoupil do řadu augustinského, byl posvěcen na kněze a s jakou horlivostí s takým úspěchem spravoval úřad kazatele i duchovního správce. Dne 4. května 1484 jmenoval velinkvisitor Torquemada Petra a s ním dominikána Juglara inkvisitory aragonskými. Právě v té době brojili ohrožení Židé a židovští křesťané proti inkvisici co nejprudčeji; zejména snažili se Maranové, aby král prohlásil zabavení statkův a jiná ustanovení za neplatná. Jelikož se to nepodařilo, umínili si, že si pomohou od nenáviděného ústavu vraždou úředníků. Tento záměr pomsty ani tak nebyl namířen na inkvisitory jako na inkvisici samu, neboť spiklíci, kteří se opovážili hotovou daň ukládati Židům aragonským, aby sehnali peníze k nájmu vrahů, kochali se nadějí, že pak ze strachu nikdo se v tento úřad neuváže.

V noci ze dne 14. na 15. září 1485 vykonán byl skutek již z daleka chystaný. Právě když Petr Arbues byl se odebral kolem půlnoční hodiny do kathedrály saragosské, aby se účastnil společné modlitby, a kleče na stupni oltářním konal tichou modlitbu, vypadli tu naň na posvátném místě najatí vrahové a poranili ho na smrť. Vrahové prchli, a raněný byl donesen do bytu, kdež zbožně přijav svátosti a odpustiv ze srdce svým nepřátelům a vzývaje svatá jména Ježíš a Maria nábožně skonal dne 17. září, u věku teprve 43 let.

Všeobecné a převeliké bylo vzrušení nad touto hanebnou vraždou, jakož i žalosť ze ztráty muže

tak moudrého a ctnostného. Sotva se podařilo skrotiti rozkacený lid na vrahy a spiklíky.

Petr Arbues byl pochován přeslavně, lid jej hned uctíval za mučeníka a od té doby konal jeho památku 17. září. Dne 8. prosince 1487 byl mu postaven překrásný pomník a brzo se také žádalo v Římě, aby církevně potvrdili a posvětili úctu, kterou mu lid již vzdával. Již r. 1490. začal se kanonisační proces; roku 1537. se ho ujali znovu, když byl císař Karel V. o to požádal Pavla III., jakož později učinil Filip III. u papežů Pavla V. a Řehoře XV. Teprve 17. dubna 1663 prohlásil jej Alexander VII. za blahoslaveného, a po nové zkoušce a vyšetření kanonisoval jej Pius IX. roku 1867. Ačkoli tento proces, jak praví Hergenröther, »tak zevrubně se konal jako každý jiný,« přece náboženská podjatosť a stranná vášeň vzala si z této kanonisace příčinu, aby znovu vynesla ony hnusné žaloby nejen na inkvisici, ale i na samého P. Arbuesa.

Již tento stručninký nástin života i smrti Petrovy potírá hanebnou lež, že tento učený a zbožný kanovník, který v mladém věku 43 let ke svrchované žalosti přátel a všeho lidu najaté sběři vrahů padl v oběť, prý byl »krvelačným starcem.« Mimo to máme proti hrozným žalobám z pozdních dob, že prý byl »vrahem celých zástupův« a že »mnoho tisíc« přivedl do mučírny a na hranici, úplně platný protidůkaz v souhlasném svědectví současných spisovatelů španělských. Tak

třeba Paramo[1]) ve svém spise neví ani o jediné popravě za inkvisitorského úřadu Arbuesova. Mariana[2]) praví jen o této době, že z několika rozsudků na smrť (nonnullis irrogata supplicia) vzali si daremní šlechticové příčinu učiniti veliké spiknutí a inkvisitorovi strojiti úklady. Gams rozumí slovu supplicia, že to byly tresty jen vynesené, ale nesplněné; ať by tomu třeba nebylo tak, přece tu běží jen o několik (nonnulli), a nikoliv o »mnoho tisíc.« Třetí vrstevník, kronikář Zurita,[3]) jenž sám byl tajemníkem inkvisice, vypravuje v Letopisech aragonských, že Arbues proti mnohým zakročil, kteří nebyli dobré pověsti a silně pracovali ve prospěch židovstva. Tímto »zakročením proti mnohým« nemůže a nesmí se rozuměti »poprava mnohých,« neboť z listin jest dokázáno, že z těch, kteří byli pohnáni, venkoncem jen docela nepatrnou část stihl trest nejtěžší, trest na hrdle.

Z výpovědí těchto věrohodných a vůbec jediných zpravodajů se jasně ozřejmuje, že buď, jak soudí Bauer a Gams, ani jeden žalovaný nebyl na hrdle trestán, nebo že jich jen docela málo bylo odsouzeno na smrť. I pomluvačný Llorente osměluje se jen říci: Oba inkvisitorove Arbues a Juglar

---

[1]) De origine et progressu officii sanctae inquisitionis etc. Matriti 1598.

[2]) Historia de rebus Hispaniae, 1592.

[3]) Annales de Aragon 1562—80. IV. p. 342.

»odsoudili několik novokřesťanů, ils condamnèrent quelques nouveaux chrétiens.«

Jen zástupcové liberální uměny a vědy byli toho schopni, aby ze svatého muže, ozdobeného korunou mučenickou, učinili »krvelačného starce,« »kata mnoha tisíc« a »vraha celých zástupův!«

25. Humanistická studia.

Církevní latina, jako bezmála všecko, co jen poněkud těsněji přiléhá k církvi, dáno jest od protestantů na posměch. »Kirchenlateinu« dostalo se přezdívky »Küchenlatein,« kteroužto dosti jalovou hříčku ve slovech spisovatelé a učenci čeští svlekše ze vtipu neostýchali se otrocky přeložiti a duchaprázdně papouškovati.

Církev od prvopočátku bedlila všeliké ušlechtilé vzdělanosti. Když císař Julian odpadlík zbraňoval křesťanům ve školách se vzdělávati, rozlehl se po všech obcích křesťanských výkřik bolesti a nevole.

Jako vědám vůbec tak jmenovitě klasickým jazykům církev od pradávna věnovala zvláštní píli a péči. Že církev při své bohatosti nových pojmů nemohla utkvěti na pouhých spisech Ciceronových a Caesarových, samo sebou je zřídlno. Přispůsobujíc však jazyk latinský svým potřebám nikdy mu nečinila takového násilí, jakého se zhusta dopouštějí spisovatelé čeští na svém jazyku mateřském. I církev má své klasiky jako třeba jen Lactantia

nebo Cypriana, a z pozdějších dob lze mnohé spisovatele jmenovati, jako zase třeba jen Mureta, jichž spisy také klasický filolog se může dobře žičiti. Jak přesně a uhlazeně přeložil sv. Jarolím písmo sv., tak řečenou Vulgatu! Slyšme jen, co praví o tomto překladě comme-il-faut-humanista Erasmus: »In Hieronymo quae phrasis, quod dicendi artificium! quo non christianos modo omnes longo post se intervallo reliquit, verum etiam cum ipso Cicerone certare videtur. Ego certe, nisi me sanctissimi viri fallit amor, videor mihi nescio quid in ipso eloquentiae principe desiderare.«

1. Vědecké snahy středověku jeví se mimo jiné také ve pěstování jazyků staroklasických, jmenovitě klasické latiny. Studium toto bylo v první polovici středověku poněkud za vědami náboženskými, ale nikdy nebylo docela zanecháno. Svědčiť o tom spisy třeba Alkuinovy († 804), Jana Erigeny Skotovy († 883), Gerbertovy, Rosvitovy a m. j. Nového podnětu dostalo se těmto snahám, když od 13. století počalo se vyjednávati s Řeky o obnovení jednoty víry. Ve 14. věku prosluli znalostí staroklasické vědy po přednosti Dante Alighiero († 1321) a Francisco Petrarca († 1374). Když pak na počátku 2. polovice 15. věku hrozila východu záplava turecká, přistěhovali se vzdělaní Řekové do Italie a nalezli pohostinného útulku sobě i literárním pokladům své vlasti. V Římě po Eugeniovi IV. zvláště Mikuláš V. vřele se jich ujal. Tak se dostaly staré kodexy zase na místa bezpečná, a staří

klasikové řečtí byli převáděni na jazyk latinský. V této příčině proslul jmenovitě Bessarion, biskup Nicejský, jenž po církevním sněmu Ferrarsko-Floreatském odstoupiv od odštěpené církve řecké uchýlil se do Říma, kdež stav se kardinálem nadržoval až do smrti (1472) studiím klasickým.[1]) Ve Florencii pak Cosmus a Vavřinec de Medici byli jim horlivými příznivci.

Doby 14. a 15. století rády se nazývají »renaissancí,« jako že prý věda znovu se zrodila. Neprávem tak, anať věda ani v této příčině v církvi nikdy nevyhynula. Novými silami učenosti Alexandrijské dostalo se jí jen nové pružnosti, ale i nové zkázy.

Kolem vzdělaných Řeků nahledalo se brzo hojnosť učelivých žáků ze široka daleka, kteří se horlivě dali na studia klasická. Jimi se rozšiřovala, jmenovitě pod ochranou vyššího duchovenstva i některých papežů, čím dále více po Italii, Španělích, Francii a po Německu. Výborné pomoci poskytovala jim uměna tiskařská, vynalezená kolem r. 1440. Kunrat Celtes († 1508) za vlády a přízně císaře Maximiliana I. zařídil ve Vídni r. 1491. »literární družstvo Dunajské,« jehož přednější členové byli Petr Gracchus, Maximilianův tajemník, Ondřej Stiborius, kanovník Olomucký nebo Vídeňský, Augustin Olomucký (Käsebrod), probošt Olomucký a Brněnský († 1513), Jan Šlechta ze Všehrd, věrný

---

[1]) Dr. Fr. Zeibert, Hist. eccl., v Brně, 1884, st. 386. — Dr. Brück, Kirchengesch., v Mohuči, 1884, st. 510 a nn.

přítel Bohuslava z Lobkovic a na Hasišteině († 1510). Tohoto sluší počítati za přednostu humanistů českých. »Bohuslav byl pravý šlechtic nejen rodem, než i srdcem a duchem. Vzdělání svého nenabyl na domácích školách vysokých. Mistři podobojí překáželi tenkráte mladíkům staré (katolické) církvi oddaným ve provozování jich víry, proto zajel Bohuslav na učení napřed do Štrasburka, pak do Bononie a konečně do Ferrary, kde se oddal zvláště právu římskému a církevnímu. Běh akademický dokonav a došed hodnosti doktorské v římském i církevním právu vrátil se r. 1485. na svůj hrad Hasištein, kde na jméně hospodářství si hleděl. Umění a vědy podporoval štědře až velikomyslně. Hrad Hasištein honose se vzácným kabinetem mathematickým a bibliothékou, ježto nejvzácnějším a nejbohatším bibliothékám tehdejší doby se vyrovnávala, podobal se malé akademii. Tam pojednával Bohuslav s učenci o předních otázkách vědy a umění a čítal jim práce své básnické, jimižto klasiky staré postihl. Jeho popisy a obrazy jsou, jak Vinařický trefně soudí, živé a vážné, jeho epigram prostý, nehledaný, jeho elegie tklivá jako ekloga Vergiliova, jeho satira plná svatého hněvu a heroický jeho zpěv zvláště vzorný. Nemenší vzornosti jest i jeho prosa listovná, jsouc jadrná, světlá, plynná, nezřídka i hojná a ozdobná. Ačkoli práce Bohuslavovy po většině jsou psány latině, přece venkoncem jsou prodchnuty duchem českým.«[1])

---

[1]) Svoboda-Květ, v N. slovn., 1865., IV., st. 1353.

Překrásně a spolu úplně podle pravdy líčí Vinařický jeho charakter: »Sličná byla postava Bohuslavova. V oku jeho obrážela se spanilá duše; vysoké čelo dodávalo obličeji důstojné vážnosti; v celé tváři jevila se vlídná přívětivosť; výmluvné rty prozrazovaly hojnosť a jasnotu jeho pomyslů. Útlý cit, jemné srdce, ohnivá fantasie, pronikavý vtip, zdravý soud, pevná vůle a smysl vesměs ušlechtilý byly jmění osvíceného ducha jeho. Umění, vlasť a cnosť, tato spanilá trojice, dělily se o celou jeho bytosť. Komu to tré svaté bylo, snadno sobě získal přízeň jeho. Osobním toliko záslubám přičítaje cenu urozenství pokládal jediné za podnět k následování šlechetných a slavných předků. Známosti ducha svého rozšiřovati byla jeho rozkoš: od dobrých a vzdělaných milovánu býti jeho sláva. V obcování byl nepřetvářený, ve mravech neúhonný, mírnosti šetrný. Učených štědrý byl podpůrce, poddaných vlídný pán. Úřadův a důstojenství ctižádostivě nehledal; nikdy se ale od služby vlasti a církve neoddaloval. Vlasť upřímně miloval a o slávu její horlil: k vadám krajanů však očí nikdy nezavíral. Věren církvi katolické hájil zákonů jejích proti nepovolaným odpůrcům: neřesť a nekázeň, kdekoli je našel, nešetřiv ani osoby ani stavu, přísně káral. Nehody vlastní velikou myslí snášeti uměl: strasti obecní pohybovaly jeho ušlechtilou duší. Bohuslav byl veliký muž.« Neméně šlechetně smýšlel a jednal starší jeho bratr Jan pán na Kadani, jenž v jazyku českém zůstavil dva krásné spisy, totiž »popis pouti jeho do Jerusalema« a »zprávu a

naučení synu Jaroslavovi.« Vzácné spisy tyto vezdy budou svědčiti o jeho osvícenosti, hluboké a vroucí zbožnosti i milé spanilomyslnosti. Zemřel r. 1517. a pochován jest v Kadani ve klášteře, jejž byl sám založil.[1])

V Němcích dlužno jmenovati kardinála Mikuláše Kusanského, opata Jana Trithemia, zakladatele vzácné knihovny kláštera Sponheimského, pak Jana Reuchlina a zvláště Desideria Erasma († 1536) příjmím Rotterodamského.

Z počátku zabývali se těchto studií přátelé (jimž se říkalo »humanisté,« anať se klasická studia považovala za zdroj pravé lidské vzdělanosti), po přednosti světskou vzdělaností, ale brzo počali obraceti zřetel také ku vědám bohoslovným. Ze studia pohanských klasikův a filosofů vzešel sice vědám vůbec a na jméně theologii dosti patrný prospěch ale i nemalá škoda jak theologickým studiím tak náboženskému životu.

Hlavní prospěch byl, že zase ožila klasická latina, kterou se odstranil vyžilý a nesnadný sloh scholastiků ze 14. a 15. století a bohoslovcům dostalo se podnětu, aby zase bedlili slohu přívětivého a důstojného.

2. Jakkoli však důležity jsou tyto zásluhy (které ostatně nepřísluší samým »humanistům«), přece když se humanistické snahy zvrhly, natropily nemálo škody. Rozmohla se až střeštěná záliba a směšná sháňka po klasických výrazech pro názvy

---

[1]) Dr. M. Procházka, Ž. Sark., v Brně, 1861, st. 150 n.

a pojmy křesťanské. Kristus byl jim Heros, Panna Maria Lauretanská stala se jim Dea Lauretana, z nebe učinili Olympus, z pekla Erebus; Bembo dokonce nazývá Krista »Minerva e Jovis capite orta.« — Filosofické spisy Platonovy a Aristotelovy počali humanisté klásti na roveň písmu sv., a Marsilius Ficinus dokonce si žádal, aby se v kostele čítaly vedle evangelia. — Zaslepeni jsouce zálibou ve spisech klasických počali klasickými názvy kaziti církevní dogma a v posměch vydávati spisy scholastické nazývajíce je nechutnými a barbarskými, ale neuměli jich nahraditi. Místo hlubokých spekulací sv. Tomáše Akvinského a jiných scholastiků vydávali spisy obsahu mělkého, ovšem ve formě uhlazené a třpytivé.

Tyto doby rády se nazývají »zlatými,« nicméně upřílišená záliba ve studiích humanistických byla na ujmu literatuře národní. Jak vzácné poklady literární byl by uložil výtečný Bohuslav z Lobkovic, kdyby byl plody svého ducha odíval rouchem českým! Humanismus takovéto snahy, sotva že v Čechách vznikly Tomášem ze Štítného, zase potlačil. Nelze také upírati, že mnozí humanisté byli mužové o sobě zbožní, kteří své znalosti užívali ke službě církve, nicméně veliká většina ochladla v náboženské vroucnosti, pěstovala náboženskou chladnosť až rouhavosť a šířila frivolnosť; někteří podrývali mravnosť oplzlými spisy buď přeloženými nebo po spůsobu staropohanských složenými. Již Kunrat Celtes v ostydlosti překonal samého Ovidia. V dějinách i v politice

zvláště uškodil a záhubné zásady šířil florentský dějepisec a státník Niccolo Macchiavelli († 1530) jmenovitě svou knihou »Il principe,« neboť nemírnou zálibou ve spisech staropohanských stal se hotovým pohanem ve smýšlení, v učení a ve mravech.

Mnozí z vynikajících humanistů pozbyli kde které mravní poctivosti, na zakázku hotovili za peníze otrocké chvalozpěvy i neřestné hanopisy, v tom i onom jednak nestydatě a odporně.[1]) Nejslavnějším humanistou a učencem více do šířky než do hloubky byl té doby Desiderius Erasmus, jenž vydáním spisů církevních otců nabyl zásluh o patristickou literaturu, avšak i on byl pochybné povahy a bez ušlechtilého smýšlení. »Věnování« jeho až odporná byla sice nejednou trpce odbyta, nicméně dolichotil se takového jmění, že měl později 600 dukátů ročních důchodů. Při tom však jemu náleží »zásluha,« že sprosté nadávky, v nichž zvláště Luther dobře se oznal, přesadil na německou půdu. Reumont praví[2]) v té příčině: »Humanisté se prohřešili proti důstojnosti literatury jak zaplacenými elogiemi tak zuřivými hanopisy, jimiž se Poggio, Filelfo, Valla a jich sledové stali pověstnými.« Poggio totiž vydal sbírku hanebných satir, Filelfo přidal ke svým »Convivia Mediolanensia« hrubě nestoudné povídky, a Vavřinec Valla spisem svým »De voluptate et vero bono« spíše podrýval než podporoval křesťanský zákon mravnosti. Horlivým

---

[1]) Gregorovius, Gesch. d. Stadt Rom im Mittelalt., VII., st. 533.

[2]) Gesch. d. Stadt Rom, III., 1., st. 321.

šiřitelem humanistických snah byl Ulrich von Hutten, hotový dobrodruh, revolučník a nemrava, historický lump, jenž v 35. roce věku zemřel následkem venerických rozkoší, které za živobytí byl opěval klasickou latinou. Snad ještě nestydatěji než tito počínal si Jindřich Bebel, od r. 1497. profesor v Tubinkách, jenž rouhavě pošlapával jak náboženství tak mravnosť. Nejostydlejšího obsahu však byly fingované »epistolae obscurorum virorum,« v nichž se hanebně podezírá věda i mravnosť duchovenstva a veřejně se káže kde která neřesť.

V ty doby počal také Luther své dílo, jenž jak kdy mu který humanista byl přítelem a sloužil jeho záměrům, buď se s humanismem přátelil nebo surově naň vůbec nevražil. Že scholastikové rádi se zabývali spisy Aristotelovými, nazýval Luther Aristotela »Narristotelem.«

3. Za takových okolností, kdyžtě snahy tak ušlechtilé tak hluboce byly klesly a se zvrhly, není divu, že dobře křesťanští učencové počali proti nim brojiti. Když Antonín Beccadelli (Panormita) vydal sbírku hnusných satir pode jmenem »Hermaphrodit,« papež Eugenius IV. ji zatratil. Sv. Bernhardin ze Sieny († 1444) a j. kázali proti takovému směru vzdělanosti a písemnosti. Také klášterníci se obořili na rozmáhající se zkázu. Hanebné odpovědi se jim dostalo ve zmíněném spise »epistolae obscurorum virorum.« Ani »nejslavnější humanista« Erasmus nemohl se zdržeti trpkých satir na mnichy, aby je uvedl v posměch duchové zatupělosti.

Z těchto nízkých příčin tedy byla církev ústně i písemně rozkřičena za odpůrkyni »humanistických studií« a tím i za nepřítelkyni vědy! A toto nekalé řemeslo se provádí podnes i před očima lidí, kteří se jinak počítají za vzdělance.

Nicméně dokázano jest, že duchovenstvo i jiní vzdělaní mužové, z nichž alespoň některé i z českých vlastí jsme již uvedli, i nadále se zabývali studiemi humanistickými, a církev i vyšší duchovenstvo všelikou jim poskytovali k tomu pohodu, jen když zůstali ve slušných kolejích víry a mravnosti.

Tak třeba když znamenitý humanista francouzský Marc-Antoine Muret, obyčejně Muretus nazýván, jehož veškeré spisy slynou prostotou, lehkostí a uhlazeností, od r. 1563. počal v Římě přednášeti o klasicích řeckých a latinských, i sami kardinálové přicházeli ho poslouchat. Na školách katolických studium klasiků řeckých a římských ještě kvetlo a drželo se v důstojné výši, když u protestantů již se bylo zvrhlo v kal nevěry a nemravnosti. Dokladem jest právě Bohuslav z Lobkovic, který ještě na konci 15. století si donesl ze studií v Italii tak šlechetnou nadšenosť ku klasicismu.

Církev tedy horlivě nadržovala humanistickým studiím, ale brojila proti humanistické nemravnosti, která byla surovější nežli pohanská.

26. Dílo Husovo a Lutherovo nikoli reformace — ale revoluce.

Křesťanská Evropa byla ve středověku jednotou víry spojena v jednu velikou rodinu pod jednou vrchní hlavou. V tomto velikém křesťanském soustátí vládl zákon křesťanský a pevný řád v rodině, v obci, ve společenstvech i ve státě. Uměna i věda, občanská zvedenosť i blahobyt čím dále utěšeněji zakvétaly.

Zatím však zaklepaly na dvéře této veliké křesťanské republiky nové předůležité nálezy, které jejím ustáleným řádem mohutně otřásaly. Duch rytířský, tento »nejspanilejší květ« vzdělanosti středověké vymizel, střelný prach se vynalezl, zařídila se stálá vojska, vynalezla se uměna tiskařská, objevily se nové země, poštovním zřízením vstoupily země v těsnější styky, ožila staroklasická literatura se svým duchem pohanským, v Anglii a v zemích románských založil se monarchický absolutismus, moc královská v Polsku, v Uhrách i v Německu oslábla — nová doba se ohlašovala. V myslích nastalo kvašení, chtivosť novoty se zmáhala, začalo se otřásati starým ustáleným řádem, nové potřeby vznikaly, nespokojenosť vzrůstala, ze sobectví se nadsazovala cena jednotlivcova proti obecnosti a působila nezřízenou touhu po svobodě,

staré chyby tajné i veřejné se počaly odkrývati a zveličovati, mizela vážnosť i důvěra k vrchnostem duchovním i světským, dávná autorita co do státu i co do církve se počala hubiti. [1])

Záleželo na tom, jakým spůsobem lidstvo překoná tuto krisi. Do této kvasivé i zápalné látky hodil Hus hořící pochodeň náboženské revoluce.

1. Hus »jal se za příkladem anglického kacíře Viklefa opravovati církev cestou nezákonitou, bludnou, revolučnickou a tudíž svrchovaně záhubnou.« [2]) Hus směřoval k opravě církve, sbor církevní také. Palacký píše o tom: »Sbor držel se základu positivného... Dle zdání shromážděných otců měla správa církve býti samorostlým plodem jejím. Hus ale chtěl ji do ní vštípiti podle jisté idey... Co tedy onino shůry zvolna, povážlivě a s ušetřením všech poměrův a okolností ve skutek teprv uvésti zamýšleli, to již tento zdola útokem bujarým bez ohledu i bez rozpaků provoditi se byl jal. Při hojení uznaných od obojí strany neduhů v ústrojí církve chtěli onino, aby každý úd její pečlivě chráněn a zachován byl: tento se pokusil o ně, jak se dí »skoč oko nebo zub.« Ať řekneme slovy novověkými: sbor počínal sobě po monarchicko-aristokraticku a konservativně, Hus po demokraticku, radikálně a revolučně. U nepředpojatého soudce nemůže býti

[1]) Srovn. Hergenröther, Kgesch. II., st. 240. — Geschlüg. čl. 37.

[2]) Procházka, Ž. bl. J. Sark. (Děd. sv. C. a M.) v Brně, 1861, st. 9.

ani pochyby, která z obou těchto cest bylaby celému křesťanstvu prospěšnější a vítanější.« [1]) Náruživou prchlostí, marnivou samolibostí, nepodejnou urputností, sofistickou uštěpačností, svéhlavou vzdorností — a duševní obmezeností vysmekl se Hus z podřízenosti a poslušnosti ku svému arcibiskupu a opřel se jeho duchovní právomoci. Jednáním svým o bullách odpustkových Hus vlastně vkročil na dráhu revoluce.[2]) Neuznávaje nad sebou ani v církevním sboru kompetentního soudce postavil se také proti shromážděným otcům v poměr zpoury. Tím Hus pracoval o úplné zničení autority církevní. (P. n. m. u.)

Ale při Husových snahách sluší rozeznávati dvojí stránku, církevní a národní. Obojí tato působnosť nešla vedle sebe, nýbrž v jednom. Jakou měrou se dostával na scestí Hus, tou měrou potahoval za sebou universitu i národ. Z kaple Betlemské a z učíren universitních vyskočil spor i boj na ulici a na bojiště. Otřesením autority církevní otřásla se autorita světská, a ti kdož chtěli těžiti z oslabené moci církevní stali se sami obětí svedeného a rozkaceného lidu. Tak se dílem vysvětluje onen úkaz objevující se ve všech revolucích novověké Evropy, že totiž rozvraty na poli církevním nedlouho mohly trvati, aby nezaběhly zároveň na pole politické.

Když r. 1857. běželo o to, aby se v Čechách vydaly spisy Husovy, napsal protestant Pavel Jos.

---

[1]) Palacký, D. n. č. d. III., č. 1., kn. XI., čl. 4.
[2]) Helfert, M. J. Hus, st. 115.

Šafařík Pogodinovi: ». . . K čemu také by se měly tisknouti? Snad aby roznítily slepé vášně lůzy? Kam by to vedlo? K novým svízelům a bídě! Nechme mrtvé v pokoji. Hus ne nominetur quidem aut uratur denuo.«

2. Co načal Hus v Čechách, Luther dokončil v Němcích. Činnosť Lutherova v první polovici 16. století poskytuje v tolikero případech obdoby a spojky s činností Husovou na počátku 15. věku, že Husovi — jako vůbec leckteré jalové proroctví teprve po skutku bývá kuto a ve starší dobu přenášeno — tato slova v ústa vložili: »Nyní upalujete hus, ale po sto letech přijde labuť, kteréž upáliti se vám nezdaří.« Mezitím co v Čechách pásmo událostí při ustavičném kvašení pořád ještě se rozpřádalo a nové katastrofy nastupovaly, Německo a sousední jeho země strženy byly reformací v jitření a strannické dvojení, v boje a války občanské. (H. st. 277.)

O díle Lutherově píše [1]) protestant Droysen: »Nikdy ještě nebylo revoluce, aby byla hlouběji rozryla, strašněji ničila a neuprosněji soudila. Rázem vše se rozvolnilo a uvedlo v pochybnosť, napřed v myslech lidu, pak chvatným následem také v okolnostech, ve všeliké kázni a řádu. Kde co duchovního i světského se rozpadlo, ocitlo se v divé směsi.« Dále pak nazýva dílo Lutherovo »revolucí nejhroznějšího druhu,« z níž vznikly »strašné záhuby a poblouzení.«

---

[1]) Gesch. d. preus. Polit. 2. sv., st. 14.

Daleko směleji než posud kdo jiný postavil se Luther proti církvi. »První protest[6]) proti církvi byl náboženský: Luther volal do světa: »Papežství jest veliká n......., papež jest Antikrist, pryč s ním!« Po něm se ozval filosofský protest Voltairův: »Křesťanství a jeho filosofie jsou hanebny, církev jest hanebna! Ecrasez l'infâme!« Pak pronesl Mirabeau politický protest: »Král jest tyran, království despotie! Pryč s tyranstvím, jímž se národy zotročují a zasypávají hanbou!« A za našich časů vmetl Proudhon socialistický protest v zástupy: »Vláda jest anarchie, majetek jest krádež, Bůh jest zlo!« To znamená: pryč se společností, s rodinou, s náboženstvím, s majetkem! Po slově se dostavil skutek, po protestu revoluce.«

27. Hus — Luther — a odpustky.

Nezřídka bývá pozorovati, že spisovatelé proticírkevní vysvětlujíce důvody té oné události, uchylují se od pravých důvodův a přichytují se příčin mimotných, jen případných, aby tím spůsobem svalili vinu na církev. Věc tato připadá jmenovitě u výkladu zpoury Husovy i Lutherovy proti církvi.

1. Z neskonalých zásluh Vykupitelových dochází kajicník ve svátosti pokání odpuštění hříchův a

[1]) Geschichtslügen čl. 7.

věčných trestů za těžké hříchy. Ale spravedlnosť Boží toho žádá, aby také sám člověk, seč jest, něčím se přičinil o zhlazení své viny, aby také časnými tresty sám ze své viny se kál a za ni dostiučinil. Odtud časné tresty Boží již na tomto světě nebo v očistci, odtud ukládá zpovědník pokání, nebo kajicník sám dobrovolně si pokání volí a ukládá. Slovy Páně: »Cožkoli rozvážete na zemi, bude rozvázáno i na nebi« (Mat. 18, 18.) nabyla církev moci, aby tyto kajicné skutky promíjela v ten spůsob, by pak neměly do sebe povahy trestu, když by je kajicník buď dobrovolně konal nebo jakožto přirozený následek hříchu déle konati musil, alebrž aby nabyly povahy záslužné, aby se staly skutky záslužnými, které docházejí odplaty v nebesích, ač jsou-li konány ve stavu milosti. — Tuto vznešenou i láskyplnou moc konala církev hned v doby apoštolské. Tak vylučuje sv. Pavel nešlechetníka Korintského z církve, totiž ukládá mu trest časný. Když pak vyloučenec ten právě se kál, odpouští mu sv. apoštol vinu i trest věčný a přijímá ho zase v církevní obec, totiž odpouští mu i trest časný. Z pozdějších, nicméně prastarých dob zachovala se slova sv. Cypriana: »Viztež, kterak se ku přímluvě mučeníkův odpustky udělují.« Nejinak mluvila církev na starých sněmech Ankyrském, Nicejském, — i na Tridentském. Odpustky povzbuzují ku pravému a horlivému pokání; zmírňují bázeň a upokojují věřící; přivlastňují živým i nebožtíkům v očistci ono dostiučinění, které jest ze zásluh Páně i jeho svatých uloženo jakořka v pokladnici církve; konečně

připomínají přísnou kázeň staré církve, aby nikdo nynější mírnosti nezneužíval ku své záhubě. V pozdějších dobách dovolilo se zpovědníkům zaměňovati přísné kanonické tresty kajicné za půst, pouť i almužnu, jakož i ukracovati je nebo úplně odpouštěti plnomocnými nebo částečnými odpustky.

Roku 1300. zavedl papež Bonifatius VIII. jubileum i s jubilejními odpustky a ustanovil, aby se konalo každých 100 let. Klement VI. ustanovil jubilejní rok na každý 50., Urban VI. na 33., Pavel II. na 25. rok. Za novějších časů jubilejních slavností přibylo, protože lidstvu přibylo hříchův a církvi tísně. Církev připadá tu křesťanu jako biblická Maří Magdalena, která librou vzácného oleje vonného pomazala Pánu nohy i hlavu. Tak církev stojí s nádobou vzácných milostí uprostřed lidstva a jest ochotna každému z ní udíleti, ba jakořka i nádobu rozbiti a do poslední kapky vzácný olej milostí vyliti. — Mimo to jest v dobách tísně každé jubileum jakořka mohutným výkřikem k nebesům o pomoc.

Tolik jsme uznali za potřebí připomněti, jednak že u světských vzdělanců bývá v této příčině neznalosť až žalostná a z toho i podjatosť úžasná, jinak abychom tím položili základ další stati.

2. Tohoto vznešeného významu odpustků byl si vědom také Hus. »Když mu bylo 24 let, píše V. V. Tomek (Děj. Pr. d. III. kn. 3. od. 3.), bylo v Praze vyhlášeno pověstné milostivé léto roku 1393. Študent Jan z Husince vykonal dle příkladu jiných pouť po kostelích a zpověď na Vyšehradě, i aby dosáhl vzácného odpustku, dal »za něj« (!) jediné

čtyry groše, které tehdáž měl, pročež musil potom v potravě své zůstati o suchém chlebě. Může se to vždy považovati za důkaz pobožné mysli.«

Budiž to vykládáno buď za důkaz pobožné nebo snad spíše za důkaz náhle vznětlivé mysli, která nerada dodržujíc míry a cesty střední ráda se zvrhá ve krajnosť hned dobrou hned zlou, tolik jest z toho případu jisto, že Hus věřil ve článek o odpustcích. Teprve když již dávno byl ve zjevné zpouře proti svému arcibiskupu, počal Hus brojiti proti papeži a proti odpustkům, až konečně neuznával ani papeže ani odpustků! Toť přece poněkud málo důslednosti na muže, který se podjal »opravy« církve! Že Hus byl pobožný, zbytečno povídati, nikdo toho neupírá: ale neměl pokory a poslušnosti, a z toho vzniklo jeho dílo!

První a hlavní podmínkou, chtěl a chce-li podnes kdo nabyti odpustků, bylo a jest, aby důstojně přistoupil ku správě Boží a ke stolu Páně. Teprve druhou podmínkou bylo a jest podnes vykonati nějaký dobrý skutek, který církev ustanovuje v jednotlivých dobách podle potřeby časové. Tak bylo dříve třeba účastniti se velikolepé výpravy křížové, neb obětovati nějaký dárek ve prospěch církve, jako třeba na stavbu chrámu nebo na zámořské misie, nebo vykonati pouť na některé posvátné místo atd. Illegitimní papež Jan XXIII. chtěl užiti peněz ku válce proti Ladislavu Neapolskému, jenž stál při papeži Řehoři XII. Ať by příčina a účel, k němuž Jan XXIII. odpustky vypsal, nebyla se Husovi líbila, ať by se u sbírání

peněz byly naskytly jaké hrubé nepříslušnosti: může za to článek víry o odpustcích nebo církev, na které se Hus tak nerozvážlivě a prudce obořil? Také Hus při vší slabotě ducha mohl rozeznávati osobu od věci, úřad od úředníka, uznávati, že papežové míjejí, ale církev a učení trvá. Církvi katolické jakožto království Božímu na zemi vtisknut jest dvojí ráz: nebeský a pozemský. Pečeť nebeského původu jest jí vtlačena na čelo, a v tom, co z nebe v ni bylo vštípeno, zůstává věčná, nezměnitelná, svatá, pravdivá. Ale církev trvá a bytuje na zemi a proniká život jednotlivce i národův. U všem, co není nebeského, postupuje s rozvojem člověčenstva; z pravidla jsouc v popředí ukazuje mu cestu pravého prospěchu, někdy také postupuje za ním, i lze pozorovati tu krok vpřed, tam vzad, onde zase neruchomý klid: po této stránce církev podrobena jest chybám, omylům a slabostem jako každé jiné společenstvo. Tento dvojí ráz jeví se také na každém jejím údě jednotlivém od papeže až do nejnovějšího katolíka někde v kraji zámořském. Lidem ducha slabého a zlého bývalo a bývá pohoršením, že tato církev nejeví se vezdy býti nebeským Jerusalemem. Domnívají se, že nebeskou její záři mohou zastříti několika světskými skvrnami. Neustále si matou její stránku nebeskou a pozemskou, dokonalou a nedokonalou a soudí, že církev jest vůbec nedokonalá, že jest dílo lidské, a bylo-li v ní co božského, že již dávno bylo porušeno přídavky lidskými. Tohoto druhu lidé nepozorují, že církev sama s podivuhodnou přesností od prvopočátku rozeznávala, co jest v ní

božského a co lidského. Ani Hus ani Luther zaslepeni jsouce osobní vášní tu nerozeznávali správně. — Husovi bylo volno dovolávati se arcibiskupa, jenž skutečně rázně vystoupil na některé nepříslušnosti, jako třeba, aby se neukládalo, kolik má kdo složiti za dar »quod populus in confessionibus non taxetur.« Jako jiní zbožní kazatelé mohl a měl i Hus ústně i písemně horliti na zlořády: ale neměl se dotýkati článku víry. Mohl a měl horliti také na nepravé zázraky, které snad sem tam se smýšlely z upřílišené snahy, vždyť sám katechismus to v 1. přikázaní zakazuje: vše to směl ba měl konati — ale měl zachovati víru: měl horliti, měl se hněvati, ale neměl hřešiti: irascimini et nolite peccare praví samo písmo sv.

Proto čin Husův i Jeronymův, že studentovi za nevěstku přestrojenému zavěsili na hrdlo papežskou bullu a dali jej provážeti po městě na veřejné posměchy poštvaného lidu, v očích rozumného muže zůstane na věky čím byl, činem pouličné sprostoty, a tím, že smělou rukou sáhli na nebeskou stránku církve, na její učení třeba jen o odpustcích, páchali rouhavou bezbožnosť.

Tím jsme zároveň ukázali, jak nedověcna jsou slova Tomkova, že prý Hus dal »za odpustek«(!) čtyry groše. Trochu více katechismu ani »na vysokém učení« by neškodilo, zvláště chce-li kdo býti nestranným soudcem o dějinách církevních. Neméně podivně se poslouchají slova z úst muže tohoto u věku i vědě ošedivělého, jako že prý se obchod

odpustkový provozoval »s milostí boží« zdárně. Irascimini et nolite peccare!

3. Bezprostřednou příležitostí (nikoli příčinou!) ku připravovanému již výbuchu zpoury církevní v Němcích se stalo, že papež Lev X. vypsal odpustky, k nimž za vedlejší podmínku ukládal nějaký příspěvek na dostavění velechrámu svatého Petra v Římě, který jest podnes chloubou všeho světa křesťanského. Kardinál Albrecht z Branibor, arcibiskup Mohučský, rozesýlal za tím účelem kazatele po Němcích. Proti kazateli Tetzelovi vystoupil Martin Luther, ačkoliv, jak sám se přiznává, nevěděl, co jsou odpustky.

Aby Luthera ukázali ve světle pěknějším než skutečně byl, uznali jeho pomocníci za potřebí zhanobiti jeho prvního odpůrce, Tetzela. Kolik na tomto muži snad poněkud přehorlivém, nicméně zbožném a učeném, dějiny protestantské napáchaly křivd a lží, o tom nemůže zde býti řeči. (Viz o tom třeba Gröne, Tetzel u. Luther, nebo Hermann, J. Tetzel, 1882, také Evers, M. Luther, 1883, 2. sv., nebo Janssen I. st. 77—79.)

Připomínáme jen, že Luther nevystoupil jen proti odpustkům, nýbrž obořil se na základy církve, na nichž již 15 set let byla trvala. Sám Luther se k tomu přiznal. Když se mu oznámilo, že Tetzel hořem a žalostí nad příkořím a pomluvami, kterých se mu dostalo, upadl v nemoc a blízek je smrti, vzkázal mu Luther, aby se netrápil, neboť »věc tato prý nevznikla z jeho (Tetzelovy) příčiny, nýbrž toto dítě má prý daleko jiného otce.«

Teprve po dvacíti letech, když Lutherovi samému začínalo býti úzko při pohledu na »ovoce a požehnání« z jeho »reformace,« počal spílati již dávno nebožtíkovi Tetzelovi a svalovati naň všelikou vinu. Protestantská věda a za ní ovšem i česká věrně v tom konala služby Lutherovi, až zánovní věda historická na to posvítila světlem pravdy.

28. Husité, kališníci, lutheráni — a svoboda svědomí.

Z proticírkevního záští vytýká se církvi občanská nesnášelivosť. O nepravdě a nespravedlivosti této výtky může se kde kdo přesvědčiti ze vlastní zkušenosti. Jen posaďte katolíka a nekatolíka na chvíli vedle sebe a zvíte, že škádliti začne — nekatolík. Jsou k tomu vedeni od mala, pěstuje se to u nich ode dávna.

Katolík jest při své staroslavné víře člověkem na duchu zámožným, tudíž usedlým a míru milovným maje sám v sobě těžiště, jakořka bod Archimedův. Nekatolík přese všecku svou rozkřičenou snášelivosť u víře jest jako schudlý proletář, podnikavý, vrtkavý, jizlivý.

Ukázal-li by kdo na dějiny, že katolíci podnikali křížové výpravy na kacíře, tomu sluší připomněti, že kacířství, jak již na jiných místech jsme ukázali, bylo těm dobám zároveň občanskou revolucí. Vždyť vznikaly sekty, které byly horší než pařížští kommunardi a petrolejníci. Nicméně právě dějiny ukazují a dokazují, že katoličtí panovníci nikdy

tak ukrutně nevystupovali proti sektářům, jak zuřívali nekatoličtí panovníci proti svým poddaným jediné proto, že nechtěli odpadnouti od víry zděděné po praotcích.

Domnívá-li se dr. Masaryk (ve spise o samovraždě, ve Vídni 1881.), že »při české tuposti ku víře jeví se intolerance zejména ku protestantům,« pronáší tím jen otřelou frázi německou. Kdyby se v Německu vytasil s takovými názory na protestantismus, jaké v Čechách nerušeně pronáší o katolicismu, byl by v nebezpečí, že mu Hans Delbrück, protestant a profesor university Berlínské, ze samé protestantské tolerance uřízne uši! Ba týž apoštol snášelivosti, Masaryk, uváděje jména »myslitelů, kteří zasáhli do světového ruchu vzmáhající se osvěty,« jako Hus, Chelčický, Komenský, nic neví neb alespoň nedí (proč?) o katolíku Tómovi ze Štítného, jenž přece první v Čechách začal vědeckou práci jazykem domácím, českým, začež se i učení páni strany Husovy nemálo naň durdili, že »profanuje« vědu! Tak vypadá tolerance deklamovaná!

Když jsme již promluvili o »církevní inkvisici« (ve čl. 22.), bude dobře k ní přirovnati zásady a způsob, jakým si vedli nekatolíci ku »kacířům.«

1. Kdo nestranil husitům, dostal se na zlé jejich jazyky, především kněží, věrni-li zůstali přikázaním církve katolické. . . . Co jen koli mohli vymysliti zlopověstného a utrhačného, sváděli na katolické kněze, roztrušujíce to potupnými spisky, aby tyto uvedli u lidu v nenávisť a opovržení.

Pražští konšelé v první době husitského jitření jímali, věznili, loupili a někdy věšeli a stínali kněží a žáky protikališnické. Co husité volně a bez překážky řádili, kdy a kde se jim zalíbilo kázali, a téměř všecky kostely Pražské násilím zaujali vyhánějíce katolické duchovní řádně ustanovené, katolíci sotva na největší svátek měli slavné služby Boží. V obcích, kde katolíci byli v menšině, neměli faráři kde vyučovati děti než na věžích a zvonicích. Kališníci násilně zmocnivše se chrámu sv. Mikuláše na Starém Městě zneuctili posvátné místo všelikými neřestmi. Klerik jménem Mikuláš, který sakristii bránil, aby poklady posvátné a roucha chrámová nepřišly do nesvěcených rukou divoké roty, přišel o život. Při takové divokosti není divu, že katolíci násilí odráželi násilím.[1])

Když se náboženská zpoura Husova provalila na ulici, postavil se jí v čelo »bratr Jan Žižka.« Hnutím náboženským v duchu Husově došel Žižka »proslutí jména jináče chatrného,« jakož »i husitismus velikou částku světodějného někdy důrazu a hluku svého přičítati musí válečnické genialnosti Žižkově.«[2]) »Mezi neřestmi, které po skončení příměří v Čechách páchati se počaly, nejvíce litovati jest zúmyslného boření a rušení klášterův i kostelův a posvátných věcí v nich i ozdob uměleckých; byliť to pokladové, kterýmž co do velikosti, skvostnosti a bohatství jejich staré Čechy nad jiné krajiny vynikaly.« (P. kn. XII. čl. 1.)

---

[1]) Sv. p. Helfert, M. J. Hus, v Praze, 1857, st. 258 a j.

[2]) Palacký, D. n. č. d. III., č. 1., kn. XII., čl. 4.

»Královské město Vodňany bylo mezi prvními, které po smrti krále Václava osvědčovaly husitské své smýšlení pronásledováním duchovenstva katolického.« (P. čl. 2.)

Nehodláme tu dále stopovati krvavé dráhy husitské. Položíme jen jeden, ne zrovna nejhorší případ, jak si husité počínali v Prachaticích. »Rozdělivše se po ulicích a domech (t. husitští bratří a sestry) všecky mužské tu i tam skryté vraždili, ženám i dětem odpouštějíce, aneb je k Žižkovi jaté vodili; kterýž ušetřiv jen asi sedm mužů za věrné husity uznaných, dal ostatní všecky, v počtu asi(!) 85 osob, zavříti do kostelní sakristie, a naházejíc tam smoly a slámy, beze všeho milosrdenství zapáliti. Nic neprospělo jim rukama lomiti a na kolena klekati, nic slzavé prosby, aby jim aspoň ku pokání času dopřáno bylo. Konečně vyhnavše ženy a děti osadili město lidem svým sami.« (P. čl. 2.)

»Rok 1424. naznačen jest v dějinách českých co Žižkův rok poslední, ale spolu nejkrvavější; všickni staří letopiscové neumějí při něm vypravovati leda o ranách, které hrozný vůdce nepřestával zasazovati národu svému, v zuřivosti a ukrutnosti sám sebe převyšovav;« . . . na sněmu svatohavelském upadli všichni kališníci u Žižky v podezření neupřímnosti a zrádného pokrytectví. (P. čl. 4.)

Úsudek o Žižkovi a jeho činech lze zahrnouti těmito mírnými slovy: Žižka byl fanatik pro pobožnosť. Pokládal svou víru za jediné pravou, a kdo jí neměl nebo nechtěl, tomu nedopřál ani

života. »Zákon Boží (totiž jak on sám jemu rozuměl) býval mu heslem do boje, jemu se propůjčoval samozvanec za mstitele; proň plenil a vraždil nemilosrdně všecky ty, kteří dle něho živi nebyli. Nejvíce zuřil proti kněžím a mnichům, protože... byli dle zdání jeho největší hříšníci, pokrytci a licoměrníci. Snášelivosť (tolerance) a shovívavosť byly ctnosti jemu neznámé...« (P. čl. 4.)

2. Kališníci jsouce učením svým blíže katolíkům než husité a čeští bratří, počínali si mnohem mírněji než tito obojí. Jiří z Poděbrad, kališník, dobyv města Tábora zničil poslední útulek Táborův a duchovníky jejich: Mikuláše Biskupce, Vavřince a jiné vsadil do žaláře, odkud jich již nepropustil. Když vznikla jednota »bratří českých,« král Jiří jal se ji stíhati tuhými tresty a jímal u vězení, kdož se bludu nechtěli odříci. Roku 1461. zvolali ve shromáždění bratrském dva přehorlivci: »Nechť skřipec jest naším snídaním a hranice naším obědem.« Dostalo se jim jen »snídaní,« neboť odvolali. Jen bratr Řehoř přestál skřipec a byl propuštěn. Od r. 1467. nastala bratřím z rozkazu Jiřího, jehož rádcem byl kališník Rokycana, »doba těžkých pronásledování, vězení a i mučení.« Kterak se dále vedlo »bratřím,« a že co utrpěli od katolických panovníků, stalo se jim jen pro politické zápletky a pikle, o tom jest řeč na jiném místě.

Z politických příčin byl Jan Augusta uvězněn na Křivoklátě. Sám arcivojvoda Ferdinand, místodržitel královský v Čechách, jehož choť Filipina

Velserova se na Křivoklátě zdržovala i vězně navštívila, o jeho propuštění ze žaláře u krále se zasazoval. Také ušlechtilý hejtman zámecký Ladislav ze Šternberka, katolík, s oběma vězněma, Augustou a Bílkem, obcoval a milostivě jim z vězení pomoci se snažil. Sám Blahoslav píše o tom v »Životě Jana Augusty.« Toto lidské a soustrastné jednání katolických pánův a katolického kaplana zajisté vší chvály zasluhuje a náramně se liší od nelidského nakládaní kališných duchovníků, kteří ač sami bludaři jsouce nelidských krutostí na bratrech se dopouštěli. Píšeť o tom starosta bratrův, Jan Černý: »Takové pak věci činili nejnestydatější ti popi kališni, zvláště Brandejský a Litomyšelský, jsouc sic v obcování velmi nectní a nestydatí lotři . . . K tomu ožralci hanební a lháři bezední. Ti přední a nejpilnější služebníci a milostníci královští a napravovatelé pikartův byli i s jinými sobě podobnými — vše z té kališné strany; žádný jistě, ani sami hejtmané královští ani kněží římští pod jednou tak zle, tak tyransky, takovými haněními a zlostmi, lžemi, trápením rozličným, hrůzami a strachy, zlořečenstvím a takovými věcmi netrápili jsou lidu bratrského jako to nestydaté kněžstvo kališné . . .«[1])

Universita Pražská byla v moci kališníkův a lutheránů, kteří nejen že netrpěli mezi sebou zástupců vědy katolické, nýbrž mistři pod obojí překáželi katolickým jinochům provozovati

---

[1]) M. Procházka, Ž. bl. J. Sark., v Brně, 1861, st. 328 a n.

svou víru. Tito pak chtějíce dosíci vyššího vzdělání byli nuceni hledati ho v cizině, jako třeba Bohuslav z Lobkovic. Utiskování takového nespláceli katoličtí panovníci násilím, nýbrž Ferdinand r. 1556. založil katolickou vysokou školu u sv. Klementa, aby protiváhu držela kališnické universitě, na které ponejvíce duch protestantský se byl uhostil.

3. Protestantismem byla sektářská nesnášelivosť uvědena v soustavu a prováděla se krvavou důsledností. Již jméno protestantů jest pomníkem jich zásadné nesnášelivosti. Dne 21. února 1885. pravil Dr. Windthorst v pruském sněmu: »V ústech máte snášelivosť, ve skutku pak nesnášelivosť. Či nevíte, odkud máte své jméno »protestanté?« Zapomněli jste, co se stalo na sněmu Špírském r. 1529.? Tam se stalo usnešení, že má se zanechati hádek až do všeobecného sněmu církevního, a knížata, která zavedla reformaci, mají ji podržeti, ale svým katolickým poddaným mají zabezpečiti, že je ve své zemi budou pokojně trpěti.« A proti tomu se ohradili někteří pánové a některá města, nechtějíce uznati, aby jim kdo směl překážeti, že by násilím nesměli převáděti svých poddaných na novou víru, kterou ze sobeckých příčin oni sami byli přijali. Teprve u protestantů vznikla nemravná i násilná zásada: cujus regio, illius religio, jako že které víry jest panovník, že k té víře i násilím smí nutiti své poddané. Kamkoli se obrátil lutheranismus, do Anglie, Skotska, Irska, Dánska a Švédska, všude šířil nesvornosť, násilí, vraždu, nejen proti katolíkům, ale i proti všem, kdož se byli od něho

uchýlili. Tak třeba »holubice protestantismu,« Melanchthon, žádal, aby Novokřtěnci zaplatili své učení životem.[1])

Luther sám zuřil proti všem, kdož »čistého evangelia,« totiž Lutherova učení nechtěli se přichytiti. »Já Martin Luther, jsem vaším apoštolem, vaším evangelistou. Kdo mé nauky nepřijme, patří v nejhlubší propasť pekelnou,« volal nesnášelivý »apoštol a evangelista.« A zase:[2]) »Panovníky, knížata a pány, kteří náležejí ku havěti římské Sodomy, všelikými zbraněmi sluší napadati a v jejich krvi ruce koupati.« Luther roznítil své »milé přátele« sedláky ku zpouře, a když bouře tato jemu samému stala se nebezpečnou, vyzýval[3]) knížat i pánů, že si mohou nebe zasloužiti, když »tu buřičskou sedlač a holotu potlukou jako vzteklé psy.«

Zwingli pronesl zásadu: »Evangelium sitit sanguinem,« jako že »evangelium žízní po krvi« těch, kdož nechtějí Zwingliova učení uznati.

A což »helvetský apoštol« Kalvín! Tento velinkvisitor výslovně se domáhal »inkvisice na vyhubení kacířského pokolení« (inquisition contre tels hérétiques afin d'extirper telle race de la terre) praví[4]) Ženevský protestant Galiffe a počítá z let 1542—1546. obžalovaných »kacířů« 800—900. »Hrozně se jevily následky nového ducha ve pří-

---

[1]) Srovn. Corp. Ref. ed. Bretschneider IX. 77.

[2]) Vitenb. vyd. 1, 51 a 9, 24 b.

[3]) Wider die räub. u. mörd. Bauern (Walch, XVI., 91 a nn.)

[4]) Nouvelle pages d'histoire exacte soit le procès de P. Ameaux, v Ženevě, 1863, st. 109.

snosti uložených trestův i celého soudního řádu. Padesát osm hrdelních trestův a sedmdesát šest výkazů ze země dokazovalo, že Kalvínova kázaní nepadla v půdu neúrodnou... Trapné výslechy mučidlem staly se pravidlem. Obžalované mučili tak dlouho, až se vyznali, někdy je za ruce i nohy ukovali, ba nutili děti svědčiti na rodiče. Pouhé podezření dostačovalo k zatknutí ba k odsouzení ... Soudy řádily zrovna hrozně ... »Čarodějství, spolek s ďáblem« ... byly obsahem žalob, pro které nesčetní ubožáci, muži a ženy, byli držáni ve dlouhé vazbě, voděni do mučírny, vykazováni ze země, posýláni na popraviště i na hranici. Začátkem roku 1545. rozmohly se soudní případy a zatýkání hroznou měrou. Dozorce žaláře oznámil dne 6. března soudní radě, že žaláře jsou plny, že nemůže již vězňů přijímati. Toť prý je, jak sám uznával, věc dokonce neslýchaná a neobyčejná. S vězni se zacházelo nad míru a víru strašlivě ... Stará mučidla byla jim příliš jednoduchá: vymýšleli nová muka ... Katovo rámě umdlévalo ...« A Kalvín? — ... »byl s hroznými rozsudky úplně srozuměn ... ba sám udával jména podezřelých, »aby toto pokolení bylo vyhubeno.«[1])

Kdo reformátora urazil, byl tuze ztrestán. Kde který veselejší projev života byl přísně stíhán. Faber (Le Fèvre) a j. byli uvězeni, že o svadbě tančili. Perrin, jeho zeť, jenž hrozil Kalvínovi, tak

---

[1]) Kampschulte, Joh. Calvin, seine Kirche u. sein Staat in Genf, v Lipsku, 1869, st. 425.

tak že ještě ušel životem do Francie a byl in effigie upálen. Pantheista Jak. Grüet, že pohrozil Kalvínovi pro zajetí Faberovo, byl odpraven. Sedlák, který by v pátek nebo v sobotu nebyl jedl masa, byl uvězen a j. v. Ba r. 1543. byli i chlapci zjímáni, že si zaskotačili.[1])

Korunovaný, královský »reformátor« Jindřich VIII. dal v Anglii neméně než 30.000 osob zahubiti mečem a ohněm jediné proto, že nechtěly odpadnouti od zděděné víry. Jeho pomocník Cranmer ospravedlňoval tyto kacířské tresty z bible! A což jsou všecky tresty španělské inkvisice proti neslýchaným ukrutnostem, které na katolických poddaných spáchala »panenská« královna Alžběta! »Nežvastejte mi o pronásledování a ukrutnostech katolíků!« praví anglický protestant William Cobbet. »Kdeže najdete takové, abyste je mohli přirovnati k těm, které já vám tu vykládám? Alžběta dala za jediný rok více katolíků zabiti, protože nechtěli odpadnouti od své víry, nežli královna Marie (Stuartka) za celý čas své vlády, protože odpadli od víry zděděné po otcích. A přece nazývaly a posud nazývají dějiny Alžbětu »dobrou královnou Bětuškou,« Marii však »krvavou.«[2])

Bylo by výkladu bez konce, jak krutě si protestanté počínali také v ostatních zemích. I tam, kde byli v menšině, jako ve Francii, nedopřávali katolíkům volného vyznání víry, a přece tito za-

---

[1]) Brück, Kirchengesch., st. 621 nn.

[2]) Geschichtslügen, čl. 43.

chovávali starou víru, kdežto onino byli odpadlíky.

Tato zuřivosť protestanty lomcuje podnes. Berlínský profesor Hans Delbrück ještě r. 1884. se vyslovil,[1]) že katolickému dějepisci J. Janssenovi (za to že odhalil bludy a lži v dějinách protestantských), by se prý měly uši uříznouti!

Správně tedy soudí Döllinger: »Dějepisně nic není nepravdivějšího jako věta, že by reformace byla hnutím ku svobodě svědomí. Právě opak toho jest pravdiv.«[2])

29. „Ovoce“ reformace Husovy a Lutherovy.

Neumdlévají němečtí protestanté až do nebe vynášeti zásluhy reformace Lutherovy, a v Čechách se pořád ještě doby Husovy počítají za »vrchol dějin.« Pravda-li, že »po ovoci poznáte je,« pak vizme, jaké bylo ovoce reformace Husovy a pak i Lutherovy.

I.

Hus a po něm Luther prohlásivše písmo sv. za jediný pramen víry obor zjevené pravdy násilně zúžili a dopustivše libovolný výklad písem sv. vydali zjevenou pravdu v šanc svévolnému subjektivismu a žíravému kriticismu.

1. Písmo sv. však samo sebou ani **nechce** býti jediným pramenem zjevené víry, nikde ani

[1]) Preus. Jahrbücher, 1884, sešit červnový.

[2]) Kirche u. Kirchen, ve Mnichově, 1861, st. 68.

slovem si toho nesobí. Ba právě na několika místech samo připomíná, že neobsahuje všecko, co apoštolé věděli o Pánu. »Mnohé zajisté i jiné divy činil Ježíš před obličejem učeníků svých, kteříž nejsou psáni v knize této,« píše apoštol Jan (20, 30.) a zase: »Jestiť pak i mnoho jiných věcí, které učinil Ježíš« (21, 25.) — Kdo poznal, kterak vznikly jednotlivé knihy písma sv., jak epištoly tak evangelia, že to byly spisy příležitostné z nichž každý byl složen z dané příčiny a za jistým účelem, podle hlavních potřeb čtenářů, jimž byl odhodlán, ten zajisté uzná, že z pisatelů žádný neměl úmyslu, aby ve svém spise uložil veškeré pravdy a přikázaní evangelická. Psal každý ze svého, druh o druhu nevěda. Matouš psal evangelium, aby dokázal Židům, že starodávná proroctví o Spasiteli se splnila na Kristu. Marek, průvodce Petrův, sepsal své stručné evangelium ku žádosti křesťanské obce v Římě, aby jim něco z toho zanechal písemně, čemu je Petr učil ústně. Lukáš, průvodce Pavlův, napsal (mimo dějiny prvotné církve) co byl od Pavla slyšel. Jan směřoval svým evangeliem po přednosti k tomu, aby proti bludařům uhájil a dokázal božství Spasitelovo. Příležitostný ráz ještě patrněji se ozřejmuje listy apoštolskými. — Při vší důležitosti, jakou mají do sebe tato psaná svědectva, a při vší úctě, která se jim od prvopočátku v církvi prokazovala, zůstaly čím původně byly: spisy příležitostnými. V jednotlivých se rozebírají a dosvědčují jednotlivé pravdy, ale žádná z těchto památek ani všecky pospolu si nesobí býti jediným pramenem

víry a zjevení. Na mnoha místech písma sv. dává se přednosť slovu živému neb alespoň se klade na roveň slovu psanému. »Mějž příklad zdravých slov, napomíná apoštol Pavel žáka svého Timothea (II, 1, 13. 14.), kteráž jsi slyšel ode mne u víře a v milování v Kristu Ježíši. Toho dobrého skladu ostříhej skrze Ducha svatého, kterýž přebývá v nás.« — »A co jsi slyšel ode mne před mnohými svědky, to (zase) svěřuj věrným lidem, kteří způsobní budou i jiné učiti.« (2, 2.) — Co a jak činil Pán, to a tak činili apoštolé. On učil ústně, ústně učili také oni. Někteří z nich také něco písemně zaznamenali, pokud zvláštní potřeba kázala, ale přední a hlavní péčí a prací bylo jim živé slovo. Tak činí církev podnes u národů, které ku své víře obrací. Pravý opak toho však činí protestanté, dávajíce obrácencům bibli, aby si z ní sami vyhledali víru.

2. Písmo sv. samo sebou ani **nemůže** býti jediným pramenem víry. Odkud vědí protestanté neuznávajíce tradice, ze vůbec jest jaké písmo sv.? Kdo jim pověděl, z kolikera částí se skládá? Kdo jim ručí, že se nás dochovalo přesně a neporušeně? Písmo sv. jako kniha mrtvá k tomu neodpovídá — ale odpovídá živé podání církve, prastará třeba již v prvotných dobách písemně uložená tradice. Staré podání církve praví: Tyto knihy podávalo si pokolení za pokolením za jediné pravé a skutečné části písma sv.; apoštolé je sepsali, a pod úzkostlivou bdělostí církve nesmělo se v nich ani slovo přidati ani ubrati. — Knihy písma sv. obsahují vedle

prostince vyjádřené a zobrazené pravdy také hluboká tajemství, svrchované pravdy ducha i srdce, z nichž každá o sobě chová filosofskou záhadu. Kterak si to vše má vykládati čtenář ať učený ať neučený, kdyžtě veleduchové všech věků rady si nevěděli? Kdo rozhodne, kterým slovům a statím rozuměti ve významu slovném, kterým v obrazném? Filip se tázal dvořenína čtoucího v písmě: »Myslíš-li, že rozumíš, co čteš?« Kterýž řekl: »I kterak mohu, nevyloží-li mi někdo?« (Sk. ap. 8, 30. 31.). Vedle písma sv. jest tedy potřebí také vykladatele, a tím jediné pravým a ustanoveným jest učitelský úřad církevní. Nerozumíš-li kterému místu, půjdeš snad o výklad k učenějšímu. Ale kdo tě ubezpečil, že jeho výklad je správen, a že není nad něho nikdo jiný ještě učenější? Když pak by vznikl spor o význam některého slova nebo místa v písmě, kdož rozsoudí? O jediném ustanovení večeře Páně podali prý mužové »svobodného zkoumání rozumového také u věcech náboženských« skoro 200 různých výkladů. Všeliké sekty, které se vesměs buď pýchou nebo fanatismem odtrhly ode skály Petrovy, zavrhly podání a výklad církve, každá vykládá jinak a každá nicméně tvrdí, že »očistila evangelium,« že jen u ní jest pravda. Vytrhovaly z písma list za listem, až jim v ruce nezbylo leda holá vazba. S biblí v ruce páchaly zdivočilé zástupy hnusné neřesti a vraždily vše kolem sebe. Dějiny člověčenstva dokázaly písmem ohnivým a krvavým, že písmo sv. nemůže býti jediným pramenem víry. Předůležita jsou v té příčině slova apoštola

sv. Petra (II, 15. 16.): »Jakož i nejmilejší bratr náš Pavel podle dané sobě moudrosti vám psal, jako i ve všech epištolách, mluvě v nich o těch věcech: v nichžto jsou některé věci nesnadné ku srozumění, kteréžto neumělí a neustaviční (lidé) převracují, jako i jiná Písma, ku svému vlastnímu zahynutí.«

3. Písmo sv. nikdy ani **nebylo** jediným pramenem víry. Kdo by tvrdil jinak, páchal by dějepisnou lež a nepravdu. »Víra (jde) ze slyšení, slyšení pak skrze slovo Kristovo,« skrze kázaní slova Božího, praví apoštol Pavel (Řím. 10, 17.). Tak bývalo vezdy v církvi pravidlem nehybným. Církev již byla a trvala, pokud nebylo ještě ani slovíčka psaného. »Jdouce po všem světě kažte evangelium všemu stvoření« přikázal apoštolům Pán. (Mar. 16, 15.) »Maje vám více psáti nechtěl jsem skrze list a černidlo; nebo mám naději, že budu u vás, a ústy k ústům mluviti budu, aby radosť vaše byla plná« píše Jan (II. 15.). Církev již dávno pronikala svět pod sluncem ústního podání, než byly v celek sebrány jednotlivé části písma. A kolik věků zase prošlo, než se dostalo národům překladu písem sv.! Učený Tertullian píše v té příčině: »Jdouce po všem světě zvěstovali apoštolé národům totéž učení tétéž víry a zakládali po městech církve, od nichž ihned jiné církve přejímaly podání víry a símě učení a podnes přejímají, aby se staly církvemi.« (De praescr. c. 20.) Ke slovům Pavlovým: »Protož, bratří, stůjte a zachovávejte ustanovení, kterým jste se naučili buďto skrze (naši) řeč aneb skrze náš list«

(II. Thes. 2, 14.) připomíná Jan Zlatoúst.: »Z toho jde, že apoštolé nevšecko písemně, nobrž mnohé bez písma podali, a toto také zasluhuje víry. Jesti to podáno — a dosti!« (Hom. 4. in ep. 2. ad Thes.) — »Víra jest, proti níž bojují; a v tom jest všech odpůrcův a nepřátel zdravého učení společný záměr, že chtějíce otřásti pevnou vírou ničí a hubí podání apoštolská.« Basilius (De Spir. S.). — Zkušenosť všech věků dokazuje, že všeliké sekty mají ku písmu sv. také výklady; ale jsou to jen cisterny buď zkalené nebo docela vyschlé, neboť jimi neprotéká živý, pramenitý, zdravý proud církevního podání. Zavrhují tradici, a nemohou se bez ní obchoditi: křestí dítky, ač se tomu písmo na oko příčí, světí neděli a výroční svátky, ač o tom v písmě nic není atd.

4. Velmistr Görres praví (v předmluvě ku dr. Seppově Leben J. Chr.): Když apoštolové podávali svědectví o tom, co byli viděli, mladá církev přijímala tato svědectva za úplně platná, anať měla důkazy jich v sobě samé. Evangelia byla jí pak jen vnějším dokladem jejich původův z onoho kořene, z něhož sama byla vyrostla. Církev přijala psané tyto památky ve svůj svazek životní a potvrdila jich důstojnosť i důležitosť. Čtvero evangelií jako čtverou tepnou proudilo jejím nesmrtelným ústrojím, dodávalo života a výměnou nabývalo ho zase z pramene podání. — Knihy tyto však byly později vytrženy ze svazů životních; teplý život počal v nich stydnouti, tepny ochabovaly; krev srdeční přestala býti krví, jakmile byla vylita z državých

cév; životní fluidum stalo se caput mortuum: z bible stala se kniha jako kterákoli jiná kniha. Rozborní duchové zkoušeli ocelem, dá-li jiskry, a jako druhdy Inkové v Peru přiloživše ji k uchu naslouchali, nedává-li odpovědi k jich dotazům. Ale co bylo mrtvo, zůstalo němo. I odpovídali za ni sami ze své vědy. (Srovn. čl. 1.) Církev sprovázela tyto křesací pokusy s pocitem oné bolestné lítosti, která jí nemine při žádném velikém skandálu. Jakkoli však církev, kteráž nepřetržitými vrstvami, pokolení za pokolením, spojena jest se svým zakladatelem, necítila se bezprostředně dotknutou oněmi alchymistickými operacemi, které si dovolili s knihou z jejího majetku a nitrného svazku vyrvanou: přece drzá i barbarská nešetrnosť, kterou nepřátelé opřeni prý o vědeckou bezohlednosť páchali na ústroji jí uloupeném, byla jí pohoršením. Církev, tato veliká věkovitá přástevnice, která upřádajíc vlákno tolikera pokolení vpřádá je v dějiny: kdykoliv ucítí, že to ono vlákno u veliké osnově povolilo: otřásá vezdy na zkoušku celou tkaninou, a kde shledá, že co povolilo, ihned pomáhajíc vpřádá podél vytáhlých vláken vlákna nová, upevňuje osnovu a stěsnává outek. Tak bývalo při každém nebo po každém kacířství. Čím urputněji bludaři navrtávali, ohryzávali a osekávali ratolesti stromu církevního, tím více živice vyháněl z kořenů v porušené části, až se poškozená místa zase zahojila a zacelila.

A tak bude i po haeresích, které snad ještě vzniknou.

II.

Kteraké bylo ovoce »reformace« Husovy v Čechách?

1. V rodině a v obci. »Celou zemí, praví sv. p. Helfert, počal lomcovati nesmír a spor, všecky vrstvy dělilo strannictví, a úkaz nejsmutnější, vyskytující se vždy v dobách různic náboženských a občanských až příliš záhy se dostavil. Města i dědiny, kdež posud panovala svornosť, učiněny jsou příbytkem svárů; život rodinný rozvrácen hlubokou roztržkou, syn stál proti otci, bratr proti bratru v odcizení sotva tajeném, ať nedím ve veřejném odporu; svazkové dlouholetého přátelství rozvázáni jsou, trpká nastoupila nepřízeň. Zmatek na všech stranách, doma a v radě, v obci a v kostele.« [1])

Nemravnosť se zmáhala. Když Hus kněžstvo, které až do jeho časů bylo u veliké vážnosti, doličoval na výlupky všeliké neřesti. zajisté se nemohl lid jeho řečmi ku mravnosti povzbuzovati a ušlechťovati. Ovoce záhy se ukázalo. Hus sám píše z Kostnice Plzeňským: »Kamž se děje dobrá pověsť vaše? Dřív jste město své řádně spravovali, slovo Boží milovali, kuběny a rufiany jste ven pudili, kostky jste stavili. Ale nyní! Již frejnosti, již hry, již jiné nešlechetnosti vyrazivše z vás slovo Boží ve vás se navrátily!« (H. 249.)

---

[1]) Mistr Jan Hus, v Praze, 1857, st. 244.

2. V kostele a ve škole. Nedůvěra k duchovenstvu a záští, které Hus tak horlivě u lidu šířil a pěstoval, vyšlehly po jeho smrti v jasné plameny zpoury a ukrutnosti. Bouře ty čelily hlavně proti kněžím a mnichům. Domy farářů vydrancovány a zbořeny jsou; mnoho kněží nepomohše sobě záhy útěkem, týráni jsou mnohonásobně, některé prý až i zabili a do Vltavy uvrhli.[1]) Ženské z lidu křičely a povykovaly v zástupech do far se dobývajících, podněcovaly těch co hnali útokem, házely kamením po oněch co z far prchali, zuřily v nitru dobytých domův a kostelů. Rok 1416. spatřil ženu s kazatelny kázající. (H. 245.)

Když nastal u dvora královského obrat katolíkům příznivý, katoličtí faráři vraceni svým farám, a s kostelem chtěli se i školy zase ujati. Když jim toho odepřeli kališníci, byli nuceni vyučovati děti na věžích a zvonicích, co zatím do škol řádných (původně katolických) chodila mládež strany kališnické. Žáci obojích těchto škol co den ve spolek se hašteřili, ano začasté bitky a rvanice mezi nimi nastávaly; zápasníci zvoněním přivolávali sousedstvo své strany na pomoc, a o nejednom případu vypravuje se, že těžce ranění ano zkrvácené mrtvoly z bojiště byly odnášeny. (H. 258.)

Co z toho vzcházelo, povídá Bavorovský ze 16. století: »Šetřte nyní mládeže, kterak jsou živi bez bázně boží, bez umění božího, bez po-

---

[1]) Srovn. Palacký D. n. č. d. III., č. 1., kn. XI., čl. 5.

slušenství svých starších! Řeči jich oplzlé, šaty ohyzdné, skoky nestydaté, obcování mrzuté. Tomu k mysli opilství, jinému zlodějství, některému hra, jinému kuběnářství. Z toho co pochází? Některého z nich před očima rodičuov oběsí, jiného ohavně čtvrtí, toho z města chvojštištěm vyprovodí a jiné jinými hanebnými pokutami trescí. Co jest nyní od mládencuov ještě nedobře vyrostlých častěji slyšeti, jako: ženiti se, hehře ženiti! A co méně při nich muože se najiti, jako k tomu rozumu, aby znal, k čemu pospíchá a v jaké povolání vkročiti míní? Lépe by některým trefil dubovec nebo březovec nežli panna krásná.«

Náboženství se dostalo úplně v moc světskou. Kdyby Hus byl zůstal na živě, byl by musil všecko uznati, co v jeho duchu světští jeho přátelé byli nového podnikli, a byl by se stal sluhou Žižkovým, jako byli později čeští bratři a protestantští kazatelé i podle úsudku V. V. Tomkova »najatými sluhami,« neboť s tyranstvím svědomí šla ruku v ruce úplná poroba občanská. Je toho na sta dokladů v dějinách protestantských.

3. Ve vědách. Palacký ve svých dějinách přečasto přikládá Husovi zásluhu, že dobyl světu »svobodné zkoumání rozumové.« Poznati z těch slov již z daleka německou »Freie Forschung,« kterou Němci přisuzují zase Lutherovi. Což nebylo »svobodné zkoumání« ve vědě ba i u víře ve středověku dovoleno? Od jakživa platila v církvi zásada sv. Augustina: in necessariis unitas in dubiis libertas, in omnibus charitas. Když také o věcech víry přeli

se theologové, papežové ponechávali jim vezdy všelikou volnosť, jen toho vždy bedlili, aby se ve sporu dodržely *meze slušnosti* a *zachovala víra*.

U vědeckém badání *světském* byla volnosť »zkoumání rozumového« tím větší. Duch lidský nikdy nestanul. pořád bádal a vynalézal. V této vědecké práci právě duchovenstvo bývalo vždy v popředí. Ani po Husovi věda nestanula a nebyla by ani bez něho stanula. Připisovati tedy nálezy vědecké za plod reformace jest nemístné a pošetilé. Vždyť sám Palacký (III., 2., XII., 6.) nemůže nevyznati, že »hierarchie Římská hned od počátku svého zmocnila se byla důmyslem i důsledem podivu hodným všech oněch živlův, na kterých zakládal se *pravý pokrok ducha lidského*, a tudíž také blaho nejen osob ale i národů celých.« Kdo by soudil, že by ve středověku nebylo svobodného zkoumání rozumového, dokázal by jen, že bez vlastního rozmyslu se napojil ze zkalených pramenů protestantských a postavil by se v nesmířitelný spor s celou minulostí křesťanskou. Nejušlechtilejší a nejčilejší život duchový, k němuž vykoupení povolalo katolíky a k němuž církev již od prvopočátku lidstvo vychovávala, ručí za úplnou svobodu rozumového zkoumání na základě zjevené a podané pravdy. O tom se může přesvědčiti, kdo třeba jen zběžně se podívá, na *jak rozsáhlých základech* jsou založeny spisy sv. Tomáše Akvinského, tohoto mnicha ze 13. věku! Ovšem že svoboda zkoumání se nepovažovala za *nevázanosť*, kde by kdo

vlastní, začasto bizarrní a ničím nedoložené domněnky a hypothesy byl vydával za čirou pravdu. Odtud píše sv. otec Lev XIII. pořadatelům všeobecného sjezdu katolických učenců v Paříži r. 1888 asi takto: Vaším úmyslem jest vyměniti si názory o výzkumech z oboru přírody a minulosti a zužitkovati je ve prospěch církve. Tohoť jest za naší doby více potřebí než kdy jindy. V pravdě, vyznavači racionalismu a naturalismu, poraženi jsouce důvody metafysickými, změnili obor i spůsob práce; uznali za lepší spustiti se s výšky rozumu na jeviště věcí, které se pojímají smyslem. Proto jest často pozorovati, kterak libovolně si dělají domnělé zákony dějinné, pochybné hypothesy uličují na pravdu, aby lživým nálezům dodali podoby pravdivosti. Hlavní jejich práce tíhne proti božskému strojmistru světa, proti původci a tvůrci přírody. Právě tuto přírodu proti němu obracejí a ji vyzývají, aby zapřela svého původce a strůjce. — Víra nedávala vědě utonouti v samé hmotě, jako se stalo za naší nevěrecké doby, věda se nesměla státi modlou. Volnosť vědecké kontroverse u katolíků tak jest veliká, že nekatolíci a ti, při kterých církev oplakává jméno katolíka, ve své podjatosti nemají o tom ani pojmu. Věda a víra byly v církvi od jakživa sestry. Víra byla vědě tím, čím jest lodníkovi magnetická střelka. Moderní věda tuto dralku odhodila a nechtějíc býti sestrou víry stala se s veliké části děvkou sprostého sobectví.

Ostatně sám Palacký naříká, že »činný

duch pokroku, jenž bývá spolu duch vyšši osvěty,« velmi brzo po hnutí husitském, již ve druhé polovici XV. století se vytratil. »Duch onen pokroku a iniciativy vůbec, zakrsal v duchovním osamocení podobojích . . . Ale strana Římu poslušná zachovavši se v duchovním spojení a ve vzájemnosti s ostatním světem křesťanským, účastnila se pokroku tohoto, ač nenáhlém nicméně skutečném. Studia humanistická, jichž se přece katolíci tak horlivě ujímali, uměna tiskařská a veliké podniky zámořské oživovaly a šířily obor myšlének časových, z čehož ale podobojí vylučovali se téměř zúmysla. Proto činnosť mysli a s ní spojená iniciativa, jakkoli nevalná, jevila se vždy více u strany Římské, kdežto u strany podobojí, při panující nesvobodě a obmezenosti myslné, pod vládou autority ještě přísnější, zmáhala se duchovní lenosť a kráčelo se do barbarství nazpět; kališnický rigorismus stavěl myslnému vzletu a rozhledu ještě větší překážky, nežli sama církev Římská (!); celý obor myslný (v době kališnické) byl již jakoby zjalověl v národu, ač náruživostí při tom neubývalo nikoli. Nic není nudnějšího a jalovějšího nad polemické spisy z tohoto věku.«[1]) — A zase (d. IV., č. 1., kn. XIV., čl. 7.): »Není se čemu diviti, že i básnické umění zakrsalo a zahynulo dokonce v nekonečných těch hádkách o víru; opravdu není v celé historii literatury české doby jalovější.«

---

[1]) Srovn. Pal. Děj. n. č. d. V., č. 1., kn. XVI., čl. 3.

O Ctiboru Tovačovském z Cimburka, jenž přirozenou vlohou vyšinul se mezi nejpamátnější muže národu a věku svého vůbec, píše Palacký, že vychován jest ve vlasti dosti pilně sice, ale stranným vedením kněží husitských, tak že ani nenabyl důkladnější znalosti jazyka latinského. — Táborité r. 1420. stanovili 14 článkův, o nichž píše Vavřinec z Březové, utrakvista a profesor při tehdejší universitě Pražské: »Ze článků svrchu řečených vůbec, léta P. 1420. pohoršlivě a na potupu celého království urputně prohlášených, povstala v lidu a v duchovenstvu, kteří se pro obranu zákona Božího dobře sjednotili, nová i náramná sváda a roztržka.« Proč praví Vavřinec »na potupu celého království,« o tom podá doklad hned 2. článek: »Každý člověk, tím že studuje svobodná umění a stupně v nich přijímá, jest marný a spohanštělý a hřeší proti evangeliu Pána našeho Ježíše Krista.« Ve článku pak 6. prohlásili Táboři, že všechny missaly a zpěvníky kostelní, všechno nářadí chrámové a roucha bohoslužebná mají se spáliti a zničiti. Jak ujednali, tak jednali: nesčetné skvostné knihy a drahocenné památky umělecké i veliké budovy zničili, i právem dí Březovský, že »vzdali se titíž Táboři napotom téměř vší milostivosti, spravedlnosti, pokory, všeho milosrdenství a vší trpělivosti, a ne jako lidé rozum mající, ale jako dravá zvěř a jako vzteklí psi a lítí lvové vrhali se úprkem na všechny ty, kdo s dotčenými domněnkami souhlasiti nechtěli, trýznice je kořisťováním, ohněm a rozličnými tresty a potupami. A

tak stalo se, že slavné druhdy království české za divadlo dáno bylo všem národům a že na věky v pořekadlo přišlo.«

»Pozoru hodno jest,« praví Palacký (n. m. u.), »že také umění knihtiskařské v Čechách poprvé ne v podobojím ale v katolickém městě zjevilo se. Nesmíme-li vykládati to v ten smysl, že duchovní pokrok již odvrátil se byl od většiny národu, leda ve věcech náboženství a víry se týkajících? Proto také první a jediný toho věku Čech, který duchem humanismu a staroklasické lepoty, v Evropě právě té doby znova se křísivším, nadchnouti se dal a jej ve spisech svých nápodobiti snažil se, byl chovanec Římský, pan Jan mladší z Rabšteina, páně Prokopův bratr; kterýžto ztráviv několik let u dvora papežova, r. 1457. jmenován byl proboštem Vyšehradským a umřel 1473.; jeho Dialog o věcech roku 1467. jest toho důležitou a milou památkou. Kéž by jen více plodů podobných bylo se zachovalo!«

4. Národ český slavil »na venek« věk svůj rekovský, ale »doma« bylo jinak. Hus byl pomstěn, ale krví a blahobytem vlasti.[1]) Palacký (III, 2, XII, 1.) pak soudí: »Úplné zničení dávné autority, co do státu i co do církve, potáhlo za sebou také zničení národní jednoty a svornosti ... za této doby počítalo se při nejméně patero hlavních stran; v nedostatku válek zahraničných strojívaly strany války domácí;

[1]) V. Brandl, Kniha p. k. M. v Brně, 1863, st. 186.

proto vítězství u Domažlic, pojistivši bezpečí vlasti od nepřátel, stalo se hrobem jednoty a svornosti české; jedna částka národu tulila se čím dále tím zřejměji k cizincům, aby pomocí jejich utlačiti mohla částku druhou.«

Husem rozeštvaný národ český nedocházel ani náboženského ani občanského klidu, až si jej koupil vlastní krví na Bílé hoře.

III.

A jaké bylo ovoce »reformace« Lutherovy?

Přechvaluje-li kdo z Čechů Husa, má tato snaha jaký taký kus práva v národním chauvinismu. Ale v novějších dobách bývá i v Čechách slýchati hlučné pochvaly vzdávati Lutherovi za jeho domnělé zásluhy v oboru občanského života, vědy, národního školstva atd. Bývají to z pravidla opelichalé a to ještě špatně přeložené fráze, které nikterak nesnesou světla historické pravdy. Dílo Janssenovo, o kterém právem lze říci, že se jím obrodila dějepisná věda, odhrnulo všecek protestantský šum a rum s pravdy, a tu se jeví »zásluhy« Lutherovy docela jinak. Doufáme, že těmito několika řádky také leckomu v Čechách se rozbřeskne v hlavě, kdož se domýšlí, že svým názorem čerpaným z německo-protestantské knihy jest »na výši doby.«

1. Luther prý vrátil lidstvu krásu života rodinného — týž Luther, jenž posměchy si tropil z panenství a panictví Bohu zaslíbeného, jenž upíral svátostní řád rodinného života, jenž

mluvil o manželství, že hanba se o tom jen zmíniti. »Ovoce« pak, které z toho brzy dozrávalo, poslal Saský vojvoda Jiří v listu ze »čtvrtku po Invocavit 1526« Lutherovi samému na ukázku. Píše mu: »Kdy bylo více svatokrádeží zasvěcených osob, nežli od té doby, co jsi začal hlásati své evangelium? Kdy bylo více zbouření proti vrchnosti nežli z tvého evangelia? Kdy byly více olupovány chudé domy duchovní? Kdy bylo více krádeží a loupeží? Kdy bylo více zvrhlých mnichův a klášternic ve Vitenberce nežli teď? Kdy se braly manželu ženy a dávaly se mu jiné nežli teď podle tvého evangelia? Kdy bylo více cizoložstev, nežli od té doby co jsi napsal: »Kde žena . . . ať jde k jinému . . . a muž ať učiní tolikéž«? Totoť učinilo tvé evangelium, které prý jsi vytáhl zpod lavice.«[1])

Že pravdu děl vojvoda Jiří, ozřejmuje a dosvědčuje se hojnými výroky samého Luthera: »Naši evangeličtí jsou teď sedmkrát horší než byli.«

Když hvězda Lutherova jakožto »apoštola čistého evangelia« již počala nápadně rychle blednouti a hasnouti, doličují ho protestanti na zakladatele »německého spůsobu a mravu.« Paměti hodna[2]) však jsou v této příčině slova, jimiž český bratr Blahoslav líčí mravnosť v Magdeburce a Vitenberce, jak ji byl sám očitě poznal. »Summa

---

[1]) Walch, Luth. WW. XIX. 616.

[2]) M. Procházka, Ž. bl. J. Sark. v Brně, 1861, st. 319 n.

toho, co jsem v Magdeburku viděl, jest toto: »Lid jest rozpustilý, pijanství oddaný, tance nad míru milovný, nezbedný.« A zase: »Na cestě (z Magdeburku do Vitenberka) zpozoroval jsem všeobecnou bídu, přenáramnou drzosť a rozpustilosť jak na duchovních (protestantských) tak na lidu (jim podřízeném).« Ani již nepomůže protestantům z »apoštola« Luthera činiti »reka národního a buditele a zakladatele německé vzdělanosti.« Když se v dějepisectvu německém dostala po čase zase na vrch historická pravda, ukázalo se, že Luther není otcem německého zpěvu církevního, že není prvním překladatelem bible na jazyk německý, že není zakladatelem nynějšího jazyka německého, že není původcem škol národních, že není oprávcem školstva, že dílo Lutherovo vůbec není reformací ale revolucí.

2. Luther si stěžuje také do nedbalého vychování mládeže v dobách »reformace.« Když jsem byl ještě mlád (dokud tedy ještě nebylo »reformace«), pamatuji se, že tenkrát po většině i bohatí pijávali vodu . . . nyní však i děti zvykají vínu, silným vínům cizozemským a pálenkám, které pijávají na lačno . . . Čert v tom vězí, že nynější mladý lid je tak spustlý, zdivočilý a nevycválaný, že z nich rostou samá čerťata . . . děti neznají ani cti ani bázně ani kázně; matky nehledí na dcery, nevedou jich k cudnosti ani k poctivosti.« A Vitenberg, kde Luther stal se přece z první ruky »zakladatelem protestantské zvedenosti« nazývá sám Luther Sodomou a Gomorrhou a chce

se raději žebrotou potloukati světem, než by se tam vrátil. Ostatně sám Luther vyznává, že sekta Novokřtěnců vzala si hlavní příčinu proti učení Lutherovu nejvíce z nemravnosti Vitenberčanů.

Luther prý byl horlivým pěstovatelem školstva, jmenovitě národního. Než i tu se dosvědčuje pravdou čirý a živý opak. Nářky Lutherovy o zkáze školstva samy jsou toho přehojnými doklady. Všude, kde se kláštery zrušily, rozpadají prý se školy; nikdo prý již nechce posílati dětí do škol ani na studie. »Děti se denně rodí a rostou, ale nikoho není, kdo by se ujal ubohého mladého lidu a vládl; všecko běží jak samo chce. Dříve prý lidé rádi zakládali školy, teď prý jich nechtějí ani udržeti.«

Úřední zpráva visitační z kraje Vitenberského z roku 1533—34. praví, že »Městských škol . . . povážlivě ubylo.«[1])

Nejinak bylo v jiných zemích, kam donikl protestantismus. R. 1563. vyjádřil se speaker dolní sněmovny, že pobráním nadací a ústavů zmařeno jest vychování mládeže, že jest o 101 školu méně než bylo, a do těch, které jsou, že málokdo chodí.[2]) — O nynějším neutěšeném stavu protestantských škol bylo by škoda řeči. Že u Hradce Králové prý zvítězil pruský učitel — Diesterweg, jest trusek protestantského výmyslu, jejž také na českých nivách bedlivě pěstují: nikoli Diesterweg, ale »kate-

---

[1]) Geschichtslügen čl. 42.

[2]) Döllinger Kirche u. Kirchen, st. 209.

gorický imperativ« pruský, kaprálská hůl a jehlovka.

3. A že byl Luther také přítelem a ochrancem a pěstovatelem vysokého učení, týž Luther, který university nazýval peleší lotrovskou, chrámem Molochovým, synagogou zkázy a lupanarem antikristovým? Týž Luther, jenž roku 1521. kázal že vysoké školy by zasluhovaly, aby je člověk rozemlel na prášek, a že od počátku světa nepřišlo a nepřijde na svět nic pekelnějšího a ďábelštějšího?« — Dějiny zřejmě dokazují, že čím výše stoupal Luther, tím hlouběji klesaly university, napřed v Erfurtě a Vitenberce, kam mělo »nové evangelium« nejvolnější přístup. Melanchthon sám pravil v důvěrném listě o Vitenberských bohoslovcích i s Lutherem, že uvedli krásnou vědu v opovržení.[1])

Luther prý zavedl »svobodné zkoumání« a »německá věda prý mu děkuje za tělo i duši.« — O tom dí oslavovaný Erasmus: »Což nenazývá Luther Aristotelovu filosofii ďábelskou? nepíše-li: že všecka učenosť (disciplina), jak praktická tak spekulativná, jest zatracena? A nekázal-li také Pharellus (Luther) sem tam veřejně, že všecky lidské vědy (disciplinae) vynalezl ďábel?« Jinde zase píše: »Kde vládne lutherství, hyne věda. Jen dvojí věci hledá: důchodův a žen (censum et uxorem).« [2])

---

[1]) Geschichtslügen n. m. u.

[2]) Epist ad Fr. Germ. infer. p. 4 a. — Ep. sel. ed. Freitag. p. 34.

Nejinakého »ovoce a požehnání« nesla reformace Lutherova také v morálce, ve vychování a ve vědě, v životě politickém i sociálním.

S tyranstvím svědomí šla ruku v ruce úplná poroba občanská. Angličan Lord Molesworth, jenž důkladně poznal protestantský sever, píše r. 1692: »V římsko-katolické církvi s její hlavou v Římě jest princip odporu proti neobmezené vládě světské; ale na severu jest lutheránská církev úplně porobena občanské moci a obyvatelstvo protestantských krajů pozbylo své svobody, jakmile své náboženství zaměnili za lepší.«[1]) Zásadou: »čí země toho i náboženství« stal se stát hotovou robotárnou.

Konečně praví protestantský dějepisec Leo: »V reformaci rozpadla se národní jednota napřed duchovně, a válkou třicetiletou nastal úplný mravní rozklad národu německého také na venek.«

IV.

Na konec uvedeme jen ještě, kterak podle Beauternea soudil Napoleon I. o katolictvu a nekatolictvu (Časop. k. d. 1843):

»Chce-li kdo, může nekatolictví nazývati náboženstvím rozumu; pro lidský nález jméno dojista velmi slušné. Katolictví naproti tomu jest náboženství víry, neb jest dílo Boží. Katolictví jest náboženství moci a společnosti:

---

[1]) Ac count of Denmark, London, s. a. p. 236. (Dŏl. st. 96.)

kdežto nekatolictví jest učení bouřivého pozdvižení a hanebného sobectví. Katolické náboženství jest matkou pokoje a svornosti: učení Lutherovo a Kalvínovo jest věčným pramenem sváru, kvas nenávisti a pýchy, vyzvání všech náruživostí. U zřízení evropské společnosti mělo katolické duchovenstvo první hlas; všecko, což v nynější civilisaci nejznamenitějšího jest, umění, vědy, básnictví, všecko, z čehož se těšíme, jest jeho dílem. Základové pořádku, jimiž pokoj ve státu jest utvrzen, také jsou jeho dobrodiním. Naproti tomu vzniklo nekatolictví násilím a občanskými válkami. Kdož zničil víru v právomocnosť duchem pochybování a zavrženlivou kritikou, připravil záhubu veškerým statům oslabením všech společenských vazeb. Sobě samému zůstavený jednotlivec obírá se pochybováním; avšak blaho společenského života založeno jest na víře a důvěře k bližnímu: a tento základ jest podkopán. Anarchie vědecká, kteréž podléháme, jest následkem nekázně mravní, následkem uhaslé víry, následkem zapření těch zásad, kterýchž se lidé dřív drželi. Brzo pak pocítíme trhání materiální bez vlády; když bohatí odhodí uzdu, vrhne se lid do materialních rozkoší. Evropa stůně na ideologii, a touto nemocí zahyne. Vyvinul-li se průmysl nekatolictvím, jak se praví, a rozmnožilo-li se jím skutečně zevnitřní blaho: malá tato výhoda, kteréž se však i katolictvím dosíci mohlo, daleko převážena jest neštěstím na všech stranách, kteréž vzniklo ze všetečného hloubání; byť bychom toho zlého ani nepočítali, kteréž nás ještě očekává. Ostatně co se

stalo s původním protestantismem? Protestanté nepodrželi z něho nic, než tu netvornou zásadu, u věcech víry zpoléhati se na sebe. Protestanti se také mezi sebou tak málo srovnávají, jako s námi katolíky. Počítá se mezi nimi sedmdesát rozhodnutých stran, a počítalo by se jich dojista sedmdesát tisíc, kdybychom každého protestanta na jeho víru se tázali. Katolická církev jest arci mořem samých tajemství; ona jest ale také věčným pramenem pravdy; ona se nikdy nezměnila, aniž se kdy změní. Neníť náboženství toho neb onoho člověka: nýbrž pravdou církevních sněmův a papežů, kteráž bez přetržení až ke Kristu Ježíši, původci svému, dosahuje. Osvědčuje se býti věcí přirozenou a věcí Boží; vznášíť se nad náruživostmi a nepravostmi; ona jest slunce, kteréž naši duši tajemným způsobem osvěcuje; neskončeně vznešená jest nad ducha našeho, a při vší své vznešenosti jest předce i nejslabším schopnostem přiměřena. Skryta jest její mocnosť, kteráž se nachází v člověku, jako míza ve stromě. Tak jest katolické náboženství, jakožto původ všeho pořádku, zároveň i společenskou i náboženskou vazbou; utvrzujeť mocnosť, káže všechněm jednotu a lásku, a nevšedním spůsobem povzbuzuje každého k plnění jeho povinnosti.«

30. „Bartolomějská noc.“ [1])

Jako ve třicetileté válce, tak i v 36letých francouzských válkách hugenotských dlužno té pravdy nespouštěti s oka, že spory tyto v podstatě a jádře byly rázu politického a že teprve v dalším postupu boje přistupuje k tomu ráz náboženský, jenž ovšem v tolikeré chytlavé látce způsobil mohutný plamen. Podnětem bojů hugenotských nebyla vlastně horlivosť náboženská, nýbrž protimonarchické záměry francouzské šlechty a republikánský duch kalvinismu. K tomu přistupuje, že Hugenoté,[2]) jako němečtí protestanté, vcházeli s cizozemskem v nebezpečné styky a spolky: — to všecko byly snahy, které povážlivě hrozily politické celotnosti říše francouzské. Z řevnivosti na německou říši jak král František I. (1515—47) tak Jindřich II. (1547—59) protestanty v Německu podporovali, ale ve vlastním území krvavou přísností pronásledovali. Tak vznikla za Františka II. (1559—60) první veliká tajná vzpoura mezi Hugenoty a Burbonovci, ve které, když se pronesla, přišlo 1200 lidí o život.

---

[1]) Základem položen článek z „Geschichtslügen.“

[2]) Tolik co přísežní spolčenci, kteréžto jméno se vzalo ze sousedních Švýcar.

Toť bylo znamením a heslem k výbuchu vlastních válek hugenotských.

Ihned volali si francouzští protestanté na pomoc své souvěrce z Německa i z Anglie, katolíci pak Filipa II. ze Španěl, a Francie byla by na kusy rozervána jako Německo, kdyby dvůr francouzský to nebyl předešel a odvrátil.

Podobalo se, že jest bojům konec, když po desítiletých třenicích a srážkách stal se mír v St. Germainu en Laye r. 1570, jímž se dostalo protestantům skoro úplné svobody jak církevní tak občanské.

Jak mohla dvě léta po tomto míru nastati krvavá srážka v noci na den sv. Bartoloměje, t. ze dne 23. na 24. srpna 1572, vidělo se až potud mnohým hádankou historickou čili spíše psychologickou, které prý nelze řešiti leč z mysli Kateřiny Medicejské, matky mladistvého ještě krále Karla IX. Lehkovážní a jednostranní dějepiscové, jejichž názory ovšem se ujaly u lehkověrného obecenstva, beze všeho usoudili, že náboženství, rozuměj katolicismus, vtiskl lidu v Bartolomějské noci do ruky vražednou zbraň. Názor tento šířila brzy po strašné noci strana hugenotská, jmenovitě Hotmann (Franco-Gallia), Languet (Vindiciae contra tyrannos), Aubigné (Les tragiques) a j. — zprávy to vesměs stranně zbarvené, které podnes udržovaly veřejné mínění ve jhu, anať se jim platnou službou prokazuje zvláště Meyerbeerova opera »Hugenoti,« k níž napsali slova Eugen Scribe a Emile Deschamps.

Že konečně se prolomila ohrada lží, a čirá pravda mohutným proudem odplavila zkalené zprávy a názory, z toho vzchází čestná zásluha bývalému ministru belgickému, baronu Josefu Marii Kervynovi de Lettenhove, jehož spis »Froissard, étude littéraire sur le 14. siécle« byl vyznamenán cenou francouzské akademie a jemuž, přes to že jest »klerikálem,« Meyerův konversační slovník nemůže upříti čestného názvu »znamenitého dějepisce.«

Ve spise: »Les Huguenots et les Gueux« (Bruges 1884—86), kterýžto spis právě byl ukončen šestým svazkem, podává spisovatel z archivních — potud větším dílem nevydaných — listin zpracovaný výklad vzniku a rozvoje bojů hugenotských a na konci druhého svazku se zvláštní pozorností se obrací ku vzniku »krvavé svadby.« Přidržíme se teď jeho výkladu.

Královna — matka se domnívala, že nejlépe mír upevní a že zároveň nabude moci nad Hugenoty, když provdá svou dceru Marketu za reformovaného Jindřicha z Navarry, později krále Jindřicha IV. Před mírem Sv. Germainským se myslilo, že mladší Guise, k němuž Marketa pojala náklonnosť, dostane princeznu za manželku; po míru měla se smlouva s Hugenoty upevniti nuceným sňatkem Marketiným s Jindřichem. Ale z Říma nebylo lze dosíci dispensí k tomuto sňatku. Jak Řehoř XIII. tak Pius V. se zdráhali je dáti. Král Karel IX. vzkázal papeži do Říma, neudělí-li dispensí, že se bez nich provedou zdavky a svadební slavnosti.

Šest neděl již čekal ženich v Paříži. Tu byla zhotovena nepravá římská listina, kterou se oznamovalo, že dispense jsou povoleny a hned prý budou odeslány. Kardinál Burbonský, ženichův strýc, uposlechl domluv a odhodlal se tedy je sezdati. Stalo se tak dne 18. srpna. Když se kardinál tázal nevěsty, chce-li míti prince z Navarry za manžela, mlčela; ale král Karel ji přinutil, že alespoň hlavou kývla, že svoluje. Než však počaly svadební služby Boží, ženich odešel. (Kervyn de L. l. c. II. 527.)

Za několikadenních slavností radili se hugenotští svadebníci — bylo jich tehda v Paříži několik set — pod vůdcem admirálem Colignym o svých již ode dávna pojatých záměrech, kterak by si podmanili nebezpečnou jim velmoc španělsko-nizozemskou. Coligny již před tím přiměl Karla IX. ku smlouvě Francouzska s protestantským Anglickem; spoléhal také ještě na některá německá protestantská knížata, kteří již buď zjevnou, buď tajnou vlastizradou prokázali Hugenotům značné služby. Jen ještě dobyti španělských Nizozemí, tak osnoval, a pak bude možná válčiti za Pyrenejemi a přivésti ku platnosti nároky Johanny d' Albret, Jindřichovy matky, na Novarru.

Zvedly-li se tyto záměry na venek, byla tím také uvnitř země zpečetěna vláda Hugenotů, neboť ať by si mělo Francouzsko spojenců kolikkoliv, přece by byla ve válce s mocným Španělskem, jemuž by nad to byl přispěl císař německý, oslabena francouzská moc válečná a podkopána moc královská.

Slabého krále Karla IX. Coligny čím dále pevněji dostával do své moci, tak že ze strachu před Hugenoty skutečně pomáhal buřičům, když se účastnili povstání v Nizozemsku. Za vědomí králova sebral se válečný sbor 1000 hugenotských šlechticův a 6000 dobrovolníkův, aby pod vůdcem Genlisem přispěli městu Monsu, jež v červenci r. 1572 obléhal vojvoda Alba; ale pět neděl před svadebními radovánkami zdrtil Alba toto vojsko, a Mons se vzdal. Proto Coligny čím dále více naléhal na krále, aby uhodil na Španělsko, ba hrozil: »Nemůžeme již déle udržeti vojska v uzdě; dejte se, Veličenstvo, do války se Španěly, sice nás donutíte, abychom počali válku proti Vám!« Zároveň se zbrojilo vojsko skoro po všech krajích: 40.000 mužů čekalo rozkazu Colignyho. Karel váhal; ale matka jeho prohlédala nebezpečí. Myslila, že kdyby nebylo Colignyho, že by tím byla utlumena všecka hugenotská revoluce. I rozhodla se, že dá Colignyho za hluku dvorních slavností veřejně na ulici zavražditi; byl jen nepatrně raněn. Pokus vraždy, jenž se stal dne 22. srpna uprostřed slavností na týden rozpočtených, vzbudil nesmírnou rozjitřenosť u Hugenotů v Paříži; darmo se snažila královna svésti podezření vraždy na Guise nebo na vojvodu Albu; ba domnívali se, že i král působil ku vraždě. I usnesli se Hugenoté dne 23. srpna, že příštího dne se zmocní královského hradu a pobijí všecku královskou rodinu. (K. de Lettenhove II. 555.)

Kateřina nevěděla si rady. Po dlouhých marných pokusech vynutila z krále povolení, aby se předešly

záměry Hugenotův a mocí aby se na ně obořili. Stalo se tak v noci na den sv. Bartoloměje 23—24. srpna 1572.

Spisovatel končí: »Jak se sběhla krvavá událosť Saint Barthélemy, kteráž ačkoliv se vykládá někdy nejasně ve svém původě i rozsahu, přece novou skvrnu a to horší než kterou jinou činí na ctižádosti a lstivosti (astuce) Kateřiny Medicejské. Jen několik hodin, a v dějinách světových stali se ze zrádně spiklých Hugenotův obětní beránkové, kdežto královna v okamžiku, kdy měla po ruce všelikou zbraň zákonitou, jen té upotřebila, která navždy bude její památku zneuctívati.«

Peccatum erat extra et intra muros: jak na té tak na oné straně se zhřešilo. — Tolik jest jisto, že vražedný onen záměr nevyrostl z půdy n á b o ž e n s k é, nýbrž jen ze zájmů d y n a s t i c k ý c h; bylať Kateřina již povahou prázdna skoro veškerého náboženství. Že ji Hugenoti nepřátelstvím a násilím nutili k sebeobraně, uzná zajisté kde který vyšetřovací soudce alespoň za okolnosť polehčující.[1])

S jakým »věrným přesvědčením« tato žena, kterou Thuanus nazývá »femina vasti animi et superbi luxus,« stála ku své víře katolické, posoudí se nejen z toho, že provdala svou dceru Marketu za kalvina Jindřicha z Navarry, ale i že druhého svého syna, vojvodu z Anjou, chtěla oženiti s Alžbětou Anglickou, přejíc si toho, aby anglická

---

[1]) Srovn. Baumstark, Philipp II. von Spanien, Freiburg 1875, st. 204.

královna »obrátila« si jej ku protestantství. Mladistvý přítel vojvodův byl otráven, že se opřel této svadbě ze příčin náboženských. »Kateřina Medicejská,« píše v říjnu 1570 papežský nuncius v Paříži španělskému vyslanci, »ani v Boha nevěří jakož i žádný z těch, kdož jsou kolem ní neb kolem krále.« [1]) Karel IX. byl k tomu kuběnářem: a přece prý je vedly k onomu hroznému činu pohnutky náboženské! Ode dneška bude tato protestantská osnova přece snad na vždy zpřetrhána!

Celkem dosti správně soudí dr. Vil. Gabler [2]): . . . »strana protestantská ve Francii se ukázala stranou politickou. Ve Francii jako v Německu sloužily zájmy náboženské a spory církevní záměrům světským. Pod syny Jindřicha II. ochabovala moc královská, a kdežto královský rod Bourbonův uchopil se nového hnutí náboženského, by si pomocí jeho proklestil cestu ke trůnu, lotrinská rodina Guisův postavila se v čelo katolíkův, aby svému domu získala korunu královskou. Tak nazvané náboženské války ve Francii byly vlastně jen boje mezi těmito soupeři, jichžto tajné záměry čelily s obou stran proti panujícímu králi. Tímto vysvětluje se, že Karel IX. a Jindřich III., oba jsouce vedeni matkou Kateřinou Medicejskou, důstojnou to zastupitelkou zákeřnické diplomacie posledních králů rodu Valoisského, nedrželi se upřímně strany katolické, ač tuto ustavičně štvali na Hugenoty, kterých ovšem ne-

[1]) Srovn. Baumgarten, Vor der Bartholomäusnacht, Strassburg 1882, st. 33.

[2]) Riegr. Naučný slovník 1863, III., st. 960.

náviděli ještě více nežli hajitelů své vlastní víry; tímto se vysvětluje, proč Karel IX. alespoň nějaký čas (1570—72) nejvíce poslouchal rady Colignyho, proč Jindřich III. sám ve svém zámku dal zavražditi vůdce Ligy katolické, a konečně s hlavou Hugenotů sám bojoval proti vojsku katolickému.«

Hlava Colignyho přišla na šibenici. Kolik bylo v Paříži pobito, o tom není jistých zpráv, počítá se od 1000 do 20.000. Podle účtu uloženého v Pařížské radnici pochovali hrobaři 1100 mrtvol.[1]) Ani nelze na jisto stanoviti, kolik bylo zabito mimo Paříž, na venkově. Cimber a Danjou praví, že 2000. Ale padlo ve válkách hugenotských zajisté více katolíků než protestantů; maršál Montgomery dal v samém Orthezu porubati 3000 katolíků; mimo to zbořili Hugenoté přes 800 kostelů, mezi nimi 50 kathedrál.[2])

Po té události vzkázal král hned do cizozemska i do Říma, že Coligny se byl spiknul proti němu a celému dvoru, tak že poprava prý stala se jen z potřebné předchodné sebeobrany. V Římě doposud se udržoval dojem, který tam způsobily hugenotská vzpoura a porubání katolíkův. Obávalť se, že jako větší díl Německa, tak i polovice Francie by mohla se zpronevěřiti víře. Slavnosti, které se v Římě uspořádaly, a zpívané Tedeum nevztahovalo se tedy

---

[1]) „Le Reveille-Martin de Français“ v „Archives curieuses de l'histoire de France“ vyd. Cimber a Danjou, I. Ser. VII. 533.

[2]) Srovn. Holzwarth: Bartholomäusnacht, Münster, 1871, nebo A. Maury „Journal des Savants“ 1881.

na potlačení politické vzpoury, ale stalo se z domněnky, že potlačeno bylo kacířství spojené s revolucí. Takto sluší usouditi také z toho, že poměr apoštolského stolce a francouzského dvoru tehda nebyl valně přízniv. Nápisy a pamětní penízky vylučují kde kterou pochybnosť.[1])

Nehodí se tedy nikterak uváděti papežovo Tedeum na nedorozumění, jež by byla vzbudila mylná zpráva francouzského dvora, nebo že by bylo pouze rázu politického. Tedeum mělo po přednosti církevní význam, jakož vůbec celá slavnosť se srovnávala s duchem oné doby. Není tedy ani s právem ani s pravdou činiti z toho církvi jaké výtky.

31. Galileo Galilei.[2])

Chtěl-li kdo za našich časů, kdy věda mnohým se stala modlou, v posměch dáti církev nebo stolec apoštolský, jako že prý se církev protiví rozvoji vědy a že se prohřešila na prospěchu vědy a vzdělanosti národů, potřeboval jen připomněti procesu Galileiova. Avšak ani v této příčině nemá církev proč se štítiti pravdy.

1. Galilei se pustil v obor výkladu písma sv. Roku 1543. vydáno jest Koperníkovo dílo: »De revolutionibus orbium coelestium« a věnováno jest papeži Pavlu III. Dokazuje se tam věrojatnosť

[1]) Funk ve slovníku Wetzer. a Welte. 2. vyd. II. 942.
[2]) Srovn. ku věci obšírný článek ve „Vlasti“ r. 1887.

»domněnky,« že slunce je středem světa a stojí, země pak že se točí kolem osy a obíhá kolem slunce. Ačkoli Koperník osobně a pevně byl o pravdě tohoto názoru přesvědčen, přece učený svět tehdejší jej považoval za domněnku vymyšlenou proto, aby počty lépe dopadaly. Po smrti Koperníkově stal se předním zástupcem této »hypothesy« Galileo Galilei.

Na některých místech písma sv. praví se více méně jasně, že země stojí a slunce se otáčí. Stati tyto se vykládaly až po ten čas ve významu slovném, neboť skutečnosť podle uznání všeho světa se s tím srovnávala. Galilei hájil svého názoru dokládaje, že písmu sv. jako na mnoha místech i zde nesluší rozuměti ve významu slovném, ale že se tu písmo přispůsobuje mluvě lidské. Jelikož tedy spor ocitl se v oboru výkladu písma sv., a Galilei se v tento obor pustil, mohla jej inkvisice pohnati na svůj soud, anoť jí bylo úkolem bdíti, aby se u výklad písma nevloudila čirá libovůle. Zpomínka na protestantské bouře minulého století byla ještě v živé paměti, a proto se vidělo tomuto úřadu nebezpečným, aby mlčel k této věci.

Církevní soud a vůbec theologové nestáli ustrnule na slovném výkladu písma v této příčině, ale měli-li změniti starý názor za nový, žádali, aby Galilei svou domněnku dokázal. Kardinál Bellarmin píše ze dne 12. dubna 1615: »Kdyby byl skutečný důkaz, že slunce stojí uprostřed světa . . . a že země se pohybuje kolem slunce, bylo by potřebí veliké opatrnosti u výkladě na oko protivných míst

písma, a bylo by spíše říci, že jim nerozumíme, nežli říci že to co jest dokázáno, není pravda. Avšak já nevěřím, že jest takový důkaz, pokud mi nebude podán.«

2. Galilei neuměl dokázati svého názoru. Zkušenosti a důkazy, které dostačují pronikavému veleduchu, aby uznal novou pravdu vědeckou, nedostačují začasto každému učenci ba ani ne každému odborníku. Má-li tento zaměniti starý názor za nový, má i právo žádati, aby se mu podaly důkazy jasné a pádné. Galilei byl veleduch. Ale veleduchové trpívají začasto ve svých důkazech povrchností až lehkovážnou. Nedostává se jim mnohdy ani píle ani vytrvalosti, aby svůj dobad zdůvodnili. Oni téměř pronikají bystrým zrakem duchovým pravdu své nauky, pravda ta jakořka zosobněna jim tane na mysli, tak že se diví, že by jí mohl někdo neviděti a neuznávati — ale o průvodné důkazy bývá jim začasto veliká potíž. Tak se zajisté vedlo Galileovi.

Veškerý tehdejší svět učený se držel nauky Aristotelovy a Ptolemajovy. Galilei učinil na ni bujarý útok osobně sice prudký ale věcně nezdůvodněný. P. Secchi, soudce zajisté povolaný, praví: »Důkazy, které se tehda podávaly (o pohybu země kolem osy) nebyly v pravdě žádné vlastní důkazy; byly to jen jakési důvody analogické.« Tolikéž Laplace, muž zrovna tak povolaný jako nepodezřelý, nazývá důvody Galileiovy obdobami. Také moderní astronom Schiaparelli z Milanu soudí, že v 16. a 17. věku obojí soustavy, jak Ptolemajovy

tak Koperníkovy »jednak dobře se mohlo užiti ku znázornění zjevů.« Přišed r. 1615. Galilei do Říma zastat se své věci, sám se přiznal, že nebylo možno podati důkazu nové soustavy světové, jehož se na něm dožadoval kardinál Bellarmin. Nicméně Galilei při své prudké povaze urputil se na svou soustavu, a kde mu nestačila věda, pomáhal si uštěpačností až sarkastickou.

3. Proces Galileiův. Kdyžtě tedy Galilei nemohl podati platných důkazů své soustavy, bylo mu r. 1616. dáno »praeceptum« (příkaz), aby u věci, která zasahuje u výklad písem sv., nemluvil naprosto, nýbrž jen jak o své domněnce, o svém vlastním názoru. Galilei slíbil se podle toho zachovati, ale slibu nedodržel. Roku 1632. vydal knihu »Dialog o světové soustavě Ptolemajově a Koperníkově,« ve které, jak sám liberál Gebler usoudil, rozhodně a zřejmě se zastával zakázané nauky, čímž patrně přestoupil příkaz a porušil slib. Mimo to byl spis ten nasáklý žíravou satirou na protivníky.

Bylo tedy dosti právních důvodův aby inkvisiční kongregace pohnala Galilea na soud. Po dlouhém zdráhaní dostavil se Galilei z Florencie do Říma 12. února 1633. Vyznal, že mluvil v »Dialogu« rozhodně, nikoli podmínečně, a že tím přestoupil »praeceptum« z roku 1616. Ve druhé části přelíčení, kde bylo vyšetřováno jeho nitrné smýšlení, zdali totiž s onou naukou ve svém nitru souhlasil, zapíral Galilei. »Na konec tedy vyjadřuji, že ve svém nitru ani odsouzeného názoru se nedržím, ani jsem se

ho nedržel po rozhodnutí vrchnosti.« Když se mu připomnělo, že z »Dialogu« přece nezbytně jest usouditi, že se té nauky držel alespoň v době, když jej spisoval, a když posléze pohrozilo se mu torturou: Galilei trval na svém výroku a zapřel.

Po té Galilei stoje (bez »řetězů«! a bez »kajicího roucha«!) vyslechl rozsudek, kleče odpřisáhl svou nauku a za formální vězení, jako že za »vězení jen na oko a pro jméno« byl mu vykázán jeho letohrádek Arcetri nedaleko Florencie, kdež s malou výjimkou prodlel až do smrti r. 1642.

4. Galilei nebyl ani hodinu u vězení. Když se r. 1633. dostavil k soudu do Říma, byl mu za vyšetřovací vazbu vykázán byt v paláci toskánského vyslance Niccoliniho, kdež se mu dostalo nejen pohodlného příbytku a stravy, ale i společnosti v rodině jemu náchylné a přátelské. Tam přebýval Galilei po všecek čas, co trval jeho proces, vyjma jen 22 dni, totiž od 12—30. dubna a zase 21—24. června. Za těchto 22 dní měl příbytek v budově inkvisiční, kdež mu bylo vykázáno tré krásných pokojův úřednických. Jeho sluha přebýval u něho. Sám Galilei píše o tom ze dne 16. dubna: »Obývám tré pokojů, které patří k bytu inkvisičního fiskala, a mohu se volně procházeti po mnoha prostorách. Těším se dobrému zdraví, a pan vyslanec i s chotí vedou přelaskavou péči, aby mi zjednali všelikého pohodlí.«

Dostalo se Galileiovi oné zdvořilé šetrnosti či vlastně oné křesťanské lidumilnosti, se kterou se nestranné oko tak často potkává v dějinách církevního

soudnictví římského. Sám Gebler, jemuž sotva kdo by se opovážil vytýkati jakousi stranivou sklonnosť k inkvisici, vidí pod svou důstojností jinak nežli s opovržením zamítnouti »větším dílem zlomyslné a strannické smyšlenky« o žalářování a jakémkoli zneuctění Galileově. Píše: »S okázalostí pečuje římská kurie, aby osvědčila ku Galileovi všelikou všímavosť a šetrnosť.«

Galilei prý byl na svém statečku Arcetri »u vyhnanství.« Již den po rozsudku dovolil papež Galileovi vrátiti se do paláce vyslancova a měl »toto místo považovati za vězení.« Po několika dnech směl se přesídliti do Sieny, a tam měl svůj byt u arcibiskupa Piccolominiho, svého dobrého přítele, počítati »za vazbu.« Ještě v prosinci vrátil se na blízko Florencie, na letohrádek Arcetri, a měl tam žíti jak moha o samotě, čili jak píše Niccolini, »neměl mnoho osob najednou si pozvati.«

Jakýsi těžký osud tísnil poslední léta Galileova, a člověku nestrannému mimoděk připadá na mysl, nebyly-li to viditelné tresty za tolikero křivých přísah jeho. Galilei oslepnul napřed na pravé, brzo i na levé oko. Aby se vyléčil směl se Galilei odebrati do samé Florencie, ale nepobyv tam dlouho vrátil se zase na Arcetri. Bezpochyby nabyl přesvědčení, že vzduch a poklid venkovský lépe mu svědčí. Tak tedy vypadalo jeho »vyhnanství!«

5. Galilei nebyl mučen. V písemném usnešení kongregace, kterak se má jednati s Galileiem, jelikož zapíral, čeho po právu nebylo lze upírati, čte se věta: »Když byla věc Galileova vyšetřena,

nařídil papež, aby se vyšetřilo jeho nitrné smýšlení (sopra intenzione), byť i se mu mělo pohroziti mučením; a setrvá-li při své, ať se očistí přísahou.« Po latinsku se čte: »ipsum interrogandum esse super intentione, etiam comminata ei tortura, et si sustinuerit, previa abjuratione . . .« Patrno jest, že slovům »et si sustinuerit« nelze správně jinak rozuměti než »setrvá-li při své výpovědi,« že nesouhlasil s onou naukou. To dosvědčuje jak způsob řeči tak soudní jednání tak historický referat: anche con comminargli la tortura, e sostenendo, precedente l'abjura . . .« Chybny jsou tedy výklady, že se mučením má pohroziti tak, jako by se skutečně mělo provésti, nebo dokonce že se má provésti, jestliže by je zdržel. Takový výklad lahodí sice podjatosti, ale nesnese rozsudku rozumového, nestranného. Když Galilei v posledním výslechu setrval při svém výroku, že se ve svém nitru nedržel nauky Koperníkovy, zavřel se protokol větou: »Et cum nihil aliud posset haberi in executionem decreti habita ejus subscriptione remissus fuit ad locum suum,« jako že »když nic jiného nemohlo se nabyti, byl podle dekretu, když byl podepsal, zase na své místo odeslán.« Slovům: »ad suum locum« také nelze správně jinak rozuměti, nežli že byl zase odeslán na své místo do bytu v budově inkvisiční, kdež byl již od 12—30. dubna přebýval. Někteří nad jiné urputní nepřátelé jako dr. Wohlwill a Scartazzini nikterak nechtěli upustiti od pohádek až po tu dobu platných a oblíbených, jako by Galilei byl opravdu mučen. Nemajíce se již čeho

jiného chytiti praví, že slovy »remissus fuit ad locum suum« má prý se rozuměti mučírna. Kdyby však tomu bylo tak, zdaže by se bylo mohlo říci »remissus,« jako že byl Galilei na své místo zase odeslán? Aby se tam byl mohl vrátiti, potřebí jest, aby tam již dříve byl býval. Že však Galilei nepodstoupil z »trapného výslechu« více než první stupeň, že se mu totiž smělo torturou jen pohroziti, což se počítalo již za »trapný výslech« podle zásady: »Metus torturae ipsa tortura,« za to ručí zřetelné usnešení inkvisice ze dne 16. června, a tam se praví, že se má Galileovi jen ústně pohroziti. Ostatně i tato hrozba byla v očích Galileiho přec jen pouhou formalitou, an zajisté dobře znal řád církevního soudu.

Avšak dr. Wohlwill hned ví kudy kam z nesnáze; beze všech rozpaků tvrdí, že tu byla soudní akta porušena, ba zrovna vykládá, jak se to stalo, ačkoliv oněch soudních listin jakživ ani očkem nespatřil. Inu ovšem, smysliti na členy inkvisice a po přednosti na hodnosty římské církve všeliké podlosti a zločiny, toť mnohým lidem již ode dávna není hanbou nýbrž hrdinstvím a učeností, a byť jejich lži byly pitomy až makavy, vždycky se jim nahledá ochotného sluchu a víry. Kdyby tato zlomyslná výtka Wohlwillova měla jen stín věcné pravdy, zajisté by se jí byli ujali mužové tak málo církevní jako Berti a Gebler, kteří oba prohlédli a prozkoumali svazek soudních listin. Oba tito mužové však rozhodně vystupují proti tomu. Berti praví: »Zkouška vnějšího svazku listin zrovna

za nemožno vykazuje, že by s listinami o výslechu ze dne 21. června 1633. se byla stala vůbec jaká změna.« A Gebler píše: »Všecko jak jest, dává na jevo, že padělati tu něco jest holou nemožností.« A zase: »Dr. Wohlwill by těch slov nebyl napsal, kdyby jakživ byl měl Vatikánský rukopis v ruce.« — Dr. Wohlwilll ve své zaslepené podjatosti ani neuznamenal. kterak sám se sebou se dostal do sporu, an vidí u římských úřadů hned náramnou vychytralosť a hned zase až tupou pošetilosť. P. Macolano, vyšetřovací soudce, jenž z celého přelíčení předstupuje nám mužem velmi rozumným a rozvážlivým a ku Galileovi choval se vezdy velmi vlídně a značných výhod mu vymohl, zajisté se nedopustil větší přísnosti než bylo předepsáno. Byl by také porušil příkaz papežův, že se má Galileovi jen pohroziti. Kongregace také zajisté dobře prohlédla a poznala Galilea i věděla, že nebude mlčeti o procesu. Jaký však prospěch byl by jí vzešel z veškeré shovívavosti, jíž se přece Galileiovi dostalo v tak hojné míře, kdyby právě v nejchoulostivější části, ve trapném výslechu, nebylo se s ním šlo až k nejzazším mezím shovívavosti?

6. »A přece se točí« — jest dějepisná lež. Čirým výmyslem podjaté obrazivosti jest známá anekdota, že prý Galilei povstav od přísahy dupnul nohou a řekl: »E pur si muove — a přece se točí.« Smyšlence této jest na samo čelo vtisknuta pečeť nepravdy. Galilei těch slov ani nemohl říci, aby nevypadl z úlohy, kterou v tomto procesu důsledně prováděl; aby nezvrátil celý proces, jehož

konce že se dočkal, zajisté nemálo byl povděčen. Po všecek čas držel se nejpohodlnější cesty, aby se dostal z věci tak nemilé a aby se prosmekl k mírnému rozsudku. Jednak připouštěl, že nauka Koperníkova jest licha, jinak přísahal, že s ní ve svém nitru nesouhlasil: a teď jsa u cíle byl by takovými slovy celý svůj nitrný spor a vnější klam ozřejmil? Není ani potřebí připomínati, že by se byl rázem zbavil všech výhod, kterých hodlal nabyti na jedné straně zapíráním, na druhé straně přísahou, a že kongregace byla by mu uložila nový trest. A přece není o tom nikde ani zmínky. Patrná nesrovnalosť, na které se tato nesmyslná anekdota zakládá, alespoň dokazuje, jak nejasně a chybně se jednalo v dějinách o přelíčení Galileově, když tak pitomé pohádce se mohlo věřiti a tak se rozšířila.

První stopy této zajisté drastické smyšlenky, pokud se podnes ví, spadají ve druhou polovici minulého století, tudíž v onu »filosofskou« dobu, ze které pošla od nepřátel církve ještě leckterá jiná zpráva spíše drastická než pravdivá.

7. Inkvisice nebránila Galileovi u vědecké práci. Připomněli jsme, že Koperníkovi bylo dovoleno věnovati svůj spis o nové soustavě světové samému papeži. Galileovi i jeho stoupencům bylo volno hájiti nové nauky a obírati se jí, jen tolik jim bylo uloženo, aby o věci té, dokuď jí průvodně nedokázali, nemluvili již jako o hotové pravdě, nýbrž aby mluvili hypotheticky. Inkvisiční kongregace zajisté uznávajíc »výtečný

prospěch« spisů Koperníkových nezakázala jich, ale byla toho bedliva, aby se tam některá místa změnila. Tak třeba v I. knize hl. 11 zněl nadpis: »Důkaz trojího pohybu země,« a kongregace nařídila, aby nadpis zněl: »O hypothese trojího pohybu země a jeho důkaz.« Patrno tedy, že kongregace si počínala velmi opatrně a mírně, a Galileovi, an neuměl nové nauky dokázati, ani nepříslušelo o ní mluviti jako o hotové pravdě.

Jelikož však Galilei v této příčině dovoloval si hrubé přestupky, byl spis jeho »Dialog« zakázán, a jemu přikázáno, aby vůbec veřejně nejednal o klidu slunce a pohybu země. U všeliké ostatní práci vědecké a výzkumech měl úplnou volnosť. Jen tolik si inkvisiční soud v Římě vyhradil, aby sám dával povolení k tisku jeho spisův, aby se předešly nové omyly. Ze spisů Galileových žádný jiný nebyl zakázán. Vždyť nové vědecké spisy Galileovy a otisky starších spisů také v Italii se šířily, a inkvisice nic proti tomu neměla. Ba právě v pozdější časy věku Galileova spadají nejlepší jeho práce jmenovitě z oboru fysiky a mechaniky, za které mu věda podnes děkuje. Nejznamenitějším dílem Galileovým zůstanou jeho »Discorsi e dimostrazioni« z r. 1638. Jím založil správnou nauku o pohybu a důmyslně sloučiv fysický experiment se spekulací vyměřil fysice pravý obor. Kdyby Galilei byl posledních deset let života věnoval astronomickým rozpravám, nebyl by tohoto spisu snad vůbec vydal neb alespoň ne v té dokonalosti, a při tom přece by nebyl k otázce záhadného theoremu astrono-

mického ničím podstatným mohl přispěti, anať právě ta otázka nemajíc průpravy nebyla v té době ještě zrala a schopna konečné řechy.

Často jest slýchati výtku, že inkvisice prý násilně potlačovala Galileovu astromickou činnosť. Výtka docela chybná. Nejdůležitější listiny soudní jsou již s dostatek známy, a ty svědčí, že inkvisice skutečných výzkumův a zásluh Galileových v oboru hvězdářském ani se nedotkla. Jimi se mohl Galilei beze všeho dále zabývati. V tom jediném se mu zbraňovalo, aby ze svých dobadů nedomáhal se důsledů, kterých neuměl a nemohl průvodně dokázati, a které zasahovaly v obor výkladu písma.

8. Galilei nebyl bojovníkem vědy proti víře a církvi. Vědouce dobře protestanté, na jak nízkých a chabých základech spoléhá dílo Lutherovo, hledali a hledají mu předchůdce, jimž by ho postavili na ramena. I Savonarolu, tohoto učeného a horlivého mnicha, jenž se zasazoval o nápravu mravů, nicméně zůstal věrným synem církve, na pomníku Lutherově přijali za předchůdce Lutherova a tím dali uliti z kovu — »dějepisnou lež.«

V Galileovi zase vidí bojovníka za svobodu vědy a z jeho procesu »dokazují,« že věda a víra jsou prý spolu na nesmířeném sporu. Jak mylně a chybně! Galilei i v době prudkého boje za novou nauku nikdy nevystoupil proti církvi a její základním zásadám. V těchto zásadách, třeba hned o výkladě písma, shodoval se s církví, jen chtěl, aby se jich v tomto případě jinak užilo. Jakéhosi sporu mezi věrou a vědou Galilei jakživ netvrdil. Pravou

víru zachoval si po všechen čas čistou a neporušenou; církevní povinnosti jako: přijímati svátosti a obcovati mši sv. plnil až do smrti věrně.

Tak i v této příčině padly oblíbené pohádky o žaláři, o řetězích, o mučení, o vyhnanství, o nepřátelství církve ku vědě — slovem: kolik výtek tolik lží.

9. Dějepisná lež ulitá z kovu. I liberálové, buď že se ve své historické lži již tak vžili, že jim sami věří, buď že cítí, kterak lžemi dlážděná půda pod nimi praští, počínají své lži — líti z kovu. Daremná práce: pravdě ustoupily mohutné chrámy pohanské, před pravdou zbortí se i tyto pomníky. Nejsou to pomníky pravdy — ale lži, pomníky, které moderní kult satanův postavil ďáblovi, prvotnému strůjci a otci lži. Kolik takových pomníků stojí po světě! Zánovní takové dílo vzniklo v Římě, kdež byl u paláce Medicejského postaven mramorový sloup s kovovou deskou, a na ní nápis:

IL PROSSIMO PALAZZO
GIÀ DEI MEDICI
FU PRIGIONE A GALILEO GALILEI
REO DI AVER VEDUTO
LA TERRA VOLGERE ATTORNO AL SOLE
S. P. Q. R.
MDCCCLXXXVII.

jako že o blízce palác Medicejský byl žalářem Galileovým, jemuž se kladlo za vinu, že viděl zemi se točiti kolem slunce.

Po výkladě historické pravdy procesu Galileova neuznáváme za potřebí ani slovem poukazovati na dvojí lež v tomto nápise: na lež věcnou i dobnou.

Nápis tento zajisté jest výrazným svědkem moderní vědy a jejího ducha i směru.

Kterak ostatně v Italii, v mladém moderním království revoluce, usurpace a svatokrádeže, o jehož »hrdinském činu,« dobytí Říma, vyjádřil se sám bývalý ministr a senátor Visconti-Venosta, že »by sami sultani barbarských států se byli ostýchali proraziti hradby u Porty Pie,« kterýž »hrdinský čin« také radikální poslanec Massari nazval »pokleskem« a revoluční ministr Rattazzi »zpronevěrou« i »nepoctivostí,« kterak v tomto moderním státě strannická vášeň zaujala místo přesné vědy historické, toho tu budiž ještě jeden doklad. 1. května 1887 měla býti odhalena socha Viktora Emanuele, jehož kůň kopytem rozšlapával papežskou tiaru a klíče Petrovy. S tak pitomou lží a surovou pohanou však vychytralý liberalismus netroufal si na veřejnosť. I byla socha odhalena, ale bez oněch znaků, a tím i bez — významu.

Neboť co měla znamenati kopytem Viktora Emanuelova koně pošlapaná tiara? Obráží se v tom sice pravé smýšlení liberálův, ale nic více. Co se více tím chtělo vyjádřiti, byla by hanebná, až makavá lež.

Dějiny papežův jsou dějiny křesťanstva po veškerém světě: dějiny rodu Savojského jsou dějinami hornaté krajinky mezi Švýcary, Francouzskem a Italií.

Dějiny papeže Pia IX. jsou dějiny světové vzdělanosti: dějiny Emanuelovy jsou přec jen dějinami krajinné revoluce.

Kdež jest který velikán, jenž by si troufal potlačiti dílo Kristovo? Kde jest který vladař, aby si troufal smazati dva tisíce let papežstva? S jakým pak čelem sám se staví k budoucnosti a proti všem národům křesťanským, kdo budoucnosť papežství metá koni pod kopyto?

Před sto lety sotva který národ věděl, že jest na světě jaký rod Savojský: ale všichni biskupové byli svědky moci papežské. Dnes, kdy tento rod přebývá v paláci, jehož nestavěli ani vojvodové ani králové Savojští, alebrž papež Pavel V., není ve světě říše, v níž by alespoň jeden biskup nebyl svědkem moci papežovy. Na celém světě není křesťana, aby nevěděl, že papež se jmenuje Lev XIII., a že jeho předchůdcem byl Pius IX.

A podnes, kdy v paláci papeže Pavla V. přebývá rodina, která ho ani nekoupila ani z něho neplatí bytného: stojí papežství jako pevná hradba proti zpupné panovačnosti, jakožto velemocná síla duchovní ku správě lidské společnosti po veškerém okruhu zemském — a podnes se uklánějí národové i vladařové světa před papežstvím.

32. Proces Galileův a dogma neomylnosti.

Nemálo jest lidí, kteří z nevědomosti nebo z podjatosti snaží se dogma neomylnosti zlehčovati výtkou, za prvé, že prý výnosy soudní ve příčině Galileově jsou na sporu s papežskou neomylností, nebo za druhé, že až tehda, když nauka Koperníkova již všude se uznávala, církevníci prý teprve vymyslili rozmanité jemné rozdíly, aby dogma neomylnosti jak tak prosmekli úžinou procesu Galileova. I vidí se tu promluviti ku věci několik slov, jimiž na jevo vyjde, kterak neoprávněna jest výtka první, a kterak nezdůvodněna a dějepisně nepravdiva jest druhá.

Církvi věřící nastává jen tehda povinnosť přijati ten onen výnos papežův za článek víry, když z okolností a ze slov pronesených jasně jest poznati, za prvé, že rozhodný výnos pochází od **samého papeže,** a za druhé, že papež v něm promluvil jakožto **svrchovaný učitel církve.** Přiměří-li kdo výnosy ve sporu Galileově k těmto dvěma nezbytným, podstatným a základným pohledávkám, zajisté mu bude na snadě uznati, že ony výnosy ani v té ani v oné příčině nevyhovují oněm dvěma základným požadavkům. Aby se věc docela jasně ozřejmila, položíme tu třeba dogmatický výnos papežův

z roku 1854. o neposkvrněném početí Panny Marie, jejž sv. otec slavně přednesl u velikém shromáždění četných biskupův a kardinálův a slavnou bullou oznámil všemu světu: ». . . Auctoritate Domini nostri Jesu Christi, beatorum Apostolorum Petri et Pauli, ac Nostra declaramus, pronuntiamus et definimus, doctrinam, quae tenet, beatissimam Virginem Mariam in primo instanti suae Conceptionis fuisse singulari omnipotentis Dei gratia et privilegio, intuitu meritorum Christi Jesu Salvatoris humani generis, ab omni originalis culpae labe praeservatam immunem, esse a Deo revelatam atque idcirco ab omnibus fidelibus firmiter constanterque credendam. Quapropter si qui secus ac a Nobis definitum est, quod Deus avertat, praesumserit corde sentire, ii noverint ac porro sciant, se proprio judicio condemnatos, naufragium circa fidem passos esse, et ab unitate Ecclesiae defecisse, ac praeterea facto ipso suo semet poenis a jure statutis subjicere, si, quod corde sentiunt, verbo aut scripto, vel alio quovis externo modo significare ausi fuerint . . .«

Z těchto slov jest patrně zřejmo a jasno, že papež mluví m o c í s v é h o od Boha mu svěřeného v r c h n í h o ú ř a d u učitelského čili »ex cathedra,« a to za tím účelem, aby zavázal věřící ve svědomí ku víře onoho článku.

Tímto však ještě nejsou uklizeny všecky nesnáze, anyť jsou přece také některé výnosy kongregační, kterým nicméně theologové přisuzují platnosť výnosu papežského ve příčině učení křesťanského. Ale kdo si prohledne jednak podpis

takovýchto výnosů, a zvláště kdo bedlivěji přihlédne k jejich obsahu a spůsobu řeči, ihned uznamená, že také v nich jsou dodrženy ony dvě podstatné podmínky svrchu připomenuté. V těchto případech totiž nevynáší kongregace svého nálezu a rozhodnutí, nýbrž podává na veřejnosť, o čem sám papež byl ve slavné poradě rozhodl. Proto mluví v těchto nálezech sám papež jako osoba rozhodující a učící, nikoli kongregace. Tak třeba oznamuje kardinál a tajemník inkvisice ze dne 29. ledna 1647 biskupům všeho křesťanstva, že Innocenc X. ve slavnostní poradě inkvisiční zamítnul nauku o dvojí církevní hlavě, Petru a Pavlu, za haeretickou (et Sanctissimus haereticam declaravit), kdežto v nálezech o Galileovi mluví kongregace a výnosy své oznámila jen inkvisitorům.

Rozdíl takovýchto výnosů, jichž mohli bychom, kdyby nebylo od místa, podati ještě více, sám sebou bije v oči; tyto nálezy jsou rozhodně a jasně osobním činem papežovým a to takovým, že jimi své věřící přísně ve svědomí zavazuje.

Malicherna i licha jest námitka, že prý papež přikázal r. 1616. a 1633. učiniti nálezy proti nauce Galileově. Tím že papež něco přikázal nebo i schválil něčí výnos, nenabývá výnos ten platnosti osobního činu papežova, nýbrž zůstává činem kongregace. Ostatně ve veřejných výnosech z r. 1616. a 1633. nikde se nečiní zmínky, že by ony výnosy plynuly z rozkazu papežova, víme o tom jen z poradních protokolů, které tehda nebyly dány u veřejnosť. Tím tedy věřící dokonce neměli oněch

výnosů považovati za čin papeže samého. Posléze, ať by se byla v oněch nálezech stala zmínka, že se učinily z rozkazu papežova, nebo ať by si, jak se v zánovních dobách stalo zvykem, na konci výnosů kongregačních bylo připomenuto, že papež s nimi souhlasí, přece ani tímto souhlasem nestává se čin kongregační osobním činem papežovým. Bylo vezdy potřebí, aby papež přikázal nebo schválil ten onen výnos, neboť teprve tím nabyl nález kongregační právní platnosti a závaznosti.

Avšak mohl by snad někdo namítnouti, jako že se skutečně namítalo a namítá podnes, že všecky tyto výklady a rozdíly vznikly teprve v zánovních dobách, že prý byly vymyšleny, až když názory Galileovy všeobecně se uznaly za správny a platny, aby se dogma neomylnosti prosmeklo nesnázemi procesu Galileova. Dejme na chvíli, že by tomu bylo tak, přece z toho nikterak nejde, že by tyto vývody a rozdíly nebyly platny a správny; že se poznatky některých článků víry zdokonalovaly a prohlubovaly při rozmanitých sporech, toho jest ostatně hojnosť dokladů v dějinách církevních. Proces Galileův snad přispěl k jasnějšímu pojmu neomylnosti, ale nic podstatného v něm nezměnil; všecky podstatné pohledávky a části byly jako za našich časů, již tehda zřejmy a jasny.

Článek o neomylnosti papežově nebyl tehda sice ještě definitivně vysloven, ale theologové ho hájili; výnosy papežovy »ex cathedra« o věcech víry a mravu byly považovány za neomylné a nezměnitelné. Píše třeba Melchior Canus († 1560)

ve vzácném spise »De locis theologicis« (l. 6. c. 7.): »Netoliko rozum a bohoslovná badání vedou mě k tomu, abych tvrdil neomylnosť těchto rozhodnutí, ale i výroky nejslovutnějších bohoslovců . . . Držme se společného názoru katolického, bezpečně můžeme ho následovati, jelikož jest to právě obecný názor katolický. Mimo to jej potvrzují výroky sv. písem, výnosy papežův, světcové starých dob, otcové sněmovní, podání apoštolské a nepřetržitý zvyk církve.« Kdo by však tvrdil opak, toho M. Canus nehodlá považovati za formálního haeretika, neboť církev se v té příčině ještě nevyslovila, ale počítá ho za haeretika materiálního. Na konec pronesl významná slova: »Až všeobecný sněm církevní o této věci promluví, zajisté toho, kdož by toto upíral, poznačí za skutečného haeretika.«

Nejinak mluví také svého času slovutný bohoslovec Dominicus Gravina o neomylnosti papežově ve spise z r. 1639: »De legitimo et praecipuo magistro et judice infallibili Romano Pontifice in fidei, morum et ecclesiasticae disciplinae, canonizationis et cultus Sanctorum decretis.« — Mimo mnohé jiné svědčí o tom také Bellarmin[1]) a Suarez. Tento přidal ku svému výkladu o neomylnosti papežově důležitou v naší věci poznámku,[2]) že papežové mluví často »bez dovolávání se neomylného přispění Ducha sv. a bez jeho pomoci,« ba jen podle pouhého »lidského domnění a rozumu.« »Takové

---

[1]) De romano pontifice l. 4. c. 3.

[2]) Defensio fidei cath. adv. anglic. sectae errores l. 1 c. 6. n. 16.

výroky však nechovají v sobě pravdu věroučnou, tudíž ani neomylnou; neboť ku pevnosti a čistotě víry všeobecné církve není toho potřebí, ba ani se nesrovnává s míněním a úmyslem papežův.«

Jako však byla známa neomylnosť papežova a nezměnitelnosť jeho výroků v ex cathedra, neméně byla známa omylnosť a změnitelnosť rozhodnutí kongregačních. Avšak to ani nevadilo její veliké vážnosti, ani neumenšovalo závaznosti jejích výnosů. Dekret z r. 1616. a rozsudek z r. 1633. připisovaly se kongregaci a poznačovaly se za výnosy, při kterých jest možna nejen změna, ale i omyl. Položíme tu na doklad několik výroků, které svědčí buď o změnitelnosti neb omylnosti oněch výnosů, nebo dokonce o obou zároveň, jak o změnitelnosti tak o omylnosti.

Kanovník a přírodopisec francouzský, Sarlat, vyjádřil se r. 1620. ve svém spise »Burbonia sidera,« že nálezem kongregace otázka Koperníkova není ještě na vždy rozhodnuta.[1])

Františkán Mersenne píše,[2]) že nauka Koperníkova podle slova sice protiví se písmu, ale nemůže se nazvati bludem u víře, an výklad oněch míst písmových není vyhlášen za věc víry.

Papež Urban VIII. pravil kardinálovi z Zollernu, že církev nezatratila soustavy Koperníkovy za haeretickou (a tomu by tak bylo, kdyby se byl podal nález neomylný) a že nikdy jí neodsoudí za

---

[1]) Viz Delambrovu hist. de l'astron. I. 690.

[2]) Quaest. in Genes. Paris. 1623. p. 901.

haeretickou, nýbrž jen za smělou; není prý však se obávati, že by někdo dokázal kdy její bezpečnou pravdivosť.[1])

Libertus Fromont, profesor filosofie a theologie v Lovani, hájí ve svém Antiaristarchu[2]) nehybnosti země a zákazu z r. 1616.; výnos ten však považuje jen za výrok kardinálův a nikterak se toho nedomáhá, aby kdo považoval novou soustavu za rozhodně a na vždy zamítnutou, pokud hlava církve v této věci rozhodněji nevystoupí (. . . nisi a capite ipso Ecclesiae catholicae expressius aliud videam). Na jiném místě praví: »Bohoslovci neuznávají, že by plná moc kardinálů ve svých výnosech byla svrchovaná a na roveň papežské« (. . . . Cardinalitiam in definitionibus potestatem summam et pontificiam esse negant).

Hrabě Filip Magalotti, jenž byl z přízně s rodinou Urbanovou, psal 4. září 1632 Galileovi z Říma, že »se nikterak nedomnívá, že by se o to pracovalo, aby (nauka Koperníkova) byla od svrchované stolice prohlášena za bludnou. Pravím to na základě výroků takových mužů, kteří mají těsné styky se sv. officiem, kteréž pojednává hlavně o věcech věroučných . . . Tito praví dále: V církvi Boží bývají sporné otázky a mezi nimi takové, o kterých písmo sv. a sv. otcové buď kladně nebo záporně se vyjádřili velmi jasně; mnohé z nich se týkají služby Boží mnohem těsněji, jako třeba otázka

---

[1]) Galilei píše Cesimu, 8. června 1624.

[2]) Anti-Aristarchus. Antverpiae 1631. p. 97.

o neposkvrněném početí blahoslavené Panny; a přece podle obecného názoru nerozhodne se o té věci bez předůležitých příčin nebo bez výroku všeobecného sněmu církevního ani v tu ani v onu stranu. Pokud jsem doslechl od velebného patera (Magistra s. Palatii, Riccardiho) nemyslím, že by se dali touto cestou; učiní se jen velmi umírněná změna Vašeho »Dialogu,« něco se přidá nebo ujme, jen pokud toho bude žádati potřeba, aby se zachoval dřívější dekret« (z r. 1616).

Descartes píše 10. ledna 1634 Mersennovi: »Nevidím, že by (proti nové soustavě vynesená) censura měla vážnosť výroku papežova nebo církevního sněmu. Pochází jen od kongregace.«

Jesuita Riccioli, posléze profesor hvězdářství v Bononii, psal r. 1651, »že kongregace kardinálů sama o sobě bez papeže nečiní žádných článků víry, i kdyby řekla, že to neb ono jest věcí víry a že opak toho jest haeretické.« [1])

Biskup Caramuel, horlivý odpůrce nauky Koperníkovy jak po stránce theologické tak přírodovědné, praví, dokáže-li se tato nauka, že bude potřebí výklad oněch míst pozměniti. O dekretu z r. 1616. píše: »Cardinalium eminentissimorum tribunal definivit.« Rozhodně brání, že by tu běželo o rozhodnutí věroučné.[2])

Mathematik a hvězdář Hadrian Auzout z Paříže přeje si, aby kongregace odvolala svůj

---

[1]) Almagestum I. 1. p. 52.

[2]) Theol. moral. fundam. Lugduni 1676. l. I. fundam. V. n. 272.

nález. Galilei prý chtěl svým názorem proraziti násilně a hned, ale neměl na to potřebných důkazů. Doklady jeho mohly se ujímati a působiti jen znenáhla, ale čím dále jasněji prý se jeví jednoduchosť počtů.[1])

Jesuita Kochanski, knihovník a mathematik krále polského, vydal v ročníku 1685. časopisu Acta eruditorum[2]) v Lipsku vyzvání, aby směrem jím samým poznačeným shledávaly se důkazy o pohybu země, »proti kterým by se nedalo již zhola nic namítati.« Z toho jde na rozum, že ani duchovní osoby neustávaly dále bádati ve prospěch nauky Koperníkovy a že jim ony výnosy docela nic v tom nebránily.

Také vážní mužové mimocírkevní docela správně soudili o platnosti a neplatnosti výnosů kongregačních. John Wilkins praví: »Ani toto shromáždění (totiž kongregace kardinálův) ani, pokud mi známo, kdo jiný, neužili o domněnce Koperníkově tvrdé censury, že by byla haeresí . . . Nejtvrdší výrok, který vyplynul z úst byl: že jest to Opinio temeraria, quae altero pede intravit haereseos limen.«

A věhlasný Leibniz obrátil se r. 1688. k Arnoštu, zemskému hraběti Hessenskému s prosbou, aby se někdy ráčil potázati u veledůstojných kardinálů, zdali by nebyli ochotni zrušiti zákaz vydaný proti názoru Koperníkově, jelikož prý hvězdáři skoro již ani nepochybují o správnosti tohoto názoru, a že

---

[1]) Podle Delambrovy hist. de l'astron. II, 595.

[2]) mensis Julii 1685. p. 317.

katoličtí učencové dostávají se u jiných do nepravého světla . . . »I kdyby kongregace svou dřívější censuru změnila nebo zmírnila, jako že se jen unáhlila, dokud ještě nebylo dosti jasných důkazů soustavy Koperníkovy, nic by tím nezadala ze své vážnosti ani z vážnosti církve, an papež toho nebyl účasten. Není žádné soudní stolice, aby někdy neopravila svých vlastních nálezů.« Když pak Leibniz prodléval v Římě, docházel ochotného sluchu, aby se ony výnosy pozměnily: patrno, že ani v Římě se tomu nebránili.

Proti takovým a tolika výrokům zvláště povolaných mužů theologických pozbývají opačné výroky docela své platnosti, anyť pocházejí od mužů necírkevních, tudíž u věcech církevních nedosti vzdělaných, jako třeba vyslanec Toskánský, Niccolini. Nemůže se jim ostatně činiti z toho tvrdá výtka, že si slova: »příčí se písmu« poněkud spletli hned s »kacířstvím.« Zběžnou četbou výnosu psaného trochu těžším slohem úředním přihodilo se také inkvisitoru v Pavii, že mu neporozuměl správně. To však po tolika jasných dokladech nikoho již nemůže másti.

33. Čeští bratři na líc i na rub.

Stalo se v Čechách zvykem ba modou dolíčovati české bratry na »mučeníky pro víru i národnosť, na jediné vlastence a jediné pěstitele vzdělanosti a národní literatury.« O této věci budiž nám tu několik slov.

I.

1. Návodem šlechty, university Pražské a mírnější strany počalo se po husitských válkách vyjednávati se sborem Basilejským, aby Čechové zase byli přijati v lůno církve. Jen Táboři nechtěli o tom ani slyšeti ani uznati podaných kompaktát. Proto Jiří z Poděbrad dobyv r. 1452. Tábora učinil jim na veřejnosť konec. Ale potaji živořili tito nejvytrvalejší odpůrcové církve, a tak počaly po Čechách i po Moravě vznikati nové tajné sekty, jako Chelčičtí, Mikulášenci čili jednota plačtivá (poněvadž měli v obyčeji přečasto plakati), Amosité a j. Velmi případně přirovnává [1]) Palacký tyto sekty k »duchovnímu jedu, kterýž nemoha vyprýštiti se více jedním vředem, počal byl jizviti uvnitř celé tělo národní.« Členové těchto stran a jednot se rádi nazývali »bratry.«

---

[1]) Děj. n. č., d. IV., č. 1, kn. XIV., čl. 7.

Mezi sektami nad jiné vynikla tak řečená »Jednota bratří českých.« Český zeman a druhdy žák Rokycanův, Řehoř, byl jejich »arciotcem.« Obíraje se knihami Chelčického založil ve vsi Kunvaldě r. 1457. jednotu, která uznávala písmo sv. za jediný pramen víry a nápodobila způsob života prvotných křesťanů. Toto odštěpování těžce nesa kališník Rokycana obžaloval je u krále Jiřího za kacíře státu nebezpečné. I vydal Jiří r. 1468. na ně zákon, aby byli kdekoli schytáni, uvězněni a mučidlem od kacířství odvráceni. Když zákon se prováděl se značnou přísností, mnozí z bratrů se vystěhovali ze vlasti, ostatní konali své schůzky v lesích a v tajných slujích, z čehož jim vzniklo jméno »Jamníci.« Také Matiáš Korvinus je z Moravy vyhostil. Hluboké přesvědčení jednotlivých členův a přízeň některých pánů zachránila jednotu od zániku, ba získala jí hojný počet přátel a stoupenců v Čechách i na Moravě.

2. Petr Chelčický učil, že do jejich jednoty nesmí se přijati, kdo by se nezřekl všeliké světské moci a všelikého jmění. Když se však počali k nim hlásiti majetní šlechtici a osoby úřední, nastaly v jednotě prudké boje. Většina přichytla se bratra Lukáše, a r. 1496. bylo na sněmu v Chlumci ujednáno, že i osoby majetné a úřední smějí k jednotě přistupovati. Správu svou měla jednota v »užší radě,« sboru to tří nebo čtyř biskupů čili starších. Učení českých bratří [1]) se zakládalo na zásadách

[1]) Srovn. M. Procházka, Ž. bl. J. Sark., v Brně, 1861.

Petra Chelčického, které byly: Pravá církev a stát si odporují čili dvě protivy jsou, kterých prý nijak sjednotiti nebo smířiti nelze. Má-li tedy církev zase tím býti, čím prý původně byla, musí z ní všecko, cokoli se v ní nachází státního, býti vyklizeno. A jako prý mezi prvými křesťany nesmí se ani mezi nynějšími jeviti jaký rozdíl jmění, stavu a důstojnosti; všeliká prý důstojnosť i bohatá nádhera spočívejž jediné v názvu »křesťan.« Přísaha prý nebudiž nikdy činěna a odepři se vládě světské naprosto, byť i se ztrátou statkův a života. Heslem křesťana budiž: vše trpěti, vše s sebou nechať dělati jako beránek vedený k obětování; toliko víry se nikdo nevzdávej, sám trpiž ale nikoho nepronásleduj, poslouchej ale neporoučej. Válka pro jakýkoliv účel budiž prokleta.

Že zásady takové, ač o sobě mírné, ale po většině blouznivé, všelikému posavadnímu řádu státnímu opovídaly válku, jest na bíledni.

Proto kališnický král Jiří, jemuž prý sám Žižka byl kmotrem, české bratry přísně pronásledoval. Tíseň tato utichla za katolického krále Vladislava. Když však se bratři v Čechách i na Moravě rozmáhali, a když se k nim přidávaly šlechtické rody, jako Cimburkův a Žerotínů, vydal král r. 1508. proti nim mandát, aby se přidali buď ke katolíkům nebo ku kališníkům od státu uznaným. Ačkoli tím nastaly bratřím sem tam »veliké těžkosti,« přece v celku »žádné škody neutrpěli.«[1]) Mandát Vladislavův

[1]) Srovn. Gindelyho článek v N. sl. IV. st. 216 nn.

vešel jako v zapomenutí. Když Ferdinand I. z rodu Habsburského dosedl na trůn český, nikterak na bratry nenastupoval. V posledních letech přistoupil k jednotě značný počet šlechticův, i podali králi své vyznání víry, žádajíce za potvrzení. Ferdinand konfesi přijal, ale deputovaným přísně vytýkal, že »se míchají do věcí, kterým nerozumějí.« Jednota zůstala v nejistých, nebyla ani uznána ani pronásledována, závisela od přízně pánů, na jejichž statcích údové její se zdržovali.

Docela by se minul pravdy, kdož by tuto panskou přízeň vykládal za jakousi vlasteneckou obětivosť: pocházela z docela mrzkého sobectví. Jako v Německu stavové protestantští tak po jich modě i páni »obyvatelové« království českého v patnáctém století dělili se o statky duchovenské, v šestnáctém i sedmnáctém popásali se na tom, co církvi ze starobylých zbožných nadání ještě zůstalo. Nepřestávali pak páni »obyvatelové« (!) na obírání kostelů, nýbrž i v prebendy duchovní na statcích svých se uvazovali; za duchovního pak ustanovovali, kdo byl »nejlacinější.« Na to se dávali zvláště duchovníci bratrští. Štelcar Želetavský vypravuje k l. 1579., že »jeden pán prý propustil kněze pořádného a místo něho přijal na faru bratra Boleslavského. Odňav i důchody zádušní sobě je přivlastnil dávaje z nich toliko témuž bratrovi okolo padesáti kop, na nichž on přestává. Barví plátno a kůže šmelcuje, chová koně, krávy a jiný dobytek; k tomu sám oře a jiné tělesné práce vykonává.« Bratrský duchovník byl tedy již jen najatým sluhou,

jenž úplně visel na vůli pánově. Jakou pak platnosť a váhu mělo jeho kazatelské slovo? —

Každý pan »obyvatel« chtěl býti na svém území císařem i papežem, vládnouti tělem i duchem svého lidu. »Bratři« jim byli v tom povolni, a odtud ona panská přízeň k nim. Byly výjimky, jako třeba u Žerotína, ale byly velmi vzácné. Pokorničkováním ku světské vrchnosti a zpurností k církevní hlavě čeští bratři zabíjeli kde který kus občanské svobody a kuli sobě i lidu řetězy těžké poroby.

Úplným podřízením duchovní moci pod moc světskou ještě nikdy nevzešel světu jaký prospěch — bývá to návěstí úplné poroby těla i ducha.

3. Petr Chelčický, na jehož zásadách byla zbudována nauka bratří českých, nebyl ani knězem ani nedosáhl na universitě »učeného gradu« ani neměl dostatečné znalosti jazyka latinského. Byl to, jak bychom za našich časů řekli, sběhlý student. Studoval na universitě, ale jen krátký čas. Po čas svého živobytí byl menším zemanem čili dědinníkem. Odtud učení jeho v ničem nemělo hluboké propracovanosti a theologické zdůvodněnosti, zvláště v části věroučné. Mravností svou a kázní bratři čeští a moravští velmi chvalně se lišili od protestantů německých i od kališníků českých, kteří čím dále zabíhali v nekázeň a nemravnosť protestantskou, ba nestyděli se na bratřích tupiti, co přece veliké chvály zasluhovalo. Kázně této však nebylo na dlouze, anoť již ve druhé polovici 16. věku povážlivě ubývalo jednotě dobré zvedenosti a přísné cudnosti. Ku theoretickým

článkům víry bral si míru z praxe křesťanské, jak jí právě sám rozuměl.

Ani druhové a nástupcové Chelčického, jakkoli byli přísné mravnosti, neuměli této nauky zdokonaliti. Brzo učil každý podle svého mozku, později přibírali hned něco od lutheránů hned zase od kalvínův, a tak nauka bratrská při své nitrné nedostatečnosti chovala v sobě zárod zániku.

Cítíce dobře nebezpečnosť takového stavu v nitru i na venek čeští bratři počali vstupovati v užší svazek s protestanty německými. Vyslali deputace k Lutherovi, Bucerovi, Melanchthonovi, Kalvínovi a jiným, aby se dali s nimi v přátelská vyjednávaní.

Ze přátelství náboženského stalo se politické. Když pak r. 1546. chystala se válka spolku Šmalkaldského s císařem Karlem V., Čechové byvše vyzváni králem svým Ferdinandem, aby šli na pomoc císaři, takovému přání nevyhověli, ba konali přípravy spolčiti se s kurfirstem Saským, obhájcem protestantismu. Vítězstvím Karla V. u Mühlberku (1547) i Čechové jsou přinuceni poddati se Ferdinandovi, který se jal trestati původce vzpoury. V Němcích vydáno bylo před tím množství pobuřujících spisů proti straně císařově i hanlivé listy na papeže a církev. »Pamachius.« Bratři mnoho jich na jazyk český převedli a horlivě rozšiřovali, ba konali půst a modlitby ve prospěch strany proticísařské. Pro toto veliké účastenství ve vzpouře dotkl se jich přísný trest. Ze starších bratrských uvězněn byl bratr Jan Augusta s Bílkem na hradě

Křivoklátě, jiní jinde; schůzky bratří jsou zakázány, a kdo by se nechtěl rozkazu podrobiti, měl se vystěhovati. I vystěhoval se valný počet bratří do Polska i do Pruska. Kteří zůstali v Čechách, měli se přidati buď ke kališníkům nebo ke katolíkům. Většina bratří setrvala v Čechách, ukrývala se nebo se na oko hlásila ke kališníkům, kteří chtějíce bratry přinutiti ku své straně jmenovitě příčinou pokrytce Mistopola, správce konsistoře podobojí, kruté dostupovali na bratry, tak že Jan Černý, starosta bratrů v Brandejsu nad Labem, pronesl se takto veřejně o kališných kněžích: »Ani královští hejtmané ani katolické duchovenstvo nedopustilo se takového tyranství, takového hanobení, takových lží, takového tryznění, takových hrozeb, takých zlořečení proti nám jako toto bezstoudné kališné duchovenstvo . . .«

Na Moravě se bratřím neubližovalo, anať Morava neúčastnila se vzpoury proti králi, ačkoli bratří z Čech snad se o to zasazovali dosti pilně. Poznati to ze zprávy, že pán z Pernštejna, kterýž ve zpouře l. 1547 účasti neměl, a na jehož dalekosáhlých statcích nalezali bratři bezpečného útulku, povolal si několik zástupcův obcí bratrských v Tovačově, v Kojetíně a v Prostějově a nadal bratrům hlupákův a oslů, kteří prý se od chlapů (= bratrských starostů) nechávají voditi za nos; tito že prý v čas protivenství seberou sítka a táhnou po svých, oni však zatím se ženami a dětmi za to odbývají. Slova tato trpce dotkla se bratrů, ale nehrubě jich dbali, neboť Pernštejna znali býti pánem z míry vrtkavým, jenž hned byl horlivým

lutheránem hned zase čímsi jiným. Po čase nastala i v Čechách úleva, jíž se dostalo také Augustovi.

4. Nastolením císaře Maximiliana II. na trůn český nastala i bratřím příznivá doba. Roku 1575. snesli se kališníci a bratři na společném »vyznání českém.« Maximilian tomu vyznání sice nepřisoudil veřejné platnosti, ale stoupenců jeho také nepronásledoval. Císař Rudolf II. podepsal dne 9. června 1609. list majestátní, ve kterém se Čechům dávala svoboda hlásiti se k náboženství buď katolickému nebo k »vyznání českému« z r. 1575. Nicméně ani potom neustávaly svády a spory kališníků s bratry, tak že »zajisté by takový poměr časem svým k různicím velikým mezi utrakvisty a bratřími příčinu byl zavdal« (G.), kdyby v ty doby nebyly politické události obracely k sobě zraků všech. V této míře a váze potrvaly věci až do Bílé hory — na venek v politickém klidu a míru, v nitru však v náboženském sporu a zmatku.

Po bitvě Bělohorské měli se všichni buď přiznati k náboženství katolickému nebo se vystěhovati. Poměrně se vystěhovalo více bratří nežli utrakvistů. Tito táhli po většině do Lužice a do Slezska, onino větším dílem do Polska i na Slovensko.

Po Lukáši stal se prvním starším v jednotě Martin Škoda (1532) a po něm Jan Roh (1547). Po tomto Jan Augusta (1572), s nímž vynikali v jednotě Jan Černý a Jan Blahoslav. Z pozdějších sluší jmenovati Theofila Turnovského,

a nade všecky Jana Amosa Komenského, posledního »bratra« v české vlasti, jenž »zavřel za sebou bránu« Jednoty.

5. Kdo takto nestranným zrakem uznamená, kterak si vedli katoličtí panovníci k sektě českých bratří, zajisté právem se podiví velikomyslné jejich umírněnosti a šlechetnosti, zvláště uváží-li, s jak neslýchanou ukrutností počínali si tehda nekatoličtí panovníci zejména v Anglii a v Německu proti svým katolickým poddaným, kteří nechtěli odpadnouti od staré víry. Co utrpěli čeští bratři, utrpěli pro politické pikle a protidynastické snahy a záměry vlastizrádné, tudíž jen ze příčin politických.

Nauka českých bratří sama o sobě se nemohla udržeti, anať neměla konstitutivné a organisační síly, aby na jejím základě se mohl zbudovati pokojný život občanský. Uvnitř byli »bratři« samý spor a svár, jen společné záští proti Římu a příkoří od kališníků jak tak je drželo pohromadě. Vítěz na Bílé hoře stanul před alternativou: buď zaříditi v Čechách církev protestantskou po spůsobu a smyslu německém, nebo postaviti český národ zase na pevné, od prastara osvědčené základy katolické a tím uvésti jej zase v koleje, na nichž druhdy dospěl svrchované vzdělanosti a blahobytu, a z nichž byl sveden jen vášnivou nerozumností, čili jak praví Jungmann, »šálenstvím a střeštěností bohomluvcův.« — Volba byla katolickému vítězi sama sebou jasna: věděl zajisté, že »přísná kázeň katolicismu dovede svět

zachovati u ladném pořádku.« Sám Napoleon I. po mnoha trpkých zkušenostech doznal a uznal, že »katolictví jest náboženství moci a společnosti, matkou pokoje a svornosti, kdežto nekatolictví jest učení bouřivého pozdvižení a hanebného sobectví.«

II.

»Nikoho není tajno,« píše V. Brandl,[1]) »že národ československý mysli jsa jemné a tklivé a citu nad jiné národy hlubokého, samochtě se přiznával k církvi křesťanské, aniž bylo potřebí naše předky brannou moci ku křesťanství obraceti. Tato zahloubilosť citů náboženských, není-li řízena zákony přesného rozumu, ráda vybočuje z mezí přirozených, a na místo zdravého citu rádo vstupuje citlivůstkářství, které velmi snadně se zvrhá v náboženskou přemrštěnosť čili fanatismus. Kdekoli v dějinách církve vidíme sekty se tvořiti, všude vznikly z takového citlivůstkářství, jehož dítky jsou pýcha a fanatismus.«

1. Věc tato plným dosahem i dovahem dopadá na Husa i na české bratry. Nikdo nepopře, že Husa vodil více podrážděný cit nežli rozum. »Někdy se u vyšetřování (na sněmu Kostnickém) zdálo,[2]) jakoby Husa jímala myšlénka, že přece možné, aby naproti výroku nejvyšších vrchností církevních, naproti rozsudku nejčelnějších zástupců vědy bohoslovné, naproti nerozdílnému hlasu veškerého na koncilium

---

[1]) Kniha pro každého Moravana, str. 182.

[2]) Sv. p. Helfert, M. J. Hus, st. 206 a 260.

shromážděného křesťanského světa se svými náhledy a tvrzeními neměl pravdy; a v takových okamženích bylo se nadíti, že citem lepším přemůže se v něm falešné přesvědčení. Ale v tom najednou objevila se samolibnosť jeho. Myšlénka, že by jedním rázem měl ustoupiti od těch zásad, které tak dlouho pěstoval za jediné pravdivé, které vnuknul vděčným učeníkům svým, kázával lidu sobě nakloněnému, zdálo se mu prohřešením proti Bohu, nevěrou k samému sobě, pohoršením posluchačů svých; a svévolný jsa jako dítě, uznávaje což lepšího, ale přece nepouštěje od své vůle, počal plakati a navrátil se ke stálé myšlénce své, že jen tehda odvolati chce, až by byl poučen »z písma.« S tou neshodou v srdci, s tím odporem v ústech kráčel Hus rozsudku, kráčel smrti vstříc.« — »Ústa husitů přetékala pokornou odhodlaností podstoupiti muka i smrť za víru svou, ale v rukou drželi palice, řemdihy, sápě, cepy a kuše hotové připraviti muka i smrť víry své nepřátelům. Idea pak posvátnosti majetku tak dojímavou něžností tkvěla v myslích tohoto lidu, že při schůzích svých nikdy neopomíjeli mezi sebou sbírky činiti, aby hojnou náhradu dali těm, jejichž pole sešlapána — a že hned potom byli hotovi obořiti se na kostel, faru nebo klášter, dvéře tam vylámati nebo z veřejí vysaditi, oltáře, obrazy a nábytek potlouci, drahocenné památníky v ssutiny obrátiti a posilnivše se druhdy v podzemských prostorách sklepů více nežli třeba bylo, celou budovu se zemí srovnati. — Hle, taková jest logika, taková důslednosť fanatismu!« (H.)

Čeští bratři nedostali sice nikdy tolik světské síly, aby mohli ukázati světu, jakých oni konců byli by dospěli ve svém přemrštěném citlivůstkářství, ale vinouce se čím dále těsněji ku kalvinismu nebyli by zůstali asi daleko pozadu za svými vandalskými bratry kalvinskými.

Při tom byli duchovníci bratrští nemálo domýšliví. Bavorovský vypravuje, »že pýchou vnitřní se pozdvihují a potom smějí se i v tom dáti slyšeti, že v jich moci jsou duše lidské a ty že mohou neb do nebe neb do pekla odeslati, jakž jsme to od některých zborníkuov (kněží bratrských) slejchali a jiných, kteří více s pokrytstvím nežli s pobožností se obírají.«

Učení svého bratři nikdy nepostavili na základy přesného rozumu, také je více vodil přemrštěný cit nežli rozum. Odtud ustavičné mezi nimi spory a svády, odtud časté změny jejich nauky, tak že každý učil podle své hlavy, odtud ona přísnosti praktického života neschopná blouznivosť a lehkověrnosť, která ve svém záští proti církvi katolické všeličeho se chytala, jen aby se udržela. Sám Komenský uvěřiv Drabíkovi, »jakémusi to nestoudnému lháři a svůdci,« doporučoval ho jakožto nového proroka. Nemajíce těžiště a pevného základu v sobě samých dohledávali se ho v Němcích. Hrozící z toho záhubu, ač snad nevědomky a nejasně, tušil Komenský, a proto »na mnoha místech proniká jeho spisy obava o národnosť českou a jako prorockým duchem předvídá její úpadek.« (G.)

2. Hus a Luther hlavně v jedné věci byli zajedno: v odporu a záští proti papežům. »Strana kališnická vždy blíže couvala k Římu, až by téměř z nedojípky byli octli se opět v lůně církve katolické, a všecky jejich dosavadní snahy a strasti byly by ukázaly se pouhým poblouzením s cesty, škodlivými sny, které neměly práva k životu.«[1]) Aby toho nedopustili, (z takových příčin!) trvali dále při své. Nejinak bylo u českých bratří: aby se udrželi proti Římu, raději s kýmkoliv, i s cizinci se spolčovali. Bratr Lukáš a po něm i Škoda uhájili ještě samotnosti proti lutheranismu, ale již Roh a jmenovitě Jan Augusta táhli jednotu bratrskou v područí německého lutheranismu a později kalvinismu. Jan Augusta, muž nad míru a víru samolibný, ješitný a slávy chtivý, pustil se v dopisování se všemi, kteří podle jeho zdání velikou slávou tehdáž slynuli, jako s Lutherem, jehož r. 1542. ve Vitenberce navštívil a 14 dní s ním obcoval a rozmlouval, pak s Melanchthonem, Kalvínem a jinými. Ctižádosť jeho nejzřetelněji se projevila, když ve sboru bratří sám sebe a čtyři své druhy bez ostychu navrhl za přednosty a starší jednoty. Když byl na Křivoklátě a zvěděl o některých změnách v jednotě učiněných bez jeho vůle, na nejvýš rozmrzelý z tohoto počínání psal jednotě bratrů, že všeliké tyto výkony bez jeho přivolení učiněné zavrhuje, že zlořečí vůdcům, kteří se takových krokův odvážili, a že všecky tyto nálezy

---

[1]) Palacký, d. III., č. 2., kn. XII., čl. 5.

a ustanovení za neplatné prohlašuje. Spolu vyslovil naději, že mu poslušnosti povinné neodeprou. (Pr. str. 324.) Tak vida, Augusta neuznával autority a vrchní právomoci papežovy přes půldruha tisíce let staré a utvrzené, a sám v »bratrské« jednotě ještě ničím neosvědčené chtěl býti více než papežem!

Konečně, dne 26. září 1604., konala se bratrská synoda v Žeravicích, a hle, většina přítomných bratří hlasovala pro učení Kalvínovo o večeři Páně. Tímto způsobem zaběhla jednota horempádem v onen směr zhoubný, který ji napotom hlavní učinil původkyní a účastnicí při nové katastrofě Bělohorské, zvláště podporováním návrhu, aby kalvinský princ r. 1619. byl zvolen za krále českého. (Pr. str. 574.) Že by tímto svazkem byla česká národnosť jako vetchá loďka puštěna v divý politický i národní vír německý, v němž by za krátko se byla rozkotala a utonula, jako v něm utonuli čeští bratři a kališníci, kteří se vystěhovali do Němec, o tom není soudnému člověku ani sebe menší pochybnosti. Právem tedy soudí V. V. Tomek, že »obrácení Čech[1]) na víru katolickou po bitvě Bělohorské, jakkoli se stalo způsobem více méně násilným (anoť po dobrém to již několikráte nikterak nešlo), bylo dobrodějné pro budoucnosť, poněvadž tím zjednány jsou základy zdravějšího církevního (a řekněme i národního!) života, nežli za předešlé náboženské zmatenosti.«

[1]) N. sl. II. str. 423.

3. Zásluhy českých bratří o národní literaturu jsou veliké a trvalé. Připomínáme tu jen bible Kralické, spisů Komenského, Pavla Skály ze Zhoře a rozmanitých kancionálů, které se vyznačují hlubokým citem a klasickou čistotou jazyka. O Komenském praví s vysokou chválou Jungmann (Hist. l. č., 2. vyd., st. 252), že »v mnoholičných spisech svých způsobilosť v češtině až po jeho časy neobyčejnou vyjevil uměje přiměřená slova k mysli pokaždé voliti, jiná šťastně tvořiti, všecka pak líbezně, plynutě, ústrojně vázati.« Vůbec lepší a správnější češtinu v době té hledati jen ve spisech bratrských. Ovšem pak že nebyla docela bez vad. Jak u Veleslavína, nejslavnějšího spisovatele »zlatého věku,« tak u bratří jsou mnohé obraty i slova nehezká i nečeská jako: s něčím vůkol jíti (umgehen), fechtmistr, fedruňk, křtalt atd. Rozličných spisů bratrských, které skoro vesměs týkají se jejich zásad náboženských, můžeme počítati na sta. Nesmíme ovšem u nich hledati spisů z rozmanitých oborů vědy a básnictví, anyť spisy bratrské, z povahy té doby, jsou větším dílem jednotvárné rozpravy a jalové hádky náboženské, nadchnuté duchem proticírkevním.

Bratrům vadilo hlavně, že zavrhovali vyšší vzdělanosť a nedbali o znalosť jazyka latinského. Znamenaje to Blahoslav zahřímal proti bratrským odpůrcům vyššího vzdělání: »Na oko se to vídá, že mládenci někteří mnohem jsou umělejší v řeči a výmluvnější latině nic neumějíce, nežli někteří dosti učení latiníci, ačkoli jisté jest, kdyby k tomu

ještě i latině uměli, dialektiky a rhetoriky povědomi byli, žeť by mnohem bystřejší, spůsobilejší a ke všemu hotovější byli. Příklad suď! Kámen drahý nebo perla, křtaltovně a mistrovsky řezaný a vypulérovaný, jak jest velmi rozdílný od toho, kterýž není ani řezán ani hlazen neb pulérován!«

Pravdivosť těchto slov ukázala se již při Komenském. Kdyby slavný tento vychovatel nebyl se přiučil latině, nebyl by se mohl žičiti spisy katolickými, anyť spisy světové důležitosti byly tehda psány jazykem světovým, latině. Již K. Vinařický (v Čas. k. d. 1845 a 1865) poukázal na pramen, odkud Komenský svou ideu k sepsání svého arcidíla »Janua linguarum« čili »Orbis pictus« (t. brána jazyků čili svět v obrazích) byl čerpal, ťotiž na »Janua linguarum,« kterou latině a španělštině sestavil člen jesuitské koleje v Salamance ve Španělích, jak sám Komenský ve své prefaci ze 4. křezna 1631 vypravuje, že ten vynález r. 1615. nejprvé Angličané schválili, dr. Isaak Habrecht francouzský a německý překlad přidal, a jiní dílo to r. 1629. v 8 řečích vyložené do škol uvedli. Dále sám svědčí, že »se tito otcové (jesuité Salamanští) o to snešení jazyka první pokusili, kterýžto vynález vděčně uznáváme, a co tam pochybeno, rádi promíjíme, poněvadž k věci vynalezené něco přidati tak snadno jest, jako následkem jednoho vynálezu nalézti druhý.« Nuže Komenský učil se také někdy od svých soků, jesuitů, do jejichž za věku jeho vyhlášených škol i bohatí čeští bratři svých dětí posýlali, pročež

»tichý ten genius« ve své didaktice na jesuitské školy velmi žárlivě hleděl. Jesuité ocenili nicméně opravy Komenského v bráně jazyků znovu ji vydavše v Praze 1694.

»Čeští historikové,« píše A. N. Pypin,[1]) »nazývají obyčejně 16. století »zlatým věkem« své literatury. Ale název ten může práv býti ne tak obsahem, jako spíše vnějším objemem literatury tehdejší a vzděláním jazyka .... Dobu tu zlatým věkem lze nazvati jen s velikou ohradou.« — V celé však této době, příjmím zlaté, »prosaický sloh prostonárodní, jakýž v historii, právích, bohoslovných a jiných lidu obecnému odhodlaných spisech své místo má, nejvíce vzdělán jest; poeticky sloh nejstaršímu daleko se nevyrovnává, vědecký pak skoro docela zanedbán.« V této příčině nemůže se tak řečený zlatý věk vykázati ani jediným dílem podobné ceny, jakou mají spisy (katolíka) Tómy ze Štítného, skládané dvě stě let před tím.[2])

Když pak zvítězil katolicismus, byly »tyto knihy a spisy hledány a páleny ne snad proto, že byly české, ale že byly kacířské. Tím spůsobem pykaly také z jiných sadů květy čilé a bohaté literatury za velikou vinu, kterou na ně uvalilo pobloužení na poli církevním.« (H. 276.)

4. Uměna se šířila po křesťanském světě ze dvojího střediska, z Byzance a z Italie. Obojí tento

---

[1]) Hist. lit. slov. v Praze 1882, II. d. str. 351.
[2]) Jungmann hist. lit. 2. vyd. str. 124.

proud se stýkal u Čechů, že záhy dostoupili ve stavitelství, jakož i v malbě, sochařství, řezbě, zlatnictví a j. nejen znamenité výše, ale i individuální samostatnosti, anoť katolické náboženství všelikým odborům ušlechtilé uměny dodává mocného podnětu, posvěcujíc je k úkonům bohoslužebným. Utěšený tento rozvoj stanul před husitskými bouřemi jako před splanulou prerií a po celý čas náboženských zmatků nemohl se spamatovati. Husitskou vášní byly tyto snahy nejen schromeny, ale i přemnohé drahocenné památky zničeny. Čeští bratři zatrativše oltáře, obrazy a sochy podťali uměnám všecky žíly. Kostelů nejen že nestavěli, nýbrž v surovém duchu kalvínském vyhazovali z katolických chrámův umělecká díla, dávajíce je v niveč.

Připomněli jsme již jinde obšírněji, že trudnomyslná blouznivosť bratrská vtiskla také českému zpěvu svůj ráz. Ze zpěvů bratrských »byl jako naschvál vyloučen každý jasnější tón, tak že tento zpěv působí v nás jako obličej, přes který nikdy úsměv nepřejde, aneb jako dědina ve mraky zahalená, jichž nižádný vlídný paprsek sluneční proraziti nemůže,« soudí L. Zvonař. Obráží-li se však, jako že se opravdu ve zpěvu a hudbě obráží letora a veškerá duševní vlastnosť a zvláštnosť národa, zajisté kde komu bude z toho na snadě uznati, že čeští bratři spínali mysl národa obručemi jemu nepřirozenými a nezdravými, neboť zádumčivá hudba a zpěv nemůže býti zdravým plodem od přírody veselé a čilé mysli české. Kdo by se domníval, že tato zádumčivá trudno-

myslnosť pocházela z neutěšených vnějších okolností, zajisté úsudek svůj změní poznaje, že společnou, charakteristickou známkou všech stran od církve odštěpených jest buď výstřední nevázanosť anebo přemrštěný rigorismus. Duševní bolavosť a trudnomyslná zádumčivosť českých bratří, která se zračí jak v »Labyrintu světa« tak ve zpěvu bratrském, plyne z nitrné povahy jejich názoru světového a jest toho dokladem, že doba českých bratří byla v životě národa českého dobou choromyslné podrážděnosti.

Tohoto přesvědčení byl již za časů Vladislava II. Jan Šlechta ze Všehrd, tajemník královský a rozhodný katolík, jenž jasně uznával, že národ český uchyluje se od církve katolické jenom blouzní nebo třeští, a proto byl jeden z těch, kteří na krále působili, aby jej ku přísným zákonům na »bratry« přiměli. (Pr. 176.)

5. Česká věda si zvykla ozdobovati české bratry korunou mučenickou a ozařovati magickou gloriolou vlastenectví. Neprávem! Netrpěli ani pro svou národnosť a od katolických panovníkův ani pro svou víru, nýbrž jediné ze příčin politických, a tím byli sami vinni. Jednotliví, jako třeba Komenský, byli hluboko proniknuti láskou ku vlasti; vycházeli prý z vlasti s pláčem, líbali zemi a brali prý si hrstku hlíny na památku: ale za nedlouho se vraceli se švédskými tlupami, nebo v čele jich válečně táhli na svou vlasť! Sám Komenský, jak píše Gindely (n. m. u.), »dlouho kladl všecky naděje své ve vítězství Švédův.«

Hlubší zajisté, nežli vlastenectví, bylo jejich záští k církvi, tak že rádi se spolčovali s úhlavním nepřítelem národa českého, jen aby nabyli síly proti církvi, proti té církvi, v níž český národ dospěl nejen svrchovaného blahobytu d o m a, ale i veliké vážnosti a dobrého jméno z a h r a n i c e m i.

Národ český nikdy zajisté nebyl tak n e v l a s t e n e c k y, n e č e s k y a n e b r a t r s k y louděn a vtahován pod c i z í j h o d u c h a i t ě l a, jako za doby »českých bratří!«

34. Bílá hora — „pohroma národa."

Běda národu, který nerozumí nebo nechce rozuměti svým dějinám. Podobá se člověku, jenž neustále ubolévá nad svým neštěstím, ale dokonce nechce z něho zmoudřeti. V Čechách pořád se naříká na Bílou horu, ale z nevědomosti nebo podjatosti málo kdo rozmýšlí o p ř í č i n á c h této pohromy, které n e z b y t n ě za sebou potáhly onu katastrofu. Vizme kterak.

1. Mimo jednotu bratrskou vznikaly na začátku 16. století rozličné jiné sekty bludařské, které z Němec, kde právě Luther novotářské učení své hlásal, do našich vlastí jsou donášeny. Významno jest, že nejvíce německá část obyvatelstva na Moravě přilínala k těmto bludům z Němec pošlým, kdežto Slované drželi se jednoty bratrské. Brzo se rozhlásilo po celém Německu, že na Moravě mocní pánové se zasazují o to, aby každý dle svědomí svého

Boha ctil, a že jen na Moravě lze každému dojíti úplné svobody náboženské. Následkem toho se přistěhovali k nám mnozí takoví falešní prorokové, kteří svými bludy ještě více lid rozrývali. Odstraňujíce přísnou kázeň katolicismu, která svět u ladném pořádku zachovati dovede, a otvírajíce bránu všelikým prostopášnostem nevázanosti politické a smyslův ovšem získali si mnoho stoupenců . . . . Nejvíce půdy však si dobyl německý protestantismus nejprvé v německých městech později také mezi šlechtou, a tímto protestantismem vlasť naše utrpěla veliké pohromy. — Nelze nepozorovati, že právě za oné doby, kdy německý protestantismus v Čechách a na Moravě se upevňoval, také němectví v těchto zemích čím dále tím více se zakořeňovalo. Šlechta, ačkoliv listiny se psaly jazykem českým, mluvila buď vlašsky neb německy, a města jí následovala.« [1])

Tak třeba »český pán Krištof Harant z Polžic sám praví, že kdyby na něm bylo bývalo, byl by cestu do Palestiny býval napsal německy: pouze přátelům hově učinil sepsání česky. O pánovi z Donína, také cestopisci z té doby víme, že svůj cestopis — rukopis je zachován — začal německy, ale neuměje ještě dosti pěkně německy psáti, raději přece napsal česky.« [2])

Česká šlechta hojně přistupovala k jednotě českých bratří, jakkoli neměla nejmenší chuti a vůle

---

[1]) Brandl, Kniha pro každého Moravana, v Brně, 1863, st. 205 a n.

[2]) „Čas“ 1887. č. 3.

zachovávati její blouznivé morálky, nebo se dychtivě přichytovala protestantismu, ne snad pro jakési přednosti jeho víry nebo mravu, nýbrž po německé modě a většinou jen proto, aby pobrala farní a vůbec duchovenské statky a stará katolická nadání a tím aby dostala duchovenstvo do své moci, čili aby duchovník byl u nich »najatým sluhou,« jemuž svěřovali úřad na půlroční výpověď, ba začasto ani ne s touto podmínkou. Píšeť o tom V. V. Tomek: »Panstvo a rytířstvo[1]) osazovalo fary (a tím i zadávalo duchovní správu lidu) podle své libosti skoro veskrz kněžím ženatým, svěceným dle řádu protestantského, nejvíce v Drážďanech, ve Wittenberce a jinde v cizině. Při největší části tohoto kněžstva, nemajícího nad sebou žádného duchovního úřadu, nebylo žádné kázně, žádného vzdělání, ani žádného jistého řádu ve službách Božích: každý učil dle své hlavy, a surové tupení církve katolické i zlehčování řádů jejích mělo při tom více místa než navodění věřícího lidu k bázni Boží a k životu ctnostnému. Vrchnostem protestantským hodil se tento způsob věcí, protože s kněžem na svých panstvích mohli nakládati jako s najatým sluhou, který se musil spokojiti s příjmem, jaký mu vykázali, zadržujíce jemu stará nadání a požívajíce statků zádušních pro sebe.«

Jaké to bylo kněžstvo, které si docházelo pro svěcení do Drážďan, Wittenberku a jinam do ciziny, o tom (Časop. k. ď. 1864) zmiňuje se též

---

[1]) „Děje král. č." V. vyd. st. 260.

spisek tuším Brosia děkana Litomyšelského »O nové, nevídané a neobyčejné mostranci« (1588), jenž dí: »Žádný mi to nebude moci zapříti, že do Frankfurtu, do Wittemberka na to plané svěcení na větším díle odtud z Čech i z Moravy běhají lenochové, ani školám ani obcem neužiteční voslové, mizerní klechové a zmařilí v kancelářích písaři, item zašlí ne tak neštěstím a zlou příhodou jako od pivováruov, od karet, kostek pohořalí řemeslníci, marnotratcové, lidští pokladačové.«. »Nacházejí se pohříchu kněží, dokládá Straněnský, kteříž kněh čítati ani se učiti nechtějí.« —

2. Že při takových okolnostech hynula nejen svoboda slova Božího a církve a tím i mravnosť, samo sebou jde na rozum. Čeští pánové, jimž kněz byl »najatým sluhou,« jehož mohli po chuti psem dáti vyštvati z hradu, cítili se povýšenými nad jeho slova. Ba kněz takový závislý na pouhé milosti pánově všeličeho se vystříhal, čím by se dotekl choulostivé stránky svého pána. Následy z toho plynuly přežalostné. »Tato nezřízenosť církevního života strany evangelické, píše zase V. V. Tomek, byla největším pramenem mravného hynutí národa českého, ve kterém pořád dále zacházel. Vyšší stavové vyzutí ze všeho církevního podřízení předcházeli v lehkosti mravů ostatní národ svým příkladem; hody a radovánky hlučné, při kterých jeden druhého hleděl předčiti prohýřováním statku svého, byly obyčejné jich zábavy; smilství a obžerství rozmáhalo se nad míru udušujíc šlechetnější snahy

a vůbec chuť k vážnějšímu zaměstnání. Poněvadž pak duchovní vzdělání bez podnětů mravných zdárně pokračovati nemůže, klesali v něm Čechové rovněž hloub nežli v časích předešlých.«

Václav Vratislav z Mitrovic, očitý svědek a vrstevník této doby píše ve svých »Příhodách«: »To jest jinačejší kratochvil rytířská než u nás; nebo když my se dobří přátelé shledáme, jiného nic před sebe nebéřeme, nežli že jeden druhého nesmírně pitím a žraním nutíme, užereme, a padne-li některý jsa ožralý se schodů, nad tím že jsme ho tak zpravili, potěšení máme, a tomu se smějeme. Nechce-li pak jeden druhému splniti, hned vády, hned pobízení, rvačky a jiné neřády proti pánu Bohu začínáme, z čehož potom soudy a zaneprázdnění pocházejí.« A kněz Bavorovský, jehož řeči jsou nevyrovnané příspěvky k církevní historii 16. věku, hořekuje: »Ptají se páni: Co jest opilství? odpovídají: Jest přátelská kratochvíl. Co smilstvo? Přirozená věc. Co lichva? Spravedlivý ourok. Co peycha? Vážnosť. Co lakomství? Opatrnosť. Co peklo? Strašidlo. Kdo v pekle bude? Sami toliko nevěřící; neb věřícím žádní hříchové neškodí (naráží tu patrně na učení kalvínské a lutheránské), neb za ně Kristus dosti učinil, prvé nežli jsme se jich dopustili! ... Kteří pak jim v smyslnosti nejsou podobni a tehdáž, když jim oni uloží, hned proti svému slibu, jako oni, se nežení, u nich ve velikém podezření zůstávají, neb vedle svých smilných povah i jiné všecky soudí. Protož tomu chtějí, aby se všickni, buď duchovní buď světští, mladí neb

staří, ženili aneb z krajin jich jinam stěhovali.« A zase: »Najdeš pod jménem panským tak ukrutné tyrany, že netoliko nad nuznými a věrnými poddanými se zapomínají, ale také nad Bohem, pánem nebe i země. Praví, že nemohou v domích svých nemocných trpěti, na ně hleděti, a protož neb do špitáluov neb do stodol jak nějaké mrchy vynášeti dopouští... Ani nevím, jakými jmény bližní své jmenují, nazývajíc je: chlapy, votroky, hňupy, drtinami, špalky, troupy, sršněmi, a což nejtěžšího jest, sedlskými psi, jako by i těch Buoh, stvořitel všech věcí, tak dobře stvořitelem nebyl, jako oněch.« V protestantismu a kalvinismu jest hledati počátky tuhé poroby selského lidu, která časem vnikla také do zemí katolických.

Ovšem sluší připomněti, že za dob tak nepokojných a narušených ani katolíci a jich duchovenstvo nebylo bez vady a výtky, nicméně uznává V. V. Tomek, že jako arcibiskupové pražští tak i jiní biskupové »pečovali pilně o lepší vzdělání katolického duchovenstva a zvláště o napravení kázně v klášteřích... Při tomto nitrném sesilování sebe nabývala strana katolická nových nadějí v dosažení konečného vítězství svého náboženství v zemi také prostředky zevnějšími z toho, co se mezitím dálo v zemích okolních.« — Toť jest právě nad jiné zvláštní vlastnosť církve katolické, že poklesla-li ze příčin všelijakých, vždycky sama ze své nitrné síly zvedla se zase k novému rozkvětu, kdežto kterékoli jiné vyznání velmi

záhy překročivši dobu rozvoje klesalo a padalo až padlo nebo padne dokonce. —

3. V dobách, kdy moc šlechty v největším rozkvětu se leskla a rozkolnictví náboženské nejvíce a nejbujněji se bylo rozšířilo, dosedl jasný rod Habsburský na staroslavný trůn český.

»Ferdinand II., píše V. Brandl (l. c.), vychován jsa přísně v katolické víře hleděl dle přísahy složené Bohu, katolicism ve všech svých zemích zase vzkřísiti,« neboť ani jedna země, jako třeba hned naše vlasť, odchýlivši se od víry katolické nepožívala nitrného klidu, anyť sekty a sektičky mezi sebou se prudce hašteřívaly. »Stavové protestantští obávajíce se, že nový král protestanty bude potlačovati, nechtěli ho, ačkoliv již byl korunován a slíbil majestát zachovávati, za krále uznati, viníce jej, že již za živobytí Matiášova proti přísaze na korunování učiněné byl jednal. Pročež odřeknuvše se ho, o volbě nového krále se radili, kdežto Morava Ferdinandovi ještě zůstala věrna; však i na Moravě dostali stavové protestantští pomocí válečnou hraběte z Thurnu převahu a spojili se se stavy českými v Brně dne 2. května 1619, a již dne 26. srpna t. r. za krále českého zvolili falckraběte Bedřicha, jenž byl znám jako horlivý kalvín.«

»Toto nezákonité jednání neslo neblahé ovoce. Doba, která po té v našich dějinách nastala a bitvou na Bílé hoře dne 8. listop. 1620 skončila, jest zajisté z nejsmutnějších: odbojní stavové na hlavu poraženi a stoupenci zpoury přísně trestáni

jsou. Jmenovitě odbojná šlechta vzala za své: mnozí jsou postínáni v Praze a v Brně, mnozí vyhnáni z vlasti a mnozí sami z ní utekli, mnozí statků jsou zbaveni.«

Odbojní stavové jsou pohnáni na soud, aby se zodpovídali z velezrády. Tak třeba Krištofu Harantovi z Polžic a Bedružic a na Pecce dáno za vinu, že při obležení Vídně do hradu císařského stříleti dal, že přísahu císaři Ferdinandovi složenou zrušil a že úřad presidentství komory české na se vzav obracel důchody království Českého ve prospěch buřičův. A poněvadž omluvy jeho nepostačovaly, odsouzen ku smrti mečem.

Přísné potrestání odbojné šlechty dobře a bedlivě sluší rozeznávati od zavádění veřejného řádu náboženského i občanského zase na základech katolických. Katolicism není tím vinen ani »jesuité,« že se zbouřeným stavům dostalo trestu přísného byť podle názorů právních venkoncem spravedlivého. Vytýká-li se císaři Ferdinandovi, že v důležitých těchto dobách bedlivě konal porady, kterak odboj potrestati a vrátiti zemi řád a mír, že učinil závěť a že vykonal pouť do Maria-Zell: toť jesť přejasným svědectvím, s jakou neunáhleností a rozvahou jednal. Dne 26. května 1621 potvrdil v podstatě rozsudky o něco je zmírniv. Ze 27 odsouzených na smrť prominul pěti osobám trest smrti. Poznámka Šolcova (v »Národnosti« st. 278.), že Ferdinand prý se »posilnil« k tomuto činu pouti do Maria-Zell, předně svědčí o katolické mírnosti Ferdinandově, když tě potřeboval posily k dílu, jež by kde který

liberál za našich časů vykonal »bez posily,« pak svědčí také o pevném přesvědčení panovníkově, že nelze jinak vrátiti nešťastné zemi klid a mír leč přísným trestem, když|tě po tolikeré rozvaze nemohl dospěti jiného rozhodnutí, konečně ukazuje, jak mrzkého braku umějí býti vtipy »patrona« Pražských kostelův. Jeho myšlenky v »Národnosti« jsou ostatně větším dílem jen pomyje německo-protestantského smýšlení z časů krachových a kulturního boje. (Srovn. »Vlasť« 1887. č. 5.) Který pak panovník »osvíceného a humanního« 19. století by jinak trestal zjevně odbojné stavy? Čím za oněch časů byl špalek, tím by za našich dob byla šibenice.

4. »Bitvy bělohorské, píše dále[1]) p. archivář Brandl, nepovažujeme za takové neštěstí jako mnozí jiní. Ovšem nelze upírati, že vypuzením bohaté šlechty národní síla a blahobyt utrpěly velikou ránu; ale zapomínati nesmíme, že právě šlechta za oné doby na mnoze ve společenském životě mluvy české si nevšímala, a tím že německý kníže, ani slova českého neznající, králem českým se stal, Slovanství v Čechách a na Moravě by se nebylo upevnilo. Nelze popírati. že právě protestantismem veliká část šlechty české a s ní protestantská města hledala těžiště svého v Německu protestantském a Bedřich falckrabě byl by tomu nadržoval. Zpomeňme si jen, kterak za Jana Lucemburského němectví do zemí českých se vtíralo, když ještě žádného svazku jiného mezi Čechy a

[1]) Kniha p. k. M., v Brně, 1863, str. 206 n.

Němci nebylo, ba naopak, kdy Čechové němectví se zdráhali! Jaký tedy byl by výsledek býval, kdyby falckrabě Bedřich na trůně se byl udržel, kde většina rozhodné třídy národu za příčinou protestantismu jen do Němec hleděla«?! Takový jako ve zprotestantštělém a tím i poněmčeném a od koruny české na věky odtrženém Slezsku!

»Vítězný král Ferdinand II. vypověděl nekatolíky ze země, a co katolíci očekávati měli, kdyby byl vzdorokrál Bedřich zvítězil, poznati lze z jednání až do bezsmyslnosti rouhavého, kterého se dvorský kazatel Bedřichův, známý Skultetus, v pražských kostelích dopustil. (Srovn. čl. 37.) Na všecek způsob, ať již zvítězili přívrženci císařovi nebo protestantští stavové, musela přijíti »úplná zkáza« země, kterou Žerotín roku 1618. předpovídal.« Když se nechtěl přidati ke vzdorokráli Bedřichovi, hrozil mu vyhnanstvím a zbavením statků. Žerotín odpověděl mužně: »Nad život a nade všecky výhody zemské vážím sobě cti rodinné a raději volím umříti, nežli potomkům svým poskvrnu věrolomnosti zůstaviti.« Žerotín napomínal vzdorokrále, aby země české opustil a uchránil je zkázy i pohromy. Jemu tedy náleží chvála státnického věhlasu a politické prozíravosti, který tu radu dal, a nikoli těm, kteří jí neuposlechli.[1])

Zpoura šlechtická, která skončila bitvou na Bílé hoře, jest jako každá jiná zpoura. Přední pů-

---

[1]) V. Brandl, v Obzoru, v Brně, 1886, st. 356 n.

vodcové byli na hrdle trestáni nikoli jako Čechové ani ne jako protestanté, ale jako političtí buřičové. Zabavením statků měli býti jednak potrestáni ze zrády, jinak měly se z nich uhraditi válečné výlohy, které bylo císaři podniknouti na potlačení zpoury.

Jiný následek bitvy bělohorské byl, že císař Ferdinand II. přísným způsobem se jal znovu uváděti politický i náboženský život na základy katolické. Nezbývala mu leč cesta přísnosti, anať polovičatá shovívavosť a nerozhodnosť jako dříve tak ani v jeho dobách by nebyla vytrhla země z různic a zmatků náboženských ani z nepokojů politických.

I nelze upříti, soudí V. Brandl, že právě porážkou na Bílé hoře nepřirozené Čechův těžiště, které do Němec kladli, zničeno jest, a Čechové obdrželi zase těžiště své tam, kde jedině jest nevyvratné, v sobě samých. Národ pak československý, když po bitvě bělohorské hluboká noc nad nivami Vltavy a Moravy se rozprostřela, do tuhého spánku jest uvržen. Ale právě v tomto spánku se zotavil po ranách, které utrpěl od bouří husitských až do bitvy na Bílé hoře. Když pak mu zase zasvitly paprsky slunce svobody, probudil se zase citem slovanským.

5. Bitva bělohorská pořád ještě se u nás počítá za »pohromu národa:« a přece to byla krvavá sice, ale nezbytná dohra zpoury odrodilé šlechty, a to ještě ve prospěch trůnu a vlády

jalového krále, kalvína a cizozemce, zbabělého Bedřicha Falckého!

Již volbou tohoto muže za krále českého byla zrádně zaprodána i národnosť i odvěká víra národu českého. Národ sám neměl ani nadšení ani bezprostřední příčiny k boji, kdež běželo panským stavům hlavně o jich výsady. Hádkami náboženskými a bratříčkováním s německými lutherány a kalvíny upadlo náboženské, národní a vlastenecké vědomí na stupeň přenízký. Národ v demoralisaci, táhnoucí se již od časů Husových, jak bývá po každém divokém výbuchu vášně, otupěl i k nejvzácnějším pokladům víry a národnosti. Všeliké jeho snahy kališnické a bratrské byly jen ještě doutnajícími doharky bouří husitských.

Způsob, jakým si šlechta vedla k českému jazyku i lidu, »neukazuje záliby k mateřštině u českých pánův, píše se zase v »Čase« (l. c.), a přirovnáme-li je k účastenství, jaké měl panovník Habsburgovec, aby česky vyšla Münsterova Kosmografie, uznáme, že Habsburgové nebyli zásadní odpůrcové národnosti české.« Známo je také, kterak Rudolf II. českému jazyku přál, a Ferdinand III. v dobách pobělohorských, kdykoli byl v Čechách a obcoval službám Božím, staročeskou píseň »Svatý Václave« tak mohutným hlasem zpíval, že ho bývalo přese všecky slýchati.

Jediný katolický šlechtic, hrabě Jan Petr Straka z Nedabylic, učinil pro národ český více nežli všecka víře i vlasti zpronevěřilá šlechta česká

dohromady. Jeho závěť jest dojemným a předůležitým dokladem, jak upřímné a účinné bylo jeho vlastenectví. Pro případ totiž, že by rod Straků po meči vymřel, ustanovil v závěti ze dne 18. února roku 1710. pořízené jazykem českým, aby z důchodů panství Okrouhlic, Libčan a ještě dvou statků zařídila se šlechtická akademie v Praze, v níž by chudým synům šlechtickým »chudého národu českého« darmo se dostávalo vzdělání a ve studie také úplného zaopatření. Právě za našich časů s prospěchem se o tom jedná, aby ústav tento, jenž ostatně měl po právu vzniknouti již za »osvícených« časův císaře Josefa II., nyní stal se skutkem.

»Šlechta předbělohorská — to si pamatujme! — nebyla by uchránila Čech od záplavy německé. Nekatoličtí Čechové měli veliké styky s protestantským Německem. Šířící se protestantismus šířil i germanisaci. Kurfirst falcký, Anhalt a Hohenlohe atd. — nebyla-li to vesměs opora povodni německé? A když povstalí Čechové volili si krále, zvolili Němce z Rýna! Ostatně je také historicky známo, že čeština katolíků z té doby mnohem méně trpěla němčinou nežli čeština protestantská. Viz třeba líbezný spisek Václ. Vrat. z Mitrovic o jeho příhodách na cestě do Cařihradu.

»Habsburgové a šlechta nebojovali ani za němectví ani za češství, nýbrž vedli boj politický; katolicismus a protestantismus byly pouze spojenci protivných stran. V této otázce právě, aby nastalo jasno, je věc velmi důležita. Národ český je přece

dnes vážnou většinou národem katolickým, politicky pak osudy jeho jsou svázány s osudy dynastie habsburské: tím, tuším, dostatečně jsme vyznačili potřebu toho, by se konečně ustoupilo od zdogmatisovaných výmyslů naší novellistiky. Že by bitva bělohorská a hrozné následky její nebyla pro národ neštěstím, to nikdo tvrditi nebude. Ale návěstí a příčiny k neštěstí sluší hledati jinde než se obyčejně činí.«

»České povstání z roku 1618. mezi širším obecenstvem vesměs se pokládá za boj českonárodní, a povstalá šlechta se slaví za mučeníky věci národní. Na katolicismu pak uvázlo odium katanů českého národa. Badání historické podává podrobný kritický výklad těchto událostí.« — »Česká šlechta tehdejší co do nevázanosti, vládychtivosti a zaslepenosti na vlas podobá se šlechtě polské, jež Polsku přivedla k pádu. A na vlastenectví naší šlechty vrhá smutné světlo pověstné usnesení generálního sněmu v Praze r. 1615., svědčící o zanedbávání a hynutí jazyka českého mezi šlechtou.« (»Čas« n. m. u.)

Tážeme se: Byly to cesty a snahy národu českému prospěšné a zdravé?? Národ byl tehda sveden ve hlubokou, temnou propasť, kde byla ve svrchovaném nebezpečí jeho odvěká víra i národnosť, tedy všecek jeho charakter, jako snad nikdy jindy. Národ byl tehda ztrmácen a ztýrán na úmor: spánek, v nějž ho ponořila Prozřetelnosť, byl mu spánkem rekonvalescenta k novému životu slovanskému.

Važme si toho života zdravého a svěžího v důvěře, že neprobudil nás Bůh k životu proto, abychom znovu hynuli až i zhynuli. A bohdá nezahyneme, bude-li nám zdravá historie učitelkou života a světlem pravdy, že jediné ve víře katolické je také naše spása národní. Nezahyneme, sami-li se nezahubíme nevěrou a nemravností.

Tuto pravdu pevně nám ryje v paměť i v srdce hrozná bilance z katolických dob Karla IV. a z husitských a protestantských časů před bitvou bělohorskou.

35. Protireformace katolická.[1]

»Obrácení Čech na katolickou víru, jakož se stalo prostředky násilnými, musilo první čas býti povrchní a líčené; teprv druhé a dílem snad třetí pokolení přilnulo ku katolictví upřímně a ze srdce; což vedle strašlivé bídy, ve kterou Čechy upadly následkem převratu Bělohorského, bylo dobrodějné pro budoucnosť, poněvadž tím zjednány jsou základy zdravějšího církevního života než za předešlé náboženské zmatenosti. Náboženské toto přetvoření myslí českých stálo však také mnoho obětí, netoliko hmotných, které se teprve po dlouhém čase začaly nahražovati,« píše V. V. Tomek.

1. Ferdinand II. věrným jsa synem katolické církve choval v srdci svém přání, aby všichni jeho

[1]) Srovn. dra. Klem. Borového děj. diec. pr. 1874. st. 337 nn.

poddaní také byli údy církve této pravé, a přání to bylo chvalitebné. Ale v jedné věci Ferdinand II. se dopustil chyby, veliké chyby. Jako druhdy Petr v zahradě Jetsemanské tak i on v horlivosti své vytasil meč na podporu úřadu misionářského zapomněv rozkazu Spasitelova: »Schovej meč svůj do pochvy.« (Jan 18, 11.) Náboženské přesvědčení má jen tehda před Bohem pravou cenu, zakládá-li se na dobré vůli. Mečem a násilím vůbec může se ovšem také docíliti, aby někdo přijal na se tvářnosť katolickou, avšak zůstane-li při tom v srdci svém oddán starým bludům, což to prospěje? Tudíž i vzhledem českého obyvatelstva dosvědčují dějiny, že mnozí protestanté od r. 1624.—1637. sice na oko se hlásili ku katolické víře, ale uvnitř zůstali protestanty a podtají hledali dorozumění s protestantskými Němci pomoci jejich proti Ferdinandu králi se dovolávajíce.

Ačkoli tedy n á s i l n ý c h prostředků, jichž císař Ferdinand II. použil, s c h v a l o v a t i n e l z e, spravedlnosť ukládá na uváženou:

Ve svých rozkazech, které vydal Ferdinand II. ve příčině katolického náboženství, nikdy nepřestoupil mezí, jež mu vykazovaly zákony zemské a říšské. Jednal tedy po právu.

Na začátku své vlády (1620.—1623.) trpěl císař ještě protestanty v Čechách. Teprve když se přesvědčil, že protestanté čeští neustávají udržovati z r á d n é h o s p o j e n í s c i z i n o u, uznával, že nové spiknutí a rozbroj jen tím předejde, když vůbec žádných protestantů v zemi trpěti nebude.

Mnozí z těch, jimž bylo svěřeno provésti katolickou protireformaci, krutě a nemilosrdně si vedli. Ale činili tak buď z upřílišené horlivosti nebo dokonce z vlastní zlovůle. Císař jim toho neporučil. Císař naopak chtěl, aby se nakládalo s protestanty mírně a shovívavě. Za takový čin upřílišené horlivosti počítá naše doba, že kardinál Dietrichstein, biskup Olomoucký, jakožto císařem Ferdinandem II. ustanovený »gubernator« Moravy, dával svolávati i nutiti jinověrce, aby poslouchali veřejná kázaní, v nichž se dokazovala jediná pravosť víry katolické. Domnívalť se muž tento v pravdě apoštolský, jenž na uskutečnění své snahy, aby jinověrce ve své diecési zase vrátil v lůno církve, nasazoval všechno své jmění ba i život svůj, že veřejným poučením a jasným důkazem mnohého z jinověrcův obrátí ku staré víře. Tak jest rozuměti oněm »dragonádám Dietrichsteinovým,« které lidé nedoučení a zarputilí vytýkají církvi. Jinak byl kardinál Dietrichstein muž ušlechtilé mírnosti, kterou nejlépe osvědčil, když jako gubernator Moravy po bitvě bělohorské prostředkoval mezi stavy a panovníkem. Ještě pak tu nelze nepřipomněti, že protestanté způsobem daleko násilnějším a ukrutnějším nutili své katolické poddané poslouchati kázaní jinověrecká a odpadati od staré víry. Kterak bylo v této příčině v Čechách před bitvou bělohorskou, o tom promluviž současný svědek Bavorovský: »Roznáší se v tomto království o některých osobách vyššího stavu, kteří tak horliví milovníci evangelium chtějí býti, že sami káží, poddané své k tomu, aby je poslouchali, nutí a

před nimi plnými usty svaté evangelium schvalují. Ale potom zkušují toho nebozí posluchači, jaké jest ovoce toho kázaní, když pod tím evangelium ani volček ani telátko ani kuřátko, ba ani vejce v jich chaloupce ukrýti a k jich živnostem zachovati se nemuože . . . Pobožné prý lidi, kteříž od mladosti v náboženství církve sv. zvykli, k řádům svým nově vymyšleným mocí nutí, chrámy Boží loupí . . . pro svá nenasycená lakomství z domuov Božích činí domy pusté, neopatřujíc lidí svých poddaných věrnými kazateli, toliko aby důchoduov farských užívati a na svá skvostná hodování obraceti mohli.«

Oč se Ferdinand II. zasazoval v Čechách, protestantská knížata podle své zásady: že náboženství poddaných se říditi musí podle náboženství zeměpána, již přes sto let vykonávala, a to spůsobem surovým, ukrutným. Byl-li zeměpán lutheránem, museli se poddaní chtěj nechtěj státi lutherány; byl-li kníže kalvinem, nezbylo poddaným leč přijati učení Kalvinovo. Jakým tedy právem vytýkají protestanti, že Ferdinand II., sám jsa katolík, chtěl míti jen katolické poddané? Podle té zásady jednal Žižka již v 15. století; kdo se nechtěl státi husitou a táboritou, tomu náboženské přesvědčení bylo vštěpováno palcáty a sudlicemi. Té zásady se drželi táborité naproti sirotkům, i kališníci naproti pikhartům. Svobody náboženské ve smyslu 19. století neznali husité, neznali protestanté. Katolíci ji znali a konali; a kdykoli jí nekonali, dělo se jen z potřeby, že násilí odráželi násilím. Ostatně ještě velikého dosahu i dovahu jest ta okolnosť, že pro-

testanté nutili katolíky odpadnouti od staré víry a zraditi své odvěké přesvědčení, a to ještě ze příčin mrzkých a sobeckých, kdežto katolíkům, jako císaři Ferdinandovi II. a kardinálu Dietrichsteinovi běželo o to, aby tu jednotlivce tam celý národ vrátili na cestu, na které po tolik set let žili blaženě, a se které byli svedeni a strženi přece jen »šálenstvím a střeštěností bohomluvcův.«

2. V tyto doby však připadá ještě jiná předůležitá událosť, že totiž poklesla literatura česká a že po bitvě bělohorské jazyk německý v Čechách víc a více se zmáhal.

Nedůkladným znalcům dějepisu stalo se z toho pravidlem a heslem, že na církev katolickou uvalují přetěžkou vinu, jakoby ona po bitvě na Bílé hoře byla se zasadila o záhubu národnosti české. Lichou tuto výčitku odmítáme naprosto a důvodně.

Stavové protestantští v Čechách zdvihli odboj proti zákonitému králi svému Ferdinandu II. Jemu podařilo se však zpouru přemoci a odbojníky poraziti. I byli ovšem trestáni před ostatními stavové protestantští, ale nebyli trestáni z víry, nýbrž ze zrády a odboje, jehož se dopustili proti korunovanému králi svému Ferdinandovi II.

Po zdravém rozumu nebylo nic jiného očekávati, leč že zákonitý vladař původce zpoury potrestá, jak dobře předvídal i předpovídal Karel ze Žerotína. Každý panovník musí tak učiniti, chce-li ve své zemi zachovati mír a řád. Snad mohl Ferdinand II. přestati na menším trestu nežli byl rozsudek na smrť: nicméně nelze upříti, že

jako zákonitý vladař byl ve svém právu i tehda, když po dlouhé zkušenosti, že po dobrém to nešlo, uznal potřebu vynésti rozsudek přísnější.

Nikomu nebude s podivením, že Ferdinand II. po všecek čas své vlády jevil větší důvěru ke katolíkům, kteří mu zachovali povinnou věrnosť, nežli ku protestantům, kteří ustavičně strojili proti němu pikle.

Císař a král Ferdinand II. nikterak nevyvyšoval němčinu na ujmu jazyka českého. Oč více v té příčině konal patron osvícenců a liberálův, císař Josef II.! Že Ferdinand vedl boj proti politické zpouře a nikoli proti národu českému, toho důkazem jest: a) Obnovené zřízení zemské, r. 1627. vydané (kteréž mělo platnosť až do roku 1848.) stanovilo, aby jazyk český byl předním jazykem zemským a němčina aby toliko vedle češtiny byla do úřadů připuštěna. — b) Ode dvorské kanceláře a dvorské komory české ve Vídni vydávaly se odpovědi k místodržitelství a ku komoře královské v Praze až do r. 1749. po česku. — c) Školy obecné byly vesměs české až do roku 1774.; na gymnasiích v městech českých vyučovalo se latinsky a česky, na universitě Pražské latinsky.

V církvi katolické hlásalo se slovo Boží s kazatelny křesťanům dospělým ve chrámě, dítkám ve škole jazykem mateřským, česky obyvatelstvu českému, německy německému. O církvi nikdo říci nesmí, a řekne-li, nikterak nedokáže, že by byla utlačovala národnosť českou a že by upřeďovala

jazyk německý. Ba právě naopak dějiny svědčí, že duchovenstvo české věrně hájilo práv jazyka českého i v doby, kdy práva ta od jiných málo bývala vážena, ba pošlapávána. Hájíme-li však církve, nebereme tím v ochranu jednotlivých katolíkův ať kněží ať nekněží, kteří snad víry katolické nadužívali k rozšiřování německé národnosti na ujmu české mezi lidem slovanským. Za chyby a poklesky jednotlivců nemůže býti k odpovědi poháněna celá církev.

Ku poněmčení Čech přispěli nejvíce protestanti sami. Kališníci a čeští bratři počali pěstovati těsné styky s novotáři německými. Protestantští a kalvinští Čechové to byli, kteří si zavolali čirého Němce, Fridricha, za krále; Fridrich přivedl s sebou tisíce cizincův německých a svou liknavostí a neschopností porážku vojska stavovského zavinil. Kdyby Fridrich byl zůstal vítězem v boji, země česká zajisté brzo byla by se stala provincií německou.

Poklesnutí národnosti a písemnosti české velmi přesně jesti tudíž děliti od nového zavedení katolicismu v Čechách. Toto mělo býti základem a příčinou nového míru a klidu v zemi, ono však bylo následem politické zpoury.

36. Konfiskovati statky a vyháněti ze země — nezačali katolíci.

Zabaviti statky pro velezrádu bylo ve starém zákonníku římském obyčejným trestem. Známy jsou třeba konfiskační dekrety Sullovy a j. V pozdějších dobách rozchvacovati církevní statky, jmenovitě klášterské, nebylo nikdy událostí neobyčejnou.

Ukázali jsme na jiných místech, že již v husitských bouřích bylo katolické duchovenstvo pro víru násilím vyháněno ze svých úřadův a statky jim pozbírány. Jakkoliv ukrutně Žižka zuřil proti katolíkům, přece jich ze země nevyháněl. Vyháněti jinověrce ze země nebylo tehda ještě známo, a odtud lze si vyložiti, že katolíci, ačkoli byli zuřivě pronásledováni, přece v zemi své zůstávali, očekávajíce ve vlasti ránu smrtelnou.

1. Hledaje Luther sobě i svému »očistěnému evangeliu« přátel, podněcoval zvláště spisem »proti slepým biskupům a bláznivým popům« lid ku zpouře. Když však krvavá »vojna sedlská« byla potlačena, poštval Luther knížata, chtěje se jim zavděčiti, aby »loupežné a vražedné sedláky potloukli jako vzteklé psy.« Tak Luther opřel sebe i své záměry o knížata říšská, a našel v nich horlivé příznivce, neboť jim

kynula naděje, že »reformací« Lutherovou připadne jim hojně statků církevních. Na říšském sněmu ve Špíru r. 1526. veřejně se opřeli ediktu Vormskému. Na opětném sněmu říšském ve Špíru r. 1529, na němž katolická knížata měla ještě velikou většinu, stalo se usnešení, aby knížata, která již zavedla reformaci ve svém území, podržela ji, avšak aby nebránila svým katolickým poddaným u volném konání víry, aby tedy nikoho ze svých poddaných, kteří by chtěli zůstati katolíky, nenutili násilím k nové víře protestantské. Ale právě proti tomuto usnesení, aby v protestantských zemích směli katolíci žíti po katolicku, jako v katolických zemích směli protestanté žíti po protestantsku, opřelo se pět lutheránských knížat a čtrnáct od víry odpadlých měst říšských a podali protestaci, že prý by bylo zrádou na evangelii, aby každému byla dovolena svoboda náboženství.

Tam se již zřejmě ukázalo, že panští přátelé Lutherovi považovali za svůj úkol mocí a násilím vnucovati svým poddaným »čisté evangelium.« Tak se ujala osudná zásada: cujus est regio, illius et religio, že má panovník právo nutiti své poddané ku víře, kterou on sám byl přijal. Kdo této víry nechtěl přijati, byl ze země vykázán a vyhnán a statky mu pobrány.

Protestantismus uvedl tuto zásadu v hotovou soustavu a kdekoli se ujal, důsledně ji prováděl. Protestantští panovníci si osobili tyranství nad svědomím svých poddaných. Krutá královna anglická Alžběta (1558—1603) odňala svým katolickým pod-

daným v Irsku šest set tisíc akrů polnosti. Když Cromwell dobyl ostrova tohoto mečem, ohněm a hladem, bylo znovu skonfiskováno na 5 milionův akrův a rozprodáno anglikánským spekulantům nebo rozdáno vojákům, přes dvacet tisíc katolíků bylo prodáno v otroctví, a na hlavu katolického kněze vypsána jest cena, jako na vlka, 5ti liber. Za Karla II. (1660—1685) jediné proto, že Irové pevně se drželi víry katolické a že »toho žádal prospěch protestantismu,« byli zbaveni polnosti zase na sedm milionův osm set tisíc akrů. Vilém III. zase jim odňal milion akrův. Odpadl-li katolický kněz od víry, dostal 20, brzy pak 30, konečně 40 liber. Odpadl-li nejstarší syn katolické rodiny od víry, připadlo mu všecko jmění rodičův, a těmto zůstal pouhý užitek z něho. Katolík nebyl připuštěn k žádnému úřadu ani vojenskému ani občanskému. Tak se stal ubohý lid irský pro svou stálosť a věrnosť v odvěké víře nuzákem ve své vlasti a otrokem na svém vlastním statku po otcích zděděném. Byli považováni za psance a tak s nimi se i nakládalo. Úřadům bylo volno kdykoli domy jejich prohledati, koně i movitý majetek odnímati, a kdo by se byl zprotivil, odňalo se mu všecko, byl ze země vyhnán nebo na dosmrti vsazen do žaláře.

Takovými prostředky se šířil protestantismus! Tato tyranie svědomí, jak patrno, měla v zápětí úplné zničení kde které svobody občanské. Co má Anglie práv lidových a svobody, má je z časů katolických.

2. V tyto doby připadla politická zpoura stavů

českých, která skončila bitvou na Bílé hoře. Dne 9. listopadu vkročila císařská armáda do Prahy. Pánové čeští, mezi nimi přední Vilém z Lobkovic, chtěli předložiti vojvodovi Maximilianovi výminky, pod kterými se císaři Ferdinandovi II. již poddati chtějí, ale Maximilian dal jim na rozum, že čas rokování minul.

»Konfiskace statkův a vypovězení ze země, píše[1]) V. Brandl, bylo tehda obyčejným trestem na odbojníky přemožené; proto neschvaloval Žerotín, když odbojní stavové r. 1618 jesuity ze země vypověděli (kdo by neposlechl, měl býti smrtí trestán) a statky jejich zabavili, maje za to, že stavové takovým jednáním ukazují královským přívržencům cestu, jak oni jednati mají, kdyby nad odbojem zvítězili.«

A zase (na st. 356): »Ovšem ukazuje se k ukrutným konfiskacím statkův a k ukrutnějšímu ještě vypovídání nekatolíků ze země; musel by věru býti spustlého a zatvrzelého srdce, kdož by nad neštěstím takovým neustrnul. Ale ustrnutí to nedává právo, prohlašovati stranu katolickou za původkyni onoho konfiskování a vypovídání. To — jmenujeme to třeba bezprávím — náleželo tehda ku právu válečnému; ale katolíci nebyli první, kteří s konfiskováním a vypovídáním začali. Pokud protestanti při moci byli, konfiskovali statky nejen kapitolám v Olomouci a v Brně, jesuitům a jiným řeholníkům, ale i laikům, kteří s nimi nedrželi,

---

[1]) Obzor, v Brně, 1886, st. 355.

jako Valdsteinovi, Náchodovi, Riesenbergovi, Brabantskému na Moravě, Slavatovi, Martinicovi, Jindřichovi Zdenkovi a Jáchymovi z Kolovrat atd. v Čechách. A že taktéž jinověrce, kteří by k odbojným stavům nepřistoupili, ze země vypověděti chtěli a vypovídali, jasně řekli na Brněnském sněmu 16. srpna 1619 zahájeném, kdež mezi jinými artykulemi ustanovili, že všichni, kteří ve čtyřech nedělích se nedostaví před direktory země a na jednotu s Čechy a Slezáky přísahy neučiní, ze země vyhostěni a jejich statky v plen vzíti se mají.«

Uvedeme jen jeden doklad. »Když po smrti Matiášově v Čechách bouře povstaly, pan Václav Vratislav z Mitrovic, jenž mezi českými pány, kteří v dalekých krajinách cestovali a vrátivše se do vlasti rodákům svým jazykem českým popsali cesty a plavby, příhody a nehody své, nad jiné proslul, pro svou věrnosť ku králi Ferdinandovi II. byl z vlasti vyhnán a všech statků zbaven. Po bitvě bělohorské byly jemu všecky statky navráceny, a veřejné úřady zemské, najmě hejtmanství Nového města pražského a posléz nejvyšší soudcovství v Čechách dáno, jež s velikou věhlasností a k takové libosti vládcově zastával, že jej Ferdinad II. nejprve svým tajným radou jmenoval a potom diplomem ze dne 17. února 1629 v dědičný panský stav království českého, načež diplomem z Vídně ze dne 28. srpna 1633 ve »starý panský stav svaté římské říše a ostatních dědických království a zemí« (Desky zemské 145 B. 29) povýšil.« (Rozum.)

Z tohoto a mnohých jiných dokladů, kterak

Ferdinand II. si počínal ku přirozeným Čechům, i když jako třeba hned Václav Vratislav z Mitrovic svou národností se netajili, jasně na jevo jde, že Ferdinand vedl boj politický a trestal z politické zpoury.

37. Koniáš a Skultet.

Není myslím v dějinách českých člověka krutěji pronásledovaného nad chudáka Koniáše. Všecko záští proti církvi a všeliké lži na jesuity svezly se na jeho ubohou hlavu. Chce-li kdo v Čechách po německo-protestantské modě vytýkati jesuitům náboženský fanatismus a zapřisáhlé nepřátelství ku vědám i k národnosti české, připomene jen Koniáše a myslí ve své pošetilosti, že tím něco dokázal.

I.

1. Koniáš »prý« spálil 60 tisíc knih českých. Za svědka proti Koniášovi dovolávají se životopisu Koniášova, z něhož M. Pelzel vypsal slova: »Eorum ultra sexaginta facile milia Vulcano dedit in praedam, jako že Koniáš spálil skoro přes 60 tisíc knih.« Takto prý tedy Koniáš jako druhdy Herostratos v požeh dal chrám české literatury.

Člověku střízlivého rozumu a zdravého soudu tato zpráva sama sebou se odsuzuje svou přenáramnou upřílišeností. Proto Hanuš, jenž byl zajisté dalek vší strannosti k jesuitům, měl dosti vědecké soudnosti a podal tuto zprávu spůsobem významným,

totiž že Koniáš prý se »chlubíval« ve svém stáří, že as 60 tisíc kacířských knih byl spálil. Obojí slovce, jak »prý« tak »chlubíval« vyzývá k opatrnosti. To však ani dost málo nevadilo »učenci« à la Jindřich Šolc, že z kacířských knih udělal pouze české, ačkoliv již 20 let před ním psal Hanuš, že Koniáš zhotovil »Klíč nebo rejistřík bludných knih,« kde najdeš mimo české knihy také německé i latinské i jinojazyčné, jimiž Čechy tehda byly zrovna zaplaveny.

Že Koniášovi neběželo o knihy jen české a jen proto že byly české, ale proto že byly kacířské, doznati lze z toho, že knih šmahem nehubil, nýbrž i v kacířských knihách některá místa závadná buď tušem začernil nebo závadné listy vytrhal, ostatní ponechával a majetníkům vracel. Tím zprávě o 60 tisícech knih tím méně sluší důvěřiti.

Předůležitou známkou jesuitských snah z té doby jest, že r. 1694 jesuité vydali po třetí »kacíře« Komenského spis »Orbis pictus,« jejž byl tento čerpal zase ze spisu jesuity španělského. Nebylo tedy tak zle s tím Koniášovým a vůbec jesuitským fanatismem. (Viz čl. 39.)

2. Koniáš byl mužem učeným a horlivým vlastencem. Rodem byl Pražan a již v 17. roce věku svého, ještě než r. 1708. vstoupil do řádu jesuitského, byl mistrem čili doktorem filosofie. Přesvědčení své prováděl snahou horlivou. A horlivosť jeho u sbírání a pálení knih kacířských pocházela právě z pevného přesvědčení, že národ český jen tehda zase dojde bývalého klidu v duchu

a míru v zemi, až pustí z ruky bludařské knihy, které jej trhaly na nesčetný počet náboženských stran neustále mezi sebou se svářících. Koniáš tedy podle svého přesvědčení pracoval ve prospěch národu, jednal formálně mravně. Ani Hanuš netroufá si ho viniti ze zlomyslnosti. Koniáš hubil knihy ne že byly české, ale že byly kacířské. Co byly knihy méně závadné, nehubil jich, nýbrž jen závadné listy vyřezával nebo vyškrtával. Hanuš píše o něm, že byl »horlivým vlastencem, ve svém ovšem spůsobě, a pilným spisovatelem českým. Rozdával totiž rád na místě pobraných kněh knihy náboženské buď cizí buď jím samým sepsané« a Hanuš nazývá je »mnohdy dosti zajímavými.« Mezi rozmanitými jeho spisy a spisky sluší připomněti, že r. 1753 vyšla po deváté jeho »Pravá katolických rodičů moudrost.« Patrno tudíž, praví dále Hanuš po seznamě spisů Koniášových, že »Koniáš byl i přepilným spisovatelem, jenž své spisy »milým vlastencům svým místo nekatolických bludy kacířskými porušených písní a kněh za dar« obětovával. Divno věru, že knihy spisovatele takového, jenž přece tak blízek nám jest, již jsou pořídku, kdežto všechny nejhlavnější knihy české, jež vsadiv do indexu (seznamu) svého i pronásledoval, přece se zachovaly.

Ostatně Koniáš, jelikož ve svých »Klíčích« zevrubně udává, co má býti vytrženo, co zamazáno v závadné knize, posloužil tím mimovolně literatuře české, neboť jimi je poznati, zdaž něco a co schází na některé knize české.

Ať tedy neubolévá p. JUDr. J. Šolc z »nenahraditelné« prý ztráty: takových spisů, které Koniáš shledával, vždy ještě nesčíslný počet se povaluje po knihovnách domácích i zahraničných, a to vše, jak dí Palacký, v rukopisech a knihách více méně otřelých, oku i čichu nepochotných, které vůbec nečítané od století čekají osudu svého; ani stá jejich částka nevydána posud tiskem na světlo. — Jsme p. Šolcovi tou radou, aby vezma tyto »nenahraditelné« spisy ve svůj náklad uložil si »nehynoucí a nedocenitelné« zásluhy u svého národu. To by tak byla ještě jediná branka, kterou by také on mohl vklouznouti do českého pantheonu.

Co zahynulo knih — vzácnějších! — ve válkách husitských a třicetiletých, kolik jich poroznášeli vystěhovalci do ciziny, kdež sotva byly u větší bezpečnosti než doma, kolik jich všelijak jinak pohynulo — bez jesuitův!

Jen pošetilosť a zapeklenosť může tedy viniti jediné jesuity, že literatura věku 17. a 18. prořídla a poklesla. I tato doba, jako každá jiná se toho domáhá, aby byla posuzována spravedlivě a z ní samé, nikoli s hlediska protestantského nebo liberálního. Zdravé dějiny literární snad záhy položí takové spisy — ani Pypinových dějin literatury v této příčině nevyjímaje — ad acta. Nehájíme jakékoli přehorlivé upřílišenosti, ale i v této věci dožadujeme se poctivé pravdy! — Či jest těch »60 tisíc spálených knih českých« také vycpanou žirafou, o níž druhdy psal slavné paměti Görres? —

II.

Proti této prý »ukrutné a zaslepené době zuřivých snah jesuitů« postavíme na ukázku, jak docela jinak by se bylo stalo v českých vlastech, kdyby se byli dostali na vrch kalvíni a jich spojenci — čeští bratři.

Když Bedřich Falcký povolán jest na trůn český, byl teprve jinochem 23 let a povahy více pasivní než samostatně činné. V politice mu byli radou protestantští stavové, u věcech náboženských pak dvorní predikant, kalvinský superintendent Abraham Skultet. Bedřich jal se velmi brzo prováděti v Praze reformaci kalvinskou. Chtěje prvního dne vánočního přijímati svátosť oltářní nařídil, aby z kostela sv. Víta vyklizeny byly všecky »znaky neznabožství.« Gindely důvodně se domnívá, že podnětlivá rada k tomu vyšla od »vlasteneckých« pánů z Roupova a Budovce z Budova, v čemž zajisté setkali se na půl cestě s dvorním kazatelem Skultetem a několika radami falckraběte. Dne 21. prosince mělo se počíti »vyčišťováním« chrámu sv. Víta. Gindely o tom píše: [1])

Jmenovaného dne dostavili se pan Berka, pan z Roupova, Budovec, pan z Berbisdorfu, Skultetus a některé jiné osoby do hlavního kostela, aby jej dali »vyčistiti.« Když dělníci při snímání oltářních obrazův a krucifixův opatrně si počínali, aby jich nepoškodili, opatrnosť tato nebyla vhod vznešeným

---

[1]) Děj. č. p. v Praze, 1878, II. st. 241 nn.

divákům, i nařídili, aby velký krucifix, jenž stál nad velkým oltářem, byl jednoduše dolů shozen. Když se tak stalo, přistoupil k němu pan z Berbisdorfu a kopl do sochy Kristovy řka: »Teď tu ležíš, bídáku, pomoz si sám!« Jiné potupné a sprosté poznámky pronášeny při jednotlivých obrazech marianských. Když takto pominula původní ostýchavosť, odstraňovány hlavní oltář a stolice v kůru a bourán oltář marianský, jenž stál před hrobkou císařskou. Zároveň byly skvostně ozdobené hroby svatých o své okrasy oloupeny. Malíř Hans z Feldu, sám protestant, přítomen jsa tomuto pustošení, prosil pány Berku a z Roupova, aby mu darovali krásný krucifix, jejž byl císař Rudolf II. zakoupil v Miláně, nebo podle jiných zpráv v Bruselu, k ozdobení náhrobku svého otce a děda, a dva drahocenné obrazy, kteréž visely za hlavním oltářem. Žádosti jeho bylo vyhověno, ale jelikož Vilém z Lobkovic krucifix pro sebe si vyhradil, musel mu jej malíř postoupiti a obdržel jen obrazy velmi poškozené, poněvadž jeden dělník zlomyslně tyčí je srazil.

V sobotu odpoledne počalo se touto prací a pokračovalo se až do večera; příští pondělek »pracovalo« se dále. Nyní se odstraňovaly všecky relikvie, kterých bylo v tomto kostele za dvě století vzácné množství nahromaděno. Řízením a dohlídkou dvorního kazatele Skulteta zotvírány oltáře, a hroby a kosti v nich chované rozházeny po podlaze. Dvě služky kazatelovy nakládaly hlavy a kosti do košův a odnášely je do obydlí svého pána, kde byly spáleny.

Když se došlo kaple sv. Sigmunda, kdež je hrob pana z Pernštejna, vysoce zasloužilého kancléře za Vladislava II., prosil zase jmenovaný malíř Hans z Feldu dvorního kazatele, aby obrazů tady se nalezajících bylo ušetřeno, při čemž ani výčitek se neštítil. Ale Skultet nedbal zrovna tak výčitek a rozumných domluv, jednalť jen jako zástupce zásady a na každý odpor odpovídal: »Vy lutheráni zapácháte papeženstvím.« Feld na tato a jiná slova odpovídal jen jako malíř projevuje své politování nad tím, že je nyní konec s uměním v Praze a že tedy musí se odstěhovati. Přes to však vynasnažoval se, pokud bylo možno některá díla umělecká zachovati před zničením tím, že je dal snésti do jedné z postranních kaplí a zamknouti. Avšak i toto opatření bylo marné. Skultet ve své surovosti zjednal si klíč od té kaple a v noci dal obrazy a jiné věci tady uschované odnésti do svého bytu a tam spáliti... Když v kostele zbyly konečně jen holé stěny a sloupy, konány přípravy ku slavnostnímu přijetí svátosti oltářní, jehož se měl sám král účastniti.

V kostele stály skoro ještě všecky oltáře neporušeny, ačkoli zbaveny byly svých ozdob; po svátcích vánočních byly všecky odstraněny. Ani tolik šetrnosti neměli bořitelé, aby neporušili v kapli sv. Sigmunda malbu při oltáři marianském, kterouž dali provésti císař Ferdinand a jeho syn Maxmilian od Lukáše Kranacha. U náhrobku císařského, jehož si netroufali odstraniti, otlučena jsou všecka epitafia, kteráž byla ve zdech zasazena.

Král Bedřich rozkázal radě staroměstské, aby odstranila velký krucifix, kterým po staletí byl zdoben most pražský; rada se tomu protivila, Skultet se snažil dokazovati bohulibosť toho skutku. Když král spustošením staroměstského kostela jesuitského své smýšlení ještě zřejměji osvědčil, vzrostla nevole lidu až na nepřátelství proti němu.

Takové počínání bylo náhle zlomeno a přerušeno bitvou bělohorskou, po níž jesuité způsobem neskonale mírnějším stáli v čele protireformace katolické. Odtud rozuměti slovům kustoda Vídeňských museí, Alb. Ilga, »že bez jesuitů by již dávno ve světě nebylo výtvarné umy,« a snad ani národu českého!

Tolik jest po pravdě a právu souditi o Koniášovi a tolik o Skultetovi, charakteristické zástupci kalvinismu, k němuž čeští bratří čím dále těsněji se přivíjeli.

38. Tilly prý „rozvalil“ Magdeburk.

»Tilly ... vychován v koleji jesuitské osvojil si zcela náboženské smýšlení tohoto řádu .... Dne 10. května 1631 vzal útokem Magdeburk, kteréžto město se bylo spolčilo s Gustavem Adolfem králem Švédským, a dopustil je vojákům svým tak ukrutně vydrancovati a popleniti, že celé popelem lehlo a na 30.000 lidí v něm pobito, kterýžto barbarský skutek všeobecnou rozhorlenosť vzbudil po celé Evropě.« — Tak píše zase anonymní

»pořizovatel« článků do »Naučného slovníku«[1]) a »starý vlastenec podle nové mody« Jakub Malý. Že Tilly nebyl vinen pádem Magdeburku, dokázal Heising již r. 1846. a po druhé r. 1854., ale to »starého vlastence nikterak nemátlo. Jemu se hodilo, že Tilly byl »vychovancem jesuitův« a že se dopustil »barbarského« skutku, a tím mu byla událosť ta již zpečetěna sedmerou pečetí pravdy.

Vyložíme tu onu stať z dějin na základě pramenitých zpráv dějepisných.

Spravedlivý a oprávněný restituční edikt, kterýž Ferdinand II. vydal r. 1629, aby proti všelikému právu rozchvácené statky církevní byly vráceny svému prvotnému účelu, roztrpčil přední uchvatitele těchto statků, německo-protestantská knížata, z čehož výbojný král Gustav Adolf vzal si příčinu vtrhnouti do Němec na pomoc »utlačovaným« souvěrcům »čistého evangelia.« Mimo jiná města spolčil se s králem také Magdeburk. Již dvě léta před tím Valdštýn oblehl Magdeburk, aby přiměl město k navrácení pobraných statků. Po nedbalém a marném obležení na svůj vrub se smluvil, aby město zůstalo při svých výsadách i uloupených statcích. Když však město se spolčilo se Švédy a znovu se opevňovalo a znovu počalo katolíkům odnímati statky, nejednou jich napomínal císař i Tilly. Když nepomohlo napomínání po dobrém, Tilly město oblehl. Obležení skončilo dobytím města a zvyklým za těch časů tříhodinným drancováním.

---

[1]) V Praze, 1872, VI. st. 448.

Na několika koncích města vypukl oheň, jímž celé město lehlo popelem, vyjma několik domův a hlavní chrám. [1])

Přes 200 let kladla se v knihách i na obrazech vina záhuby Magdeburku na Tillyho; nyní však již také protestanté poznávají v tom úmyslný čin samých měšťanů Magdeburských nebo Švédův. Jest věru pozoruhodno, že Gustav Adolf, jakkoli byl v těch dnech jen několik mil od Magdeburku, a neměl nepřítele ani v zádech ani v boku, pranic nepodnikl na pomoc obleženému městu, tak že již tehda se ujímala domněnka, že král proto zůstavil Magdeburk pod nožem, aby protestantským stavům, kterým vytýkal »nerozhodnosť« (že se mu totiž nehned podložili v poslušnosť), ukázal, že bez něho nic nespraví. Jiní dokonce tvrdí, že záhubu Magdeburku spůsobili Švédové, kteří prodlévali v městě. Wittich [2]) prostudovav staré prameny i některé nové, potud nevydané, dospěl úsudku, že nikoli Tilly, ale švédský velitel města, v. Falkenberg, byl původcem tohoto díla. Sám Ranke nepřisuzuje Tillymu v tomto činu žádné viny. Nejinak soudí Onno Klopp.[3]) Není tedy venkoncem správný úsudek Tomkův (Dějep. rak. 1886 st. 219): »Proti nadání Gustava Adolfa, který městu sliboval pomoc, dobyto jest dne 20. května útokem nočním, při čemž proti úmyslu Tylliho nevázané vojsko učinilo veliké krveprolití v obyvatelstvu.«

---

[1]) Geschichtslügen čl. 46.

[2]) Magd., G. Ad. u. Tilly I. sv., v Berlíně 1874.

[3]) Viz „Tilly im 30j. Kriege,“ Stuttg. 1861.

Pozoruhodno jest, co praví Ranke o příčině požáru města: »Jest pravdě velmi podobno, že vojenský velitel města, Němec (plukovník Falkenberg), jenž byl ve službách Švédských, a odhodlaní členové městské rady již předkem se umluvili, kdyby Tilly města dobyl, že je dají v požeh. Tak se stalo, co se později stalo také v Moskvě« (kterou, jak známo, hrabě Rostopčin dal zapáliti, aby Napoleon v ní nenašel ani přístřeší).

Velikou sílu starých listin a pramenitých dokladů, že Tilly nejen že nezavinil požáru Magdeburku, ale že, když dílem vlastní občané dílem Švédové město zapálili, jak moha sice ale marně požáru bránil, snesl [1]) zmíněný již Albert Heising. Tilly oznamuje císaři a kurfirstovi Bavorskému, že »při nastalém útoku vypukl v městě prudký požár, jehož pro neobyčejně veliké horko a při takovém hluku nebylo lze udusiti.« Kurfirstovi Bavorskému píše ještě, že toto »veliké neštěstí« tím bylo spůsobeno, že nepřátelé sem tam založeným prachem k tomu účelu, jak vypovídají zajatci, aby našim nic nezůstalo, naschvál a ze zlomyslnosti jednali (»wegen hin und wieder eingelegten Pulvers zu dem Intent, dass den Unsrigen nichts zu Gute komme, mit Fleiss und ex malitia gehandelt«).

Zajímava a důležita je také zpráva Hamburských novin z června 1631[2]) (tudíž jen

---

[1]) „Magdeburg nicht durch Tilly zerstört," v Berlíně 1846, 2. vyd. 1854. — Stručný výtah pořídil Hurter „Gesch. K. Ferd. II. u. s. Elt.," Schaffh. 1861, sv. 10, st. 388 nn.

[2]) Výtisk ten chová se na radnici v Berlíně.

několik neděl po samé události), že ve švédském táboře u Tangermündu (několik mil od Magdeburku na sever) bylo »rozdáno mnoho Magdeburské kořisti.« Jak se dostali Švédové k »Magdeburské kořisti,« když tě jen Tillyho vojáci »tak ukrutně drancovali?« —

K otázce, jak že mohla výtka nelidské ukrutnosti tak dlouho se činiti Tillymu, jenž přece, nehledě k tomu, že »vychován v kolleji jesuitské osvojil si zcela náboženské smýšlení tohoto řádu,« byl mužem, jehož osobním ctnostem sami nepřátelé jeho se podivovali, k této otázce jest odpovědí několikero.[1]) Na prvním místě sluší jmenovati náboženské záští, a pak jiné mimotné nekalé záměry. Protestanté vezdy jsouce toho dbalejší než katolíci, aby hlučnou sebechválou a potupou církve získali sobě veřejné mínění, vydali tehda mezi lid hojně spiskův a listů, ve kterých vinili katolíky a jich vůdce z nejhrubších ukrutností a zločinů — vždyť ani za našich dob nebývá jinak. I Švédům nemálo na tom záleželo, aby se z události Magdeburské nadělalo hodně hluku a hrůzy. Gustav Adolf chtěl tím jednak ukázati, jak se stane protestantským knížatům, jestliže se mu zcela nepoddají a jestli on se jich nezastane, jinak chtěl požárem Magdeburským ještě více roznítiti vášeň protestantskou na katolíky. Odtud kde komu snadno jde na rozum, proč i on dal vylíčiti záhubu Magdeburku barvami co možná křiklavými.

---

[1]) Srovn. Geschichtslügen n. m. u.

Dejme však tomu, že by Tilly, kdyžtě byl město, aby se vzdalo, několikráte po dobrotě ale marně napomínal, také jednou byl chtěl stanoviti »příklad na postrach« protestantům — přece hrůzy Magdeburské při vší upřílišenosti daleko se nevyrovnají strašlivým surovostem a mrzkostem, které páchali protestanté a po přednosti Švédové. I v Čechách jest o tom ještě živá pověsť a paměť.

39. Jesuité.[1])

Starý Görres napsal: »Veškeré záští a zarputilý hněv, jenž proti církvi nezná mezí, ode dávna se svezl na jesuity; co si kdo přece netroufal přímo vytknouti církvi, vložil na bedra jesuitům. Tak byly na tyto řeholníky jako druhdy na Toho, jehož přijali jméno, vloženy hříchy a neřesti všeho světa: kde jaký hlupák, rozbil-li hrnec, hází po nich střepinami, a kde kdo vyplivne na tu hromadu svůj hněv.« Slova ostrá, ale živá pravda.

I.

1. Jesuité jsou prý svou řeholí zavázáni otrockou poslušností. Z rozkazu své vrchnosti jsou prý povinni i hřích spáchati. V řeholních jejich stanovách, psaných samým zakladatelem řádu, svatým Ignaciem z Loyoly, v »Constitutiones Societatis

---

[1]) Přední prameny: Geschichtslügen čl. 48—55. — Dr. M. Procházkův spis „Missie jesuitské,“ v Brně, 1886.

Jesu« je totiž (Part. VI. c. 5.) čísti výraz »obligatio ad peccatum.« Místo toto vykládali ve smyslu poznačeném nic toho nedbajíce, zdali skutečně tovaryšstvo řeholní, které se zná ku heslu »všecko ku větší chvále Boží« bylo by takovým článkem ve stanovách učinilo hotovou smlouvu s ďáblem, čili jak Görres případně praví, že by celému světu na očích za oltářem kostelním byli hned postavili kaplici čertovi?!

Takovým oznobeninám mozku opřel již r. 1824. protestantský profesor universitní, Christian Mensch. Ale Ranke v prvním vydání spisu »Die Römischen Päpste« ještě rozumí slovy »obligatio ad peccatum« nesprávně »závaznosť ke hříchu;« nic mu nevadí terminologie také jiných řeholí a podobná místa, že význam těchto slov jest jen »závaznosť až ke hříchu,« jinak také »obligatio sub peccato,« totiž »závaznosť pode hříchem.« Kdyby se měla však mysliti »závaznosť ke hříchu,« pak by nezbytně bylo »obligatio ad peccandum.« Ranke měl tolik šlechetnosti, že r. 1854. ve druhém vydání svého spisu mluvnický svůj omyl uznal a opravil.

2. Jesuité prý vynalezli nebo zužitkovali nebo šířili zásadu, že »účel posvěcuje prostředky.«

Dogma liberálů jest, že jen to má cenu, co zvučí a zní po zlatě a stříbře. I vznikla myšlenka, když tak málo se ujímají důvody rozumové a vědecké, bojovati proti předsudkům nevěrců vypisováním cen. Roku 1852. konali jesuité ve Frankfurtě misie s velikým zdarem a úspěchem. Liberálové na ně jen sršeli hněvem vytýkajíce jim mimo jiné ha-

nebnosti také zásadu, že účel posvěcuje prostředky. P. Roh vzal si z toho příčinu přece jednou rázně vystoupiti proti takové úhaně a na konec misií přednesl veřejně s kazatelny toto vyjádření:

1. »Dokáže-li někdo u právnické fakulty v Heidelberce nebo v Bonně, že některý jesuita v některé knize učil pověstné zásadě: účel posvěcuje prostředky třeba jen zakrytými slovy, a uzná-li fakulta tento důkaz za platný, jsem hotov mu vyplatiti 1000 rýnských.«

2. »Kdo však, nepodav tohoto důkazu, písemně nebo ústně tuto hanebnou nauku pronese o řádu jesuitském, jest bezectný lhář.«

Taková vyhláška stala se o misiích také r. 1862. v Halle, r. 1863. v Brémách, ale ani tam ani kdes jinde nemohl si nikdo »vydělati« oněch 1000 zl. Snad se to podaří p. Zákrejsovi v Praze, který ještě r. 1886. připisuje v »Osvětě« tuto zásadu jesuitům. Nemá-li na něm uváznouti 2. část vyhlášky, musí splniti 1. podmínku. Nestojí-li však osobně o oněch 1000 zl., »Ústřední matice,« tušíme, ráda je přijme!

Ve spise Busenbaumově »Medulla theologiae moralis« jest věta: »Cum finis est licitus, etiam media sunt licita, jako že jest-li účel dovolen, jsou i prostředky dovoleny.« Kde kdo chápe, že první větou se vylučují všecky nemravné prostředky.

3. »Nábožní« odpůrcové jesuitů jim vytýkají, že prý morálka jejich jest příliš volna, špatna, počestnému mravu, vzdělanosti a státu nebezpečna.

Předním zástupcem těchto pomluv jest »slavný« Blaise Pascal. Jakožto hlava jansenistův a zapeklený nepřítel jesuitů, dobrý fysik a mathematik ale špatný theolog, obratný stilista sám vtip a úsměch, k tomu popudlivý jako krocan a mrzutý jako hypochondr: toť jsou přední jeho vlastnosti, které náležitě zužitkoval ve skandálních »Lettres provinciales.« Vykládá tam čtenáři, že »všichni jesuité, ode vzniku řádu po všech krajích učili, že svatokupectví, rouhání, křivá přísaha, smilstvo, zabití, krádež, otcevražda, sebevražda a královražda je dovolena, jen-li vede k účelu.« Takové žaloby samy se soudí svou ohromnou zveličeností. Přestaneme na tom, že sám Voltaire je nazval »nesmrtelnými selhaninami,« a že »pisateli neběželo, aby mluvil pravdu,« ale aby »bavil« obecenstvo.

V našem století se dělí o tuto práci po většině »starokatolíci« a »spisovatelští« židáčkové.

Patrně z protestantských pramenů napojený, nicméně dosti opatrný Hanuš praví [1]) o jesuitech, že »přízeň vrchnosti a tříd vyšších uměli si získati podporováním despotismu a shovívavou morálkou svou.« Z těchto o sobě mírných slov zaznívá zmíněná výtka proti jesuitům, ale lze v nich spatřiti ještě jinou výčitku od nepřátel jim činěnou, že prý jesuité ve zpovědnici jinou měli morálku pro lid a jinou pro vznešené osoby, jmenovitě že prý císařům, králům a vůbec panovníkům v prostopášnostech nadržovali.

---

[1]) Nauč. sl. 1865, IV. st. 253.

Proti této ničím nedoložené pomluvě nejpádnějším důkazem jsou dějiny pronásledování a potlačení jejich řádu. Právě proto, že jesuité (jako třeba jen slavný Bourdaloue, o jehož přísnosti na krále Ludvíka XIV. jsou bezpečné doklady, a tolikéž o přísnosti jesuity Sacyho na milostnici Pompadourku), přísně a důsledně nastupovali na nemravnosť dvorů panovnických od krále až do posledního dvořana, zanevřeli na ně u dvorův a zasazovali se o zrušení řádu. —

Podařilo se jim. Papež Klement XIV. zrušil r. 1773. řád jesuitů více z donucení nežli z přesvědčení. Po té prý často a hlasitě vzdychal: »Milosť, milosť! Přinutili mě (compulsus feci)!« Často se zadumal a upadal v trudnomyslnosť; z jara 1774. povážlivě se nastudil a churavěl, až prudká zimnice sklonila ho do hrobu téhož roku dne 22. září. I tu nepřátelé ještě smyslili lež, že prý ho jesuité otrávili. Důvody, proč kde který poctivý dějepisec lež tuto rozhodně odmítnul, viz u Hergenröthera v církevních dějinách III. 511. Zpráva o násilné smrti papežově jest evidentně usvědčena ze lži.

II.

Nejvyšší jest zajisté chválou každého katolického kněze, řekne-li se o něm, že jest kněz učený a vroucně zbožný: a učenosti a vroucné zbožnosti s rekovným velkoduším spojené nemohou ani protestantští slušní spisovatelé upírati jesuitům.[1])

[1]) Důkladně o tom píše Cretineau-Jóly v D. T. J. sv. IV. a V.

1. Jesuité byli a jsou mužové učení. Sám zakladatel řádu jeví se v lesku vavřínu mistrovství z filosofie a první jeho druhové byli všickni již dříve profesory a slynuli velikou učeností. Od té doby nebylo téměř oboru vědeckého, aby o něm jesuité nebyli pracovali a s velikým úspěchem a zdarem vynikali. Právě svou učeností a zbožností takový způsobili si hněv nepřátel, že byli a jsou od nich jizlivě osočováni, nenáviděni a vražedně pronásledováni. Samo sebou se rozumí, že jesuité si především hleděli věd theologických a filosofických. Již o sněmu Tridentském vzdávali kardinálové a biskupové chválu a česť druhům Ignaciovým Laynezovi a Salmeronovi za práce, které ve výborech pro sněm tak výtečně byli připravili. Jan Bolland v čele učeného spolku vydal veliké kritické dílo »Životy svatých.« Jmenovati sluší dále Bellarmina, Suareza, jehož protestant Hugo Grotius nazývá hlubokomyslným filosofem a theologem, pak výtečného Kanisia, jenž sestavil katechismus. »Orel jesuitů« Petavius byl největším učencem 17. století. Ještě pak Perrone, Mazella, Hurter, Franzelin a m. j. za našich dob. Mezi novějšími křesťanskými filosofy vynikli nad jiné S. Tongiorgi, M. Liberatore, J. Kleutgen a Til. Pesch. Mezi slovanskými jesuity slyne zvláště (ruský konvertita a hrabě) J. Martinov, jenž přemnohé záhady z církevních dějin slovanských postavil kritickým soudem na pevný základ pravdy. Naruševič napsal Polákům dějiny líbezným slohem.

Jesuité nebyli však toliko filosofy a bohoslovci,

ale i mathematiky, hvězdáři, přírodozkumci, staviteli, inženýry, lékaři, jazykozpytci, učiteli státního hospodářství a pěstiteli veškeré vědy a uměny.

V oboru mathematiky a astronomie nad jiné se proslavili M. Ricci, Adam Schall, Scheiner, který současně s Galileiem pozoroval na slunci skvrny a první postřehl, že tyto skvrny nezůstávají na jednom místě, nýbrž občas se dále pohybují. Rovněž výtečnými počtáři a hvězdáři byli: Klavius, Hall, Boskovič, Počobut, Hell. Boskovič a za našich dob slovutný, geniální Angelo Secchi († 1878). Když před několika málo lety vláda anglická zařídila na mysu Dobré naděje hvězdářskou stanici, při vší své anglikánské podjatosti proti katolické církvi a zvláště proti jesuitům nevěděla komu lepšímu vědecký ten úřad svěřiti nežli dvěma jesuitům. V Čechách vyniká v Bohosudově K. Plch, Egger, jenž vynalezl nový elektromagnetický motor; v lučbě stojí v popředí Dressel.

V jiných rozmanitých vědách přírodních prosluli: Kircher († 1680), jenž vymyslil zapalovací zrcadlo a v Římě založil museum strojův a starobylostí jmenovitě egyptských, od čehož slove prvním egyptologem; Grimaldi první objevil na paprscích slunečních zjev ohybu (inflexe) světla a zákonů jeho, podle čehož pak Galilei zařídil si dalekohled. Riccioli přetvořil zeměpis a kalendář podle zásad mathematických. V zeměpise vynikli: Akunta, K. Voix a Gerbillon.

J. A. Lecchi k žádosti vlády opravoval silnice v Mantuánsku; Riccati upravil řečiště Padu, Adiže

a Brenty a chránil tím Benátky od zátopy; podobně si počínal L. Ximenes na Toskánsku a Římsku a založil novou soustavu stavby mostů; pak Petr Kabral, Borgo, Brotier, jenž mimo archaeologii, lučbu a lékařství zvláště proslul novým a velmi správným vydáním Tacita.

V oboru filologie vynikli: Hervas, Pandura, o němž praví neobyčejný znatel řečí kardinál Mezzofanti, že Pandura uměl třikráte tolik jazyků nežli on, pak Viger, Perpinian, Pontanus, Vernaleus, Angelo Mai a m. j.

Světoznámých řečníků vyniklo z řádu jesuitského veliká síla. Nad jiné slynuli: Bourdaloue, Flechier, Jak. Vujek, Petr Skarga, K. Sarbievski; v Čechách Šturm, Plachý, Balbin, Ad. Kravařský, Albrecht Chanovský.

Když Pius VI. zařídil v Římě akademii vyšších studií bohoslovných, aby byla jakořka štěpnicí příštích biskupů, nunciů, kardinálů, legátův a papežův, svěřil přední úřady bývalým jesuitům. A. Zaccaria, jehož sám papež Pius VI. nazval »nepřebraným zdrojem učenosti,« stal se tam prvním učitelem. R. 1886. papež Lev XIII. uznávaje veliké zásluhy řádu sv. Ignacia o církev a vědu a vůbec o křesťanskou zvedenosť, nazval tento řád ozdobou církve a znovu mu potvrdil jeho výsady a přednosti.

2. O důležitosti jesuitů v umách církevních promluviž jen moderní znalec Albert Ilg, jehož zajisté nikdo nebude podezírati ze přátelství k jesuitům. Dne 20. března 1885. pronesl ve Vídni tato slova: »Mluvte si co mluvte, přece

zůstane pravdou, že by bez jesuitův již dávno nebylo ve světě výtvarné umění. Praví se příliš málo, tvrdí-li se, že oni jsou tvůrcové uměny protireformační, slohu baročního; oni v opak toho zachovali nám napřed ponětí a podání o tom, co uměna výtvarná jest, oni tento poklad zachránili proti šílenému obrazoborství protestantismu. Ať si leckterý moderní umělec stekle zuří proti slohu baročnímu, ať uznává toliko pozdější zjevy, tak řečené obrody ušlechtilé uměny; až dozuří zeptejte se ho jen, byla-li by jen památka po těchto nových uměleckých tvarech, kdyby se jich nebylo zastalo katolictví, a kdyby v první řadě nebyli stáli jesuité, kteří za vzniku a rozvoje protestantismu reformace a v třicetileté válce nikdy z rukou nepustili nitky výtvarné uměny? Čili ve druhé polovici 16. a za celé 17. století stávalo někdy jiné výtvarné uměny nežli jen na postati katolické a v duchu církve římské?«

3. V Čechách jesuité se zasadili vší silou, aby vyplenili záhubné kacířství. Byli přesvědčeni, že by marna byla všeliká práce, pokud by se lid neustále dočerpával bludů z knih kacířských. Od časů Husových nepřibývalo české literatury v žádném směru tou měrou jako v oboru hádek a vůbec rozprav náboženských. Pořád se tříbilo, čistilo, hádalo, dokazovalo, zamítalo, až na ně přikvačila Bílá hora. Jesuité počali lidu odnímati knihy a páliti, ne proto že byly české, ale že byly kacířské. Litovati jest, že v této věci přestoupily se slušné meze, anyť byly sbírány a páleny také spisy a knihy z jiných oborů vědy.

Na hrubém by však tanul omylu, kdo by se domníval, že by jesuité byli jen bořili: jesuité strhli jen cizou část stavby chrámu literárního a počali na základech položených Karlem IV. stavěti dále, v jednom duchu a slohu. Tak třeba Václav Šturm († 1601.) spůsobem klidným a věcným posuzoval učení a kancionál českých bratří. Když mu odvětili velmi jizlivě, napsal »Odpověď slušnou a důvodnou na velmi hanlivou a rouhavou obranu kancionálu bratrského.« Jeho horlivostí bylo mnoho vyšších i nižších stavů vráceno víře katolické. Mimo kazatelnu nabyl hlavních zásluh u vychování mládeže. — Jan Tanner, rodilý Plzeňan (1623.), byl horlivým hubitelem »kacířských kněh českých,« ale sám Rybička (N. sl. IX. 277) o něm uznává, že byl »muž vysoce vzdělaný, nábožný a pracovitý,« jenž pomáhal českému národu ve staré koleje vrácenému slovem, skutkem i písmem. Jiří Plachý, obr mezi obránci Prahy proti Švédům, jenž jsa povahy velmi prudké a popudlivé, přece prý snášel důtky svých představených s obyčejnou pokorou, byl dobrým kazatelem. Václav Steyer vydal český kancionál po prvé s 800, po druhé s 900 písní. Ku zachování českého jazyka a literatury náboženské založil on i jeho matka z vlastního majetku »Dědictví sv. Václava.« Značným darem přispěla r. 1672. Ludmila Benigna hraběnka ze Šternberka, rozená Kavkovna z Říčan. Steyer postaral se také, aby nákladem Dědictví jím založeného vyšla jako fundamentální »česká bible Svatováclavská.« Na místo tohoto dědictví vstoupilo později »Dědictví Svato-

janské,« které podnes působí blahodárně. Bohuslav Balbin, znamenitý historik český, rodu rytířského Škorniců z Vorličné, putoval po všech krajích své vlasti s neobyčejnou horlivostí a láskou sbíraje všecky památky české jak po městech a hradech, tak i po knihovnách a archivech. Tím zachránil jednak mnohé vzácné památky, jinak nabyl největší za svého věku znalosti dějin českých. Byl horlivým vlastencem, a zásluhy jeho o historii českou jsou nesmrtelné. Přítel jeho a vychovanec jesuitů, kněz Pešina z Čechorodu († 1680.), může se vším právem nazývati otcem historie moravské, an byl prvním, který u věci té cestu razil a propravil, praví o něm Rybička. Heslem jeho bylo, »že každému náleží vždy a všude jenom k tomu prohlédati, čím by vlasti své mohl prospěti a dobrému jejímu pomáhati.« Tak Pešina nejen mluvil, ale po celý věk také — jednal. V pozdějších dobách stal se exjesuita Dobrovský otcem a tvůrcem slavistiky a položil první dobré základy české grammatiky. Za našich časů působí slovem i písmem Votka, Rejzek, Vostatek.

Co konečně vykonali jesuité v oboru vyučování mládeže, o tom by byla veliká kniha. Nám tu dostačiž za charakteristický doklad jen to, že jak Bedřich II., král pruský, jemuž nikdo ani nepřisoudí náklonnosti k církvi katolické, ani neupře bystrého úmyslu praktického, tak rozkolnická carovna ruská Kateřina a její nástupcové Pavel a Alexander nedali si jesuitů jako výborných učitelův ani po zrušení řádu jejich r. 1773. vzíti

a žičili se jimi hojně ve prospěch vědeckého vyučování.

Sám A. Komenský žehral, že bratrští pánové posýlali své děti do vyhlášených škol jesuitských. Své arcidílo »Orbis pictus« jako že »Svět v obrazích« zbudoval Komenský na základě spisu jesuity ze Salamanky. »Netřeba věru, píše K. Vinařický, aby zásluhy Komenského o školství zveličovány byly otřelými příhanami jesuitův.«

V Němcích vydávají rozsáhlé dílo: »Monumenta Germaniae paedagogica — Památky německého vychovatelství.« Ve druhém svazku jedná se o školství a vychovatelství jesuitů. Čtenáři díla jest diviti se, jaké dokonalosti dostoupili jesuité u vychování a vyučování. Školy jesuitské byly po dvě století vzorem netoliko v Německu, nýbrž po celé Evropě. Dr. Kehrbach, protestant, svým pojednáním podal svědectví o vyučování ve školách jesuitských a před celým světem oslavil velikolepý řád tento.

40. Schillerovy dramatické lži.[1])

Upřílišená pocta, kterou vzdávají za hranicemi dvěma svým předním klasikům Goetheovi a Schillerovi, také v českých školách i u české intelligence nezůstala bez povšímnutí a bez následů. Z dramat jmenovitě Schillerových čerpá namnoze také česká intelligence jak na stolici učitelské tak v lavici

---

[1]) Spracováno ze spisů: S. Brunner, Fr. Schiller, ve Vídni, 1887. — Geschichtslügen čl. 47.

žákovské tak ve praktickém životě nejen svou životní filosofii ale i dějepisný názor, a tak se šíří velmi nebezpečný druh dějepisných bludův a lží.

Schiller byl snad dobrým sice básníkem, ale špatným dějepiscem. Nedostudoval ani tříd gymnasijních. Prvním jeho historickým pokusem byl překlad Mercierova spisu Filip II., v němž prý »soudný brk spisovatelův« Filipovi »vpaluje znamení netvora,« který prý nechal »loď církve Římské proháněti se po jezeru krve lidské.« Takovým jalovým a jizlivým žvastem se připravoval Schiller, aby důstojně zaujal místo na »soudné stolici dějepisce.« Kdo tenkrát i podnes chtěl se zalíbiti studentům i obecenstvu a nabyti lacino slávy učencovy, potřeboval jen poslechnouti slov [1]) starého profesora švábského: »Da musz mer nur den Pobscht und den Kadolicihsmus recht verreisse, des macht dene Studente alleweil a groszes Plähsir.« Tato slova jsou sice z pozdější doby, ale byla platna již za časů Schillerových a osvědčují se podnes. Schiller jakživ se nedopracoval tak zabezpečené a pohodlné existence jako Goethe. Rodinu na starosti a 400 (na konec života 800) tolarů — i není divu, že nejednou z n o u z e zasedal za psací stolek. Schillerovi tudíž běželo také o hojnosť posluchačů v učírně a o hojnosť čtenářstva, čehož obojího docházel tím, že přednášel a psal v duchu své doby, v duchu proticírkevním. Aby si dodával chuti a ducha ku práci, popíjel lihoviny, které chvatem trávily jeho

---

[1]) Seb. Brunner, Fr. Schiller, ve Vídni 1887.

chatrnou sílu životní. Tolik jest jisto, že Schiller psával na výdělek, že se chudák z nouze upsal a ubásnil. A »velkomožný pán« Goethe věděl o jeho nemoci a nouzi, a přece ani slovíčka neuronil za něho u vojvody. Sám Schiller vidí v Goetheovi člověka velmi samolibného a neobyčejného sobce. (Srovn. list jeho ku Körnerovi ze dne 2. února 1789.) Goethe to později snad uznal a svědomí mu nedalo čísti trudného životopisu Schillerova. Odtud kovový pomník, kde Goethe a Schiller stojí ruku v ruce, jest vlastně z kovu ulitá lež v dějinách, je to pomník lži »aere perennius.«

Když znamenitý dějepisec B. J. Niebuhr, protestant a jinak ctitel Schillerův, dočetl jeho Dějiny 30leté války, napsal[1]) dne 15. ledna 1809: »Tento podzim četl jsem Schillerovy Dějiny 30leté války, a bylo mi nejednou podivením ruce sprásknouti — nikoli že by mě byl spis dojal — o nikoli, nýbrž podivením, jak bylo možno, že takový spis, jenž není ani obstojně psán a jehož vypravování neplyne, nýbrž klopýtá a kulhá, byl poznačen za klasický. Čas ovšem vynese správný soud a strčí to pod lavici.« Nejinaký soud platí také o druhém historickém spise Schillerově: Odpadnutí Nizozemska.

Budiž tedy Schillerovi odpuštěna nedoučenosť z nedostatečných studií, budiž mu prominuta chvatná práce od kusa, jakož i to, že byl sveden od prolhaných a neznabožských encyklopedistů, z jejichž

---

[1]) Srovn. Lebensnachrichten über B. G. Niebuhr II. 82.

vlivu později upřímně se probíral ku kladnému náboženství: z té nedbalosti však ho nikdo neomluví, že ani zběžně se nepřemítal ve spisech třeba Johannes von Müllerových, kterýžto protestantský historik již tehda byl zvučného jména. Kdyby se byl probral třeba jeho spisem »Reisen der Päpste« (vyd. 1782), byl by si zajisté zjednal docela jiné názory o církvi a papežích, než si nasbíral u darebáckého, i Boha i cti prázdného Voltaira i jeho spřehův.

Kterak Schiller zacházel s dějinami, sám[1]) se přiznal: »Dějiny jsou jen zásobnou mé obrazivosti, z nichž si uhnětu, čeho se mi zachce.« Takto Schiller hubil nejen své zdraví ale i dějepisnou pravdu. V zánovní době dokázal J. Janssen, že historické spisy Schillerovy jsou vlastně jen duchaplné vzdušné plody, které nejsou založeny na vědeckém badání ale na chvilkových náladách a básnických domyslech.

Básník ovšem smí si vybírati z dějin osoby a události a smí je odívati rouchem své obrazivosti, ale i jemu jsou v této příčině položeny meze. Již Aristoteles soudí v Poetice XIV.: »Přejatých však bájí porušovati nelze; básníkovi však samému třeba vynalézati a podaných správně používati.« Básník tedy nesmí osobu své obrazivosti a svá básnická vnuknutí uváděti ve spor s osobou skutečnou a s pravdou historickou, sice pozpřevrací dějepisné doby, ústavy a osoby v jejich opak a těžce se

---

[1]) Tak psal Karolině v. Beulwitzové, 10. prosince 1788.

prohřeší na pravdě, neboť pak ve skvostné roucho poetické odívá a v lidu rozšiřuje — lež.

Schillerova díla básnická po přednosti dramatická nejsou prosta této viny. Kolik jest tak řečených vzdělanců, kteří se dobírají z jeho dramatických her vědomostí a názorů historických, z »Dona Carlosa« o španělské inkvisici, z »Marie Stuartovny« o anglické reformaci, z »Viléma Tella« o povstání Švýcar a o charakteru Habsburkův atd.! A což teprve přední osoby jeho dramat?! Fiesco, Don Carlos, Valdštein, Maria, Johanna a Tell, všecky tyto osoby, praví protestantský kritik K. Goedeke v proslovu k »Marii Stuartovně,« jsou postavy, které tak pronikly u vědomosť lidu, že čtenářové, kterých nelze počítati zrovna mezi učence, při těchto jmenech pomýšlejí jen na osoby Schillerovy, ba samým učencům připadá nesnadno přesně rozlišovati dějepisnou pravdu od vymyšlených postav Schillerových.« Jen škoda, že tyto výmysly po většině jsou sestrájeny na ujmu a úkor katolické cti. V tom jest hlavní příčina, proč tuto předkládáme čtenářstvu aspoň některé hrubé bludy a lži dramat Schillerových.

I. „Don Carlos.“

Schillerův »Don Carlos« jest nejen v jednotlivých částech, nýbrž i v celém rozvrhu a obsahu venkoncem nehistorický. Schiller doličuje Carlosa, syna Filipa II., tohoto krále přesně katolického, na jinocha sice bujarého ale šlechetně nadaného a šlechetně snaživého, jehož tyranský a

nedůvěřivý otec prý sráží se všech ideálních snah a záměrův, až posléze byl z rozkazu otcova vsazen do žaláře a tam úkladně zabit.

Již za časů Filipa II. vznesl naň tuto žalobu jeho úhlavní nepřítel Vilém Oranžský. Leti, prolhaný životopisec Sixta V., pak francouzský pisatel památek Brantôme a j. nejen ji opakovali ale i dodatky rozšířili; později spracoval ji lehkověrný Abbé de St. Real v historický román, a z tohoto zkaleného pramenu čerpal Schiller, a z něho zase »učený nedouk« Vrchlický.[1])

Vážní dějezpytcové jak tehda tak později pozvedali hlasu proti oné lživé žalobě. Již jesuita Strada, důkladný dějepisec »Odpadnutí Nizozemí,« zastal se Filipa II. V zánovní době ujal se věci Ranke [2]) a jiní, ale po přednosti proslulý dějezpytec belgický Gachard.[3])

Podle těchto badatelů byl Don Carlos, druhý syn krále Filipa II. z manželky Marie Portugalské, již od narození (1545) slabého těla i ducha, od mala svévolný, vzdorný ba ukrutný, dlouhými chorobami zakrsalý; otec míval k němu všelikou péči a laskavosť, později však počal přísněji prohlédati k jeho prostopášnostem, až posléze, když se dopouštěl přestupků nemravných i politických a chtěl uprchnouti do cizozemska, neviděl otec zbytí nežli dáti ho pod přísný dozor, kdyžtě ho nikoliv »inkvisice,«

---

[1]) Srovn. třeba „Zpověď vlků.“ (Zl. ep. a jj.)

[2]) „Wiener Jahrbücher der Literatur“ 1829. — Gesch. des Don C. v Lipsku 1877.

[3]) „Don Carlos et Philippe II.“ 1863 a 1867.

jak praví Schiller, nýbrž státní rada byla uznala vinným zrády proti králi. Nějaký čas po té smířiv se s otcem zemřel u vězení, avšak ani mečem ani jedem, nýbrž následkem rozplýtvaných sil životem prostopášným. Dějiny tudíž neukazují ho býti mladistvým hrdinou a romantickou obětí otcovské ukrutnosti. Také neřestná láska princova ku své maceše, kterou Schiller opěvuje způsobem tak sladkým, jakož i vzniklá prý mezi otcem a synem žárlivosť, není ničím jiným a lepším leda ostydlou smyšlenkou. I romantické kouzlo, jímž básník obepřádá princeznu z Eboli, ve světle historické pravdy rozpadá se v šum a rum. Také markýz Posa se svými revolučně-liberálními myšlenkami jest násilný anachronismus. Celkový obraz, jak Schiller líčí kraj i lid, náboženské i společenské názory, mravy a zvyky tehdejších Španělů, jest venkoncem nepravdivý. Kdo zná dějiny Španěl a dějiny církevní, praví Molitor docela správně, ani chvilenku se nebude rozmýšleti, jak má souditi o této tragoedii. O dobách sv. Terezie, kdy španělský dvůr od mrtvoly své královny propustil granda, sv. Františka Borgiáše, do zátiší klášterského, tak psáti jak psal Schiller, toť přestupuje meze básnické volnosti.

2. Maria Stuartovna.

I toto drama zahrnuje hrubé, jmenovitě věcné poklesky proti dějepisné pravdě. Krásná královna Skotská (nar. 1542) jako za živobytí tak po smrti (1587) padla v oběť hanebným pomluvám

a krutým pronásledům. Po více než tři sta let lpěla na ní skvrna, že cizoložně obcovala s hrabětem Bothwellem a že nejen mravně, ale účinně se účastnila vraždy svého druhého chotě Darnleye. Oproti křivým a křiklavým pomluvám Schiller arci ji předvádí jako paní jinak šlechetnou, velikomyslnou a prostou zločinu velezrády a uměl »královské trpitelce« zjednati vřelou soustrasť proti »panenské« královně Alžbětě, ale i jemu zůstala Marie cizoložnicí a vražednicí manžela.

Jako Schiller a jeho čtenářstvo a divadelní obecenstvo, tak i většina dějepisců kladla až do zánovní doby tento dvojí zločin Marii Stuartovně za vinu. Tak Raumer, Ranke, Dahlmann, Pauli a j.

Hlavním pramenem, že Maria se dopustila obojího zločinu, byly tak řečené »kasetní listy,« které se nalezly u Bothwellova komorníka. Listů těchto, jimiž prý Maria vyznávala Bothwellovi lásku, jest osmero. Avšak již za časův Alžbětiných ani docela stranná konference neviděla v nich průvodného důkazu o vině Mariině. Několik let potom vydal arcipamfletista, odpadlík a úředník královny Alžběty, Buchanan, tyto listy na veřejnosť pod nápisem »Detectio Mariae,« a od té doby se staly skoro jediným pramenem a svědkem její zločinův.

Později však nejen v Anglii, ale i ve Francii povstala řada dějepisných badatelů, kteří nově nalezenými listinami dokázali nevinu Mariinu jakořka evidentně. V tomto směru pracoval v Německu po přednosti protestant Bekker, jenž pustiv se do zkoumání s přesvědčením, že Maria jest vinna, čím

dále pronikal k jádru věci, tím jasněji poznával a uznával, že žaloby na Marii vznesené zakládají se na docela hrubých výmyslech a neobratných padělaninách. V rozhodném badání a zkoumání listů kasetních dokázal, že jest to osnova bídných lží, jejíž padělanosť »tak jest průhledna, že jí může nepoznati jen dějepisec podjatý a povrchní.« Také židovský profesor Breszlau prohlásil nejdelší a nejdůležitější list, tak řečený Glasgowský, za drzou padělaninu, ostatní však počítá za pravé a původní. Tím také on neuznává viny Mariiny ve vraždě manžela, ale připouští nedovolený poměr ku Bothwellovi. Původnosť oněch listů dovozuje hlavně ze slohové podobnosti oněch listů s ostatními písemními památkami Mariinými. Ale již Cardauns ukázal, že tyto podobnosti se obmezují jen na »praobyčejná úsloví a obraty,« jichž jest hojnosť také v jiných listech z oné doby. Tak se rozpadl i tento první a hlavní důvod pravosti oněch ostatních listů.

K otázce, v čemže vlastně byla příčina měnivého osudu Mariina, odpovídá jak protestant Bekker tak katolík Marcour, že jádro i zárod toho byl v reformaci, a že vlastní příčina sporu Mariina se šlechtou i s lidem jakož i hlavní příčina její tragické smrti bylo její katolické vyznání. Zdá se, že tomu svědčí také papežové Benedikt XIV. a Pius VI., aniť se jevili ochotnými Marii od anglických soudcův odsouzenou a odpravenou nazvati mučenicí víry. — Tolik jest jisto, že dějiny se na Marii Stuartovně hrozně prohřešily.

3. Panna Orleanská.

Dějiny pasačky Johanny z Arcu, jíž se po velikém vítězství dostalo jména »Panny Orleanské,« veliké, smělé a činuplné jako dějiny nejsrdnatějšího bohatýra, a zase něžné, líbezné a dojemné jako dějiny panny svaté, Bohu zaslíbené; venkoncem provanuté živým dechem Božím, jehož zázraky všude z nich prosvitají jako jasné hvězdy s tichého azuru nočního — tyto divuplné dějiny byly nejen od dějepiscův ale také od básníků nad míru a víru rozsápány a zprzněny. Ani největší básník anglický Shakespeare, jehož novější dobady dokazují býti upřímným katolíkem, nepoznal jejího úkolu, znetvořil její povahu, zkalil její dějiny. Darebák Voltaire mluvil o své krajance s nevyrovnanou sprostotou a ve spise »La pucelle d'Orléans,« jenž patří mezi nejhanebnější skvrny uměny tiskařské, oloupiv ji o česť zneuctil ji spůsobem zrovna jako pes ostydlým.

Schiller sice v této příčině věru se neprohřešil proti panně, ba ozdobil ji takovou »máří,« že bude »žíti nesmrtelně,« ale panna Orleanská vznikla »v srdci« Schillerově: jeho panna není osobou historickou, nýbrž, k čemuž sám se zná, tvarem jeho obrazivosti.

Schillerova Johanka jest dcerou zámožného venkovana, dějiny znají v ní dítě chudého rolníka (nar. 1412 v osadě Domremy): dcera z chudiny měla zachrániti Francii. U Schillera předstupuje od malička dívkou neobyčejnou, srdnatou a smělou, ve

skutečnosti však to bylo dítě v oteckém domě ostýchavé, tiché, pobožné a přívětivé, které nabylo rekovného udatenství až později posláním Božím. Básník ji předvádí po protestantsku, jako chladný bezvolný nástroj vyšší ruky, bez něhy, bez milosrdenství, jako anděla, jenž metá smrť v řady nepřátel: podle dějin byla Johanna i ve válce samá něha, štítila se všelikého krveprolití, tak že mohla svým soudcům odvětiti: »Já jsem nikoho nezabila.« Nehodláme se příti s básníkem, že výjevy s Montgomerym, s vojvodou Burgundským a s Anežkou Sorelovou s hlediska dějepisného jsou smyšlenky; ale vytknouti dlužno, že počínajíc čtvrtým dějstvem jest všecko bez výjimky čirým výmyslem, a že jmenovitě další rozvoj povahy a činnosti Johančiny jest s pravdou dějepisnou na příkrém sporu. Schiller se tu docela ušinul s postati historické. Podle jeho dramatu prý panenská dívka pojala lásku k Lionelovi a ocitla se ve sporu se svým vyšším posláním. Podala prý se Lionelovi a smyla vinu lítostí a pokáním, smrtí pak došla smíru a zasloužené koruny. Nejen láska její k Lionelovi, nýbrž i samá osobnosť jeho i jméno jsou naprosto vymyšleny. Johančino srdce nikdy se neotevřelo lásce k muži, panna tato dobrovolně učiněný slib zachovala vezdy věrně a čistě, tak že, jak vrstevníci vypravují, svou postavou i vzhledem budila úctu a posvátnou bázeň. Tak tedy Schiller vzal jí překrásnou korunu neposkvrněné čistoty a postavil jí na hlavu korunu jinou, nepravou. Konečně také způsob smrti, jak líčí Schiller, s pravdou dějepisnou jest na příkrém

sporu. Podle něho umírá panna ze smrtelné rány, která jí byla zasazena na bojišti, ale skutečná její smrť, jíž se jí dostalo od vlastních krajanů, když tě nevinně byvši odsouzena z čarodějství a kacířství s podivuhodnou trpělivostí a nezlomnou věrností ku svému králi v Rouenu r. 1431 byla postavena na hranici, jest daleko hlubší tragičnosti a dojemnosti.

Ovšem, když ji Schiller byl uličil na »prorockou rekyni« své »romantické tragoedie,« hodila se mu lépe slavná smrť na bojišti. Ale dějepisná panna nebyla heroinou ve smyslu Schillerově, při ní nebylo nic »romantického« v našem slova významu. Bylať to dívka o sobě docela prostná, přirozená, kterou při všech její činech zázračně vodila ruka Boží. Panna Orleanská neměla ani potuchy po slávě vezdejší a nepoznala lásky k muži. Čistotu svou a věrnosť zachovala neporušenu a nevinnou smrtí došla u Boha svrchované zásluhy a slávy. Bylať to ve smyslu církevně-náboženském panna v pravdě svatá. Tohoto uznání aby se jí veřejně dostalo po veškerém světě katolickém, papež Pius IX. počal pracovati o její prohlášení za svatou, a jest čáka, že kanonisační proces v nedaleké budoucnosti bude dokončen.

Připomenutý již jinde bezbožec a krutý nepřítel církve, Léon Taxil, domnívaje se, že z odsouzení panny Orleanské nabude hojně látky k výtkám proti církvi, jal se studovati její proces. Ale čím hlouběji vnikal v listiny, tím jasněji mu vznikalo přesvědčení, že tato panna nejednala ze sebe, nýbrž z moci nadpřirozené, nebeské. Docela v materialismu své

doby zabředlý Taxil poznal z vojevůdcovského věhlasu a z důmyslných odpovědí, které dávala svým podjatým soudcům theologickým i juristickým, že jest něco nade hmotou i nad přírodou, že jest Bůh — a ze Šavla stal se Pavel.

Životopisec panny Orleanské, Wallon, veškerým právem tedy nazývá Schillerovu tragoedii »Pannu Orleanskou« dílem nešťastným a hříchem proti historické panně a vůbec proti dějepisné pravdě. (J. d'Arc, v Paříži 1876.)

41. Církev a — revoluce. [1])

Moderní liberalismus, o němž případně pravil Görres, že se zlíhl z matky revoluce a z otce despotismu, jedním dechem pustil s dvojsečného jazyka do světa dvojí lež, která je sama se sebou na nitrném sporu: jednak, že církev katolická, jsouc prý povahou absolutistická a despotická, všude prý se osvědčovala krutou protivnicí lidové svobody, jednak že táž církev, rozhodně se kloníc ku snahám demokratickým, jest prý nepřítelkou knížat a podporuje a nadržuje prý revoluci.

Lež tato není nová. Již božského zakladatele vinili z nepřízně k císaři, za svůdce lidu; prvním křesťanům vykládala se věrnosť ku víře za velezrádu a urážku veličenstva, kteréžto »zločiny« spláceli životem. Lež čím dále více se vytrácela, když křesťanství a církev neustále vítězně zmáhaly svět a

[1]) Ze čl. 58. z „Geschichtslügen."

dováděly národy ku slávě a štěstí; nicméně lež ta zase pozvedla drzou hlavu, když kacířství 16. věku rozervalo náboženskou jednotu na západě a pobuřovalo národy proti církevní vrchnosti, když protestantská knížata a vlády potřebovaly »důvodů,« aby tím mohli upěkniti svou zpronevěru k Římu, svou chtivosť církevních statků a svou ukrutnosť na katolické poddané. Od té doby výčitka, že církev katolická jest nebezpečna státu i říši, ba že nadržuje revoluci, neustále se opakuje a předvádí se jako vycpaní slonové královny Semiramidy v každé bitvě, aby se prostoduché obecenstvo polekalo.

Za našich časů po přednosti »velmistr německého dějepisu« Leopold šl. Ranke dospěl prý u svém historickém badání výsledu, že katolicism od 16. století, kdy a kde bylo v jeho prospěchu i zájmu, jak v theorii tak v praxi se osvědčoval revolucionářem a buřičem. Tohoto Rankeova nálezu ihned se ujal Stahl a rozšířiv jej užil ho proti církvi, a ctihodný filosof Trendelenburg, třeba ho nechválil, přece ho neodmítal.

Podle Rankea byli to »hlavně jesuité, kteří prý vstoupili na bojiště hlásat takové nauky a zastávat se jí. Tato věc dodala nálezu Rankeovu dvojího půvabu a ceny zejména v době, kdy bylo heslem hájiti ohroženého Německa od tohoto »přestrašného nepřítele.« Když pak začátkem sedmdesátých let rozvalily se vlny kulturního boje, odevšad se rozléhal pokřik, že církev římská jest nebezpečna říši i státu, a že jesuité jsou revolučníci. I »katolický« ministr kultu v katolickém Bavorsku, šl. Lutz, směl se

r. 1871. odvážiti nazvati »vatikánskou církev« velmi »nebezpečnou státu.« Touž výtku učinil v těch dobách slavný státník anglický, starý Gladstone. a to tak jizlivě, že bývalý jeho přítel, mírný kardinál Newman, v »otevřeném listě« k vojvodovi z Norfolku pod nápisem: »Jest-li katolická církev nebezpečna státu?« důrazně se opřel žalobě Gladstonově. I za našich časův i v naší říši nezůstala tato lež bez ozvěny, a proto bude potřebí také zde důrazně se proti ní ohraditi a stručně dokázati, že katolická církev nikdy nebyla revolučnickou ani ve starověku, ani ve středověku, ani v 16. století a nejméně v novém věku, že nikdy nenadržovala neposlušnosti a vzpouře proti právní vrchnosti, nýbrž vezdy je bez obalu zavrhovala a potírala.

Tak tedy nejstarší, ve svém ústrojí velikolepá a nejkonservativnější moc, více než kde který jiný ústav světa docela na základech autority zbudovaná a jen autoritou působící a živoucí katolická církev má prý záměry demokratické, státu nebezpečné a revolucionářské, a kde má moc, v katolických zemích, budí prý a podporuje povstání buřičská a protivrchnostenská?! Toť jest hotová contradictio in adjectis, logický nesmysl! Katolická církev nemůže býti revolucionářskou, jelikož by brojila sama proti sobě a zapírala i ničila své vlastní učení, svou všecku bytnosť. Ale katolická církev ani jak živa buřičkou nebyla, a kdo tvrdí opak, dopouští se největší historické lži.

Učení katolické církve od prvopočátku po všecky časy v ničem se nezměnilo: vezdy kázala

poslušnosť právní světské vrchnosti a zavrhovala odpor a vzpouru proti ní. Sv. Petr, první papež, píše hned ve svém prvním listě ku věřícím (2, 13.) jasnými slovy o povinnostech poddaných: »Poddáni tedy buďte všelikému lidskému zřízení pro Boha: buďto králi, jako nejvyššímu, aneb vladařům, jako od něho poslaným, nebo tak jest vůle Boží, abyste dobře činíce k mlčení přivedli nevědomosť nemoudrých lidí: jako svobodní, a ne jako majíce svobodu za zástěru zlosti, ale jako služebníci Boží.« — Nejinak píše sv. Pavel k Římanům (13, 1): »Každá duše mocnostem vyšším poddána buď; neboť není moci, leč od Boha, a kteréž jsou, od Boha zřízeny jsou. Protož kdo se mocnosti protiví, zřízení Božímu se protiví: a kteří se protiví, odsouzení sobě dobývají... (Mocnosť) ne nadarmo nosí meč; Boží zajisté služebník jest, mstitel zuřivý nad tím, kdož zle činí.«

Klasická tato místa jakořka in nuce obsahují katolické učení o poměru poddaných ku vrchnosti. Všichni katoličtí vykladatelé písma je vykládali jednak, jak staří otcové církevní, tak velicí učitelové za středověku, tak i novější bohoslovci, dokonce ani jesuitů nevyjímaje: všichni do jednoho vycházeli u výkladě učení o povinnostech poddaných od těchto míst jako od prvního základu. Konečně kde který i nejmenší katechismus katolický dovolává se těchto míst, aby jimi mládeži vyložil a doložil katolickou nauku o poddanské věrnosti.

Věrni jsouce křesťanské zásadě, která jest jasně vyslovena ve slovech obou apoštolů, všichni

povolaní zástupcové a učitelé církve po všecky časy jasně a jadrně kde kterou vzpouru a revoluci proti právní vrchnosti zavrhli a za těžce hříšnou vyhlásili. Praviť třeba sv. Tomáš Akvinský, — tento »přednosta a mistr všech scholastických učitelů« a »docela zvláštní záštita a okrasa katolické církve,« jak jej nazývá papež Lev XIII. v apoštolském okružním listě ze dne 4. srpna 1879. — že vzpoura (seditio) zjevně se protiví nejen spravedlnosti ale i všeobecnému blahu, t. j. blahu lidského společenstva, že sama o sobě jest hříchem smrtelným a to tím těžším, čím výše stojí obecné blaho, jemuž se vzpoura protiví, nad blahem soukromým, jemuž se protiví svár a spor. Hříchu buřičstva a vzpoury dopouštějí se po přednosti a zejména ti, kdož vzpouru podněcují, a sice hříchu velmi těžkého; pak také ti, kteří se k nim dávají a takto ruší společné blaho.

Docela tak učili v 16. a 17. století také jesuité, jako: Bellarmin, Suarez a j., jimž Ranke, Gervinus a Stahl tak křivdí, že třeba Stahl neostýchal se napsati: »V katolické církvi učí právu vzpoury hlavně jesuité.« Ale právě Bellarmin píše ve druhém listě ku králi anglickému Jakubovi I.: »Kdyžtě vrchnosť jest ustanovena, nemá lid žádné moci nad vrchností, nýbrž tato a zvláště král má moc nad lidem, i není dovoleno od zákonitých knížat odpadati nebo vzpouru strojiti, nechce-li kdo na se uvaliti nejtěžšího zločinu.« — Jasněji a ostřeji než těmito slovy nemohl nikdo zavrhnouti vzpouru a revoluci jako »jesuita« Bellarmin.

Ale snad za našich časů, kdyžtě státní vlády po většině jsou proti ní a revoluce ani katolických zemí neušetřila, katolická církev jinak se rozmyslila? Snad »chytrosť římská« vidouc neustále se zmáhati ideje a mocnosti revolucionářské »z chytrácké politiky« se nějak smířila a smluvila s těmito mocnostmi? Takové podezření zahrnuje hrubou urážku církve a jejího nezměnitelného učení a mohlo pojíti jen ze zlomyslnosti nebo z dokonalé nevědomosti. Kdo církev v bytnosti a záměrech jen poněkud zná, tomu se takové podezření jeví býti zpříma a venkoncem pošetilým, směšným. Ale kolik jest neméně směšných výmyslů na církev, a přece docházejí přeochotné víry nejen u nezkušelého obecenstva ale také u veliké části naší intelligence. Jak veliká by toho byla kniha?! —

Ba právě za našich časů více než kdy jindy pozvedali papežové varovných hlasů proti revoluci a její ošemetným zásadám a ukrutnostem a hlasitě a slavně je odsuzovali a zavrhovali, jako Klement XII., Benedikt XIV., Pius VI., Pius VII. a Lev XII. — Řehoř XVI. v encyklice »Mirari« ze dne 15. srpna r. 1832. varoval jmenovitě od špatných spisů v lidu šířených, ve kterých »jisté zásady se šíří, jimiž se podrývá povinná věrnosť a poddanosť ku vladařům a všude se podpaluje pochodeň vzpoury.« Připomíná vznešených příkladů poddanské věrnosti ze starověku.

Jeho nástupce Pius IX., jenž sám se stal obětí korunovaných i nekorunovaných revolučníkův, opět a opět zamítal vzpoury a ve slavném Syllabu výslovně zatratil článek 63.: »Zákonitým vladařům

smí se odepříti poslušnosť, ba je dovoleno vzbouřiti se proti nim.«

Zvláště však důrazně a často se obrací proti všelikým snahám buřičským slavný papež Lev XIII., jemuž při vší strannické podjatosti proti církvi sám kancléř kníže Bismarck vykázal čestné místo mezi »nejvěhlasnějšími a nejosvícenějšími státníky naší doby.« Mimo některé okružní jeho listy budiž tu jen připomenuto jeho proslulé encykliky »Immortale Dei« ze dne 1. listopadu roku 1885.

Při takové ovšem může církev katolickou z revolučních snah viniti buď jen pitomá nevědomosť anebo zlá vůle — neb obojí.

42. Revoluce u katolíkův a protestantů.

Jinou, předešlé poněkud krotší výtku pronesl zase belgický liberál Emil de Laveleye, že prý v katolických zemích mnohem častěji se zvedaly zpoury než ve protestantských. Že prý tedy katolicismus více nadržuje revoluci než protestantismus. Jelikož tuto křivou žalobu opakují také jiní dějepiscové a státníci, budiž také této historické lži věnováno několik slov.

Napřed sluší stanoviti, že v Čechách teprve Husem, v Němcích Lutherem nastala doba velikých převratů náboženských a rozvratů politických. Hus si počínal revolučně a zbudil v zemi revoluci. (Srovn. čl. 26.) Tolikéž první veliká sociální revoluce

v Německu, krvavá zpoura sedlská, byla jen následem učení Lutherova. Po té vznikaly zpoury ve všech zemích protestantských, v Anglii, Skotsku, Švédsku, Dánsku a Nizozemsku, ba stavovská zpoura česká i třicetiletá válka plynuly z tohoto pramene.

Dějepis doby husitské[1]) v ohledu politickém a náboženském, v ohledu národním i společenském odhaluje všecky živly, které lze spatřiti v každé pozdější revoluci, změněné sice podobou, ale povahou jednaké. Doba různic husitských stojí v popředí hrozných divadel, jimž jméno revoluce. Činnosť Lutherova v první polovici 16. století poskytuje ve mnoho vnějších momentech obdoby a spojky s činností Husovou na počátku 15. věku, že mohlo vzniknouti jalové proroctví o huse a labuti. Mezitím co v Čechách pásmo událostí při ustavičném kvašení ještě se rozpřádalo a nové katastrofy nastupovaly, Německo a sousední jeho země strženy byly reformací v boje a války občanské. Myšlenky druhdy z Angličan do Čech přinešené Německem vracely se zase do Anglie; vilný a svémyslný panovník v zaslepenosti dal tam podnět k revoluci církevní. První polovice 17. století ukazuje se v Čechách i v Německu spoustami třicetileté války, jejížto počátek v Čechách dvousetletému jitření činí konec násilný, jejížto závěrek v Německu boji církevnímu a politickému činí konec pokojný. Avšak než ještě v Německu učiněn mír westfalský, dozrálo zlé osení v Anglicku králem Jindřichem VIII. rozseté

---

[1]) Svob. p. Helfert, M. J. Hus, v Praze, 1857, § 50.

v krvavý zápas; po půl století rozrývala zemi tuto revoluce církevní a politická, došedši konce svého v katastrofě r. 1689. Potom následoval v Evropě za více než sto let dějepis dvorů a válek, co zatím hladké idey encyklopedistů francouzských půdu posavadního pořádku ve státu, v církvi a ve společnosti zponenáhla sice ale z kořán podrývaly. Ale r. 1789. vypukla ve Francouzích strašná revoluce, která skypěla také r. 1848. a r. 1870.

Hle, takový jest koloběh revolucí v novověké Evropě. Louis Blanc právem tedy staví v čelo díla svého »Počátky a původy revoluce francouzské« boj myšlenek a rozvrat podnícený Janem Husem a vidí v tomto prý »prostém knězi« — jehož ostatně pochopiti daleko se mu neudálo — »vzrůstajícího genia revolucí novověkých,« le naissant genie des revolutions modernes.

V protestantských zemích již po několik set let byly zvracovány trůny, vražděni králové, a to v dobách, kdy v katolických zemích byl ještě klid a mír.

Že pak asi ode sta let byly také katolické země zachváceny tímto moderním morem sociálním,[1]) že v logickém rozvoji z nepravých zásad svobody, které vštípila reformace, také v katolických zemích vystřelily nynější sociální haerese, toho příčina jest věru jinde než v katolicismu. Připomínáme tu jen důmyslného spisu[2]) Hoffmannova, jenž tam pronáší

[1]) Geschichtslügen čl. 59.

[2]) Die Entwickelung der socialistischen Idee, Münster, 1882, st. 2.

a dokládá větu: »Původní a vlastní rozvoj moderního socialismu ukazoval se v zárodku hned po reformaci. Tam v sedlské válce vyrážejí první sazenice zásad sociálně-demokratických a revolučních. Sedlská válka byla proslovem k roku 1789. a dítě reformace z r. 1517.«

Sám orthodoxní protestant Stahl[1]) nevidí jiného zbytí leč vyznati, že »z reformatorského učení vznikly mohutné převraty ve Skotsku i v Anglii, jmenovitě v Anglii že vzešel z toho onen státní rozvrat, jejž přese vši různosť přece právem lze považovati za předchůdce rozvratu francouzského.« A Stahl má pravdu. Revoluce francouzská připomíná v první své době až po smrť Ludvíka XVI. ve mnohé příčině první revoluci anglickou až po smrť Karla I. Jak Independenti a Levellové v Anglii tak Covenanti ve Skotsku opírali se u revolučních hnutích o svůj názor na věrouku a morálku protestantskou; veliká revoluce anglická r. 1688. měla výslovně v záměru vítězství protestantismu. Také zpoura v Nizozemích měla přední příčinu v náboženském názoru protestantském. Také jiný protestant, dějepisec Leo,[2]) nemůže zadržeti úsudku: »Může se říci právem, že rozvoj revolučních státních theorií byl nezbytným důsledem reformace, a tou měrou co přestávala církevní moc omezovati světskou, ujímal se názor revoluční.«

Ostatně nikdo nesmí zapomínati, že revolučníci od první veliké revoluce francouzské až do poslední

---

[1]) Gesch. d. Philosophie des Rechts, d. I. st. 286.

[2]) Univers. Gesch. IV. st. 153.

zpoury Pařížské kommuny s nejprudším záštím a zapeklenou zuřivostí stíhali právě katolickou církev, její ústavy a věrné sluhy. Tímto historickým činem se přece vylučuje kde které podezření proti církvi. Či snad mužové jako Mirabeau, Robespierre, Danton a jich druhové, pak Mina, Riego, Mendizabal, Silva, Carvalho, a zase Pepe, Mazzini a Garibaldi opírali theorii i praxi svých revolucí o katolická dogmata?! Či nezvolal veřejně Mirabeau: Si vous voulez révolter la France, vous devez la décatoliser, jako že: »chcete-li míti ve Francii revoluci, bude vám ji předkem odkatolisovati«? Či snaď přední hlasatel revoluce a vynálezce pověstného »Ecrasez l' infâme!«, Voltaire, opsal svůj hanebný program z katolického katechismu?? (G. n. m. u.)

Ba právě, všichni tito mužové násilných rozvratův odvrátili se napřed od katolické církve a pak i od státního řádu. Napřed pokřikovali: »Vyvraťte oltář!« a pak teprve se rozléhalo: »Vyvraťme trůn!«

Věrní katolíci to byli, jenž v kraji Vendejském a Bretaňském, v zemi Baskův a na pobřeží Ebna zastávali se zákonité vrchnosti tu zbraněmi tu slovem a šlechetnou obětivostí; nikdy však se nezastávali revoluce. A kde byl, ať již nic nedíme o dějinách cizozemských, v revolučním roce 1848. nejlepší konservatismus, pravá síla státu a nezlomná věrnosť ku králi, ne-li u katolického duchovenstva? Kam se uchýlil císař Ferdinand, ne-li k opravdu katolickému lidu tyrolskému a moravskému? Kde se cítil »Národní

sněm« bezpečnějším, ne-li uprostřed téhož lidu, v Kroměříži?!

Nazývati katolicismus »pařištěm revolucí« jest tedy hanebnou lží v dějinách!

43. Dělnická revoluce v Belgii r. 1886.[1])

Sotva že v březnu měsíci r. 1886. vypukla v kraji belgickém dělnická vzpoura, ihned se po sněmech i po novinách ozývala veškerá podezření, jichž ošemetnou nepravdivosť jsme v předešlých dvou statích dokázali. Ba právě naše názory a výklady tam uložené nabývají z této události, z belgické »revoluce,« tolik průvodných důkazů, že nebude od místa poněkud se o ní zmíniti.

1. Dělnická revoluce v Belgii stala se pruskému ministru šl. Puttkamerovi zábarkou, že obrácen jsa ku středu říšského sněmu pronesl dne 30. března 1886. tato slova: »Až posud jste chlubně připomínali mravní síly Vaší církve, — a já jsem dalek toho, abych Vám ze zásady odpíral, nebo si přál, aby tomu nebylo tak. Ale račte uvážiti: Belgie jest země venkoncem katolická, má vládu, která zajisté ničeho není tak daleka jak toho, aby katolické církvi zbraňovala svobodně a bez překážky ve skutek uváděti svou nitrnou spásoplodnou moc. Katolická církev mohla v této zemi po více než 50 let bez překážky ba jak někteří se domnívají, z míry

---

[1]) Vyňato z „Geschichtslügen."

rozvíjeti svou sílu a působiti v mysli. A přece tyto vzpoury a tento výbuch zdivočilých, živelných a surových vášní lidových! Jsem přesvědčen, že ze sta 99 těchto stávkujících a na lup a vraždu vycházejících dělníků jsou o sobě zdárnými syny své církve. Bylo by velice s podivením, aby dělnická třída v Belgii byla protináboženská; bylo-li by tomu tak, pak by církev byla dokázala, že tam nedostála svému úkolu. Opakuji, jsem přesvědčen, že veliká většina těchto lidí jsou dobří synové své církve.«

Čta klidně tyto řádky[1]) člověk ani zraku nevěří, kterak se tu ze sta 99 dělníků stávkujících a na lup a vraždu vycházejících za jedno počítá se zdárnými syny katolické církve, anať prý tam církev po více než 50 let jest v liberálním vyznání víry první článek: »Pryč s duchovenstvem i s církví!« a tento článek jest jediný, jehož ušetřili ve svých vzájemných sporech a rozkolech; jediný, ve kterém se moc liberálů, progressistův a socialistů ještě může spojiti, jako že se skutečně spojuje. Perutné slovo Jules Simonovo: »Liberalism již není politickou soustavou, nýbrž jen ještě vášní, — vášní nenávisti k církvi a ku knězstvu,« docela případně poznačuje stav věcí za posledních 50 let v Belgii. Když pak tato vášeň podle práva jejich logiky podněcuje ku vraždě a drancování, pak jest prý tím vinna církev!

---

[1]) Christl. social. Bl. 19. ročn. st. 265.

2. Dokázaly katolické listy, že anarchistické vzpoury neudály se v dobře katolických krajinách flámských, nýbrž v docela nevěreckých okresech obou vallonských provincií Hennegavy a Luttichu, kdež jen čirý liberalismus třímal žezlo, kdež (až na jediného) jen liberální poslancové se volívali, kdež liberální universita státní v Luttichu, jejíž profesorem jest také Emil Laveleye, šířila bludné světlo, kdež státní škola odňala mládeži náboženství, kdež jen liberální fabrikanti, zuřiví fanatikové proticírkevního radikalismu, způsobem nejnešetrnějším vládli, katolických dělníků v továrnách netrpěli, s ostatními zle zacházeli a nikterak nebránili, aby zástupy nebyly podněcovány a drážděny socialistickými agitatory a všelijakými hanebnými spisy.

Na základě toho nejen protestantské listy německé, ale i cizozemské, jako anglická »Morning Post« příkře hanily nerozmyšlená slova ministrova. Brzo po něm, ještě v též poradě se pronesl dvorní kazatel a poslanec Stöcker: »Poslanec Windthorst vidí jedinou pomoc proti sociální demokratii v náboženství katolickém. Hrozné a ohromivé fiasko, jehož se katolické náboženství dočkalo v Belgii, nedopouští nám věřiti, že jediná církev katolická jest s to, aby sociální demokratii potlačila.« K těmto slovům čirého záští odvětil svob. pán Hertling: »V Belgii zažily fiaska ony falešné zásady, které se tam šířily od veliké revoluce francouzské, proti kterým katolické úřady církevní neustávaly protestovati, které vedly také r. 1830. k revoluci

a které na části podnes nepozbyly platnosti v ústavě belgické; tolik však z toho lze poznati, že katolická církev a revoluce nic nemají do spolku.«

Tak jest, nikoli »katolické náboženství« nýbrž nevěra či beznáboženství moderního liberalismu, svobodného zednařstva dožilo se v Belgii »hrozného a ohromivého fiaska.«

Skoro hned po belgických vzpourách vznikly nepokoje a krvavá hnutí v Londýně, v New-Yorku, v Curichu i Amsterodamě — tudíž na půdě čiře protestantské. Podle logiky těchto lidí bylo by nám říci: »Vizte, ze sta 99 těchto buřičů, kteří kde co hubí a staví barrikády, jsou sami o sobě zdárnými syny protestantské církve!« nebo bychom měli zadeklamovati patheticky o »hrozném a ohromivém fiasku, jehož se protestantské náboženství dočkalo v Anglii a v Americe, ve Švýcařích a v Hollandsku.« Ale nedopustíme se té nesnášelivosti a nerozumnosti, abychom tak řekli nebo jen myslili, neboť jsme přesvědčeni, že ani to ani ono »náboženství« ani jejich »věrní synové« vůbec neplodí revolucí, ale že tak činí pouze beznáboženství a jeho přátelé, jakož tomu bylo také v Belgii.

3. Před lety napsal Jörg: »Zdá mi se, jako by Belgie jen na to byla vznikla a na to byla, aby byla zkušebním státem moderního práva státního.« A věru Belgie se nerozvíjela jako jiné země v obyčejném postupu historickém, nýbrž stalo se to způsobem docela novým, moderním. Belgie »vyskočila dospělá ze hlavy 19. století, jako

Athéna z mozku Zevova,« všecko její ústrojí jest moderní. Již předešlá vláda hollandská velmi nápadně pěstovala zásady francouzské revoluce a vedle toho snažila se katolickou zemi školou zprotestantisovati a odnárodniti. Když osamostatněla, nabyly ony revoluční zásady ústavou z roku 1830—31. jakořka potvrzení. Za nosiče a obhájce přihlásil se jim veřejně a volně belgický liberalism, jenž jest v této zemi docela zajedno se svobodným zednařstvem. Toto liberální zednařstvo činilo pak s revolučními myšlenkami takové »pokusy,« že rozumnějším »bratrům« z toho naskakovala husí kůže a vlasy se ježily.

Již roku 1879. nazývá v Lipské »Bauhütte« č. 13. jakýsi belgický ∴ tamní lože »pařištěm sociální demokratie« a stýská si, že belgičtí svobodní zednaři se zastávají věci Pařížské kommuny a jejích přívrženců, kteří k nim do Belgie uprchli; vytýká dále svým druhům, místo aby opatrně a pomalu osvěcovali lid, že si hleděli dělnictvo nakloniti nesplnitelnými sliby a že místo osvěty a lásky ku bližnímu rozsévali jen záští a vzpouru. »Zdivočilá nekázeň, mravní zakrnělosť, kommunisticko-nihilistické smýšlení obyvatelstva v továrních okresech belgických pochází jen učení, jež trousí zednařské lože a svobodomyslníci. Skoro každoroční krvavé vzpoury dělníků mají jediný původ a důvod ve zkaženém pojmu o svobodě a rovnosti . . . Kterak záhubně mohou ztřeštěně přemrštěné přednášky, rozpravy a spisy svobodomyslníků z oboru radikálně-socialistických zásad působiti u

vychování mládeže a vůbec v rodinný a veřejný život, jeví se čím dále tím patrněji.« —

Tato slova, která do zednářského listu napsal svobodný zednař již **před sedmi lety,** došla křiklavého potvrzení krvavými vzpourami v březnu r. 1886. Vzpoury tyto jsou tedy v pravdě ovocem protináboženského liberálního zednařstva. Jsou to výsledy liberálních pokusů ve »zkušebném státě moderního práva!«

Nikoli tedy »katolické náboženství,« jak z úplné nevědomosti a z pouhého záští k Římu usoudil p. Stöcker a s ním snad všichni protestanti a liberálové: nýbrž náboženství moderního liberalismu, svobodného zednařstva dožilo se v Belgii »ohromivého fiaska!«

4. Roku 1887. vypukly nové bouře dělnické. Liberální a zednářské listy znovu se osopily na církev. Odvety, kterých se jim dostalo již r. 1886., zůstaly nepovšimnuty, neboť tohoto braku lidem jest zásadou že »každá zbraň je dovolena v boji proti náboženství a jeho sluhům, a pozná-li kdo, že ta ona zpráva není pravdiva, ale že se jí zlehčuje církev a duchovenstvo, smí ji opakovati, znovu vydávati a rozšiřovati.«

Takový stav věcí v Belgii jest truchlý sice ale pochopitelný tomu, kdo ví, že bezmála ode sta let Belgie venkoncem jest nadchnuta zásadami francouzské revoluce, totiž zásadami znekřesťanělého hospodářství kapitalistického, jimiž organisace lidu a tím i práva poctivé práce byly potlačeny. Od počátku našeho století vládne v Belgii právní soustava

lidu nejnepřízlivější a nejzáhubnější, která kdy na lid uvalena byla: Code Napoleon.

Zákonník belgický uznává právo dělnických stávek. Vzbouřilo-li by se všech 600.000 dělníků, což proti nim spraví pochybná armáda 43.000 mužů? A král nemůže zakročiti, nechce-li u mocné strany liberální uvaliti na se porok a nebezpečí porušené ústavy.

Tak jest ubohý lid dělnický vydán v šanc jednak vyssávajícímu sobectví velikého kapitálu, jinak nalíčenému naň »majestátnímu zákonu.« Jest to křesťanský duch ve správě státní a správa státní v duchu křesťanském?

Tím se události v Belgii samy sebou vysvětlují, ale neomlouvají. Více než katolická teprvé asi tříletá vláda zmůže v Belgii křesťanská láska zámožné vrstvy a křesťanský duch v zákonodarství. A toť jest právě, čeho se zatím ještě nedostává modernímu liberalismu a jeho zkušebnému státu Belgii.

Doslov.

Dějiny jsou neb alespoň by měly býti učitelkou života a světlem pravdy.

Společnosť lidská, po přednosti evropská, sotva kdy měla více potřebí s rozvahou se probírati svými dějinami, jako právě za našich časů, kdy chystají se veliké rozvraty společenské, kdy obluda neznabožství a mravní zkázy čím dále směleji pozvedá hlavu. Doba naše jest dobou všeobecného odpadu od věčných zákonů, dobou mrzkého sobectví. Kde který občánek sám si z papíru vystřihuje Boha, jaký se mu hodí, a ve svědomí si přistřihuje věčné zákony pravdy, jak se mu samému uzdálo.

K tomuto stavu byla společnosť evropská již z daleka vedena a připravována. V klidně usazené a uspořádané vrstvy společnosti lidské vrhla pochodeň požáru — »reformace« Husova a ještě více Lutherova. Od těch dob zalehly na společnosť lidskou hory nepravostí, moře hříchů, poušť bludů.

Dcerou reformace jest — revoluce. Vladařové z dob reformačních nebyli příznivi náhlým a násilným rozvratům politickým, nicméně neostýchali se z nich kořistiti. Nenáviděli revoluce, pokud také jim samým sahala na hrdlo, ale následy její zákonitě

potvrzovali a »posvěcovali,« pokud jim z toho vzcházel mrzký zisk a škoda jiným — zejména ujma moci a vážnosti církve. Tak zhrubla znenáhla jemná citlivosť svědomí, otupěl cit právní, rozmohl se duch nevšímavosti ku pravdě, právu a ctnosti, rozmohl se duch věrolomnosti a násilí, — duch revoluční.

Co doutnalo v lidstvu od časů reformace, vybuchlo r. 1789. u velikou revoluci. Nevěrecká a nemravná zkáza monarchie francouzské podporována jsouc zkaženou intelligencí — neboť reformační skepse nevěry a nemravnosti i do Francie byla pronikla — měla ovšem v nezbytném zápětí revoluci. Revoluce byla spravedlivou pokutou a přísným trestem, dopuštěním Božím, a při tom mělo zůstati. Ale moderní dějiny jaly se rozeznávati »veliké ideje revoluční« od jich nadužití, děliti »slavné skříšení lidstva« od hrůzy, která je provázela. Toť jest však věru hra bídná i nemravná, neboť proslavované ideje revoluční jsou zrovna tak bezbožné a nemravné jako prostředky, jichž se užívalo. Kdož pak jest rozumu tak pošetilého a úsudku tak tupého, aby výbuch ošklivé nemoci, kterou si spůsobil ať jednotlivec ať celý národ, oslavoval a vítal jako radostnou událosť, kterouž prý si lidstvo násilím nachýlilo nebe? Revoluce byla spravedlivou pokutou a přísným trestem, — dopuštěním Božím, a při tom mělo zůstati.

Zkáza revoluční nezachvátila pouze jediný národ, jako kdysi rány egyptské nebo rozvrat Karthaginy a Jerusalema, zkáza tato nezůstala v území jednoho

národu: alebrž jako plamen splanulé prerie se rozvalila po všem světě, pokud kde co bylo hořlavého. Úpad nábožnosti a mravů, z čehož krutovláda, sobectví oněch desíti tisíc, anarchie vědecká — a dole zase socialismus, kommunismus, anarchismus, nihilismus, antisemitismus furibundus — toť jsou jen některé ze mnoha příznaků všeobecné churavosti.

Mravní a právní otupělosti vladařské stal se »omnipotentní stát« bohem; na mravní a právní ochablosti založený výnos veřejného mínění jest jim »majestátním zákonem;« nedostatek pravdy a práva zalézá se za průhledné zákopy »státních zájmů.« U lidu není jinak. Marně se doba naše ohlédá po mučenících pravdy a práva. Tam se násilím svrhují zákonitá knížata, jiným se zadržuje dědičný stolec panovnický, hlava církve oloupena jest o právní majetek — a svět to shledává v pořádku, ani hlásek se neozývá na ochranu a obranu zkřiveného a skrouceného práva. Tak hluboko se již zahnízdil ve společnosti duch revoluční.

Zkažený jednotlivec zmírá rychle, národy uhnívají více méně pomalu. Francie — kéž by tomu nebylo tak! — již počala hníti — dech a duch a puch hniloby odtamtud zaráží Evropu. To již není zdravé tělo, na kterém se usazuje tolik plísně a jedovatých vředů. Jako sršňové na uhynulém těle, tak tam sobečtí oligarchové zahnízdili se v dochvívajících údech státního ústrojí. Ještě jeden se nenassál, a již přilétá deset jiných lačných.

K tomu není potřebí, aby churavec byl si své choroby vědom: dějiny ukazují národy a státy, které

ještě měly červeň na tváři, a již se kácely hnilobou a červotočinou. Athény byly již jen universitou římskou, Řek byl již jen žvastálkem, Graeculus loquax — ale v ústech ještě měl pýchu a domýšlivosť vítěze marathonského. Každý Říman ještě cítil v sobě kus imperatora, a všecek kolos byl již samý puch, prach a práchno. —

Tažte se liberálů, jak jim při tom jest, a zvíte, že dobře, kannibalsky dobře, jako oněm sršňům v ústrojí mršině. Animalnímu, zvířeckému životu to dostačí, a synové opovi beztoho jiného života nemají. Či nedostala se společnosť lidská, po přednosti evropská, již hodně daleko na cestě ku zvířeckosti, k raffinované zhovadilosti? Materialismus ať v rouše jemném ať hrubém stahuje člověka i národ pořád hlouběji, na roveň pozemských věcí. Čím níže klesá, tím rychleji chabne peruť duchová, mohutnosť pojímati věci transcendentní rychle vyvětrává, nebeská rosa, kterou duše druhdy ssála s nebeských výšin, vysychá. Mezi nebem a národem rozprostře se temný pokrov pohřební a člověk nebo národ jako »němá tvář« pozíraje nad sebe nic tam nevidí — sedí ve stínu smrti.

Začátek hniloby a zkázy národního ústrojí bývá vezdy a všude odpadnutí od věčných ideí, které lidskému životu teprve dodávají ceny a vzácnosti. Nezná-li kdo, nebo zkalí-li si celý národ účel života vezdejšího, bloudí po scestí a tato vodí v nezbytnou záhubu.

R a k o u s k o jest stát katolický. Staleté jeho dějiny ukazují mu cestu do budoucnosti. I zde došla

revoluce svých důsledův a závěrův, ale nikoho neuspokojila. Nejen že nemohla vyrovnati účet, nemohla se vyrovnati ani s velikou ztrátou věřitelův, ohlásila konkurs, bankrot. Jest zajisté ukazem zvláštním a významným, že »vymoženosti« z revolučního roku 1848. také v Rakousku se zprotivily právě těm, kdož tehda za ně bojovali. Všeobecné stesky se ozývají na svobodný průmysl, kdyžtě průmyslníci jsou na veliké části již ožebračeni; ve svobodné dělitelnosti a zadlužitelnosti pozemků vidí sedlský lid svou záhubu; z kapitalistické fráze o laciném a snadném úvěru vyklubala se sprostá lichva. I samé židovstvo počíná znamenati, že hyne jeho ráz národní. Plýtký a mdlý liberalismus se zvláštní otřelostí a sebechválou pozaházel všecky staré tradice rakouské a dosadil za ně svou vlastní rozšafnosť a moudrosť: ale Rakousko tím nepozískalo ani spokojenosti a blahobytu v zemi, ani moci a vážnosti za hranicemi. Věku nám sice přibylo, kýž by nám s věkem přibylo moudrosti.

Katolická církev jediná může všecky rakouské národy všelikého stupně vzdělanosti a mravnosti k tobě pozvednouti, svým duchem proniknouti a posvětiti. Ona jediná může všecky své národy krok za krokem sprovázeti na dráze dějin, dodávati jim schopnosti rozvoje a udržovati je v ní, jakož i vraceti je na cesty dobré, kdykoli by se byli z nich ušinuli. Jen duch katolický, duch moci a společnosti, pokoje a svornosti, udrží tyto národy také v politické celotnosti.

Ale k tomu jest potřebí, aby církev byla u

svých výkonech svobodna. Kdekoli jsou církvi ruce spoutány, národ upadá ve strnulosť a beznadějnosť. Zatím co ve strnulé církvi řecké, která si sobí název pravoslavné, všelikému řádu božskému i lidskému protivný nihilismus čím dále hlouběji rozežírá všeliké svazky lidskosti, v omládlé církvi katolické v Anglii a v Americe vystupují kardinálové Gibbon a Manning s neobyčejným zdarem ve prospěch »rytířů práce«, aby potřeli materialistický kapitalismus a socialismus. Jen církev katolická chová v sobě po všecky časy sílu obrodu. Všecka ostatní vyznání náboženská vyhověla jen určitému stupni vzdělanosti a s ním se rozpadla, jiná se u vlastní slabotě přivinula k národnosti a k jejím jednostranným potřebám života — a zahynula nebo hynou nebo zahynou s ní.

U velikém rámci veleříše rakouské jest zasazen také obrázek národa českého. Dějiny jeho plamenným a krvavým písmem mu ryjí u vědomí pravdu, že jen u víře katolické jest jediná jeho spása národní. Od časů Husových až do Bílé hory tonul národ ve zmatcích náboženských a na smrť tonul i národně.

Ale tato víra nesmí býti oním bezcharakterním formalismem, který se jeví za našich časův u některé intelligence, u které církev oplakává jméno katolíka, víra tato musí býti živá, jeviti se v duchovém i vnějším životě jednotlivce i národa.

Liberalismus a svobodomyslnosť, jak se jim za našich dob rozumí, jsou věru jen karrikatury a zkomoleniny svého významu. Zkaleny jsou jim pojmy pravdy a práva. Liberální časy Josefa II. zasadily sekeru na kořen národa českého, liberál

Beust a nástupcové v letech sedmdesátých tlačili Slovany ku zdi. Za našich časů jsou zacpány uši liberálů ku steskům a právům národa českého. Jediní, kdož z Němcův uznávají pravdu a právo těchto stesků, jsou mužové, kteří si zachovali ještě kus ducha křesťanského, kteří nekladou po spůsobu svobodomyslné zpohanštělém národnosť nad náboženství, moc nad právo a spravedlnosť. Ovšem i oni zůstávají syny své doby a nezůstali netknuti žíravými zásadami liberalismu a liché svobodomyslnosti.

Zkaleny jsou liberalismu pojmy pravdy a práva. Pravdou jest jim dnes »veřejné mínění suverenního lidu«, zítra cos jiného, třeba čirý opak; právem jest jim násilné sobectví. Na toto-li stanovisko se postaví český národ, nelze mu v nerovném boji fysickém předvídati dobré budoucnosti.

Pravý liberalismus a jediná svobodomyslnosť jest jen u církve katolické. Staleté dějiny ve světle pravdy jsou toho věkovitým svědkem. Když slavné paměti papež Pius IX. — abychom nechajíce minulosti soudili jen z našich časů, — vida kterak v šeru moderní nevěry a nemravnosti hynou a matou se zpohanštělé vědě pojmy pravdy a práva, zvolal do světa: »Vraťte slovům pravý význam,« pravdu děl onen protestantský sice ale pojmem pravého práva ještě proniklý Angličan, že »jediný stolec papežský v těchto dobách jest držitelem pravdy a zástupcem nezkaleného citu právního.«

Úpadem od věčných ideí pravdy, dobra a krásna veliké národy uhnívají pomalu a při své

bohatší síle nitrné vezdy mají přece jakousi naději nitrného obrodu: ale národ menší, jako český, jest ústrojí daleko útlejšího a choulostivějšího. Nákaza za nedlouho se rozežírá až k samému srdci.

Toho ať jest vezdy pamětliv a bedliv národ český. Uprostřed jsa Evropy jest také ohniskem, kde se stýkají živlové dobří a zlí. Zdržovati od sebe rozkladné ideje a snahy národů zkažených a při tom přispůsobovati se potřebám a požadkům dob novějších rozvojem příměrným a vyrůstajícím z kořene vlastní individuálnosti: v tom jest jeho veliká i vznešená úloha i spása.

Jest tedy zajisté bezbožnou hrou a znamením buď duchové tuposti nebo mrzké ziskulačnosti nebo dokonce zlomyslné zapeklenosti, když někteří spisovatelé čeští buď znečišťují pramen dějin národních, nebo aby prý povznesli českou literaturu na výši doby, přenášejí kde který výpar nevěry a smrdutý trus nemravnosti na nivy české. Věru ďábelské to řemeslo Tito lidé při nejmenším jsou podobni oněm sršňům, kteří napásše se na zhnilém těle usedají pak na zdravé ústrojí národu českého, aby mu vpouštěli nasbírané jedy ve zdravé ještě žíly a vazy. To si pamatujme: Prvním stadiem naší národní zkázy bude úpadek víry. Jakou měrou povolíme u víře a mravnosti, které jediné jsou schopny ideální nadšenosti a heroického sebezapření, takou měrou pohyne i naše národnosť. Indifferentismus náboženský za ruku povede vlažnosť a tuposť národní, a bez heroismu a idealismu vypadne národ český ze řady národů živých.

Jen pevně-li se přidržíme nezkaleného zdroje pravdy a práva a pevné záštity a ochrany, přepevné skály Petrovy, jen tehda máme čáku ba záruku budoucnosti. Za časů Josefových nikdo k lidu českému nemluvil jeho jazykem leda ten katolický kněz; a když za našich časů v Elsasích a Lotarinkách se pracuje o poněmčení ústavů bohoslovných, jediný papež římský povznáší proti tomu důrazné veto! A což kdyžby přece zase jednou Evropa se stala jedinou rodinou katolickou, zase ustanou a ustoupí boje o národnosť snahám a pracím ušlechtilejším, křesťanským. I Rus, »pravoslavná« Rus, třeba snad ještě nedozírně dlouhou a trpkou zkušeností dojde poznání, že není východu z bludiště, ve které ji zavedla řecká schytralosť a schátralosť, nežli návratem do lůna církve katolické.

Víra Petrova bude mocnou skalou také českému národu svým duchem, který národům uvnitř dodává schopnosti a radostivosti životní, na venek pak svou mocnou záštitou zabezpečuje svým národům svobodu.

Ještě nedozněly moderně liberalní fraze o »sestárlé církvi, o nedoživém staroušku v Římě« z dob rozvlněného proudu proticírkevního, a již zase všecek svět s úctou pozírá ku prestolu Petrovu v Římě, tak že ani »Neue Freie Presse«, velkokněžka židovského liberalismu, v č. ze dne 4. června 1887 nemůže nevyznati, že »vězeň ve Vatikáně má moc nesmírnou, k níž žádné moci na světě nelze přirovnati. Papežství jest mocnářstvím světovým; velikolepá soustava hierarchická bez porušení přečkala za posledních dob nájezdy a boje, které

by zajisté byly otřásly každým zřízením lidským. Ku vězni vatikánskému vypravila hrdá Anglie zvláštního jednatele, aby jí pomohl usmířiti Iry; s vězněm vatikánským vyjednával nejmocnější státník nynější doby o smír uznávaje, že nemožno s ním zápasiti beze škodných následů pro německé protestantské císařství; vězeň vatikánský přáním svým, míti zástupce svého v Pekinku, hýbá republikou francouzskou; moc svoji osvědčuje ve spojených státech amerických, kdežto katolicismus vůčihledě se rozmáhá; slovo jeho ustanovuje působiště katolických misionářů v koloniích afrických a na jižním oceanu. Na pomezích prerií a poušti Sahary, na březích tichého oceanu i na ostrovech shetlandských jest vězeň vatikánský pánem svědomí milionů lidí. — Nejmocnější panovníci ucházejí se o podporu papežovu, rozsudek v důležitých sporech jemu ponechávají a shledávají v něm vzácného spojence v zásadách a zájmech konservativních a v obraně proti socialismu.«

Takto se od věků plní a na věky věků budou plniti slova Páně: »A brány pekelné nepřemohou jí.«

A nepřemohou ani těch, kdož jsou jí věrni!

Ukazovatel jmenný a věcný.

A.

B.

C.

Č.